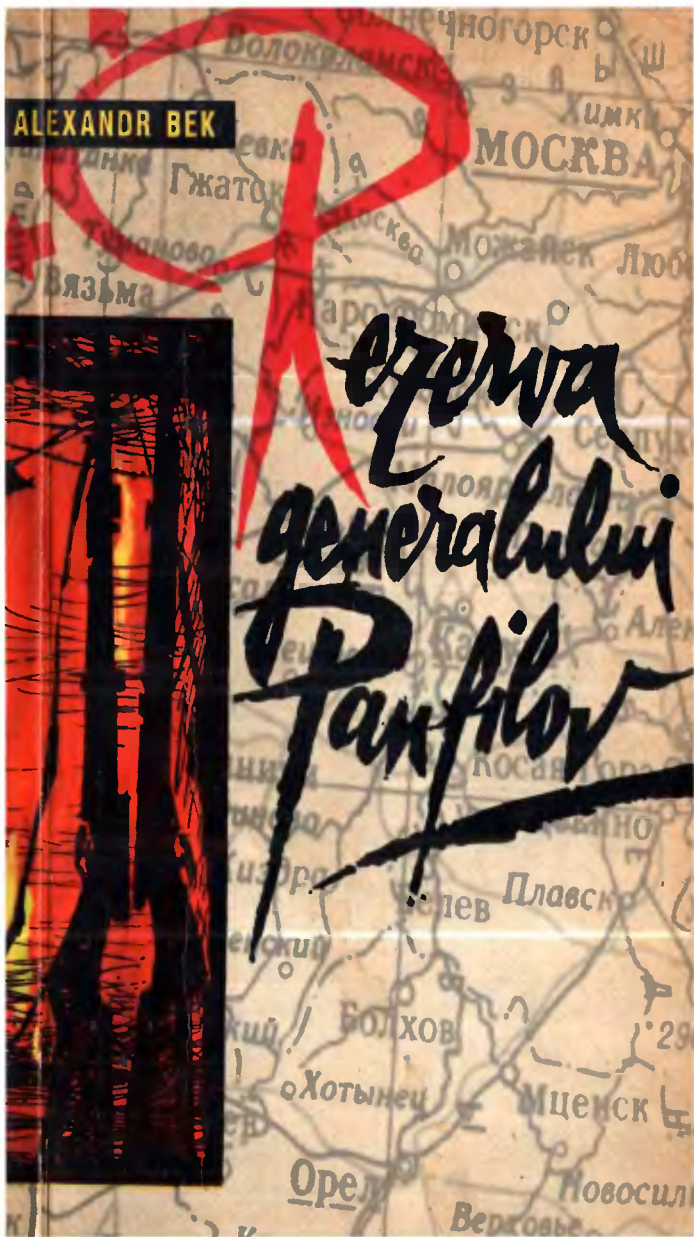

ALEXANDR BEK

сержант
генерал
Панфилов

ALEXANDR BEK

**Rezerva
Generalului
Panfilov**

**EDITURA PENTRU
LITERATURĂ UNIVERSALĂ
București — 1962**

Partea I:
traducere de *Irina Vlad și Isabela Jurist*
Partea a II-a:
traducere de *Irina Vlad și Paul Verbițchi*

Coperta de *Val Munteanu*

Александр Бек
РЕЗЕРВ ГЕНЕРАЛА ПАНФИЛОВА
Роман газета
№ 11 (239) 1961.

Partea I

SINCENKO, ADU CALUL!

— Unde m-am oprit? întrebă Momîș-Ulî.

— Îți spun îndată, Baurdjan.

Caietul cu ciornă povestirii stătea pe o ladă de placaj, care ne ținea loc de masă în adăpost.

În ultimul capitol fusese vorba despre marșul batalionului, care răzbatuse din spatele frontului inamic, apoi despre convorbirea din căsuța de la marginea Volokolamskului, dintre generalul Ivan Vasilievici Panfilov și locotenentul-major Momîș-Ulî, comandantul batalionului.

Momîș-Ulî se aplecă asupra însemnărilor mele, apropiind caietul deschis de lampa cu petrol, a cărei flacără era atît de firavă încît lumina ei abia ajungea pînă în ungherele adăpostului făcut din birne de brad netencuite, îngropate pe jumătate în pămînt.

Trecuseră cîteva luni de cînd ne cunoscusem. În acest răstimp Momîș-Ulî slăbise: umbrele din scobiturile obrajilor i se întunecaseră și mai mult, iar albul ochilor săi mari, de o formă neobișnuită la mongoli, se îngălbenise din pricina încercărilor prin care trecuse. Trăsăturile sale puternic conturate în lumina lămpii — ca și la prima noastră întîlnire — îi dădeau aerul unui indian din cărțile copilăriei.

Stătea aplecat peste caiet, dar nu se încovoiasse, ci ținea spatele drept. Întorcea grăbit, din cînd în cînd, filele cu o mișcare iute a mîinii sale uscățive, își trecea apoi degetele prin părul negru ca tușul, care, îndărătnic, se ridica imediat la loc. Iată-l, întinde mîna spre tabachera de argint de pe ladă, ia o țigară,

o întoarce deasupra lămpii, pe toate părțile, ca să se usuce tutunul, o aprinde și citește mai departe, fără nici o vorbă, fără nici un comentariu. În sfârșit a închis caietul. Așteptam să spună ceva, dar Momîș-Ulî tăcea mereu.

— Toate acestea s-au petrecut la 26 octombrie, i-am amintit eu.

— Da, răspunse el, 26 octombrie... Cea de-a unsprezecea zi a bătăliei din preajma Moscovei...

Toți cei care stăteau împreună cu Momîș-Ulî în adăpost dormeau de mult, pe niște lavițe grosolane din scînduri, pe care era așternută cetină în loc de saltea, înveliți cu mantale în loc de pături. Numai noi doi rămăsesem treji pentru a însemna istoria batalionului care luptase lângă Moscova.

Momîș-Ulî fuma. Trăgea fumul în piept, și privea licărirea țigării gata să se stingă.

— Să trecem mai departe, la alte întimplări, spuse el. Dar ține bine minte înțelegerea noastră.

— Care anume?

— Adevărul să fie sfînt!

M-a privit amenințător. Mi-am aruncat pe furis ochii spre sabia pe care o rezemase de perete, am înăbușit un oftat, și am luat un caiet nou și un creion. Amîndouă mîinile, pe care Baurdjan Momîș-Ulî îmi făgăduise să le reteze, una după alta, dacă voi strecura vreo minciună în cartea în care voi scrie ceea ce mi-a povestit el, erau din fericire încă neatînse.

Caietul cel nou, deschis, pagina imaculată, totul aștepta cuvintele lui. Și Momîș-Ulî prinse să-și depe-
ne povestea.

— Am ieșit pe la două din căsuța în care se afla Panfilov, a început el. Ploua cu găleata, tunurile buiau surd, mirosea a ars.

M-am oprit în cerdac. Vîntul se întetea, toate gropile, toate viroagele, se umpluseră cu apă, șuvoaie tulburi se repezeau la vale; apa, murdară, clocotea, făcînd bulbuci sub șfichiuirile ploii. După toate semnele, timpul urît avea să țină mult. Pe meleagurile acelea unde ne-a fost dat să luptăm, astfel de ploi se numesc „putrede”. O denumire ciudată: „ploi

putrede". Imi părea bine că ostașii mei aveau să-și petreacă noaptea aceea sub un acoperiș, că aveau să se spele în băile cu aburi din curțile caselor, să-și mai tragă și ei sufletul.

Mi-am îndesat bine în cap căciula cu clape și am coborât din cerdac. Ploaia îmi biciuia obrazul, căciula și pufoaica, ce se uscaseră aproape cât am stat la general.

— Tovarășe comandant de batalion, poștiți pelerina !

În fața mea se oprise Sincenko. Il cunoașteți. Istet și naiv, oacheș, cu ochi cenușii, de felul lui dintr-un sat rusesc din Kazahstan, a copilărit pe cal ca toți copiii kazahi. Vorbește curent limba kazahă. Din pricina încercărilor prin care am trecut slăbise rău; bujorii, care-i rumeneau de obicei obrații, aproape că nu se mai vedeau, numai pe pomeții ieșiți în afară rămăseseră urme ușoare. Dar ochii săi cenușii sclipeau veseli sub căciula udă și mă priveau aprinși.

Mi-am aruncat pe umeri pelerina cauciucată, verzuie, pe care ploaia a început îndată să-și prelingă diarele-i negre.

— Unde este statul-major al batalionului ? l-am întrebat eu,

— Aproape, tovarășe comandant de batalion... A doua ulicioară pe dreapta.

— Bine. Nimeresc eu. Tu du-te repede și comunică să vină la mine, la statul-major al batalionului, toți comandanții de companie și politrucii.

— S-au și adunat. Vă așteaptă la statul-major, tovarășe comandant de batalion.

— Cine a dat ordin ?

— Locotenentul Rahimov.

Sincenko a zîmbit.

— De ce zîmbești ? Ai aflat ceva ?

— Am aflat. Batalionul este în rezervă. Ne odihnim douăzeci și patru de ore și...

— Și mai ce ? De ce te-ai oprit ?

— Și generalul este mulțumit de noi.

— Telefonul soldaților ?

— Intocmai, tovarășe comandant de batalion.

Am schimbat vorba.

— Muniția s-a adus ?

— Da, tovarășe comandant de batalion. S-au adus și alimente. Și cinci lăzi de votcă. Se spune că generalul a ordonat să ni se dea azi rație dublă.

— Nu cumva pentru asta s-au adunat comandanții ?

— Da... Sincenko a zîmbit iar. Comandanții se așteaptă să le dați astăzi o masă cu invitații.

— O masă ? Cui i s-a năzărit așa ceva ?

— Politrucul Bozjanov în persoană s-a apucat să gătească.

— Și tu îi dai ajutor ?

— Da, tovarășe comandant de batalion.

— Am să vă trag o chelfăneală la amîndoi... Am să ordon să se rupă niște urzici și...

Sincenko știa : asprimea mea era acum prefăcută. Mă privea cu o căutătură șireată.

La intrarea căsuței de birne netencuite, în care se instalase statul-major al batalionului, unde se și iviseră prin ferestruica deschisă firele negre ale telefonului de campanie, stătea în post o santinelă. Pelerina, țepănă și neagră de umezeală, nu l-a împiedicat să-mi prezinte arma, sprinten, semeț. L-am recunoscut pe Garkușa, un flăcău scund și cîrn, conductor la căruciorul unei mitraliere.

— Să trăiești, Garkușa ! Nu moțai ?

Faima poznelor lui Garkușa se răspîndise în tot batalionul, deși rareori îl puteai prinde cu mîta în sac. Ostașii îl iubeau pentru felul lui de a fi, tovarășesc. Nu se intimidă nici sub focul inamicului, nici în fața șefilor ; de aceea i se iertau micile viclesuguri la care recurgea, ca să-și mai ușureze traiul de ostaș.

— Vai de mine, tovarășe comandant de batalion, a răspuns el, cîtezător. Mă bănuieți pe nedrept.

În clipa aceea mi-era nespus de drag mărunțelul și iscusitul conductor. Gluga pelerinei îi era dată pe spate. Îi vedeam bine fața cam șireată, pe care se prelingeau picăturile de ploaie.

— Bine, Garkușa... Mai rabdă puțin. O să te schimbi și o să te mai încălzești și tu.

— Pe dinăuntru ? a întrebat el prompt.

M-am făcut că nu aud îndrăzneța întrebare și am intrat în casă.

Am străbătut tinda, am dat în lături ușa și m-am oprit în pragul odăii.

În fața ochilor mi s-a înfățișat o priveliște ciudată. Înăuntru dormeau toți. În așteptarea mea, comandantii și politrucii companiilor convocați de Rahimov la statul-major, istoviți de atâtea zile de lupte și de ultimul marș de noapte, se întinseseră, fiecare unde apucase, și adormiseră pesemne numaidecât. Se vede că cel dintâi se culcase comandantul de companie Paniukov, în orice caz își alesese locul cel mai bun: se lungise la perete, pe scîndurile goale ale singurului pat din încăpere. Fiind cel mai tânăr și mai sprinten dintre comandantii de companie, reușise să se bîrbierească și să-și schimbe bluza.

De altfel părea că nu numai el, ci și alți comandanți erau proaspăt rași. Cu toate că deschiseseră fereastră, în încăpere era un aer greu, un amestec de duhoare cazonă, de obiele, și iz de colonie. Probabil că undeva în apropiere se afla un magazin militar, pe care comandantii îl descoperiseră și-l vizitaseră.

Lîngă Paniukov, la marginea patului, se cuibărise Dordia, politrucul aceleiași companii. Își lepădase bluza și rămăsese numai într-un tricou albastru. Rugase pesemne pe căreva, poate chiar pe Sincenko al meu, să-i coase un guler curat (căci Dordia nu se pricepea de fel în treaba asta), și-l doborîse somnul fără a mai apuca să-și vadă gulerul prins.

Ceilalți se instalaseră pe podea: întinseseră pe jos mantalele și-și puseseră sub cap măștile de gaze. Comandantul companiei a treia, Filimonov, al cărui obraz cam colțuros avea de obicei o culoare sănătoasă, rumenă, pălise în somn. Și fața oacheșă, ascuțită, a lui Rahimov, părea pămîntie, lividă. Lui Bozjanov, politrucul unei companii de mitraliere desființate, îi ardeau obraji. Dormea ghemuit și respira adînc, ca un copil. Înainte de a adormi, Tolstunov, instructorul cu propaganda, om așezat și domol de felul lui, se decăltășe și, după obiceiul ostășesc, își atîrnase obielele umede pe carîmbii cizmelor.

Zaev, comandantul companiei a doua se întinsese de-a lungul pragului, în locul cel mai nepotrivit. Dormea cu pumnul sub cap, cu pufoaica pe el și cu căciula pe creștet. Numai el nu se ostenise să-și radă barba aspră și roșie, pe care, numai văzînd-o, îți dădeai seama cît era de țepoasă.

Telefonistul Tkaciuk ațipise și el, rezemat de perete. Telefonul de campanie era la picioarele lui. Receptorul îi căzuse din mînă, jos, pe dușumea.

Nu mă puteam hotărî să-i trezesc. Am scos o țigară și am aprins-o.

— Inapoi. Vă curăț pe loc! a tipat deodată în somn Zaev. A deschis ochii și, zărindu-mă, a început să clipească mirat.

— La cine strigai Zaev?

— La... la cei din încercuire, tovarășe comandant de batalion. Era cît pe ce s-o tulească iar...

Am izbucnit în rîs. Abia atunci s-a trezit Zaev de-a binelea. A sărit în picioare, a luat poziția de drepti, a salutat și a răcnit deodată:

— Deșteptarea! Domnilor ofițeri, drepti!

I-am spus:

— Ei, Zaev, o făcuși lată... Să auzi și să nu-ți crezi urechilor...

Ce i-o fi venit lui Zaev să strige „domnilor ofițeri”? N-ar putea pesemne nici el să explice.

Stătea acum în fața mea, cu pufoaica udă încă, de sub care se vedea marginea bluzei, cu cizmele murdare de noroi, cu căciula udă și ea. Clapele ei se ridicaseră și se legănau, împreună cu bentițele, deasupra urechilor. Fața lui, cu pomeții proeminenți, cu obraji supti și tîmplele scobite, cu nasul ca un cioc de rață, nu s-ar putea numi frumoasă. Uneori mă gîndeam, că la treizeci de ani ai lui, Zaev nu era pe deplin format, că avea, cum se zice, unele șuruburi care nu funcționau încă. Totuși, în adîncul sufletului, îl îndrăgisem: lung și deșirat, era impetuos în toate: în mers, în hotărîri, pînă și în ciudățenii. Mi se părea că seamănă cu vestitul Pat de pe vremuri. Vă amintiți de acel actor comic de cinema, întotdeauna serios, lung ca o prăjină, care le făcea pe toate anapoda și

care juca împreună cu grăsunul și scundul Patașon ? De multe ori, după câte-o poznă de-a lui Zaev, mă gîndeam : „Pat ! Pat, în carne și oase !“

Am arătat spre cizmele lui pline de noroi și spre clapele care i se bălăngăneau caraghios peste urechi, și am ordonat :

— Aranjază-ți ținuta !

— Am înțeles, tovarășe comandant de batalion, să-mi aranjez ținuta.

Și-a smuls căciula din cap și și-a vîrît-o în centură, sub tocul pistolului. Apoi a scos din buzunar un briceag lung — el îi zicea nu știu de ce „marinăresc“ — l-a deschis, a desprins o surcea dintr-o scîndură din dușumea și a început să-și răzuie noroiul de pe cizme.

Treziți de strigătul lui Zaev, comandanții s-au ridicat în grabă și și-au strîns mantalele de pe jos. Numai Tolstunov nu se grăbea. Își înfășura cu îndemînare obielele pe picioare și privea cu luare-ăminte la ceea ce se întîmpla.

— Ei, tovarăși comandanți, am întrebat eu, pentru ce ați venit aici ? Rahimov, pentru ce i-ai convocat pe comandanți ?

Rahimov stătea în poziție de drepti, cu mîinile de-a lungul trupului, și la el, alpinist, instructor de turism, această poziție părea degajată, firească. A raportat că sosise un ordin conform căruia batalionul urma să treacă în rezerva comandantului diviziei și a adăugat că sosiseră muniția și alimentele.

— Tovarășe comandant de batalion, am convocat comandanții de companie și politrucii în vederea sosirii dumneavoastră. În batalion nu s-a întîmplat nimic deosebit. În prezent, batalionul e în repaus.

— De ce e în repaus ? am întrebat eu. Dar armele nu trebuiesc curățate ? Dordia ! Te-ai instalat aici cu tot dichisul. Ai binevoit chiar să-ți scoți și bluza... Ostașii din compania dumitale și-au curățat armele ?...

Dordia s-a îmbujorat. Tînărul acesta avea o înfățișare neobișnuită : părul lui era de culoarea inului, iar ochii, moșteniți de la tatăl său gruzin, mari ca murele. Se învăpăiasă tot ; și fruntea, și gîtul, pînă și pielea

care se zărea prin deschizătura tricoului albastru, tras peste umerii nu prea vînjoși.

— Mi se pare, s-a pîlbiit el, mi se pare că le-au curățat... Asta e în grija comandantului de companie... Eu nu știu, tovarășe comandant de batalion.

De cîte ori i se făcea o observație, Dordia se fîstîcea. În batalion era socotit un papă-lapte. În clipa aceea nu știa unde să se mai uite de rușine. Pînă la urmă, însă, s-a stăpînit: ochii lui negri s-au ațintit asupra mea.

— Nu, Dordia... Comandantul e comandant, dar arma ostașului trebuie să te intereseze și pe dumneata. E bine însă că ai spus adevărul. Dar comandantul companiei ce are de adăugat?

M-am uitat la Paniukov. Era pus la punct: în privința ținutei nu aveai de ce te lega. A luat poziție de drepti și, înălțînd ușor capul cu păr negru, a dat raportul:

— S-a dat ordin să se curețe, tovarășe comandant de batalion.

— Dar s-a controlat executarea ordinului?

— La mine s-a controlat, a mormăit Zaev.

Probabil că l-aș fi chemat la ordine, dacă n-ar fi intervenit deodată un glas.

— Comandantule, a rostit Tolstunov zîmbind, barem astăzi las-o mai moale cu muștruluiala.

Tolstunov era singurul om din batalion care-mi spunea simplu „comandantule”. Era cu un grad mai mare ca mine. Eu, ca locotenent-major, purtam la petlițe trei „pătrățele”, iar Tolstunov un „dreptunghi”. Îndeplinea funcția de instructor cu propaganda pe lîngă statul-major al regimentului: „dreptunghiul” lui arăta că are titlul de politruc superior.

După ce și-a tras cizmele, a continuat să stea pe mantaua întinsă pe jos.

— Comandantule, a repetat el. Am trecut prin companii. Totul e în ordine. Ostașii sînt încartiruiți. Carnea de oaie fierbe în cazane, tutunul s-a distribuit. Armele se vor curăța. Comandanții de plutoane nu vor face nici un fel de concesii în această privință. Noi ne-am adunat aici pentru că ne-ai invitat la masă.

Așa ni s-a spus: „Comandantul batalionului vă invită la masă“. Ca atare, ospătează-ne!

M-am uitat din nou la toți cei de față. Dăduseră examenul războiului. Cel puțin așa mi se părea atunci.

Pe fața rotundă și tinăra a lui Bozjanov, kazah ca și mine, am surprins un zîmbet. Se uita pieziș la ușa dinspre cealaltă încăpere, unde apărea mereu chipul îmbujorat al lui Sincenko. Bozjanov și Sincenko erau prieteni. Bozjanov le dădea adeseori cailor noștri de călărie, în special Lîsankăi mele, cîte o coajă de pîine, ba cîteodată chiar și zahăr. Cînd avea puțin răgaz, Sincenko îl lăsa să facă o plimbare călare. Bozjanov nu știa să ascundă aceste mici taine. În ochii lui înguști și sclipitori se citea totul. Și de data aceasta era ușor de ghicit de ce schimba priviri cu Sincenko: dincolo, aștepta, fără doar și poate, ospățul pregătit nu fără participarea celor doi: soldatul de la cal și politrucul, căruia îi plăcea să pregătească și să mănînce bunătăți.

Cum a dat cu ochii de mine, Sincenko a închis ușa. Bozjanov a plecat ochii, dar a continuat să zîmbească. Ei, Bozjancik, mi-am zis eu, de fapt n-ai intenții chiar așa de rele.

Ploaia bătea în geam, în răstimpuri tunurile bubuiau undeva departe, iar noi sărbătoream un eveniment deosebit: un popas de o zi al batalionului. Multe zîmbete am întîlnit în acea cameră. Se simțea că comandanții aduseseră cu ei și zîmbetul ostașului, care, în sfîrșit, s-a descălțat lîngă sobă și poate că, ghemuit la căldură, și-a aprins și o țigară.

Am întrebat:

— Bozjanov, avem și *bişbarmak* la masă?

Bişbarmak este mîncarea noastră națională kazahă.

— Nu, tovarășe comandant de batalion, a răspuns vesel Bozjanov, avem pilaf de miel.

A plescăit apoi cu poftă și toată lumea a izbucnit în rîs.

— Îngăduiți? a întrebat Rahimov, arătînd cu un gest discret spre ușa cea tainică.

— A și îngăduit! s-a amestecat Tolstunov. Nu vezi? Tovarăși, comandantul de batalion vă poștește.

Și s-a îndreptat, cel dintîi, înspre ușă.

— Așteaptă, Tolstunov, am spus eu. Mai întîi, tovarăși, trebuie să execut un ordin al generalului. Stați jos. Puteți fuma.

— Dar pe ce să ne așezăm? a bombănit Zaev.

Fără să întrebe pe nimeni, a ieșit în tindă, a ridicat pe umeri o bancă și a pus-o, sau mai bine zis, a trîntit-o jos.

Casa se pare că fusese părăsită de curînd de locatarii ei. Căldura vieții unor oameni necunoscuți mai stăruia încă.

Tocmai voiam să spun ceva, cînd a început să țîrîie telefonul de campanie. Comisarul regimentului îl chema pe politrucul superior Tolstunov.

— Probabil, am să mănînc o papară, a oftat acesta. De mult trebuia să prezint raportul.

A luat receptorul.

— Ascult, tovarășe comisar... Peste zece minute pornesc. Vă rog să-mi permiteți zece minute.

În receptor se revărsa o cascadă de zumzete minioase. Tolstunov pare-se că primea o săpuneală zdravă.

— Am înțeles, am înțeles! răspundea scurt politrucul-șef. Ordonati, tovarășe comisar! Am înțeles, tovarășe comisar, fără întîrziere.

Furtuna din receptor s-a mai domolit, s-a liniștit. Și, deodată, Tolstunov, a spus în receptor, foarte simplu:

— Permiteți-mi, Piotr Vasilievici. O singură dată ne-am adunat și noi ca oamenii. Comandantul batalionului tocmai a venit de la general. Cum? Da, poate c-o să tragem și-o dușcă. Fiți pe pace. Treaba o să meargă strună, cu el nu poți să-ți faci de cap. Dați-mi voie, Piotr Vasilievici... Un sfert de ceas? Am înțeles, voi pleca peste un sfert de ceas. Mulțumesc, tovarășe comisar.

După ce i-a dat receptorul telefonistului, Tolstunov a ridicat manșeta și s-a uitat la ceas.

— Cît? a întrebat cineva.

— Paisprezece patruzeci... Încă vreo două ore de lumină.

În timpul luptelor de apărare ne făcusem obiceiul să facem soțoteala cît timp mai avem lumină, cît mai este pînă la amurg. Dușmanul ataca la ore diferite, dar întotdeauna pe lumină. Fiecare amurg însemna în acea bătălie în care țineam piept dușmanului, superior atît în privința tancurilor cît și a numărului de oameni, încă o zi cîștigată.

În încăperea se așternuse liniștea. În această tăcere desăvîrșită se deslușea bubuitul îndepărtat al tunurilor care, pe neașteptate, s-a întetit. Probabil că se dezlănțuise un atac de tancuri.

— Ascultați, m-am adresat celor de față, batalionul nostru este în rezerva comandantului diviziei.

După ce am relatat pe scurt convorbirea cu generalul, felul în care m-a descusut, m-a chestionat cerîndu-mi amănunte despre lupte, am comunicat ordinul lui Panfilov : să-i trimit de îndată lista celor care s-au distins în luptă, spre a fi propuși pentru decorare.

— Acesta e un lucru de seamă, o cinste mare, am vorbit eu mai departe. Trebuie indicați nominal eroii batalionului. Gîndiți-vă, tovarăși, cîntăriți. Peste o oră vom reveni asupra acestei chestiuni, vă voi cere lista celor merituoși. Iar acum... Să nu vă mai fac să flămînzeți. Nici pe Tolstunov nu-l voi lăsa să plece nemîncat, nu voi face de rușine casa noastră. Bozjanov, hai, ia comanda. Poștește-ne la masă.

Bozjanov a deschis ușa spre cealaltă cameră, cu toată solemnitatea cuvenită.

Prînzul nostru festiv nu era servit pe față de masă. În casa părăsită de stăpîinii ei a intrat, odată cu noi, felul nostru de viață din adăposturi. Pe masă erau așternute ziare. Bucățile de salam afumat și uscat se îngîrămădeau de-a dreptul pe ziar. Cutiile de conserve de carne așteptau deschise, cu capacele ridicate. Căstraveții murați erau serviți într-o gamelă. Pilaful făgăduit de Bozjanov fierbea încă la bucătărie, unde domnea, atotputernic, bătrînul nostru bucătar Vahitov. Vesela era o adunătură de felurite căni și pahare ieftine. Fără aprobarea mea nu cutezaseră să scoată sticlele la iveală.

— Bozjanov, unde e votca ? am întrebat eu. .

El a răspuns prompt :

— Sub masă.

Au izbucnit în râs. Am îngăduit să se toarne cîte o jumătate de pahar.

— Puțin ! a mîrîit Zaev.

Și-a tras spre el o cană de tinichea și i-a făcut cu ochiul lui Bozjanov, care turna asaltat de exclamații și glume. Apoi a întrebat :

— Tovarăși, cine ține un toast ?

Paniukov a ridicat paharul. În batalion era considerat ca specialist în toasturi. Fără să stea mult la gînduri, a glăsuț :

— Lumea merge înainte numai pentru că există pe pămînt prietenie sinceră. Să bem tovarăși, pentru prietenie ! Pentru prietenia în luptă !

Toastul a fost întîmpinat cu simpatie. Mie mi s-a părut totuși banal. Aș fi dorit parcă alte cuvinte, care să meargă la inimă. Dar, în fine, să ne mulțumim și cu atît. Deodată însă a răsunat vocea lui Zaev :

— Tovarășe comandant de batalion, permiteți-mi să fac o completare !

Am încuviințat dînd din cap. Căciula cu clape a lui Zaev, încă udă, era și acum vîrîită în centură. Capul lui ras, cu cucuie, era descoperit. Zaev privea comensii, pe sub arcada sprîncenelor, puternic ieșită în afară. Cum li se întîmplă adesea oamenilor cu suflet curat, zîmbetul l-a făcut dintr-o dată atrăgător pe Pat al nostru. A ridicat cana.

— Tovarăși, să bem pentru pușca noastră dragă !

— Pentru pușcă ? a întrebat Tolstunov.

— Da, a confirmat Zaev. Pentru ea...

Vrînd să-și explice toastul, și-a vînturat deodată pumnul și, posomorît, a cîntat sau mai bine zis a recitat pe un ton tărăgănat :

Alt drum nu-i în fața noastră

În mîini avem o pușcă !

Erau cuvintele unui cîntec cunoscut de noi toți, revenit parcă din timpurile îndepărtate ale copilăriei noastre, din primii ani ai revoluției.

Toastul a plăcut. Am tras toți cîte o dușcă.

După ce a mestecat în grabă o bucată de salam și s-a uitat cu părere de rău spre bucătărie unde pilaful era aproape gata, Tolstunov s-a ridicat de la masă și, spunînd : „Scuză-mă, comandantule, am plecat. Altfel voi mînca papară de la comisar“, a ieșit din odaie.

S-a mai turnat o dată fiecăruia cîte o jumătate de pahar. S-a găsit o cană și pentru Sincenko.

M-am ridicat, cu intenția de a închina un pahar, dar, pe neașteptate, telefonistul de serviciu mi-a atins umărul.

— Tovarășe comandant de batalion, sînteți chemat la telefon. Statul-major al diviziei.

Am luat receptorul. În jurul mesei s-a făcut liniște.

— Ascult, am răspuns eu.

— Momîș-Ulî ?

— Eu.

— La telefon Dorfman. Transmit ordinul comandantului diviziei : dați alarmă, adunați batalionul și porniți imediat în sectorul statului-major al diviziei. Apoi veți înainta mai departe.

— Cu artileria ?

— Da, cu toate mijloacele de luptă.

— Am înțeles, tovarășe căpitan. E limpede.

— Dumneavoastră, personal, tovarășe Momîș-Ulî, prezentați-vă imediat la general.

Pesemne că se întîmplase ceva grav. Căpitanul Dorfman vorbea reținut, dar desigur că n-a repetat întîmplător de două ori cuvîntul „imediat“. Deci se terminase cu prînzul, cu popasul nostru de-o zi.

— Sincenko, adu calul !

Acest strigăt, atît de cunoscut celor din statul meu major, însemna aproape întotdeauna clipe îngrijorătoare.

— Tovarăși, ascultați ordinul meu.

Toată lumea s-a ridicat în picioare. Am continuat :

— Comandantul diviziei a ordonat să dăm alarma în batalion. Sînt chemat la statul-major al diviziei. În lipsa mea coloana va fi condusă de locotenentul Rahimov. Plecați de îndată la companii ! Sculați oamenii, adunați-i în front.

Uşa s-a deschis. Bucătarul Vahitov aducea solemn cratiţa cu pilaf din care ieşeau aburi. Cei de faţă se străduiau să nu-l bage în seamă. Zaev a strigat :

— Hai să măi tragem o duşcă !

Fără multă zăbavă a dat cana pe gît. Apoi, ronţâind zgomotos un castravete, a păşit cel dintîi spre uşă, îndesîndu-şi căciula pe cap din mers. Clapele erau ridicate, iar bentişele se legăneau ca şi mai înainte.

Am strigat :

— Zaev, leagă-ţi bentişele !

— Am înţeles, tovarăşe comandant de batalion, să-mi leg bentişele !

LA STATUL-MAJOR AL DIVIZIEI

Cîteva cai înşeuăţi stăteau în ploaie, lângă casa de zid unde se afla statul-major al diviziei. Am oprit calul. Din părul lui umed se ridicau aburi. Trecînd prin băltoace şi prin clisa ulicioarelor desfundate, Lîsanka ajunsese în cîteva minute la panglica asfaltată a şoselei Volokolamskului ce tăia oraşul.

Din pricina ploii dese ce nu mai contenea şi a cerului plumburiu, ziua era întunecată, posomorîtă. Prin fereastra cu stîrul încă ridicat se vedea lumină : becurile erau aprinse la statul-major. Nu departe, pe aceeaşi stradă, era casa în care fusese cartiruit generalul Panfilov. Obloanele nefiind închise, geamurile se vedeau mate, întunecoase. Panfilov plecase probabil la statul-major.

În ziua aceea mai fusesem la general în această casă. Să amintesc pe scurt cum s-au petrecut lucrurile : batalionul meu fusese izolat de divizie şi timp de cîteva zile nu mai dăduse nici un semn de viaţă. Între timp, însă, îşi deschisese drum, cu foc de salve, prin dispozitivul inamicului şi sosisse la Volokolamsk. Generalul văzuse de la fereastră coloana batalionului nostru şi trimisese imediat un aghiotant să mă cheme la dînsul. După obiceiul kazah (Panfilov, care trăise mult timp în Asia Centrală, cunoştea obiceiurile noastre kazahe), mi-a strîns mîna în amîndouă palmele.

— Cum v-aţi croit drum ? Aţi pierdut mulţi oameni ?

A ordonat apoi telefonic să li se dea de mîncare oamenilor din batalion şi să se ia toate măsurile pentru a li se asigura condiţii bune de odihnă.

— Iar dumneata, tovarăse Momîș-Ulî, pofteste la masă, ia mai întâi o gustare, apoi raportează tot ce s-a petrecut.

Dîndu-i raportul, făceam unele însemnări pe harta generalului. Această hartă consemnase istoria luptelor diviziei. Inamicul presa în direcția Volokolamskului. Săgețile albastre, care indicau presiunea ofensivei germane, atingeau aproape construcțiile și liniile stației Volokolamsk.

— Pe aici am luat-o. În locul acesta, tovarăse general, am oprit coloana germană.

— Ia stai... Cînd s-a întîmplat asta? La ce oră? Au început să mi se clarifice anumite lucruri.

Panfilov mi-a împărtășit gîndurile sale. Abia acum înțelesese de ce, la un moment dat, cu două zile înainte, pe cînd conducea bătălia încordată, simțise deodată că presiunea inamicului slăbise, că puteau să mai răsufle. Atunci, la ceasul acela, departe de Volokolamsk, departe de trupele proprii, intraseră în acțiune tunurile noastre, batalionul nostru izolat la răscrucea unor drumuri. Se făcuse o breșă prin coloanele inamicului, direcția principală de atac a inamicului fusese barată și lovitura atenuată: un timp oarecare nemții nu avuseseră cu ce să-și intensifice ofensiva, cu ce s-o sprijine.

— I-ați luat pe nemți prin surprindere, a spus Panfilov, astfel de surprize îi așteaptă nu o dată. Și le plătesc scump, cu pierderi sîngeroase, își irosesc forța ofensivă. Și, cu siguranță că habar nu au că surpriza dumitale a fost doar o simplă întîmplare...

M-a mai întrebat de una, de alta, apoi a spus:

— În ceea ce privește batalionul dumitale, iată ce-i... Rezerva am trimis-o acolo unde e presiunea mai mare în clipa de față. Batalionul dumitale o va înlocui, devenind rezerva mea. Să sperăm că voi putea să vă dau douăzeci și patru de ore repaus. M-ai înțeles?

— Da, tovarăse general.

— Iar acum, du-te și odihnește-te.

Cînd am închis ușa, l-am mai privit o dată. Scund, ușor adus de spate, cu gîtul zbîrcit și ars de soare, își

pipăia mecanic cu mîna, mai bine zis numai cu degetul mare, geamul bombat al ceasului.

„Să sperăm că voi putea să vă dau douăzeci și patru de ore repaus“. Nu trecuseră însă decît două ore și jumătate de cînd părăsisem căsuța generalului și iată-mă din nou chemat la el. Ce se întîmplase oare?

Pe lîngă mine a trecut în fugă un ofițer, împrôscînd noroiul și apa cu cizmele sale înalte, bine lustruite. În această agitație, pe care n-o mai văzusem la statul-major al lui Panfilov, se simțea toată încordarea acelor clipe.

Nu știu de ce, dar bubuitul tunurilor se potolise. Tăcerea apăsă parcă asupra orașului.

Călare pe o iapă sură, cam greoaie, a sosit în goană și Sincenko, care rămăsese în urmă cu vreo cincizeci de pași. Am descălecat, i-am aruncat dîrlogii și silindu-mă să nu par agitat, am mîngîiat greabănul cald al Lîsankăi, liniștind-o poate pe ea, poate pe mine însumi. Bucuroasă, ea și-a rotit spre mine ochii mari și umezi.

La intrare, santinela mi-a atînut calea. L-a chemat pe ofițerul de serviciu.

— Sînt locotenentul-major Momîș-Ulî. Raportați că m-am prezentat conform...

Ofițerul de serviciu m-a întrerupt :

— Da, da... Generalul vă așteaptă. Veniți cu mine !

Ofițerii din statul-major se aflau în cele două încăperi din față. Unii stăteau în picioare, alții pe scaune, unii aveau mantalele pe ei, gata să pornească imediat în misiune. Ii cunoșteam aproape pe toți de la Alma-Ata, de cînd s-a format o divizie. Pe atunci lucram la statul-major.

Pe mese erau instalate trei sau patru telefoane ; la două din aparate se vorbea. În sobă ardea focul. În fața ușitei deschise a sobei, ședea cu picioarele întinse spre foc un bărbat lung și slab. Era colonelul Arseniev, șeful artileriei diviziei. Cu cîteva zile mai înainte avusesem prilejul să-l văd prin binoclu cum mergea cu tunurile care se retrăgeau. Pe deasupra capetelor oamenilor, pe deasupra tunurilor, uneori printre ele, zburau sute de gloanțe trasoare, iar el, vechiul colonel,

militar din tată în fiu, s-a oprit, a privit înapoi, a deschis tabachera, a scos o țigară, a aprins un chibrit și a început să fumeze, făcînd totul cu o liniște demonstrativă. A oprit apoi un tun și a dat ordin să riposteze prin cîteva lovituri.

Acum ședea în fața focului, răsturnat într-un fotoliu de paie împletit, cu picioarele întinse comod, apropiind de sobă și mîinile-i roșiatice, cu degetele lungi, cam noduroase la încheieturi. Aproape de el, lîngă telefonul din rețeaua artileriei, se instalaseră artileriștii din statul-major.

Colonelul m-a interpelat :

— Momîș-Ulî ? Ai venit cu batalionul ?

— Da, tovarășe colonel.

— Bun. Ei, du-te, du-te...

În cealaltă cameră, căpitanul Dorfman vorbea la telefon. Cu o înfățișare tinerească, întotdeauna voios și amical, mi-a zîmbit din ochi și de data aceasta. În fața lui era întinsă o hartă acoperită cu mici semne roșii și albastre.

— În crîng sînt ai noștri ? căuta să afle de la cineva Dorfman. Da, da, în crîngul pătrat ? Mitraliorii rezistă ? Pe cît se pare ? Păi, trimiteți o patrulă de cercetare, restabiliți legătura... Ați menținut cantonamentul ?

Fără să întrerupă convorbirea, Dorfman mi-a arătat cu mîna ușa întredeschisă. Gestul însemna „întră”. Eu am ezitat totuși, neîndrăznind să intru la general fără să fi fost anunțat.

Șeful secției politice a diviziei, comisarul Goluşko, cu căciulă și cu mantaua bine strînsă cu centura, se plimba încolo și încioace prin cameră, privind din cînd în cînd aceeași ușă, de parcă aștepta pe cineva. De obicei plin de voioșie și zgomotos, în clipa aceea n-a fost în stare să-mi spună nici o glumă.

— Batalionul ? Rezerva generalului ? a întrebat el sacadat.

— Da.

— Intrați la dînsul !

Așa s-a întîmplat că, deschizînd ușa, am prins o frază care, vădit, nu era destinată urechilor mele :

— Rușine! Și noi, care am avut încredere în dumneata...

În același moment l-am zărit pe Panfilov. Era posomorît. Cuvintele grele pe care le auzisem întîmplător i se adresau lui.

Nu departe de el stătea un bărbat cam greoi, cu o căciulă militară din blană de miel, așa cum poartă generalii, într-o haină de piele neagră, fără semnele distinctive ale gradului.

— Tovarășe general... m-am adresat eu lui Panfilov.

— Tovarășe Momîș-Ulî, m-a oprit Panfilov. Aici e locțiitorul comandantului de armată, generalul-locotenent Zveaghin.

Intorcîndu-mă, m-am oprit în poziție de drepti cu fața către omul în haină de piele.

— Tovarășe general-locotenent! Permiteți-mi să mă adresez comandantului diviziei. Sînt comandantul de batalion, locotenent-major Momîș-Ulî.

— Ce fel de apucături de partizani sînt acestea? s-a încruntat noul-venit. De unde pînă unde porți sabie?

Am răspuns:

— Sînt artilerist și pînă acum nu mi-a fost schimbată specialitatea. Port sabie conform regulamentului.

Zveaghin a dat dezaprobat din cap, aruncînd o privire muștrătoare către Panfilov.

— De ce ați introdus o asemenea ordine după care un comandant de batalion intră neanunțat la dumneavoastră, comandant de divizie?

Panfilov s-a roșit. Pe pielea lui smeadă, brăzdată de zbîrcituri în jurul ochilor și de două cute adînci lîngă gură, roșeața apărea în pete întunecate. Noi cunoșteam această trăsătură a lui Panfilov: cînd se enerva și se roșea, obrazul i se acoperea de pete, care dispăreau înșă repede.

Reproșul lui Zveaghin era fără îndoială întemeiat. Panfilov cam avea acest păcat: de obicei nu se comporta de loc ca un șef, evitînd vădit respectarea exagerată a ierarhiei, așa încît se întîmpla uneori, în ciuda regulamentului, să i se adreseze nu numai co-

mandanții de batalioane, dar și cei de plutoane și chiar soldații.

I-a explicat cu glas răgușit, scăzut, că eu comand batalionul său de rezervă. Părea că Panfilov se simțea vinovat, se pierdea în fața șefului.

— Aha, comandantul rezervei... a exclamat Zveaghin. Cîte baionete ?

Am raportat :

— Șase sute baionete, patru mitraliere, patru tunuri.

Fața gălbuie, cam buhăită, a lui Zveaghin s-a luminat. Am observat deodată că are buze cărnoase și fragede, pe care pînă atunci le ținuse parcă strînse.

— Ați trecut prin botezul focului ? Ați participat la lupte ?

— Da, am răspuns scurt.

A intervenit Panfilov. Petele dispăruseră de pe obrajii lui arși de soare. În cîteva cuvinte a relatat despre batalion, despre felul cum noi, izolați de restul diviziei, am pus mîna pe o răscruce a drumului în spatele frontului inamic și i-am imobilizat timp de douăzeci și patru de ore pe hitleriștii care căutau să înainteze cu orice preț spre Vołokolamsk și spre Moscova.

— Acolo el a acționat din proprie inițiativă, fără nici un ordin, a continuat Panfilov, privindu-mă.

În ochii lui mici, tăiați puțin pieziș, ochi de mongol, am citit nu numai neliniște, tulburare, dar și o încordare a gîndirii. Probabil voia să-și lămurească ceva, să reflecteze cu voce tare. A întins mîna către părul său negru, înspicat cu fire albe, tuns soldățește cu mașina : cînd se afla într-o încurcătură, Panfilov obișnuia să se scarpine la ceafă. Dar, s-a stăpînit și a lăsat mîna jos.

— A acționat fără ordin, a repetat Panfilov. De fapt, a avut un alt ordin : să se retragă și să se alătore diviziei. El s-a oprit însă și a ocupat răscrucea. Insubordonare ? Desigur că e insubordonare... Și totuși... Iată-l, așa este acest partizan, cu sabie.

Cu un zîmbet ușor, bine cunoscut mie, Panfilov mă prezenta parcă, făcînd un gest către mine. Era clar că se străduia să-și recapete tonul său obișnuit, simplu, adesea glumeț. Dar zîmbetul i s-a șters repede. S-a în-

negurat, s-a posomorît iar. Îmbătrînise parcă. Sprînce-
nele, foarte bine conturate, negre, fără nici un fir alb,
frînte parcă în unghi drept, s-au încruntat din nou.

Zveaghin însă se mai împlînzise.

— Aha, așa este, vasăzică, a rostit el. Ești kazah ?

— Da.

— E bine.

M-am așteptat ca Zveaghin să continue : „E bine că
batalionul este comandat de un kazah“. Am mai avut
prilejul să aud de la ruși astfel de încuviințări ; ei nu
înțelegeau că, în felul acesta, fără intenție, atingeau
mîndria mea națională. Pe cît se părea însă, Zveaghin
era delicat în această privință.

— Bine, a repetat el. Generalul îți va comunica în-
dată misiunea. Eu nu am de spus multe lucruri. Ina-
micul a rupt frontul diviziei la flancul drept. Va trebui
să contraataci pe întuneric, să-i respingi pe nemți, să
reocupi poziția și să te consolidezi. Să te consolidezi
și să nu te retragi. E clar, tovarășe comandant de ba-
talion ?

— E clar, tovarășe general-locotenent, am răs-
puns eu.

— Azi, mîine, a continuat Zveaghin, sînt zile hotărî-
toare în bătălia pentru Moscova. Inamicul este istovit,
vlăguit, face ultimele eforturi și noi putem și trebuie
să-l oprim aici. Putem și trebuie, chiar dacă noi toți,
lucrătorii politici și comandanții va trebui să pornim cu
arma în mînă pe cîmpul de luptă. Este o rușine că ne
mai retragem încă ! Este o rușine că am îngăduit din
nou să se străpungă poziția diviziei.

Panfilov stătea gîrbovit, cu capul ușor aplecat.

Prin lupte îndîrjite, crîncene, care durau de la 16 oc-
tombrie, nemții străpunseseră de două sau de trei ori
pozițiile de apărare ale diviziei. Părea că frontul se
fărîmitează ; însă unitățile noastre, chiar răzlețite, izo-
late, continuau să se bată, atacau, păstrau drumurile.
În fața nemților, care înaintau, apăreau din nou com-
panii, baterii, batalioane. Frontul se refăcea din nou
într-o linie continuă.

Și acum, poziția noastră fusese din nou străpunsă.
Panfilov a fost nevoit să audă mustrarea : „Este o

rușine că am îngăduit din nou să se străpungă poziția diviziei”.

Părea că la ora aceasta fusese răvășit nu numai frontul, dar și gândurile lui Panfilov se răvășiseră.

— Dă misiunea, generale, a spus Zveaghin. Eu n-o să vă stingheresc.

Apoi a început să umble prin încăpere, cu mâinile la spate. Panfilov a deschis ușa.

— Tovarășe Dorfman, te rog să aduci harta.

Zveaghin l-a îngînat :

— „Te rog“... Nu „te rog“, ci „adu harta“.

Panfilov a tăcut și s-a înroșit, mai bine zis fața i s-a acoperit cu pete întunecate. A înclinat ușor capul și a plecat ochii. De data aceasta mi s-a părut că gestul lui trăda încăpăținare.

Panfilov avea felul său propriu de comportare: blajin, de loc militaros, aspru, obișnuia să se sfătuiască cu ceilalți, să gîndească cu voce tare. Celor din subordine li se adresa nereglementar : „tovarășe Momîș-Ulî“, „tovarășe Dorfman“. Avea o voce nu prea puternică, puțin răgușită, de vechi fumător, nu-i plăcea, nu îngăduia ca în fața lui să stea cineva în poziție de drepti, și părea că nu știe să vorbească la modul imperativ. Noi ne obișnuisem repede cu el. Deodată însă l-am văzut cu ochii lui Zveaghin.

Da, generalul nostru nu era prea arătos, mai cu seamă în clipa aceea. Scund, adus de spate, cu pieptul scobit, cu niște cute adînci pe gîtul slab, fără îndoială că nu arăta ca un voinic, ci mai mult ca „un general în retragere“, cum s-a caracterizat odată, în glumă, el însuși. Firește, la o privire superficială nu era ușor de înțeles cum putea să comande o divizie, să supună ordinului său, voinței sale, cîteva mii de oameni.

Dorfman a intrat grăbit, cu o mapă mare neagră.

— Pune-o te rog, pe masă, la lumină, l-a invitat Panfilov. Și dumneata, tovarășe Momîș-Ulî, te rog, apropie-te.

Repetă cu încăpăținare acest „te rog“ al lui. Zveaghin a tăcut. S-a apropiat și el de masă. Dorfman a desfăcut mapa. În fața noastră s-a desfășurat harta operativă a statului-major al diviziei.

N-o să uit niciodată această hartă. Liniile de creion albastre și roșii, care o străbăteau, fuseseră șterse cu guma de mai multe ori. În diferite locuri fuseseră șterse și semnele tipărite, în special pe direcția atacului principal al nemților, de-a lungul șoselei ce ducea la Volokolamsk dinspre sud. Acolo se dădeau lupte înverșunate și situația se schimba uneori de câte două-trei ori în cursul unei singure zile. Linia pe care se afla în clipa aceea dizivia, însemnată cu roșu, curbată ca un arc sau ca o jumătate de laț în jurul Volokolamskului, era întretăiată în două locuri: la sud și la nord. La sud situația se schimbase prea puțin din momentul când fusese notată pe harta pe care mi-o arătase Panfilov în timpul zilei. Inelele sau mai bine zis cerculețele roșii izolate, răzlețe, pe ici, colo cu semne de mitraliere și tunuri, mai trăiau, acționau, rezistau încă în fața nemților, care căutau să răzbească în spațele frontului nostru.

La flancul drept, nordic, al diviziei noastre, se petrecuse însă pe cât se părea ceva neașteptat, ceva îngrozitor. Acolo se căsca de-a lungul frontului o breșă de câțiva kilometri. Pe hartă, această breșă era străpunsă de o săgeată lată, albastră, bifurcată. Virful bifurcat fusese desenat cu o linie întreruptă, ceea ce însemna că mișcarea adversarului pe aceste direcții fusese stabilită nu după date precise, ci ipotetice. Între nemții care răzbătuseră la nord de oraș și orașul propriu-zis nu era nici o poziție de rezistență, nici un element de acoperire, numai în grădinile din perimetrul orașului se vedeau în două sau trei puncte semnele roșii ale tunurilor antiaeriene.

Recunosc, m-a cuprins îngrijorarea. Poate că nemții, neîntâmpinînd rezistență se și îndreptau spre noi, spre statul-major al lui Panfilov, spre Volokolamsk!

Arătînd cu privirea această breșă, Panfilov a întrebat:

— Ei, tovarășe Dorfman, ce informații mai ai?

Răspunsul n-a fost prea îmbucurător:

— Legătura n-a fost restabilită, tovarășe general.

În clipa aceea a intrat ofițerul de serviciu pe statul-major.

— Tovarășe general-locotenent, s-a adresat el lui Zveaghin, permiteți-mi să raportez.

Zveaghin a încuviințat din cap. Ofițerul de serviciu a comunicat că la ordinul lui Zveaghin sosise comandantul regimentului mixt, maiorul Kondratiev. De curînd auzisem că la Volokolamsk se formase un astfel de regiment și că ocupase un sector de apărare undeva în vecinătatea diviziei noastre.

— Kondratiev ? Unde este ? a întrebat Zveaghin.

— Aici. Alături.

Zveaghin s-a îndreptat spre ușă cu pași greoi, hotărîți, a dat-o în lături și, fără s-o închidă, a mers mai departe. Panfilov l-a urmat.

La început n-am urmărit discuția care începuse dincolo. Pînă la mine ajungeau nedeslușit numai cuvintele noului-sosit. Părea că el se dezvinovățea nu știu pentru ce. Și, deodată, a tunat vocea lui Zveaghin, răsunînd în toată casa :

— Te-ai speriat ?

M-am apropiat de ușa deschisă. În fața lui Zveaghin stătea, vădit tulburat, un maior uscățiv, roșu la față, cu mantaua udă, stropită de noroi. O cicatrice umflată îi brăzda obrazul de-a curmezișul, de la tîmplă către bărbie. Cu mîinile lipite de trup, în poziție de drepți, Kondratiev tăcea. Pe obraz, lîngă cicatrice se mișca o gîlmă.

Zveaghin se răstea cu aceeași voce tunătoare :

— Cine ți-a permis să te retragi fără ordin ?

În cameră domnea o liniște apăsătoare. Ofițerii din statul-major se opriseră din lucru. Prin ușa de peste drum priveau artileriștii din statul-major. În tăcerea adîncă, fiecare cuvînt răsuna limpede.

Zveaghin aștepta un răspuns. Kondratiev tăcea. Se auzea răsuflarea grea, precipitată, a lui Zveaghin.

— Răspunde ! a strigat el. Cunoști ordinul prin care se interzice categoric retragerea fără aprobare de pe pozițiile ocupate ?

Kondratiev a înghițit în sec și mărul lui Adam, ascuțit, ieșit în afară, i s-a urcat și a coborît repede.

— Am fost nevoit, a îngăimat el...

— Să fugi?

Din nou o clipă de tăcere.

— Toți trebuie să respectăm acest ordin, a început iar Zveaghin, adresându-se în mod vădit nu numai lui Kondratiev. Acum în zilele hotărîtoare ale bătăliei pentru Moscova părăsirea fără aprobare a poziției înseamnă trădare, trădare de patrie. Te-ai comportat ca un trădător...

— Ce puteam să fac, dacă...

— Taci! a tunat vocea lui Zveaghin. Pistolul pe masă!

Maiorul a pălit. Cicatricea umflată, care se zărea vag sub pielea-i roșiatică, s-a conturat deodată, izbitor, ca o dungă roșie aprinsă, ca o plesnătură de gîrbaci peste obraz. Maiorul a aruncat o privire în jur, ca și cum ar fi căutat un sprijin, și-a scos apoi centura cu tocul revolverului și a pus-o pe masă.

Zveaghin a continuat necruțător:

— Să fie arestat, trimis în judecată și judecat chiar astăzi... Mîine se va da un ordin de zi pe armată... Luați-l de aici!

Șeful statului-major al diviziei, un tînăr locotenent, a rostit posomorît:

— Să mergem...

Kondratiev a pornit înainte urmat de șeful comendurii. În tăcerea din odaie se auzea ca și mai înainte respirația grea a lui Zveaghin. S-a întors către Panfilov.

— Generale, voi lua de la dumneata, pentru un timp, cîțiva politrucii și ofițeri din statul-major. Ne ducem la acest regiment. Îl vom ajuta să-i adune pe cei care au luat-o la fugă, îi vom organiza și îi vom arunca la contraatac.

— Telefonează la secția dumată, a ordonat Zveaghin șefului secției politice. Oamenii dumată să încalce. Plecăm îndată.

Peste cîteva minute a părăsit statul-major al diviziei, luînd o hartă nouă, pregătită special pentru el, cu situația însemnată pe ea.

Panfilov s-a întors în încăperea în care îl aşteptam.

Cineva a închis obloanele pe dinafară. Panfilov se uita la harta întinsă pe masă şi se plimba prin cameră. Pe neaşteptate a spus :

— Te miră dezordinea aceasta ? Da, este multă dezordine, tovarăşe Momîş-Ulî.

Apoi, urmîndu-şi nişte gînduri ale lui, a întrebat :

— Ai citit, tovarăşe Momîş-Ulî, lucrările militare ale lui Engels ?

— Nu, tovarăşe general.

— Te sfătuiesc să le citeşti... Pare-mi-se că tocmai Engels spune într-un loc că în arta militară se întîmplă şi astfel : dezordinea naşte o nouă ordine.

Şi ca şi cînd s-ar fi adresat cuiva anume, repetă cu o intonaţie de întrebare în glas :

— Dezordinea naşte o nouă ordine, aşa-i ?

Ar fi vrut poate să se mai plimbe prin încăpere, să mai mediteze cu voce tare. Dar şi-a scos ceasul din buzunar, l-a desprins din lanţ şi l-a pus pe masă.

— Apropie-te, tovarăşe Momîş-Ulî... Priveşte harta.

Panfilov s-a uitat cîteva clipe la hartă, în tăcere. Săgeata albastră, îndreptată spre oraş dinspre nord, era, ca şi înainte, trasată cu o linie subţire, întretăiată. După cum comunicase Dorfman, legătura cu regimentul în sectorul căruia nemţii străpunseseră linia frontului nu fusese încă restabilită. Înainta oare inamicul dintr-acolo ? Există oare un pericol serios ? Sau era numai o diversiune, o stratagemă, menită să atragă rezervele ? Avea oare Panfilov dreptul să trimită într-acolo, în necunoscut, în noapte, ultimul său batalion de rezervă ? Avea oare dreptul să nu-l trimită, de vreme ce linia apărării fusese ruptă, de vreme ce drumul spre oraş era deschis ?

Pe masă ticăia ceasul de buzunar. Timpul trecea. Trebuia luată o hotărîre.

— Iată, tovarăşe Momîş-Ulî, linia fortificaţiilor de la Volokolamsk, mi s-a adresat Panfilov.

Cu vîrful bont al creionului a înconjurat porţiunea de nord a sectorului fortificat al Volokolamskului, poziţiile de apărare de pe râurile Lama şi Grodnia, pregătite din timp, încă înainte de sosirea diviziei.

— Să nu te consolidezi aici, a continuat Panfilov. Iată, malul celălalt e dominant... Traseul poziției a fost fixat după șablon: au văzut că-i un rîu, au pus mîna pe creion și au tras o linie...

Am mai spus, mi se pare, că în clipele de șovăială, de încurcătură, Panfilov făcea o mișcare caracteristică, își răschira involuntar degetele. Și acum și-a vînturat în aer palma cu degetele îndepărtate, probabil, fără să-și dea seama că o face.

— Misiunea dumitale, a ordonat el, este să treci pe malul celălalt, să ocupi, iată, aceste înălțimi din preajma satului Ivankovo și să oprești inamicul. Dacă ieși contact cu el mai devreme, angajează o luptă de întîlnire. E limpede?

— Limpede, tovarășe general.

— Du-te... La statul-major vei primi hărți.

— Am înțeles, tovarășe general.

Privind în ochii lui Panfilov, am rostit „am înțeles“, dar în sinea mea gîndeam: „Nu ești sigur, șovăi, nu știi ce hotărîre să ieși. Atunci de ce mă mai trimiți?“ Pentru prima oară de cînd aveam de-a face cu el, Panfilov a stîrnit în mine un sentiment de ciudă.

După cum am spus, m-am uitat drept în ochii generalului și, deodată, ghicindu-mi parcă gîndurile, el a adăugat:

— Am îndoieli, șovăi, tovarășe Momîș-Uli. Nu sînt hotărît, dar n-am nici timp să mai stau pe gînduri.

Intr-o clipă animozitatea mea față de Panfilov s-a transformat în duioșie, în afecțiune. E sincer, cinstit, nu face pe infailibilul față de mine.

— La drept vorbind, a continuat el, aveam de gînd să-ți încredințez misiunea de a lupta în oraș. Mi-am spus: după ce îl vom hărțui pe inamic aici, Panfilov a arătat cu creionul linia pe care se dădeau luptele împotriva grupării principale a nemților, îți voi încredința misiunea de a lupta în apărare chiar în oraș. Poate ar fi mai bine să aștept, să nu te trimit?

Generalul m-a privit cu vioiciune, ba chiar s-a apropiat de mine, așteptînd, vădit, cuvintele mele, sfatul meu. Dar ce sfat puteam eu să-i dau?

— Nu știu ce se petrece aici, a urmat el, atingînd cu creionul breșa din nord. S-ar putea întîmpla să fii nevoit să iei singur unele hotărîri. Fă acest lucru cu curaj. Am încredere în dumneata. Poate că îți voi comunica ulterior ceva. Ei, tovarășe Momîș-Ulî... Mi-a întins mîna și a strîns-o cu putere pe a mea. Am încredere în dumneata, tovarășe Momîș-Ulî. Dumneata nu-ți vei pierde niciodată onoarea.

— Niciodată, am confirmat eu cu fermitate.

Mă întorsesem, voind să ies, dar Panfilov m-a oprit.

— Încă un lucru : fii prudent. Trimite elemente de avangardă. Te orientezi, și împreună cu forțele principale te strecoari pe furiș, pe furiș !... Poate dai peste cap inamicul, fără pierderi mari. Înțelegi ?

— Am înțeles, tovarășe general.

— Ei, du-te, du-te... La revedere.

În ochii lui am văzut o lițărire de duiosie și îngrijorare.

BATALIONUL ÎN ÎNTUNERIC

După ce am ieșit de la statul-major, am dat imediat cu ochii de Lîsanka. Nici în întuneric n-o poți confunda cu alți cai : pe frunte are o pată mare albă, pe picioarele lungi și uscățive, ciorapi albi pînă la genunchi. E murgă, dar sub ploaie, părea neagră.

Sincenko mă aștepta. Ținînd-o de dîrlogi pe Lîsanka și pe Sivka lui, mi-a ieșit repede înainte.

Curînd, am sosit în galop la batalion, care se oprise pe o uliță laterală. Am zărit în depărtare, ca niște pete negre pe caldarîm, atelajele tunurilor, cărucioarele mitralierelor, căruțele cu muniție și subsistențe, bucătăriile de campanie. În așteptarea mea, batalionul făcuse o haltă. În grupuri învălmășite, cu mantalele îngreunate de ploaie, ostașii se îngrămădeau pe treptele cerdacurilor, sau se sprijineau de garduri. Un lanț de puncte roșii — licăririle țigărilor — se întindea în întuneric pînă departe.

Orașul era învăluit în beznă și liniște. La ferestre — nici o luminiță. Numai la gară flăcările nu conteau să mistuie tot ce le ieșea în cale, înroșind cerul. Am fost recunoscut de departe. Rahimov a comandat :

— Atențiune ! Drepti !

Am strigat :

— Pe loc repaus !

Rahimov a raportat că a ocupat o casă pentru statul-major și că a adus acolo compania de transmisiuni. Șeful meu de stat-major, zgîrcit la vorbă, cu o înfățișare ștearsă, era întotdeauna prevăzător. De

fiecare dată cînd îl vedeam, ştiam fără să mai întreb : conducerea batalionului funcţiona ca un ceasornic, aproape pe nesimţite, pe nevăzute pentru un ochi neexersat. I-am dat lui Rahimov sulul cu hărţile topografice, pe care Sincenko îl învelise cu grijă într-o foaie de cort, şi am ordonat :

— Să se transmită pe coloană : comandantul companiei a treia să vină la mine !

Rahimov m-a condus pînă la casa în care instalase statul-major. Filimonov a sosit imediat, în goană.

— Ordonati, tovarăşe comandant de batalion !

— Rahimov, dă-i lui Filimonov harta. Ia-o şi desfă-o, Efim Efimovici.

Acolo, în cerdac, feriti de ploaie, am examinat harta dreptunghiulară, nouă, fără îndoiturile obişnuite. Rahimov a îndreptat asupra ei fasciculul de raze al lanternei de buzunar. I-am arătat lui Filimonov satul Ivankovo.

— Vezi ? Pe aici se apropie coloana inamicului, care a răzbit la flancul drept. Nu s-a stabilit încă de ce forţe dispune. Batalionul are misiunea să-i bareze drumul spre oraş. Tu, Efim Efimovici, vei merge ca pichet mobil de cap. Trebuie să ajungi la Ivankovo înaintea nemţilor, să angajezi lupta, să-i sileşti să se bată, să-i atragi asupra ta. După aceea, eu îi voi lovi cu forţele principale, din flanc sau din spate. Îţi dau jumătate din mijloacele de foc : două mitraliere şi două tunuri. Dacă întîlneşti nemţii mai aproape, ocupă poziţia de-a curmezişul drumului şi nu da înapoi. Comunicăm deocamdată prin agenţi. Ai înţeles, Efimici ?

— Am înţeles, tovarăşe comandant de batalion... Mă crămponez la teren şi nici un pas înapoi.

— Ba nu, poţi să-i joci. Poţi să te retragi puţin ca să-i momeşti. Dar nu pierde iniţiativa.

— Tovarăşe comandant, mai bine mă fixează într-un loc.

Vicleşugurile militare nu-i plăceau lui Filimonov. Era obişnuit să execute ordine precise, absolut clare pentru el.

— Bine, am spus eu, fixează-te. Mai tîrziu totul se va lămurii. Ei, ia-ţi oamenii şi dă-i drumul. Eu por-

fiesc peste douăzeci de minute. Mărșăluiește iute, în stilul lui Suvorov.

Coborînd în fugă din cerdac, Filimonov a strigat cu glas tunător :

— Compania a treia, adunarea !

Au răsunit apoi comenzi repetate : „Plutonul întâi, adunarea !” „Plutonul doi, adunarea !”...

Pe fundalul văpăii uriașe a incendiului din zare se profila desîșul negru al baionetelor. Compania se adunase. M-am apropiat de Filimonov.

— Le explici din mers comandanților și ostașilor misiunea. Dă-i drumul ! Nu pierde vremea !

Filimonov, un infanterist încercat, și-a vîrît repede poalele mantalei sub centură și a trecut în fruntea companiei. A răsunit comanda lui : „Înainte, marș !” Și compania a pornit la drum, urmată de două tunuri și două cărucioare cu mitraliere.

După ce am trimis pichetul mobil de cap, am pornit către statul-major. Simțeam nevoia să fumez. Dar n-am găsit nici o țigară în buzunar.

— Sîncenko !

— Ordin, tovarășe comandant de batalion...

— Dă-mi un pachet de Belomor.

În aceeași clipă, s-a ivit în fața mea o făptură scundă, cu arma în mînă.

— Tovarășe comandant de batalion, dați-mi și mie, vă rog, o țigară.

Am deslușit chipul șiret al lui Garkușa.

— Aha, soldatul Garkușa... Nu crezi că îți permiți prea mult ?

— Am simțit fumul de țigară, tovarășe comandant de batalion.

— Ia te uită... N-am aprins încă țigara, dar Garkușa a și simțit fumul.

— Eu nu casc gura, tovarășe comandant de batalion. Știu de la tata : pînă cînd se încalță un papă-lapte, cel sprinten face o baie de aburi.

Cîțiva ostași se alăturaseră lui Garkușa, făcînd roată în jurul meu. Zicala a fost întîmpinată cu chi-

cote. Sincenko mi-a adus un pachet de Belomor. Am rupt un colț și am întins pachetul ostașilor.

— Luați.

Bineînțeles, nimeni n-a refuzat. Garkușa a ciupit, după cum am observat, două țigări deodată. Apoi tot el, în ciuda vântului și a ploii, a aprins cu dibăcie chibritul și mi-a oferit foc.

Am plecat la statul-major. Acolo mă așteptau comandanții și politrucii convocați de Rahimov. Le-am explicat situația și misiunea batalionului.

— Duceți-vă, tovarăși, la soldați, le-am spus eu. Lămuriți-i: ne așteaptă o luptă de întâlnire, o luptă de noapte pe întuneric. Va trebui să ne batem la distanță mică. Rezultatul poate fi hotărît și de grenadă și de baionetă. Pornim peste cincisprezece minute. Vom face o haltă afară din oraș. Oamenii vor mânca atunci, în marș. Întrebări sînt? Nu? Puteți pleca.

Îndată după aceea, soldații s-au încolonat.

Am trecut călare, la pas, de-a lungul frontului. În întunericul difuz deslușeam chipurile cunoscute.

Iată compania a doua, cea mai puțin numeroasă, subțiată în contraatacul victorios de lîngă satul Navleanskoe. Revedeam pătul greu al puștii mitraliere, pe care, Tolstunov, năpustindu-se asupra inamicului, a ridicat-o într-un elan voinicesc, ca pe un pai. Îmi aminteam de chemarea lui înversunată: „Comunarzi!”

Ce păcat că Tolstunov nu era acum cu noi! Aproape concomitent cu el pornise la atac și Zaev — amîndoi au dus compania în iureș după dînșii. Atunci Zaev a fost rănit, dar n-a vrut să se ducă la punctul medical. Iată-l pe Semeon Zaev, stînd la flancul drept, adus de spate, lung, desîrat. De centură îi atîrna pistolul în toc, iar mînerul unui alt pistol — un *parabelum*, luat la Navleanskoe de la un neamț ucis — îi ieșea din deschizătura mantalei, la piept. Căciula și-o îndesase bine pe cap și clapele îi erau în sfîrșit legate.

Iată chipul tînăr al lui Pölzunov. Fără să-și fe-rească gîtul de ploaie privea grav, cu încredere. În ziua aceea îi povestisem generalului despre acest

tinăr neînfricat, care strîngea mînerul unei grenade antitanc, urmărind senin matahalele negre ce se apropiu, trăgînd în noi din mers. I-am spus și despre Sevriukov, comandantul companiei a doua, care fusese grav rănit, și despre viteazul locotenent Donskih, și despre Brudnîi, care primise atunci o pildă de bărbăție. Iată-l pe măruntul și oacheșul Brudnîi — stă împreună cu plutonul său de cercetare. Iată și căruciorul mitralierei. Alături, servanții mitraliori : Murin, ochelaristul, întinzînd ușor către mine gîtul său lung, fostul docher Galliulin, deșirat — măsoară vreun stîngen — înălțîndu-se mult deasupra coloanei ; iată-l și pe scundul Bloha cu sprîncenele albicioase, care nici nu i se mai disting.

Ce să le spun soldaților mei înaintea noii lupte ?

Am oprit calul și m-am adresat frontului :

— Tovarăși, șefii au vrut să ne lase să ne odihnim, dar nu s-a putut. Atîta timp cît dușmanul e lîngă Moscova, nu te poți odihni. Mergem la luptă, mergem înainte în ciuda tuturor greutăților. Cîndva lumea se va întreba : ce fel de oameni au fost aceia care au luptat lîngă Moscova cu atîta bărbăție ? Să le răspundem de pe acum : au fost oameni sovietici, care și-au apărât Patria !

După o pauză, am ordonat :

— Rahimov, dă comanda de pornire în marș !

Ne-am urnit din loc, am ieșit din oraș.

Trebuie să recunosc : eram nemulțumit de discursul meu. Am rostit cuvintele obișnuite : oamenii sovietici, patria sovietică... Cum de nu am putut găsi în clipa aceea altele, ale mele personale, purtate în inimă, sincere, calde ? !

Cineva se apropie de mine și o porni alături de Lîsanka. A, da... lunganul Zaev...

— Ați zis-o tare de tot, tovarășe comandant de batalion, mormăi el. Strașnic ! M-a răzbit pînă-n ră-runchi !

Zaev nu mă lingusea niciodată. Nu era în firea lui. Ce l-o fi răzbit pînă-n ră-runchi în discursul meu ? Oare ce adevăr măreț care a mișcat inima lui Zaev e

cuprins în vorbele acestea atît de familiare, de obișnuite : omul sovietic ? !

Companiile mergeau pe un drum vicinal, frămîntînd noroiul cu picioarele. În spatele nostru, luminate de vîlvătaia incendiului, se profilau întunecate cupolele bisericilor, turlele clopotnițelor. Curînd, s-au mistuit în depărtare.

Vîntul se întetea. Ploaja însă mai stătuse. Se potolise și canonada. Nu se mai auzeau nici focuri răzlețe de armă — părea, că în preajma Volokolamskului totul amortîse.

Totuși, noi cei care mergeam în întuneric, spre necunoscut, știam că în față linia de apărare fusese străpunsă : drumurile vicinale care se îndreptau către Volokolamsk dinspre nord — pe unul din ele pășeam noi atunci — nu mai erau apărate de trupele noastre ; undeva în beznă, înainte, se afla inamicul.

Mergeam pe lîngă coloană călare pe Lisanka mea, care pășea ușor, de parcă n-ar fi călcat prin noroiul cleios. Ședeam greoi în șa, adîncit în gînduri. Deodată, am deslușit în spate tropot de cai. O clipă nu s-a mai auzit nimic. Apoi a ajuns pînă la mine o întrebare grăbită :

— Unde este comandantul batalionului ?

Și răspunsul cuiva :

— În față.

O clipă după aceea m-a ajuns din urmă un maior din statul-major al diviziei, însoțit de doi soldați.

— Drace... Departe ați mai ajuns, mi s-a adresat el. Trebuie să vă întoarceți. Ți-am adus un ordin nou, tovarășe locotenent major. Dă comanda să se oprească batalionul !

— Ce s-a întîmplat ? De ce ?

Ne-am dus puțin la o parte și maiorul mi-a explicat că se restabilise în sfîrșit legătura cu statul-major al regimentului al cărui sector fusese străpuns de nemți. Din ordinul generalului batalionul meu intrase în subordonarea operativă a locotenent-colonelului Hri-mov, comandantul acestui regiment. Mi se ordona să schimb itinerariul batalionului, să mă îndrept nu spre

Ivankovo, ci spre Timkovo. Misiunea : să ocup Timkovo, colina Timkovo și să rezist acolo.

Am întrebat :

— Dar care e explicația acestei misiuni, tovarășe maior ?

— Nu știu... Treaba mea este să transmit ordinul.

— Ați vorbit personal cu Hrîmov ?

— Nu. A vorbit șeful statului-major.

— Ați fi putut să-l întrebați.

Maiorul s-a simțit ofensat.

— Nu am obiceiul să pun întrebări superiorilor.

Nu m-am putut stăpîni :

— Păcat.

Și ducînd cu un gest hotărît mîna la căciulă, am strigat :

— Sincenko !

— Ordin, tovarășe comandant de batalion !

— Transmite lui Rahimov să oprească batalionul.

— Am înțeles, tovarășe comandant de batalion.

M-am întors spre maior și am salutat din nou, ducînd mîna la căciulă :

— Să trăiți, tovarășe maior.

El a răspuns rece :

— La revedere... Întoarceți repede.

După ce am ordonat să se facă o haltă, i-am convocat pe comandanți la mine.

Soldații s-au așezat pe marginea drumului în iarba umedă. Și-au aprins cu nesaț țigări, ascunzînd cu grijă licăririle. Se răcorise simțitor. Burnița mărunță se cernea într-una ca prin sită. Vîntul turbat ce sufla dinspre nord învolbură pînza de apă, sfichiuiind cu ea mantalele, pelerinele, căciulile.

Rahimov a îndreptat iar lanterna de buzunar asupra dreptunghiului hărții, care se vedea prin celoidul porthartului, cum făcuse și mai înainte. Am comunicat comandanților noul ordin : să ne îndreptăm spre Timkovo, să ocupăm acest sat, să rezistăm pe colina Timkovo, care, după cum arăta harta, domină Volokolamskul. După ce am explicat misiunea, am ordonat :

— Rahimov, dă-i lui Bozjanov un cal. Bozjanov, gonește spre Filimonov și spune-i să se întoarcă.

Am mai spus, mi se pare, că Bozjanov ca și mulți alți kazahi, era mare amator de călărie. În război nu avea prea des prilejul să pună piciorul în scară, să tragă de dîrlogi. De aceea, chiar în acea clipă îngrijorătoare, era bucuros de sarcina ce-i fusese dată. Fața lui lătareată, tinăra, stropită de ploaie era serioasă. A răspuns însă vesel, grăbit:

— Am înțeles, tovarășe comandant de batalion.

Tonul lui Bozjanov a stîrnit zîmbete. La lumina lanternei am observat că zîmbea și Dordia, care se zgribulise în ploaie, ascunzîndu-și capul între umeri, zîmbea și Rahimov, de obicei foarte stăpînit. Am ordonat:

— Executarea!

Salutînd, Bozjanov s-a întors și s-a îndepărtat în întuneric. Nu i se mai vedea decît spatele, dîrz, puțin aplecat înainte care, asemenea întregii sale ființe, părea să tindă spre un țel. Îmi vine în minte cuvîntul ce i se potrivește: „săgeată”. Am continuat să dau dispoziții:

— Paniukov!

Paniukov — comandantul companiei întîi, cel care la prînzul nostru întrerupt, ratat, a ridicat toastul pentru prietenie — a făcut un pas înainte și a tăcănit din tocuri cu precizie, în pofida noroiului. Centura îi încingea strîns mantaua bine croită, acum udă de ploaie. Semiîntunericul roșiatic, reflex al incendiului îndepărtat, îi lumina nedeslușit obrazul colțuros.

— Paniukov, i-am spus eu. Dă ordin să mănînce oamenii. Peste cincisprezece minute pornești înainte ca pichet mobil de cap. Ocupi Timkovo. Vezi? I-am arătat Timkovo pe hartă. Paniukov a confruntat-o cu harta lui. Consolidează-te acolo. Mai tirziu sosesc și eu cu toate forțele.

— Inamicul unde este, tovarășe comandant de batalion?

— Dracu' știe... Să sperăm că ne va da el singur de știre.

A intervenit Dordia:

— Tovarășe comandant de batalion, îmi permiteți ?
— Poftim...
— Tovarășe comandant de batalion, a început el nesigur, poate că ar fi mai bine să așteptăm pînă dimineață.

Neîndrăznind să-l susțină pe politruc cu glas tare, Paniukov mă privea întrebător, însuflețit de o speranță tainică. Eu i-am tăiat-o scurt :

— Ce vorbe sînt astea ? S-a ordonat să ne îndreptăm spre Timkovo, deci nu încap discuții. Direcția Timkovo ! Ocupi satul ! Ai înțeles, Paniukov ?

— Da, tovarășe comandant de batalion.

— Îți dau toată artileria disponibilă. Hai, dă-le oamenilor să mănînce. Seleznev o să aducă îndată bucătăriile. Seleznev, la mine !

Seleznev a luat poziție înaintea mea.

— Ordonăți, tovarășe comandant de batalion.

— Seleznev, adu bucătăriile.

Abia îi deslușeam fața. Părea fistîcit. Da, chiar așa era. Mi-a răspuns :

— Bucătăriile nu mai sînt, tovarășe comandant de batalion.

— Cum nu sînt ? Unde au dispărut ?

— Maiorul de la statul-major al diviziei a ordonat : toată coloana de căruțe să fie trimisă înapoi spre oraș. Se înaintează fără bagaje.

— Toată coloana de căruțe ? Și tu ai trimis-o ?

— Da, tovarășe comandant de batalion. Am executat ordinul.

Nu m-am putut stăpîni să nu-l ocărăsc.

— Netrebnicile, ai știut că oamenii n-au mîncat. De ce nu mi-ai raportat ?

Seleznev tăcea. Am strigat :

— Dracu' să te ia ! Du-te la Volokolamsk ! Adu barem niște pesmeți ! Fără pesmeți să nu te întorci ! Va trebui, Paniukov, să porniți nemîncăți... poate că o să facem rost de la nemți de ceva... Adună compania și dă-i drumul.

Paniukov a strigat în întuneric, poruncitor :

— Agentul de transmisiuni la mine !

Îndată a apărut mărunțelul tătar Muratov.

— Ordin.

Clefăind prin noroi, Paniukov s-a îndreptat spre compania sa. Priveam în urma lui. Părea că totul fusese îndeplinit: ordinul a fost dat, subalternul a răspuns „am înțeles“ și a plecat să-l execute. Dar privește-i umerii, privește-i spatele: ce ți-ar spune ei? Spatele lui Paniukov, de obicei drept ca lumînarea, mi s-a părut dintr-o dată încovoiat, gîrbovit, nesigur. Această impresie de o clipă m-a izbit parcă. Îmi venea să strig: „Stai, nu te mai duce.“ Mi-am revenit însă imediat. Pesemne că mi-au slăbit nervii. Învălmășeala, întunericul, necunoscutul, toate acestea îmi jucau o festă. Iată încă un spate, cel al scundului alergător, agentul de transmisiuni Muratov. Pășea credincios alături de comandantul său. Și, în sfîrșit, un al treilea spate, al politrucului Dordia, care nu vede bine în întuneric, călcînd nesigur.

Da, nervii mei o luaseră razna. Și, nu știu de ce, nu mă simțeam bine, mă lua cu frig. Drace, numai asta lipsea, să mă îmbolnăvesc. Nu, nu mă las, îmi ziceam, trebuie să rezist!

Auzeam comenzi, larma companiei care se adună în front, apoi pași grei, măsurați: compania lui Paniukov pornise.

Am rămas în cîmp cu compania lui Zaev.

Zaev s-a apropiat de mine. De sub reverul mantalei sale se vedea ca și mai înainte mînerul *parabelum*-ului.

— Tovarășe comandant, scurta dumneavoastră e probabil udă learcă. N-ar fi rău să vă puneți mantaua.

— Trebuie să răbdăm. Nu de alta, dar așa nici alții n-au să se tînguie.

— Nu se tînguie nimeni, a mormăit răgușit Zaev. Atîta timp cît avem un asemenea comandant de batalion...

— Atîta timp... am repetat eu ironic. Păstrează-ți amabilitatea pentru altă ocazie. Mai bine să ne mișcăm puțin ca să ne mai încălzim!

Ne-am plimbat amîndoi cîtva timp pe șosea, depăr-tîndu-ne de ostașii care ședeau pe marginea șanțului,

cu spatele în vînt. Cu o voce dogită, hîrîind din pricina răcelii, Zaev vorbea posomorît :

— Ce harababură ! Ne gonesc înainte şi înapoi... Au rupt batalionul în trei părţi... Dezordine !

În cuvintele lui Zaev am recunoscut, ca într-o oglindă, propriile mele gînduri. Şi de aceea l-am întrerupt cu asprime :

— Nu ţi-am cerut părerea, tovarăşe locotenent.

Zaev a răspuns posac :

— Am înţeles !

Ne-am întors şi ne-am apropiat de ostaşi. Garkuşa mi-a răsărit în faţă, cu îndrăzneală.

— Tovarăşe comandant de batalion, permiteţi să aprindem un focşor ?... Să ne mai încălzim oasele.

— Nu e voie să aprindem focuri. Ne încălzim fu-mînd.

— Nu avem ţigări, tovarăşe comandant.

— Poftim, aprinde...

Am scos un pachet de Belomor şi l-am tratat cu o ţigară. S-au strîns imediat în jurul meu şi alţi soldaţi. Din spatele lui Garkuşa îşi întindea gîtul lung Murin. Şi el s-a servit din pachet. L-am întrebat :

— Ei, Murin, cum e, nu cumva te-ai muia ?

Murin :

— Sîntem tăbăciţi... Tăbăceala asta nu se moaie uşor...

Oho, ce cuvinte şi-a însuşit Murin, fost aspirant la conservator. Tăbăceală... Ştia el oare, pe vremuri, înainte de a fi mobilizat, vorbuliţa asta ?

Compania a doua... Compania preferată, compania cea mai tare. Ea i-a fugărit pe nemţii care n-au primit lupta corp la corp... Compania a doua... De ea se lipise inima comandantului de batalion în focul primului atac, de neuitat...

Cunoşteam, bineînţeles, pe de rost, punctul din regulament, care cere menţinerea unei legături permanente între comandant şi subordonaţi. Nu întotdeauna îmi venea uşor să ţin această legătură. De data aceasta însă mă îndemnau nu numai prevederile regulamentului.

— Astăzi, am fost la general, tovarăși, am spus eu nu prea tare.

Cei care m-au auzit s-au apropiat, s-au strîns în jurul meu. Dè pe pămîntul ud se ridicau, veneau spre mine alți și alți ostași.

— Generalul Panfilov mi-a ordonat, am continuat eu, să transmit un salut locotenentului Brudnîi... Brudnîi, unde ești ?

— Aici, tovarășe comandant de batalion.

Ostașii s-au dat în lături. Il deslușeam cu greu pe Brudnîi, tinerelul pipiriu, iute de picior. A încremenit în poziție de drepti. Nu de mult, îl ocărisem în fața frontului, îl ocărisem pentru că se făcuse de rușine.

Simțeam că Brudnîi aștepta și alte cuvinte, totuși parcă n-ar fi vrut să le audă, se sfia.

Am urmat :

— Mă pregăteam să te propun pentru decorare, Brudnîi, dar vezi... Va fi nevoie să mai izbim o dată în nemți, ca să ne lase să ne scriem în liniște propunerile.

Brudnîi tăcea. Un efluviu invizibil aducea pînă la mine emoția lui. Stăpînindu-se, a răspuns cu vioiciune :

— Vom izbi, tovarășe comandant.

Răspunsul a plăcut. Ostașii rîdeau. Ei, pentru tine e destul, Brudnîi.

Și am continuat :

— Și ție, Polzunov, ți-a trimis generalul un salut. Auzi ?

Din întineric a răsunat :

— Servesc Uniunea Sovietică, tovarășe comandant de batalion.

— Eu, tovarășe comandant de batalion, l-am luat ca mitralior, a intervenit, fără să ceară permisiunea, Zaev. Nu e rău flăcăul, e capabil. Il învăț personal.

N-aveam chef să chem pe nimeni la ordine în astfel de clipe, dar există o lege sfîntă a comandantului : să nu scapi niciodată frîul !

— Ar fi trebuit, tovarășe locotenent, i-am spus lui Zaev, întii să-ți cîrî voie : „Îmi permiteți...”

— Mă iertați, a mormăit Zăev.

— Polzunov, comandantul companiei te laudă. El nu te laudă degeaba. Dar nu te îngîmfa. Altfel, voi da ordin să se rupă niște urzici și...

Ostașii au întîmpinat cu rîsete gluma binecunoscută.

Rîsul soldătesc este întotdeauna înviorător. Obosiți, flămînzi, zvîrliți aici, pe cîmp, în ploaie și beznă, în fața necunoscutului, îmi dădeau mie, comandantului lor de batalion, fără s-o știe, o lecție de dîrzenie.

După ce am mai stat încă puțin cu soldații, am pornit din nou prin clisa care lunea sub picioare, pășind de-a lungul puținelor atelaje care-mi mai rămăseseră. Și deodată, undeva în depărtare — în direcția spre care se îndreptase compania lui Paniukov, au început să răpăie înfundat focuri de armă. Apoi, a urmat o rafală de mitralieră.

Drace, s-a și angajat lupta! Și compania lui Fili-monov n-a sosit încă. Iar Bozjanov parcă a intrat în pămînt!

M-am îndreptat în grabă spre companie. Sincenko venea cu caii în întîmpinarea mea. Dintr-o săritură am fost în șa, am ajuns în trap la Rahimov și Zăev, care stăteau în drum.

— Zăev, adună compania! Rahimov, du coloana spre Timkovo! Sincenko, după mine!

Fără să mai pierd o clipă, fără să mă uit înapoi, am luat-o la goană cu Lîsanka în direcția din care se auzea răpăit de arme, unde intrase în luptă compania lui Paniukov.

NOAPTEA

Amîndoi — eu înainte, Sincenko după mine, goneam prin întuneric. Nu fusese nevoie să cercetăm harta aproape de loc, ca să urmăm drumul pe care mersese compania lui Paniukov. La răspîntii, la în-crucișări de drumuri, coteam în direcția împușcătu-rilor. Ne mai servea drept punct de reper și făgașul adînc săpat în noroi de roțile grele ale tunurilor. La un moment dat, deasupra noastră au țîșnit niște ra-chete, încremenind parcă în înaltul cerului și îm-prăștiind o lumină palidă, ireală. Paniukov nu avea rachete. Erau ale nemților. Luminau împrejurimile.

Drumul era în pantă. Apa de ploaie nu se mai aduna prin gropi, făgașuri și șanțuri, ci se scurgea la vale. Cu cît coboram mai jos în vîlcea, cu atît era mai întuneric. Rachetele ascunse de creștetul colinei nu se mai vedeau. Se zărea, palidă, deasupra noastră, doar o fișie îngustă din văpaia incendiului.

Curînd, Lîsanka a început să ciulească urechile și să încetinească pasul. Se auzea zgomotul unei ape care curgea tumultuos undeva în vale. Lîsanka m-a scos pe celălalt mal prin șuvoiul care se rostogolea la vale și ne împroșca de sus pînă jos cu stropi. Apa iute, vijelioasă, spăla noroiul de pe „ciorapii“ albi ai Lî-sankăi, care păreau în întuneric niște pete albicioase. Sprintena Lîsanka, și Sivka, o iapă mare și vînjoasă, pe care, după cum auzeam, Sincenko o sfichiuia cu cravașa, au urcat pe mal, prin clisa negricioasă.

Deodată, a răsunat în beznă o somație:

— Stai! Cine e?

Era glasul locotenentului Kutarenko, comandantul bateriei. O recunoscuse pe Lîsanka.

— Tovarășe comandant de batalion, dumneavoastră sînteți ?

— Kutarenko, ce faci aici ? Unde-ți sînt tunurile ?

— S-au împotmolit, tovarășe comandant de batalion... Uitați-vă !

Mi-a arătat cu mîna înaintea lui. Am tras de dîrlogi, am pornit înainte și aproape imediat m-am ciocnit de tunurile împotmolite. Am deslușit conturul unui cal căzut. Ceilalți cai își aplecaseră capetele, sleiți de puteri. Artileristii stăteau rezemați de tunuri.

Kutarenko a raportat :

— Cum am ieșit la mal, tovarășe comandant de batalion, ne-am și împotmolit... Am încercat împreună cu infanteriștii să scoatem tunurile cu mîinile, dar timpul trecea și infanteria a pornit mai departe.

— Uite ce e, Kutarenko... Cum sosește Filimonov, o să te scoatem. Iar Zaev să nu zăbovească, transmite-i să vină cît mai repede cu compania pe creastă.

Am dat pîteni Lîsankăi, strigînd :

— Sincenko, după mine !

Și am luat-o la goană pe povîrniș, în sus.

Lîsanka luneca, se lăsa pe spate, își scotea anevoie copitele din noroiul cleios, dar urcă mereu. I-am mîngîiat greabănul — vrednic animal ! Părul ei umed era fierbinte, din el se ridica un abur ușor.

Undeva sus, pe fundalul licăririlor palide, se contura creasta. Apoi, retezate de creastă, se profilau în fața noastră traiectoriile rachetelor care țîsneau și explodau în înălțimi. Am ajuns din urmă cîțiva ostași care urcau la deal, trăgîndu-și greu picioarele.

— Cine e ? Stai !

— De-ai noștri, tovarășe comandant de batalion.

— Cum vă cheamă ? Din ce companie ?

— Soldatul Berezanski, tovarășe comandant de batalion. Din compania întîi.

În companie, Berezanski era poreclit „moșul“. Îl chinuia o veche tuse tabagică. Expectoră mereu și vorbea întotdeauna ușor răgușit. Era poate singurul ostaș care avea mustăți lungi, puțin pleoștite, îngăl-

benite de tutun deasupra buzelor, și de culoarea spicului la vîrfuri. Incetineala lui mă scotea adeseori din sărite. Și acum, abia se țira.

— Incotro mergeți ? Unde-i comandantul companiei ?

— Nu știm. Și noi îl căutăm. Ne-am rătăcit, tovarășe comandant de batalion.

Am plecat mai departe, ocărînd în gînd. Ploaia încetase, dar de pe colină se scurgea apa ca și mai înainte. În sfîrșit, Lîsanka a ajuns sus. Un vînt tăios, ca de gheață, s-a năpustit asupra noastră, șfichiindu-ne fața și mîinile.

Era limpede, nemții sosiseră acolo înaintea noastră, puseseră stăpînire pe colină și ocupaseră satul. De sus, de pe creastă, în lumina rachetelor se zăreau nedeslușit acoperișurile. De acolo, din sat, zburau licuricii gloanțelor trasoare, de acolo țîsneau în văzduh rachetele. Dar de unde venea focul nostru ? Prindeam cu urechea numai împușcături, răzlețe.

M-am uitat de jur împrejur și-am întors capul. Drace, ajunsesem mai sus decît vîlvătaia incendiului ! Palide, aproape stinse, văpăile trandafirii se vedeau scunde în depărtare. Se zărea și focarul incendiului — de acolo părea o grămadă de jar gata să se stingă. Ardea gara Volokolamsk. Pe acolo trecea linia apărării noastre. Ceva mai la stînga era orașul, acum ascuns în beznă. Statul-major al lui Panfilov se afla undeva la periferia dinspre răsărit.

Acolo, pe culme, în bătaia vîntului care pătrundea pînă la oase, m-am simțit deodată singur, părăsit. I-am spus în gînd lui Panfilov : „Tovarășe general, batalionul este răzlețit, împrăștiat ; tunurile s-au împotmolit ; coloana de transport cu toate mijloacele de transmisiuni a plecat la Volokolamsk ; am întîrziat, nemții au pus mîna pe colină înaintea noastră ; cum să procedez, ce să fac, tovarășe general ?”

Nu, Baurdjan, generalul n-are să-ți răspundă ! Totuși el ți-a spus : „Am încredere în dumneata“. Atunci, de ce te văicărești ? Ai un ordin : „Să ocupi Timkovo !“ La naiba cu tînguielele ! Ocupă-l ! Execută ordinul !

Lisanka mă purta încet peste câmp.

Deodată am auzit o înjurătură rusească zdravănă. Vocea era energică, poruncitoare.

— Culcat, culcat! Răspîndiți-vă! Cu cine vorbesc?!

Unde să te culci aici? În noroi?

— Culcat! Nu vă îngrămădiți! Vă ucide pe toți cu o singură mină! Răspîndiți-vă în lanț!

Ordinul era pigmentat cu înjurături. A cui era oare acea voce aspră, autoritară? În primul moment nu puteam s-o identific, s-o recunosc. Comandantul, necunoscut mie, a continuat:

— Djilbaev! Proțenko! Adunați oamenii aici!

— Am înțeles, tovarășe politruc, să adunăm oamenii aici!

Politruc? Cine-o fi oare? Să fie neîndemînaticul, stîngaciul Dordia? Nu, nu era tonul, nici glasul lui. A răsunat o nouă comandă:

— Glușkov!

— Ordin.

— Deocamdată ia tu comanda plutonului. Plotonu unu, ascultă comanda la Glușkov! Răspîndiți-vă spre dreapta! Nu vă îngrămădiți!

Și iar o vorbă cam pipărată. Nu, nu-l auzisem niciodată spunînd astfel de cuvinte pe sfiosul Dordia, care, una-două, se roșea. Și, deodată, aceeași voce a rostit pe alt ton:

— Muratov, n-ai văzut unde mi-e căciula?

— N-am văzut-o, tovarășe politruc.

— Haide, caut-o. Am pierdut-o pe undeva.

Am scos o exclamație de mirare. El era totuși, stîngaciul, neîndemînatecul, miopul Dordia! Își pierduse căciula. Dar de unde își luase el acest fel de a fi, autoritar, energic? Prin ce miracol se schimbase așa într-un singur ceas?

Am sărit din șa. M-am apropiat. La lumina palidă a unei rachete care cădea încet am văzut figura spălăcită a politrucului. Vîntul, năvalnic, îi ridicase părul tuns scurt, și i-l pieptănase parcă.

- Dordia, unde-i comandantul companiei ?
- Nu știu, tovarășe comandant de batalion. Nu l-am putut găsi.
- Preia comanda companiei.
- Am înțeles ! Am și preluat-o, tovarășe comandant de batalion.

O mină a căzut deodată bufnind înapoia noastră și a explodat cu un trosnet surd. Și eu, și Dordia ne-am aruncat la pământ. Coatele ni s-au înfundat în clisa respingătoare a ogorului proaspăt arat.

Pe câmp licăreau ici și colo străfulgerările roșii, rare, ale exploziilor. Muratov s-a ivit din beznă, aducându-i politrucului căciula cu clape. L-am întrebat :

— Muratov, cum de l-ai pierdut pe comandantul companiei ? Ce s-a întâmplat ? Mărunțelul agent de transmisiuni mi-a răspuns :

— M-am ținut tot timpul după tovarășul politruc, tovarășe comandant de batalion, tot timpul, am mers împreună : tovarășul locotenent, tovarășul politruc și cu mine. Apoi, deodată comandantul companiei nu s-a mai văzut... Pesemne că a luat-o înainte. Iar noi am rămas în urmă.

În cuvintele lui Muratov răsuna o încredere înduioșătoare în comandantul său. Și eu aveam încredere în Paniukov. Fără îndoială, uitînd de cei rămași în urmă, s-a răzlețit de ei, a luat-o înainte cu o mîină de ostași și s-a așezat cu ei la pîndă undeva lîngă sat.

Punîndu-și căciula cu clape, Dordia și-a netezit părul ridicat.

— Cam geruleț, tovarășe comandant de batalion, pișcă, a exclamat el.

Da, vîntul se întetise. Dordia a trimis iar cîțiva ostași ca să-i strîngă pe cei rătăciți. Se adunau însă anevoie. Deocamdată, în jurul lui Dordia se strînseseră numai treizeci-patruzeci de oameni.

Culcat la pămînt, urmăream focul inamicului. Bufniturile minelor erau ca și pînă atunci, rare — pe cît se părea trăgeau numai două sau trei aruncătoare de mine. Brăzdînd noaptea cu jerbe colorate, dinspre sat se înălța în văzduh un evantai de trasoare. Puteai

urmări cu privirea cum vîntul vijelios devia ușor traiectoria gloanțelor. Inamicul nu avea tunuri. Probabil că în fața noastră se afla un pichet mobil de cap al nemților; aproape identic cu cel pe care-l trimiseseam și eu într-acolo sub comanda lui Paniukov. Inamicul folosea cu zgîrcenie, cu economie, rachetele luminoase: lansa cîte două-trei așteptînd pînă cînd, căzînd cu încetineală, se stingeau, dispăreau. Uneori, se înălțau și rachete colorate de semnalizare: pesemne că nemții semnalizau că luaseră contact, se ciocniseră cu noi și cereau întăriri... Poate că se și îndreptau spre ei, în grabă, ajutoare. Ar fi trebuit să atacăm mai repede, să stăvilim focul inamicului, să ne apropiem de el în bătaia unei grenade, să-l alungăm din sat cît timp nu avea forțe prea mari. Dar cu ce oameni să atacăm? În jurul lui Dordia nu se adunaseră, nu se strînseseră nici jumătate din companie. Zaev, Zaev, grăbește-te! Eh, ce nevoie aveam în clipa aceea de el!

Cineva a sosit în fugă, gîfîind. Nu-mi credeam ochilor: era binecunoscuta siluetă adusă de spate, cu brațele lungi, cu mantaua umflată la piept.

— Zaev! am strigat eu.

Răsuflînd greu, Zaev a raportat:

— Am adus compania, tovarășe comandant de batalion!

— Mitralierele sînt cu tine?

— Le-am dus sus, tovarășe comandant de batalion... Tunurile le-am lăsat la Kutarenko.

— Bine, Semeon... Trebuie alungați nemții din sat.

— O să-i alungăm, tovarășe comandant de batalion! a răspuns Zaev cu glasul răgușit din pricina răcelii.

Cîtva timp am tăcut. Zaev aștepta ordine. Ce să-i spun? În acele clipe, cînd trebuia luată o hotărîre, trebuia dat ordinul de luptă, în mintea mea se îngrămădeau, se învălmășeau, se ciocneau mii de gînduri, mii de contradicții. Panfilov îmi spusese la plecare: „Atacă de flanc, de flanc... Poate că dai inamicul peste cap, fără mari pierderi...“ Dar dacă trimit compania lui Zaev să-i învăluie, pierd timp. Dinspre

Timkovo au țîșnit deodată din nou cîteva rachete de semnalizare. Fără îndoială că nemții cereau întăriri cît mai grabnice. Dacă aș fi amînat atacul cu două-trei ceasuri — cît îi trebuia lui Zaev ca să ocolească Timkovo — și să ajungă în spatele inamicului, între timp, acesta putea să aducă acolo forțe noi, artilerie, mijloace de foc de tot felul. Atunci cum trebuia să procedez? Ce ordin să dau? Mi-am amintit iar de Panfilov: „Am îndoieli, șovăi, tovarășe Momîș-Uli. Nu sînt hotărît; dar nici timp nu mai am să stau pe gînduri...” Nu aveam timp! Acest lucru mă apăsă în creștet, îmi strîngea pieptul ca în chingi. I-am ordonat lui Zaev:

— Desfășoară compania în trăgători! Deschide focul! Scoate-i pe nemți din poziții. Apropie-te în salturi. Ajungem la o aruncătură de grenadă și-i dăm peste cap cu grenadele.

— Am înțeles, tovarășe comandant de batalion!

— De aici te va sprijini Dordia. Dordia auzi? Cum se ridică compania a doua, aruncă-i și pe ai tăi la atac. Ei, Zaev, acționează repede, repede! Vezi, ține bine oamenii în mînă!

— Îi țin eu! La mine nu-și face nimeni de cap...

Zaev a luat-o la fugă, greoi, peste arătură, către compania lui, care nu se vedea de acolo.

Am plecat pe urma lui Zaev. Ce situație: nu aveam legătură cu oamenii nici prin rachete, nici prin telefon. Cum să conduc lupta? Doar să alerg de la comandant la comandant.

În întuneric se auzeau comenzi rostite cu glas coborît și clefăitul cizmelor prin glod — compania a doua trecea în dispozitiv de luptă, se desfășura în lanț pentru a porni la atac. Se pare că nemții o observaseră — minele au început să cadă des și aproape. Careva a scos un țipăt și a început apoi să geamă.

Am auzit iar un țipăt scurt. L-am ajuns din urmă pe Zaev. Lăsat pe un genunchi, potrivea pușca-mitralieră. De gît îi atîrna o chingă albă, făcută după cum se poate ușor ghici, din tifon. Zaev sprijinise țeava puștii-mitralieră în chingă și ochea. I-am spus:

— Ce aștepti, Zaev ? Pierzi oamenii fără rost. Salt înainte.

Zaev a sărit în picioare. Țeava puștii-mitraliere se sprijinea bine în chinga ce se zărea albă în întuneric. Zaev ținea strâns lipit de pînțece patul masiv al puștii.

— Ascultă comanda la mine ! a urlat el deodată răgușit. Înainte !

Și a luat-o la fugă spre sat, trăgînd din mers.

Cît ai clipi, s-a ridicat tot lanțul. Am înțeles acest lucru nu atît cu ochii, cît cu simțul comandantului.

Puștile noastre răpăiau în întuneric, focurile lor străpungeau bezna. Pășeam în urma companiei pe cîmpul mocirlos, și vedeam ostașii alergînd în salturi. Unii trăgeau din poziție culcat, alții — din genunchi, apoi se ridicau și înaintau iar. Mitraliorii treceau în fugă ; uriașul Galliulin se aplecase sub greutatea mitralierei pe care și-o aruncase pe umeri. Murin ducea afetul, Bloha era încărcat cu benzi. Iată-i, s-au oprit, au instalat repede mitraliera și au început să tragă rafale lungi. Drept răspuns, nemții au intensificat focul. Minele explodau tot mai des. Rachetele pluteau deasupra cîmpului, împrăștiind o lumină palidă, care dădea oamenilor înfățișarea unor stafii.

Și deodată, focul nostru a slăbit, s-a stins parcă. Am înțeles, am văzut cauza. Din pricina minelor care explodau aproape de noi, ostașii se aruncau la pămînt, în mocirlă. Apoi se sculau repede, ridicau puștile, dar acestea nu mai erau arme de foc, ci niște ciomege grele, cu baionete în vîrf. Țevile, ca și închizătoarele erau pline de noroi. Nu era chip de tras ! S-a întrerupt și răpăitul puștii mitraliere, cu care se repezise Zaev împotriva nemților. Se înecase în mocirlă. Nu mai acționa nici mitraliera lui Bloha.

Noroiul ne oprise focul. Nici o mitralieră, nici o pușcă nu mai trăgeau.

Ici, colo, ostașii se lipiseră de pămîntul rece și mocirlos. Eu umblam de colo colo poșomorît. Zaev s-a apropiat de mine zăpăcit.

— Asta-i socoteala, tovarășe comandant de batalion, a mormăit el nedeslușit.

De-a curmezișul pieptului îi atârna încă chinga în-negrită acum de noroi. Ținea pușca mitralieră aruncată peste umăr, ca pe o măciucă, cu patul pe spate. Am ordonat să se ia de pe câmpul de luptă mitralierele, să fie duse la ferma zootehnică ce se afla în apropiere, la poalele colinei, și acolo să fie curățate, unse și apoi aduse iar în luptă.

— Adăpostește undeva oamenii. Dar nu-i lăsa să se culce pînă nu curăță armele. Instalează elemente de siguranță. Ai înțeles?

Zaev și-a recăpătat cumpătul. Ordinul i-a dat din nou energie, conștiința scopului urmărit.

— Am înțeles, a hîrîit el. Pot să încep executarea?

— Da.

Zaev nu s-a lăsat nici atunci de năstrușniciile lui. Executînd cu precizie mișcările, a luat pușca mitralieră pentru onor, a stat așa neclintit un timp și apoi s-a mistuit în beznă.

Curînd după aceea, pe câmpul de lîngă Timkovo s-a așternut liniștea. Nu mai trăgeam nici noi, nici nemții. Se lansau rachete tot mai rar. Apoi a coborît întunericul nopții. Nici un foc de armă, nici o licărire, nici un strigăt. Și pălălaia incendiului din depărtare se mai potolise.

Liniște. Numai vîntul șuiera, vuia. Eram ud pînă la piele. Mă lua cu frig. Tremuram. Îmi clănțăneau dinții. Mă gîndeam la Paniukov. Unde-o fi? Pesemne că era înaintea noastră. Trebuia găsit.

M-am uitat la busolă și, luînd direcția apus, m-am îndreptat peste câmp, spre satul ascuns în beznă.

N-am lămurit nimic. M-am întors înapoi.

În beznă m-am lovit de o magazie. Dinăuntru se auzeau voci. Am trăs cu urechea. Se vorbea rusește — erau ai noștri. Iată ușa. Am intrat. Oamenii ședeau în capul oaselor sau se lungiseră pe paie.

— Cine e?

— Dar voi cine sînteți?

În magazie se strînseseră vreo treizeci de oameni, aproape un întreg pluton din compania lui Paniukov. Printre ei erau și doi răniți. Tot acolo se afla

și comandantul plutonului, locotenentul Agheikin. A luat poziție de drepti. Am făcut puțină lumină cu lanterna. Pe șapca, pe mantaua lui Agheikin se agățaseră paie gălbuie.

— Agheikin, unde este comandantul companiei?

— Nu știu, tovarășe comandant de batalion. Ne-am rătăcit de el.

— Ai luat legătura cu politrucul?

— Nu știu unde se află, tovarășe comandant de batalion.

— Sigur, atîta timp cît te tăvălești în paie, n-ai să știi nimic. Trimite doi soldați la politruc. Le voi explica eu unde-l pot găsi.

Am mai găsit încă putere să vorbesc cu soldații pe care i-a trimis Agheikin la Dordia. Le-am ordonat:

— Comunicați-i că mă aflu aici.

Și m-am lăsat greu pe paie, am căzut aproape ca un sac. Ce e cu mine? Mi-am pierdut voința? Sînt bolnav? Tremur. Frisoanele mă scuturau din ce în ce mai tare. N-aveam de unde aștepta căldură. Prin crăpăturile pereților pătrundea vîntul, șuierînd. Ar fi trebuit să-mi scot cizmele, să le golesc de apă, să storc obielele, să mă încălț din nou, dar n-aveam putere. Am închis ochii și mi-am strîns umerii cu mîinile ca să nu mai dîrdîie. Trecuseră multe ceasuri de cînd nu luasem nimic în gură, dar nu mi-era foame. Nu-mi doream decît un singur lucru: căldură și iar căldură.

Probabil că mi-am pierdut pentru cîtva timp cunoștința. M-a readus la realitate glasul lui Rahimov.

— Comandantul de batalion e aici?

— Rahimov, tu ești? Vino înapoi.

Mi se luase o piatră de pe inimă. A apărut energicul, punctualul Rahimov — însemna că voi avea iar de toate: legături, stat-major, ordine. Nu, de data aceasta însă nu era așa.

— Unde e Filimonov?

— Încă n-a sosit, tovarășe comandant.

— Paniukov?

— Nu se știe. N-a fost găsit.

— Ce e cu compania întii?

— O comandă politrucul Dordia. I-a adunat aproape pe toți oamenii. Stau în magazine, pe plutoane.

— Cum e cu legătura telefonică? Căruțele n-au venit?

— Sînteți bolnav, tovarășe comandant?

— Vecini avem?

— Am trimis oameni ca să vadă.

Am tăcut. Incercam să ascund că mă scutură frigurile.

Rahimov a întrebat din nou:

— Sînteți bolnav, tovarășe comandant?

— Du-te, dă ordine.

Rahimov s-a oprit o clipă, apoi s-a întors tăcut și a plecat pe nesimțite.

Zăceam pe paie și dîrdîiam mereu. N-am simțit niciodată un frig atît de pătrunzător, de chinuitor. Îmi înghețaseră picioarele, mîinile, urechile, obrazul, îmi înghețase și sîngele din mine. Febra mă obseda, îmi stăpînea toate gîndurile. Nu doream altceva decît să zac așa și să dîrdîi, pînă cînd fruntea, obrazul, tot trupul mi se vor înfierbînta.

În sfîrșit am căzut în nesimțire. Nu mai deslușeam hotarul dintre realitate și delir. Mi se năzărea că înaintea mea se afla un aparat telefonic. Am apăsat receptorul de ureche și am luat legătura cu Panfilov.

— Tovarășe general, am ajuns pînă la Timkovo. Satul a și fost ocupat de inamic. Nu pot face nimic deocamdată.

— Nu e nimic, tovarășe Momîș-Ulî. Cruță oamenii. Vei ataca în zori.

— Armele nu trag, tovarășe general. Din pricina noroiului.

— Nu e nimic, o să le curățați. Acum ai grijă de oameni, tovarășe Momîș-Ulî. Lasă-i să doarmă puțin.

— Și mie mi-e somn.

— Nu se poate, tovarășe Momîș-Ulî. Dumneata nu ai voie să dormi.

Aceste cuvinte îmi răsunau obsedant în urechi: „Dumneata nu ai voie să dormi, tovarășe Momîș-Ulî“. Totuși, nu mă puteam scula. Tremuram și aiuram. Pe jumătate adormit, am simțit că intră iar cineva

în magazie. Și nu un singur om, ci trei sau patru. Au schimbat câteva vorbe, s-au așezat pe paie și au început să se descalțe. Am auzit gemete, înjurături spuse fără mînie, cu jumătate de glas, o tuse bătrînească, un horcăit, o scuipătură.

Cunoșteam această tuse. Am mișcat cu mare greutate buzele.

— Berezanski ?

Cîtăva vreme n-am primit nici un răspuns. Ei, încet mai e, naiba să-l ia ! Intîi a gemut, apoi a oftat — în acest oftat se simțea o ciudă sinceră, parcă ar fi vrut să spună : iar am dat de comandantul de batalion, apoi a rostit.

— Ordin...

Am tăcut... Acest soldat mustăcios, stîngaci, ar fi putut să se vîre de mult undeva la căldură, să se cuibărească într-o claie de fin, dar a umblat, a mers toată noaptea, i-a căutat pe ai lui, pînă cînd a ajuns în această magazie, la plutonul lui.

Mi-am pierdut din nou cunoștința. Erau clipe în care mă cuprindea o stare de beatitudine. A venit în sfîrșit febra mult dorită. Dar și în delir mă obseda chinuitor gîndul la ostași, la batalion. Cum va fi dimineața de mîine, ce se va întîmpla cu noi, dacă nu mă voi putea scula, dacă nu voi birui boala ? Nu izbuteam de loc să mă scol... În starea de toropeală în care mă aflam, am simțit că mă acoperă cineva, grijuliu, cu o manta. Am încercat să deschid ochii. Cineva s-a aplecat asupra mea — am simțit o răsuflare proaspătă, tînească ; am ridicat mîna și i-am atins părul tăiat scurt, cam aspru. L-am recunoscut pe Bozjanov.

— Bozjanov, unde este compania a treia ?

— Vine, tovarășe comandant de batalion.

— Bine... Du-te la Zaev, la fermă. Ajută-l să pună la punct mitralierele.

— Am înțeles, mă duc.

Iarăși n-am mai știut ce e cu mîine, am pierdut noțiunea realității, noțiunea timpului. La un moment dat s-a auzit un zgomot ritmic, adormitor : caii mestecau

finul. A trecut, după cum mi s-a părut mie, încă o clipă. Niște mâini puternice, grijulii îmi scoteau cizmele. Am întrebat :

— Bozjanov, de ce mai ești aici ?

Nu, m-am înșelat. Bozjanov mi-a răspuns cu glasul lui Sincenko :

— Eu sînt, tovarășe comandant de batalion...

Mi-a smuls cizmele umflate de apă, țepene, mi-a frecat picioarele, ca două sloiuri de gheață, cu ceva uscat și plăcut, mi le-a înfășurat cu dibăcie în niște obiele proaspete, apoi a destupat o ploscă și mi-a întins un pahar. M-a izbit deodată în nări mirosul de alcool. Am băut dintr-o răsuflare. Mi-au dat lacrimile. Ce plăcut arde votca ! Sincenko m-a acoperit cu încă o manta. Nemulțumit cu atît, m-a întors, fără sfială, ca pe un copil mic, ca să vîre sub mine marginile mantalei. I-am spus :

— Ajunge, pleacă !

Dar el mă înfiolează mai departe.

A constatat apoi cu satisfacție.

— Acuma e bine... Ce v-ar mai trebui, tovarășe comandant de batalion ?

— Ceai, un ceai fierbinte ca focul iadului !

În sînea mea am zîmbit ironic. De unde pînă unde să găsești acolo ceai ?

Cînd am deschis ochii din nou, noaptea trecuse. Prin ușile întredeschise și prin crăpăturile pereților, se prefira o lumină tulbure. Afară de mine și de Sincenko, nu mai era nimeni în magazie.

— Unde au plecat oamenii de aici ?

— La politrucul Dordia. I-a chemat pe toți de cu noapte, ca să ocupe poziția.

— Așa... Dă-mi cizmele.

După ce mi-am tras cizmele, încă jilave, m-am sculat și m-am întins. Mă dureau încheieturile. Simțeam o slăbiciune în tot trupul. Îmi venea să mă culc din nou. Voi birui boala ! Mi-am potrivit uniforma, care se mototolise peste noapte, mi-am strîns bine centura.

— Incotro, tovarășe comandant ? La statul-major ?

— Nu, întâi mă duc la Dordia. Vreau să inspectez poziția.

Pîcla tulbure ce împînzea cerul de dimineață începuse să se împrăștiе. Vîntul încetase. Era liniște. Noaptea cea cumplită rămăsese în urmă, în trecut. Incepea o nouă zi de luptă — douăzeci și șapte octombrie anul o mie nouă sute patruzeci și unu.

NEGURA DE DIMINEAȚĂ

Pe cîmp plutea o ceață ușoară, ce împîclea zorii tîrzii de octombrie. Peste noapte geruise ușor. Băltoacele se acoperiseră cu o pojghiță subțire de gheață albicioasă, ce crăpa, se fărîma sub cizme. Dar gerulețul nu ajunsese încă pînă la clisa de sub gheață, n-o întărise. Naiba să-l ia de noroi, din pricina lui iar n-o să putem trage. Ce e de făcut ?

Mergînd spre Dórdia am dat dintr-o dată de răspuns. În negură am văzut poziția noastră înaintată, frontul companiei comandate acum de Dordia. Ostașii stăteau culcați în lăcașuri de tragere nu prea adînci, pe legături de paie îndesate înăuntru. Galbenul luminos, curat, al paiului acoperise noroiul din jurul lăcașurilor de tragere, întinzîndu-se și peste parapete. Paiele fuseseră împrăștiate, pentru camuflare, pe tot cîmpul, cît cuprindeai cu ochii. Toate acestea se făcuseră fără mine, fără ordinul meu, noaptea, cînd, doborît, înghețat pînă-n măduva oaselor, biruit de boală, mă zvîrcoleam și aiuram în șopron. Acum, profitînd de un scurt răgaz intervenit în truda lor anevoioasă, neînteruptă, ostașii dormeau toți, pînă la unul. Lîngă fiecare soldat se odihnea, pe paie, arma. Oțelul întunecat al închizătoarelor unse strălucea. La căpătîi se aflau sacii cu grenade și cu măștile de gaze și sacii de spate, cam goi. Tot acolo, la îndemînă, se afla restul avutului simplu al soldatului : credincioasa lui protectoare — lopata mică de genist și cartușele, în cartușiere din pînză de prelată.

Dordia mi-a ieșit grăbit în întâmpinare. De departe încă a dus mîna la căciulă, salutîndu-mă : o făcea cu stîngăcie ca totdeauna. Fără voia mea l-am scrutat atent : am privit pielea lui cam palidă, care aproape că nu se înnegrește la soare, plină de ciupituri de vărsat, genele lui albicioase, nu prea dese. Totuși, ceva se schimbase în înfățișarea lui Dordia. Ochii lui negri, bulbucați, mă priveau deschis, fără sfiala obișnuită.

— Tovarășe comandant de batalion, compania se află pe poziția de luptă. Toți au armele gata de tragere. Am îngăduit soldaților și comandanților să doarmă.

Dordia raporta, fără să respecte întotdeauna terminologia reglementară, dar vorbea răspicat, nu se poticnea, nu se fîsticea. Mi-a comunicat ce pierderi aveam. Afară de cei uciși și de răniți dispăruseră cîțiva oameni. Printre aceștia, comandantul companiei, Paniukov. Am întrebat :

— Cui i-a dat prin cap să se aducă paie aici ?

În chip neașteptat chiar pentru mine, glasul meu a sunat aspru. La naiba, pentru nimic în lume nu știu, nu sînt în stare să găsesc accente blînde. Dordia a luat asprimea mea drept dezaprobare. Într-o clipă obrajii, gîtul, fruntea, i s-au îmbujorat. Totuși, fără să plece ochii, a răspuns clar :

— Eu am ordonat, tovarășe comandant de batalion.

— Bine, am rostit eu scurt.

Dordia a roșit din nou — de data aceasta din pricina laudei.

Am pornit de-a lungul lăcașurilor îndesate cu paie, unde soldații dormeau — nu găsesc un cuvînt mai potrivit — cu nesaț. Am cercetat poziția, aruncîndu-mi din cînd în cînd ochii spre Dordia. Ce forță îl determinase totuși pe el, un om atît de stîngaci, de pirpiriu și neîndemînatic, să adune în jurul lui compania care își pierduse comandantul, o companie pe cale să se destrame ?

Am simțit dorința să vorbesc cu Dordia despre omul sovietic : ce este el, omul sovietic. Dar nu era

nici timpul și nici locul. Odată și odată se va găsi și ceasul potrivit pentru astfel de discuții.

Negura se risipea tot mai mult. Undeva, în depărtări, s-a auzit o bubuitură. Încă una, încă... Ici, colo, dinspre dreapta, dinspre stînga, începuseră să mîrîie tunurile. În sfîrșit și deasupra noastră, înșurubîndu-se parcă în aer, a trecut un obuz, țiuind și explodînd mai departe.

— Brizant, am constatat eu. Au adus artileria.

În văzduh a vijîit iar un proiectil și a plesnit cu un trosnăt în spatele nostru. Nemții dezlănțuiseră un foc sistematic din satul Timkovo: trăgeau fără să vadă obiectivul.

— Iată, Dordîa, și deșteptarea, am spus eu.

După ce am ajuns cu Dordîa la flancul companiei, unde se afla un cuib de mitraliere în care se așternuse paie, l-am chemat pe Sincenko, care mă urma cu caii, și am încălecat pe Lîsanka.

— Acum, la statul-major... Arată-mi încotro trebuie să mergem, i-am ordonat lui Sincenko.

Statul-major al batalionului meu era instalat la poalele dealului, într-o magazie lungă și încăpătoare, zidită din piatră necioplită. În magazie, pe cît se părea, funcționase pînă de curînd un atelier de tîmplărie. Pe pămînt zăceau rotogoale de talaș care n-apucaseră nici să se înnegrească. Mireasma ușoară de rășină a pinului dat la rîndea nu fusese încă înăbușită de izul de mahorcă, cizme și mantale jilave. Lîngă perete stăteau, ca o pată albă, cîteva cercevele de ferestre, gata făcute, dar nevopsite; două dintre ele căzuseră și nimeni nu se ostenise să le ridice. Pe lemnul proaspăt, peste care călcaseră ostașii, rămăseseră urme de cizme.

Lîngă ușă, soldații din plutonul de transmisiuni ședeau în capul oaselor, sau se lungiseră pe jos. Comandantul acestui pluton, locotenentul Timoșin, un tînr, un copil aproape, pe care eram obișnuit să-l văd întotdeauna în picioare, întotdeauna la treabă, ședea sprijinit de perete, cu brațele încrucișate, fără să facă nimic. Cînd am intrat, a sărit cel dintîi în picioare. Am căutat cu privirea cutia telefonului de

campanie — nu era. Am înțeles imediat : căruțele serviciului nu sosiseră încă din Volokolamsk. Am înjurat iarăși în gând, amintindu-mi de maior.

Din fundul magaziei a răsunat comanda, cu glas stăpînit, a lui Rahimov.

— Atențiune ! Drepti !

M-am îndreptat spre el.

Stiva de scînduri nu prea înaltă, așezată în mijlocul magaziei, fusese transformată în biroul nostru de stat-major. Pe el erau două foi lipite, din harta topografică, creioanele bine ascuțite ale lui Rahimov și carnetul lui de campanie. Lîngă una din ferestre, pe un banc de tîmplărie fusese așezată mitraliera demonstrată. Bozjanov și Zaev se ocupau de asamblarea pieselor. Amîndoi au luat poziție de drepti în fața mea. Zaev era fără manta și fără căciulă ; fruntea lui, cu tîmplele scobite, era mînjită cu unsoare, iar mîinile lungi erau negre, pline de ulei lucios. Degetele lui Bozjanov erau și ele murdare, parcă date cu cremă de ghetă. Știam : el și Zaev aveau o pasiune comună : renunțau la orice, pînă și la mîncare, dacă erau lăsați să meșterească la armele de foc, în special la arme necunoscute, capturate de la inamic, sau, ca în cazul de față, la mitraliera noastră care se defectase. Să-i lași să găsească buba, să-i vină de hac mașinăriei îndărătnice, s-o pună la punct, era cea mai mare pasiune a lor.

— Pe loc repaus ! am ordonat eu.

Bozjanov și Zaev s-au întors imediat la mitralieră.

— Imi permiteți să raportez ? mi s-a adresat Rahimov.

— Raportează.

Rahimov avusese timp să treacă pe hartă situația, desenase cu grijă linia pe care ne îngropasem la pămînt. Tunurile care se împotmoliseră noaptea fuseseră ridicate pe deal, ocupînd poziții de tragere apărute de creastă. Compania lui Filimonov, a raportat în continuare Rahimov, a sosit înainte de răsăritul soarelui și s-a instalat de cealaltă parte, a pîrîului.

— I-am ordonat lui Filimonov, mi-a comunicat Rahimov, să lase oamenii să doarmă timp de patru ore, și pe urmă să pornească încoace.

M-a privit întrebător, așteptînd să-l aprob, dar n-am spus nimic, nu mi-am ridicat privirile de pe hartă, pe care erau însemnate, de mîna lui Rahimov, flancurile unităților vecine; între ele — vecinii noștri din dreapta și din stînga — era un interval de circa șase kilometri. Nouă, batalionului din rezervă lui Panfilov, ne revenise sarcina să barăm, să acoperim acest interval. Bineînțeles că n-am putut să-l astupăm cu două companii. Flancurile noastre rămăseseră descoperite. Pe ambele părți, în dreapta și în stînga, se căseau goluri de un kilometru și jumătate și chiar doi kilometri lărgime. Frontul diviziei rămînea aici descoperit. Inamicul nu va avea nevoie de prea mult timp ca să afle, să identifice aceste goluri și să pătrundă, să se năpustească încoace, învăluindu-ne flancurile. În cazul acesta, cum aveam să restabilim linia ruptă? Să întindem și mai mult lanțul nostru și așa prea întins?

Lîngă geam, Zaev și Bozjanov meștereau mai departe la mitraliera așezată pe bancul de tîmplărie. De acolo se auzeau ciocănituri, foșnete și, din cînd în cînd, bombănitul răgușit al lui Zaev, care încerca zadarnic să vorbească în șoaptă. Pe cît se părea, iar trîntise o glumă fără noimă. Bozjanov pufnise în rîs. Eu m-am întors enervat.

Ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, Zaev învîrtea arcul strîns, așezat pe un ax, îl punea în poziția necesară, cu mișcări aproape gingașe, nefirești pentru mîinile lui mari și osoase. Căuta poziția cea mai bună, o pipăia cu buricul degetelor sale înăsprite. Ochii lui duși adînc în fundul capului erau pe jumătate închiși. Am observat, nu fără mirare, că fața lui colțuroasă, cu tîmple scobite și cu obrajii scofîlciți, arăta în clipa aceea frumoasă. Departe de a fi un om închis sau măcar rezervat, Zaev spunea de obicei pe loc, cu glas tare, tot ce-i trecea prin minte, tot ce avea pe suflet. Poporul nostru, kazahii, au o zicătoare pentru astfel de oameni: „Deschide gura și i se vede stomacul”.

Pe fața lui se citea lesne că treaba pe care o făcea îl încînta, îl umplea de plăcerea pe care i-o aduce meșterului iscusința sa. Cufundat în muncă, fără să vadă nimic în jurul lui, își umezea mereu, fără voie, buzele uscate, crăpate, și zîmbea. Se vedea că treaba merge strună.

M-am întors din nou spre hartă ca să-l ascult pe Rahimov.

— Deocamdată am ordonat comandanților de companii, spunea Rahimov, privindu-mă din nou întrebător, am ordonat : să se consolideze pozițiile, să se pregătească pentru respingerea unui atac.

Întrebarea lui mută a rămas fără răspuns. Nu aveam claritate în gîndire, nu eram hotărît. Nemții din Timkovo trăgeau mai rar ; proiectilele și minele explodau uneori pe aproape, iar din depărtare ajungeau pînă la noi bubuituri surde.

În fața bancului de tîmplărie se mai auzea încă basul nedeslușit al lui Zaev, rîs înfundat, șușoteli. În sfîrșit am izbucnit :

— Zaev !

— Aha...

— Ce-i asta „aha“ ? Așa răspunzi unui superior ?

— Ordonăți, tovarășe comandant de batalion.

— Stai la palavre... Ai venit aici să trîncănești ?... Te mai mocoșești mult acolo ?

— Mai avem olecută, tovarășe comandant de batalion. Cum s-ar spune, ultima trăsătură de condei. Peste vreo cinci minute mașinuța va intra în funcțiune.

Intr-adevăr, peste cîteva minute și-a șters în grabă miinile cu talaș și, icnind, a ridicat pe umăr corpul lucios de oțel al mitralierei și a pornit cu pași mari spre ușă. A trecut iar peste regulamentul militar și nu mi-a cerut voie înainte de a ieși. Bozjanov s-a grăbit să spună :

— Permiteți-ne să facem o probă, tovarășe comandant de batalion.

Bozjanov a fugit înaintea lui Zaev și a dat ușa în lături. Curînd am ieșit și eu din magazie.

Stînd cu spatele la magazie, fără să mă vadă, Zaev îl muștruluia pe Murin :

— Te mai mocoșești mult? Stai la palavre! Mai iute! Mișcă-te! Ai venit?

Am zîmbit, recunoscînd unele din expresiile și intonațiile mele. Bozjanov a arătat din ochi prietenului său, către mine. Întorcîndu-se, Zaev a mormăit:

— Il țin din scurt, tovarășe comandant de batalion.

Ca și cînd n-ar fi simțit frigul, ceața, umezeala pătrunzătoare, stătea în bluză militară, cu capul descoperit, ținînd pe umăr povara mitralierei de mai multe puduri.

O clipă mai tîrziu mitraliera a fost montată și fixată. Bozjanov a introdus banda, Zaev s-a trîntit cu burta pe pămîntul înghețat și, ca un mitralior iscusit, și-a dat în lături picioarele lungi, iar mitraliera a început să clămpăne, să reverse țîșnituri de foc pe jumătate ascunse de manșon.

— Bună, a hîrîit Zaev și a sărit sprinten în picioare.

Apoi a spart cu tocul cizmei gheața subțire de pe băltoaca cea mai apropiată, a luat apă și noroi și a început să-și frece mîinile ca să spele uleiul intrat în piele. După ce a terminat, și-a șters mîinile, folosind o metodă foarte primitivă — frecîndu-le sub brațe — și s-a repezit spre magazie ca să-și ia pufoaica și căciula.

VOLOKOLAMSKUL A CĂZUT

Din ziua aceea de douăzeci și șapte octombrie mi-au rămas în minte frânturi, scene răzlețe.

...Urc călare un povârniș. Stau în șa greoi, abătut. Mîhnirea mea se transmite și Lîsankăi. Pășind cu băgare de seamă pe iarba alunecoasă, albită de brumă, ea lasă, ca și mine, capul în pămînt.

Mine rătăcite cad ici și colo. În spatele meu se aude o detunătură. Lîsanka sare în sus. Sivka, care ne urmează cu Sincenko în șa, se azvîrle și ea într-o parte.

Strig :

— Sincenko, trăiești ?

— Trăiesc.

...Mergem din nou, în tăcere. Din nou trag cu urechea la muzica nemțească ce prevestește începutul zilei. Drace, aici, pe acest petic de pămînt, sîntem într-un cerc de foc ! În vale, unde se află Volokolamskul, pitit în ceață, bubuie tunurile — multe zeci sau poate chiar și sute de guri de foc. Pe ambele părți ale povârnișului Timkovo, bat de asemenea tunurile.

Iar noi, cele două companii care ne-am îngropat la pămînt pe culme, și compania lui Filimonov, în spatele frontului, noi sîntem singuri în mijlocul acestui foc. Sîntem lipsiți de legătură, izolați de divizia noastră.

Mă săgetează un nou gînd : nu, nu sîntem izolați, pretutindeni se bat ai noștri cu dușmanul, pretutindeni răspund cu foc la foc.

Indreaptă-te în șa, Baurdjan ! Inamicul vrea să te sperie, să-ți zdrobească moralul înainte de luptă. Nu

trebuie să-ți pierzi cumpătul, ci să-ți păstrezi rațiunea rece și clară.

Copitele Lîsankăi tropăie pe scîndurile podețului. În spatele nostru țacănesc potcoavele Sivkăi. După puhoaiile din noaptea trecută, pîrîul s-a potolit; numai urmele întunecate de pe bîrnele podețului, pe alocuri acoperite cu o pojghiță străvezie de gheață, stau mărturie a răzvrătirii apelor.

Pe poteca ce șerpuiește printre grădinile de zarzavat ajung la fermă. Ostașii care au dormit cîteva ore după marșul de noapte, se trezesc. După un gard de șipci ostașii se spală lîngă puț. Un soldat căruia i se toarnă direct din căldare apă pe spate, se îndreaptă, și de pe pieptul său mușchiulos, înroșit, se preling șiroaie de apă: îl recunosc, e Kurbatov.

Mă apropiu de casa ocupată de comandantul companiei. Filimonov îmi iese grăbit înainte. Obrazul lui ars de soare, proaspăt ras, lucește.

Descalc. Filimonov raportează:

— Tovarășe comandant de batalion, compania a treia...

— Bine, lasă... să mergem înăuntru, Efim Efimîci, să stăm de vorbă.

În încăpere arde în sobă un foc puternic. Aș vrea să mă așez mai tihnit, să mă sprijin de perete, să închid pentru o clipă ochii. Dar nu-mi îngădui acest lucru.

— Stai jos, Filimonov. Scoate harta.

Arăt, însemn pe hartă pozițiile batalionului, flancurile noastre descoperite, intervalele largi, de un kilometru jumătate-doi, care ne despart de vecini.

Filimonov mă ascultă încruntat. Ar trebui să-l pun la curent cu intențiile, planurile mele de acțiune. Dar eu n-am încă nici un fel de planuri.

— Deocamdată ieși din sat, îi spun eu. Desfășoară compania pe creastă. Întărește-te în tranșee.

În această clipă, de pe cotă răzbat pînă la noi bubuituri dese de tun. Amîndoi ascultăm cu luare-aminte. Da, acolo au început să glăsuiască tunurile noastre. Au deschis un foc susținut. Se aude și țacă-

nitul mitralierelor. Filimonov se uită la mine întrebător.

— Desfășoară compania de-a lungul malului, pe creastă, repet eu. Repliază flancurile. Fii cu ochii în patru. Gluma se îngroașă. Nemții pot să apară pe neașteptate, să te izbească pe nepusă masă.

— Am înțeles, tovarășe comandant de batalion.

Filimonov se ridică și se lasă de pe un picior pe altul.

— Ce mai ai de spus ?

— Păi, același lucru... Oamenii sînt nemîncăți.

— Să tragă, ca să nu se mai gîndească la mîncare. Alege repere și reglează focul în sectorul companiei.

Dincolo de creastă tunurile noastre continuă să tragă. Acolo într-adevăr se îngroașă gluma. Ingrijorarea îmi arde sufletul.

— Să fii cu ochii în patru... Ai înțeles ?

— Am înțeles, tovarășe comandant de batalion. N-o s-o luăm la fugă.

— Vezi, însă, ca în învălmășeală să nu tragi în ai noștri. Și-i repet ceea ce îmi spuneam mie însumi : păstrează-ți cumpătul, rațiunea. Lămurește-i pe ostași să nu deschidă focul fără ordin. Nu te pripî, cumpănește bine totul.

Sus bubuie într-una tunurile noastre. Trebuie să mergem și noi într-acolo !

Sincenko stă în curte cu caii pregătiți. Sar în șa. Simt o pornire s-o gonesc pe Lîsanka, să zboare ca vîntul. Dar nu, nu e îngăduit să semăn tulburare în sufletele soldaților. Și strunind-o intenționat, pornesc, liniștit în aparență, în trap ușor.

Copitele tropăie din nou pe podeț. Abia acum îi dau drumul Lîsankăi. La galop, la galop pe povîrniș !

Sus pe povîrniș ceața s-a risipit. Cerul e încă acoperit de o pîclă tulbure, albicioasă, dar panta se vede limpede.

Sosesc în goană la locul unde s-a produs o alunecare de pămînt lutos. Aici pe creastă este amenajat punctul de observare al artileriștilor.

Aplecat peste telefonul de campanie (artilieriștii au o comunicație telefonică proprie, a lor), Kutarenko, în-

fierbîntat, fumează cu nesaț. Mantaua lui este mînjită de noroi, iar obrazul este și el plin de stropi. Intrerupînd convorbirea telefonică, strigă :

— I-am luat în focuri, i-am dat peste cap, tovarășe comandant de batalion.

Cu brațele lipite de vipușca pantalonilor — mîinile nu-l ascultă de loc, vor să gesticuleze — Kutarenko raportează. Nemții au pornit la atac împotriva companiei lui Dordia. Ostașii i-au întîmpinat cu foc. Atunci au vrut să învăluie flancul. Focul tunurilor noastre le-a barat drumul. Și nemții au luat-o la fugă înapoi, val-vîrtej.

Intreb :

— Au descoperit flancul nostru ?

— Da, tovarășe comandant de batalion.

În momentul acela, cineva a tras parcă la o parte perdeaua tulbure ce acoperea cerul. Într-o clipă văzduhul s-a limpezit. În depărtare se văd acoperișurile, cupolele umede. Înțeleg, ca și cum mi-aș fi venit deodată în fire — acesta este Volokolamskul ! Noi barăm drumul inamicului spre el. Astăzi ne vom bate pentru Volokolamsk. Adună-ți forțele, păstrează-ți capul limpede, comandantule de batalion.

O fișie de asfalt negru și ud străbate orașul, lucind în depărtare : e șoseaua Volokolamskului, care duce direct la Moscova... Pe cer au apărut avioane, siluetele negre ale bombardierelor germane.

Se îndreaptă în văluri spre Volokolamsk. În diferite părți ale orașului au început să tragă tunurile noastre antiaeriene. Exploziile roșiatice din văzduh sînt aproape invizibile în lumina soarelui ce bate drept în ochi.

Lîngă mine, în picioare, Sincenko numără avioanele cu glas tare.

— Treizeci și patru... treizeci și cinci... treizeci și șase...

Se aud exploziile grele, surde, ale bombelor lansate din avioane ! Deasupra acoperișurilor se înalță, se împrăștie în direcția vîntului, un fum negru. Străzile sînt pustii, numai într-o periferie îndepărtată pleacă undeva, în galopul căilor, niște antetrenuri. Lîngă gară focul de

artilerie s-a mai domolit. Ce înseamnă asta ? Cum trebuie înțeles ?

...Clipele de inactivitate picură încet. Pe jumătate culcat, ascult rapoartele agenților de transmisiuni. Ca și mai înainte, inamicul trage în lanțul rar de trăgători al batalionului, dar nu mai încearcă să ne atace. Muratov, care a venit în fugă de la Dordia, turuie ceva cu însuflețire. Lupt cu febra, mă strădui din răspuțeri să-l ascult. Muratov se oprește pe neașteptate. Ochii lui, ciudat lărgiți, au rămas ațintiți spre Volokolamsk. Sar în picioare, și mă uit în aceeași direcție.

Pe asfaltul care străbate orașul dintr-un capăt la celălalt se tirie parcă, fără grabă, cu viteză mică, două tancuri, în direcția în care se află statul-major al lui Panfilov.

Din tunurile tancurilor țîșnește fum. Tancurile trag asupra orașului. Este oare posibil să fie nemții ? E cu putință să fi pătruns în Volokolamsk ?

Duc repede binoclul la ochi și văd clar crucile albe fasciste pe blindajul negru.

Știu : în oraș nu mai există trupe de-ale noastre. Batalionul meu, care stă acum în tranșee pe deal și la poalele dealului, a fost singura rezervă a lui Panfilov. Acum nemții ocupă stradă după stradă, iar noi, cei șase sute de ostași cu mitraliere și tunuri, am rămas izolați.

...Zac, lîncezesc în inactivitate, gîndurile mele se perindă, se perindă într-una.

La ce trăiesc ? Pentru ce lupt ? De dragul cui sînt gata să mor aici, pe acest pămînt desfundat de ploaie din împrejurimile Moscovei ? Fiu al stepelor îndepărtate, fiu al Kazahstanului, un asiatic, de dragul cui mă bat eu aici pentru Moscova, de dragul cui apăr acest pămînt pe care n-a pus niciodată piciorul nici tatăl, nici bunicul, nici străbunicul meu ? Mă bat cu o pasiune pe care n-am mai cunoscut-o vreodată, pe care n-ar fi putut să mi-o stîrnească nici o iubită din lume. De unde vine această pasiune ?

Kazahii spun : omul este fericit acolo unde se bucură de încredere, acolo unde este iubit.

Îmi amintesc încă un proverb kazah: e mai bine să fii talpă în neamul tău, decît sultan la neam străin. Țara Sovietică este pentru mine neamul meu, patria mea de necuprins. În orice ținut al ei simt fericirea egalității, a libertății.

Eu, un kazah, mîndru de poporul meu de stepă, de legendele și cîntecele sale, de istoria sa, port acum cu mîndrie gradul de ofițer al Armatei Roșii, comand un batalion de soldați sovietici — ruși, ucraineni, kazahi.

Soldații mei, obligați să execute fără murmur orice ordin al meu, sînt totuși oameni egali cu mine. Eu nu sînt pentru ei un boier, un domn din clasa dominantă. Copiii noștri merg împreună la școală, părinții noștri trăiesc alături, împart lipsurile și amarul vremurilor grele.

La noi nu există domni! Oricît de bine s-ar îmbrăca cineva, cu orice limuzină demnă de invidiat ar umbla, simțul meu de egalitate, demnitatea și mîndria mea de om deopotrivă cu ceilalți nu sînt știrbite, deși eu umblu pe jos. Și pe nimeni nu-l voi numi domn.

Iată de ce lupt lîngă Moscova, pe acest pămînt, unde nu a pus piciorul nici tatăl, nici bunicul și nici străbunicul meu! Iată de ce iubim noi Patria Sovietică! Noi! Nu vorbesc numai despre mine.

Dar de ce oare, de ce sîntem acum izolați? Respingătoare sînt aceste clipe, aceste ceasuri în care nu faci nimic.

Un strigăt înverșunat îmi curmă gîndurile.

— Bateria de artilerie! Bateria de artilerie!

Kutareno, pitulat pe creastă, urlă din răsputeri, de parcă ar vrea să se facă auzit la tunuri, de-a dreptul prin glasul său și nu prin telefon.

— Bateria de tragere a locotenentului Obușkov! Mai repede!

Sar în picioare.

— Kutarenko, ce s-a întîmplat?

— Nemții, tovarășe comandant de batalion. Vreo sută de oameni.

— Unde?

— La dreapta, tovarășe comandant de batalion. În vilcea. Bateria de tragere ! Ce faceți acolo ? Unde este locotenentul ? Obușkov, tu ești ? Jos în vilcea trec nemții. Da, da, chiar în vilceaua asta...

Agitat, îngrijorat, comunică reperele, înălțătorul și direcția, și strigă :

— Încărcați și raportați !...

Îi caut prin binoclu pe nemții care au pătruns în porțiunea lipsită de apărare. Iată-i. Mantalele de un verde-murdar se confundă aproape cu culoarea ierbii veștejite, uscate, de toamnă. Merg în soare ca și cum s-ar plimba. În față, un tânăr ofițer, numai în veston. E fără șapcă, o ține în mână, iar razele soarelui îi învăluie părul blond. Trecînd pe lîngă o tufă de măcieș, rupe din mers o crenguță, și o vîră în curelușa șepcii. Cred și eu ! Astăzi nemții au înregistrat succese, au pătruns în Volokolamsk.

În urma ofițerului vin repede soldații, de-a valma, în pas de voie. Le este ușor să meargă la vale, cu automatele și armele la umăr : ne ignorează ; știu că gloanțele noastre nu-i pot ajunge.

Coborînd în vilceaua descoperită merg mereu, merg nestînjeniți spre spatele frontului nostru... Iar tunurile noastre tac încă.

— Mai repede ! Mai repede !

Cel ce strigă e Kutarenko. Același lucru îl repet și eu în sinea mea.

În sfîrșit, două detunături izbesc timpanul. În vilcea, lîngă nemți, se ridică două trombe de pămînt.

Ei, acum îi vom sili să se culce la pămînt ! Acum îi vom opri ! Au început să bubuie toate cele patru tunuri ale noastre. Nemții se aruncă într-o parte, se risipesc, se trîntesc la pămînt... Ofițerul lor se întoarce către ostași, strigă ceva și, fluturînd șapca în semn de chemare, aleargă pe panta acoperită de iarbă. După el, scăpînd de focul tunurilor, se năpustesc și soldații.

Noi, cei din apărare, sîntem ținuiți pe pozițiile noastre. Atacantul alege ! El lovește acolo unde socotește că-i mai potrivit, își alege direcția. Însă și noi, cei care ne apărăm, avem avantajele noastre. Inamicul nu cunoaște terenul, nu cunoaște pe ce adîncime se întinde

poziția noastră dincolo de linia întâi, se conduce numai după hartă. Mie însă îmi sînt cunoscute și căile de acces și poziția noastră, și terenul din spatele ei. Apărîndu-ne cu forțe mici împotriva unor forțe mari, îmi iau drept aliat formele de teren, fac și pămîntul să participe la luptă.

Comand focul, corectez ochirea. Proiectilele noastre îi ajung din nou pe nemți. Aceștia cotesc pe o potecă șerpuită, abia vizibilă de aici, dispar din cîmpul de vedere, se ascund de focul nostru.

Ei, Filimonov, țin-te! Acuși vor ieși, vor da drept peste tine! Țin-te, Efim Efimîci!

...Canonada se aude din diferite părți, și din apropiere și din depărtare.

Urechea prinde, alege, clasifică sunetele, dar în același timp, am impresia, oricît de curios s-ar părea, că în jur totul s-a liniștit, a amortit. În această liniște aparentă aștept cu nerăbdare detunăturile din vale, din vilcea, unde au cotit în fugă nemții. Oare e cu putință să-l surprindă pe Filimonov pe neașteptate? Oare vor strivi compania?

...A început să țacăne o mitralieră. Nu, nu este în vale, este la flancul companiei lui Zaev. Probabil că și acolo ne învâluie nemții.

Dar în vilcea e liniște.

Și, deodată, cineva sfîșie parcă, cu mîini uriașe, o pînză. Din sute de puști izbucnesc ca o singură salvă, o singură detunătură, zgomotul pe care l-am dorit cu sete, pe care urechea mea nu l-ar confunda cu nici un altul.

În vale răsună încă o salvă. Mi se pare că aud țipele nemților, pe care îi ajung gloanțele și care aleargă de colo colo. Ați vrut Volokolamsk, na Volokolamsk! Poftim — o zi de izbîndă, nimic de zis!

În vale au și început să răpăie mitralierele noastre, să răsune focuri răzlețe de armă.

Fără cuvinte, le cer ostașilor: nu cruțați dușmanul! Să nu rămînă viu nici unul. Să ne plătească pentru Volokolamsk!

Duc din nou binoclul la ochi și arunc o privire asupra Volokolamskului.

Camioanele nemțești, lungi, deosebite de ale noastre, au și început să se hurduce pe străzi, peste hopuri. Automobile care abia se văd, de un cenușiu murdar, aleargă în toate direcțiile.

La periferie, în partea unde se afla statul-major al lui Panfilov, lupta continuă încă. Acolo urlă tunurile tancurilor hitleriste, bubuie tunurile noastre antitanc, bat toaca mitralierele de calibru mare.

Îmi dau seama ce se întâmplă : Panfilov n-a putut rezista în Volokolamsk, și se apără îndârjit la marginea orașului, nu cedează șoseaua, cîștigă clipe, ceasuri, pentru ca divizia sfîșiată, răzlețită, să aibă timp să se regrupeze, să-și strîngă rîndurile, să creeze un nou front dincolo de Volokolamsk.

Misiunea mea îmi este clară : să nu las nemților libertatea de acțiune, să nu îngădui inamicului să-și intensifice presiunea asupra grupului infim al trupelor noastre, care au barat șoseaua la ieșirea din oraș, să le răpesc nemților din timp, să-l ajut, să-l ajut mereu pe Panfilov să-și realizeze planul.

După ce am trecut pe la punctul de comandă al batalionului meu, am coborît în vîlcea. Pîrîul nu se zărește încă, și Lîsanka se cabrează, întoarce capul, se smucește. Țin dîrlogii strîns, o domolesc. Cunosc slăbiciunea Lîsankăi — este iute, rezistentă, ascultătoare, s-a obișnuit cu detunăturile de armă, dar nu suportă mirosul de sînge. De fiecare dată cînd îl simte — ca și de data aceasta de altfel — se neliniștește, vrea să fugă.

Cobor mai adînc în vale. Deodată, fără să vreau, o opresc. Tufele de pe malul mlăștinios sînt tocate de gloanțe. Peste tot — trupuri de oameni în mantale verzi, atinși în grabă de aripa morții. Pe alocuri, șiroaie de sînge se scurg, șerpuiind spre pîrîu.

Acum simt și eu duhoarea grea a sîngelui.

Sivka, iapa mare cu picioare masive, pe care călătorește Sincenko, stă în urma noastră netulburată, în vreme ce Lîsanka se frămîntă, smucește de dîrlogi. Merg agale printre cadavre. Un neamț tînăr, cu părul blond, zace cu fața spre cer. Șapca de ofițer, cu corda brodată cu fir de argint, s-a rostogolit în vale.

Crenguța de măcieș cu câteva fructe ca mărgelușele roșii a rămas încă în curelușă. Pe fruntea înaltă, albită de moarte, se vede o pată mică — gaura prin care a intrat glonțul.

În inima mea nu-și găsește loc mila. Vouă, tuturor celor care ați pășit pe pământul nostru ca să ne înrobiți, vă vom plăti cu gloanțe, cu moarte !

Pășind fără grabă printre leșuri, mîngîi coama zbîrlită a Lîsankăi și încep să înțeleg : întîmplarea ne-a venit în ajutor. Ea a transformat această vîlcea mlăștinoasă într-o capcană de foc pentru dușmani.

O cută de teren, o viroagă ivită întîmplător în coasta nemților, încadrați de tragerea tunurilor noastre, i-a adus înapoi, i-a aruncat în bătaia focului nostru, în focul salvelor de pușcă ale companiei lui Filimonov.

Dar ce am făcut eu pentru aceasta, eu, comandantul de batalion ?

Nimic, sau aproape nimic. I-am spus doar lui Filimonov : „Reglează tragerea în sectorul companiei. Oamenii să tragă ca să nu se mai gîndească la mîncare.”

Am cîștigat aici o victorie printr-o judecată iscusită a minții ? Nu, am avut pur și simplu noroc... Am avut noroc și i-am luat pe nemți prin surprindere, le-am făcut o surpriză.

„Surpriză” — acest cuvînt l-a folosit Panfilov, cînd a stat de vorbă cu mine în căsuța aceea — locuința sa vremelnică de la marginea Volokolamskului. „De-așfel de surprize s-a mai ciocnit inamicul și nu o dată, a spus generalul nostru. Și le plătește cu sînge.” Da, armata hitleristă de elită, care s-a apropiat de Moscova, pierde, pierde neconținut sînge.

Mi-am amintit de luptele noastre pe drumuri, de salvele noastre din ambuscadă, de saltul nostru peste cadavre, prin coloana motorizată germană încremenită. Și parcă batalionul nostru este singurul care se bate lîngă Moscova ? Iar această vîlcea, este singura vîlcea înecată în sîngele vrăjmașului ?

Încă două sau trei ceasuri de luptă. Nemții atacă tranșeele noastre. I-am ordonat lui Zaev să schimbe

poziția, să se retragă dincolo de pîrîu, să ne acopere din direcția Volokolamskului.

Ostașii din compania lui Zaev se rostogolesc pe pîrîniș, aleargă pe lîngă vîlcea, trec pîrîul prin vad, ajung în fugă pînă la cimitirul din afara satului, se pitulă acolo printre movilițele mormintelor.

La dreapta și la stînga batalionului nostru, ce s-a curbat ca un arc, sînt în toi lupte aprige.

În afara satului se înalță în mijlocul cîmpului clădirea lungă de zid a școlii tehnice agricole. Parterul este ascuns de terenul accidentat : se văd numai ferestrele de la etaj și acoperișul. Deasupra lui se ridică într-una vîrtejuri roșcate de praf. Nemții trimit spre clădire proiectil după proiectil, fără să perieți de cărămidă, dar ai noștri s-au agățat de reduta aceasta de zid și la adăpostul ei trag cu mitraliera, cu tunurile, trimit o ploaie de gloanțe.

Știm că acolo luptă regimentul lui Hrîmov. Ne desparte de ei ceva mai mult de un kilometru. Prin acest interval și prin alte breșe nemții au pătruns treptat în spatele nostru.

Și în spate se trage : automatele nemților răpăie. Am trimis într-acolo rezerva mea — plutonul de cercetare, sub comanda locotenentului Brudnii.

Nici n-a apucat plutonul să pornească în fugă că, pe neașteptate, a și început să bată o mitralieră anti-aeriană. Rafalele automatelor nemțești s-au întrerupt aproape concomitent.

Cine ne-a venit oare în ajutor atît de prompt, la momentul oportun ? De unde a apărut acest sprijin ? Îmi amintesc de amplasamentul mitralierelor antiaeriene, ascunse în grămezile uriașe de vreascuri de lîngă drum.

Izolați de restul lumii, pierduți în cîmp, cincisprezece-douăzeci de servanți nu și-au părăsit piesele, nu au plecat, au angajat lupta, trag, trag mereu în obiectivele terestre, apărîndu-ne pe noi...

...Deasupra acoperișului școlii tehnice nu se mai învîlburează nori de praf.

Ce s-a întîmplat acolo ? N-a fost părăsită cumva această masă de cărămidă, asupra căreia se trăgea din toate părțile ?

Nu cumva a plecat vecinul meu, regimentul lui Hrîmov, căruia i-am fost subordonat pentru a acoperi intervalul din sectorul său ?

Il trimit pe Brudnii la statul-major al lui Hrîmov. Isteț și ager, Brudnii va ajunge cu siguranță, va comunica situația noastră, va aduce noi informații, îmi va transmite un ordin.

...Ca și pînă acum, rezistăm pe poziție, tragem, ripostăm, nu îi lăsăm pe nemți să se miște în voie.

Întinericul serii a învăluit pămîntul, soarele s-a ascuns după nori.

Brudnii s-a întors. În adăposturi, pe locul unde azi dimineată se afla punctul de comandă al lui Hrîmov, acum, nu mai era nimeni. În clădirea școlii tehnice s-au instalat nemții. De acolo au și început să tragă mitralierele lor.

La vălmășagul de simțăminte care îmi năpădesc sufletul se adaugă și indignarea față de Hrîmov. Cum de a îndrăznit să se retragă, fără să ne prevină, părăsind batalionul ce i-a fost afectat ?

Am luat hotărîrea să ne retragem. Am trimis la companii agenți cu acest ordin. Am fixat punctul de adunare : crîngul de pini, din mijlocul cîmpului.

...Acestea sînt frînturile răzlețe, poate tot atît de răzlețe ca și luptele pe care le-am susținut noi, trupele lui Panfilov, împrăștiate, fărîmițate, în ziua cînd a căzut Volokolamskul...

RETRAGEREA. ULTIMUL PACHET DE BELOMOR

Ordinul de retragere a fost dat.

Toți ostașii au și părăsit magazia de piatră, care a servit drept sediu statului-major, numai Rahimov a mai rămas ca să-și adune scriptele și eu am zăbovit pe mica stivă de cherestea.

După ce a făcut o ultimă însemnare în carnetul de campanie, Rahimov l-a pus cu grijă în porthart, și-a potrivit centura, și-a îndesat căciula pe cap și mi-a raportat din ochi : „Sînt gata“.

— Să mergem ! am spus eu.

Am ieșit afară. Se lăsase iar frigul ; vîntul sufla și mai puternic ; prin văzduh se țira o negură plumburie înghițind azuriul cerului. De jur împrejur răsunau împușcături. Gloanțe rătăcite ajungeau pînă la noi, şuierînd în zbor : „Țiu ! Țiu !“

Nu departe, în fața unei clădiri lungi, cu înfățișarea unui grajd — înainte de război acolo era spitalul veterinar al fermei zootehnice — se pregătea de drum plutonul sanitar. Cei grav răniți au fost scoși afară și culcați sub prelata furgonului. Ostașii cu răni ușoare, cei care se puteau ține pe picioare, așteptau cu răbdare ordinul de pornire ; într-un moment de acalmie parte din ei se așezaseră lîngă clădire și discutau cu glas coborît ; la drept vorbind mai mult tăceau, ascultînd fie şuieratul gloanțelor, fie propria lor durere.

Belenkov, medicul nostru de batalion se plimba nervos pe lîngă furgon, zgribulit, rebegit de frig. Își ridica gulerul mantalei și își ștergea mereu cu batista nasul pe care era arborat un *pince-nez*. La șold îi

afîrîna o trusă încăpătoare cu emblema Crucii Roșii ; pînă nu demult nouă-nouță — așa o țineam minte de la marșurile de instrucție ale batalionului — trusa se cam ponosise. Pînza de prelată din care era făcută fusese spălată de pete, dar iodul ce se scursese pe ea nu ieșise. Erau urmele nopții trecute, cînd doctorul fusese nevoit să lucreze la lumina slabă a unei lămpi cu petrol. Desigur nu dormise suficient : era obosit, nervii îl cam lăsaseră.

Cînd m-a văzut pe mine și pe Rahimov, Belenkov s-a întors brusc spre ușa punctului veterinar, dată în lă-turi, și a strigat :

— Kireev, ce te moșmondești acolo ? Uite că pleacă și statul-major.

În cerdac a apărut grăsunul, rotofeiul Kireev. Ținea în brațe, lipindu-l de pîntece, un lighean mare alb, emailat, plin cu tot soiul de sticlute și pachete. În urma lui a ieșit un sanitar încărcat și el. În grămada de lucruri pe care le căra erau gheme de sfoară și niște curele subțiri de piele tăbăcită.

Doctorul s-a repezit iar la Kireev :

— Ajunge, nu mai căra toate fleacurile ! Intră în front ! Pornim !

— Doctore, fiți mai calm, am intervenit eu. Fără dumneavoastră nu vom pleca. Kireev de ce nu ascultă ordinul ?

Severitatea mea nu l-a speriat pe bătrînul felcer.

— Tovarășe comandant de batalion, e păcat să lă-săm aici toate bunurile acestea.

— Ia să văd, despre ce fel de bunuri e vorba ?

Am intrat împreună cu Kireev în farmacia fermei zootehnice, părăsită în grabă de veterinari. Peste tot erau aruncate hîrtii, ziare și reviste vechi, foi scrise la mașină sau de mîină, călcate în picioare. Din pachetele rupte curgeau pe jos prafuri de diferite culori, împră-siate de cizme pe podea. Pe rafturile vopsite în alb stăteau aliniate borcane cu diferite inscripții latine. Pervazul era plin de sticle cu gîturi late, sigilate cu ceară roșie, conținînd un lichid brun-roșcat, aproape negru.

Kireev m-a dus la sticle.

— Aici e o drăcovenie scumpă, tovarășe comandant de batalion... Picături de opiu... O doctorie minunată pentru indigestii.

Se pregătea să-mi demonstreze că există și alte lucruri de valoare în farmacia părăsită, dar eu l-am întrerupt.

— Ia cu dumneata acest leac pentru stomac! Și cu asta basta! Pe viitor să binevoiești să nu-l mai contrazici pe căpitan.

Kireev a luat cu grijă în brațe sticlele prețioase. Una totuși nu mai avea cum s-o ia. Mi s-a adresat:

— Puneți-o deasupra, tovarășe comandant de batalion.

Am împlinit rugămintea gospodarului felcer. După ce a aruncat o privire de bun rămas rafturilor pline și a dat trist din cap, Kireev, cu încărcătura lui, a părăsit vremelnicul adăpost al plutonului sanitar.

Peste o clipă, i-a spus conductorului, cu un ton firesc:

— Cu dumnezeu înainte... Dă-i drumul binișor.

Furgonul sanitar se țira încet. Răniții mergeau buluc în urma lui. În astfel de clipe nimeni nu îndrăznește să rămână în urmă.

Am ieșit din vale, din locurile ferite, am depășit ultimele căsuțe. În fața noastră se întindea o pîrloagă năpădită de iarbă, asupra căreia se trăgea din trei părți. Trebuia să străbatem cam un kilometru ca să ajungem la pata întunecată a crîngului — punctul de adunare indicat comandanților de companii.

Companiile nu începuseră încă retragerea. Pe cîmp vîntul bătea în voie, răvășind iarba călcată în picioare, mîncată de vite. Uneori, rafalele puternice ale vîntului aplecau mai mult iarba și atunci, peste izlazul pustiu alunecau umbre ușoare. Furgonul sanitar a cotit-o într-acolo, drept spre crîng. Roțile lui treceau încet peste brazdele de iarbă neumblate.

M-am oprit o clipă, privind în depărtări. Era timpul să se retragă companiile.

Parcă drept răspuns la acest gînd al meu, din spațele cimitirului, a apărut pe pajiște compania a doua. Oamenii alergau toți grămadă; unii au luat-o curînd

înainte. Printre aceştia l-am văzut în primul rînd pe Zaev. Aplecat înainte, cu coatele lipite de şolduri, fugea ca vîntul, fără să se uite îndărăt. Pistoletul şi-l vîrîse sub centură, iar buzunarele mantalei atîrnau umflate, probabil pline cu cartuşe. Cei rămaşi în urmă alergau greoi, silindu-se să-i ajungă pe cei din faţă. Printre ei era şi Bozjanov. Asudase de fugă, obrajii umezi îi luceau. Un roi de gloanţe multicolore — roşii, galbene, verzi — îi urmăreau pe toţi. Aceste vîrguţe luminoase parcă îi goneau din spate. Mi se părea că aud cum bat inimile oamenilor care tropăiau pe pajişte, că le văd ochii tulburaţi de această goană nebunească.

Dar ce se va întîmpla dacă nemţii vor sări pe urmele lor, se vor năpusti după oamenii noştri? Nu, aşa nu merge!

Am pornit cu Lîsanka în galop şi în cîteva clipe am ajuns la cei ce fugeau. Oprind calul din mers, le-am ieşit înainte. Răsuflînd din greu, cei din faţă s-au apropiat în fugă de mine.

— Staţi! am strigat eu aspru.

Reflexul disciplinei înrădăcinate adînc a funcţionat fără greş. Ostaşii au ascultat ordinul — s-au oprit.

— Nu fugiţi! Să ne retragem aşa cum se cuvine unor ostaşi. Zaev, ce-i debandada asta?

— Tovărăşe comandant de batalion, ne acoperă mitraliorii... Credeam că...

— Ce să mai crezi, dacă alergi ca un disperat? Retrage-te pe plutoane. Ia comanda.

— Am înţeles! a răcnit Zaev.

Şi imediat a urmat comanda lui:

— Incolonarea! Plutonul întîi, adunarea! Plutoanele doi şi trei acoperă retragerea. Desfăşuraţi-vă! Mai larg... şi mai larg...

Ridicînd pumnul noduros, Zaev a comandat ameninţător:

— Înainte...

Şi îndată a răcnit:

— Înainte, marş!

Unde era în astfel de clipe locul meu? Dacă voi merge în faţă — te pomeneşti că cei din spate nu se vor stăpîni, o vor lua din nou la fugă, îi vor tulbura pe

ceilalți... M-am îndreptat către un mic dîmb, am sărit jos din șa, i-am ordonat lui Sincenko să ascundă caii în pădure și m-am urcat pe dîmb. Acum eram vizibil din toate părțile.

Sute de muște colorate zburau ca și mai înainte deasupra celor două lanțuri de oameni, ce se îndepărtau repede, roiau printre ei. M-a cuprins deodată groaza : cu siguranță că nemții vor nimici jumătate din pluton. Nu, toți erau întregi, mergeau înainte, nimeni nu fusese atins deocamdată.

S-a ridicat încă un rînd și a pornit.

Zaev și-a ales și el un dîmb, l-a urcat în fugă și, proptindu-și amenințător pumnii în coaste, a urmărit în tăcere cum se retrage compania.

În sfîrșit a părăsit și el „foișorul“. După ce mi-a aruncat o privire cu coada ochiului, a plecat cu ultimul lanț al companiei pășind cu picioarele-i lungi.

Lîngă mine a rămas numai Bozjanov. I-am auzit glasul :

— Tovarășe comandant de batalion, coborîți. Aici e mare primejdie.

I-am răspuns :

— Poți pleca... Nimeni nu ți-a cerut să rămii aici.

Dar Bozjanov nu m-a părăsit. Pe fața lui lătarează a trecut o umbră : era ușor jignit ; a uitat însă repede de amorul lui propriu atins : ochii săi înguști, ca niște crăpături, cercetau prevăzători cîmpia.

Pe pășune a ieșit deodată în goană din celălalt capăt plutonul lui Filimonov. Unii ostași îl întrecuseră cu mult pe comandantul lor. Iată-l pe sobrul, uscățivul Filimonov. Ușor, parcă fără efort aproape, fugea împreună cu mulțimea de soldați. M-a observat și s-a oprit brusc. Ostașii îl depășeau pe ambele părți. Dar și ei l-au zărit pe comandantul batalionului.

Cei care o luaseră înainte au încetinit fuga. Filimonov a dat o comandă aspră, și plutonul s-a culcat la pămînt aproape simultan : ostașii treceau în salturi la locurile lor din cadrul grupelor, întorcîndu-se cu fața spre gloanțe.

...Peste izlaz în urma plutonului lui Zaev, se retrăgeau răniții. Focurile de armă, șuieratul gloanțelor, ți-

petele nervoase ale conductorului scoteau caii din sărite ; lăturașul căuta mereu să treacă la trap.

Răniții nu mai mergeau pe lângă furgon, ci păseau răspîndiți, în neorînduială ; parte din ei șchiopătau, mergeau greu, rămînînd în urmă.

Doctorul Belenkov o luase mult înainte. Din pricina gloanțelor ce zburau prin văzduh ca niște licurici, se apleca mereu, ascunzîndu-și capul în gulerul ridicat al mantalei. Privea înapoi spre furgon, care se tîra la o sută de pași în urmă și se oprea, vrînd să aștepte plutonul și răniții, dar săgețile șerpuitoare de foc, gata să-l nîmerească în orice clipă, îl alungau către crîng. Ținîndu-și cu mîna trusa medicală, Belenkov a grăbit pasul fără să se mai uite îndărăt.

Lăsîndu-i pe răniți să ajungă înainte, compania lui Filimonov a trecut repede pe plutoane, în pas alergător. În lanțul din urmă pășea comandantul. Cînd a ajuns în dreptul meu a întors capul către mine și fără să-și desprindă privirea de la comandantul lui de batalion, a depășit dîmbul. Îmi creștea inima : iată-i, aceștia erau vitejii mei...

Atelajele de artilerie au trecut în trap ; roțile tunurilor se învîrteau, culcînd la pămînt iarba, lăsînd urme adînci. De undeva a răsărit un cărucior de mitralieră, tras de un căluț vînjos cu smocuri de păr pe picioare. În coș stăteau mitraliorii.

Compania lui Dordia a plecat cea din urmă. Inamicul trăgea mereu trasoare cu nemiluita. Iată, un glonț și-a găsit victima. În lanț, un om s-a prăvălit la pămînt și nu s-a mai sculat. A fost ridicat și transportat de ceilalți.

Dordia încheia greoi coloana, împreună cu cei doi agenți de transmisiune ai săi — mărunțelul Muratov și voinicul, bravul Savițki. Deodată, Muratov s-a apucat cu mîna de umăr. Dordia s-a repezit către agentul lovit de glonț, dar eu am strigat :

— Nu rămîneți în urmă ! Înainte !

Tătarul cel scund, rănit, și-a strîns mîneca mantalei, grăbind și el pasul. Cei trei cu care se sfîrșea șirul s-au îndepărtat repede.

Bozjanov și cu mine am părăsit cei din urmă cîmpul. Ne-am îndreptat spre crîng. Bozjanov se uita înapoi, neliniștit.

— Tovarășe comandant de batalion, să fugim. Să nu pună mîna nemții pe noi.

Eu mă tîram anevoie, străduindu-mă din răspuțeri să întind pasul. Tensiunea nervoasă din ultimele ceasuri se transformase într-o oboseală cumplită, într-un gol suflesc. Nu mai aveam voință, nu mai găseam puteri în mine, ca să fug. Sub focul inamicului mă tîram alături de Bozjanov. Aceasta nu mai era stăpînire de sine, nici neînfricare, ci descurajare, slăbiciune.

— *Aksakal*, de ce ați riscat atîta ?

Rareori îmi spunea Bozjanov *aksakal* — adică cel mai vîrstnic, cel cu barbă albă ; numai în anumite clipe, mi se adresa astfel.

— De ce v-ați pus viața în primejdie ? De ce ați stat în bătaia focului ?

— Nu m-am expus pericolului în zadar, Djalmuhamed. Asta îmi era datoria... Obligația mea profesională.

În gînd am adăugat : „Tu și cu mine sîntem militari, oameni cu o înaltă profesie. Pierderea vieții este urmarea firească a meseriei noastre.” Dar la ce bun să spun toate acestea în gura mare ? I-am răspuns :

— Puteam oare să plec cel dintîi ? Dacă fuge comandantul, ostașii i-o iau înainte cu cinci kilometri.

— *Aksakal*, trebuie să vă păziți de dragul acestor oameni. Ce-o să se întîmple cu batalionul, dacă pieriți ?

Drept răspuns am zîmbit ironic :

— Știi, în noaptea asta m-am prăbușit, n-am mai existat pentru batalion. Și s-a găsit cine să mă înlocuiască.

Bozjanov s-a uitat iar înapoi și iar m-a zorit :

— Să mergem mai repede !

În sfîrșit am ajuns în crîng. Ostașii, care, obosiți de drum se așezaseră printre copaci, au sărit în picioare fără nici o comandă.

— Ședeți, odihniți-vă, le-am spus eu.

Cineva mi-a cedat o buturugă. M-am lăsat greoi pe ea. Printre trunchiuri se zărea cîmpul părăsit de noi, pustiu, încremenit. Numai vîntul răvășea iarba mărunță. În zare, acolo unde se sfîrșea cerul, s-au ivit printre nori, culorile palide ale asfințitului timpuriu de toamnă. Sincenko a adus caii. Lîsanka și-a întins botul spre mîna mea.

— Sincenko, ai păstrat o bucată de zahăr ?

— Nu, tovarășe comandant de batalion.

Am mîngîiat greabănul delicat al Lîsankăi.

— Nici pîine n-avem, Lîsanușka. Și noi am rămas nemîncăți. Dar țigări avem, Sincenko ?

Sincenko mi-a întins un pachet de Belomor.

— E ultimul, tovarășe comandant de batalion.

Mitraliorii Bloha, Murin, Galliulin s-au apropiat de mine. Printre ei se afla și Garkușa. Toți erau mînjiți de noroi. Sprîncenele albicioase ale scundului Bloha se în-negriseră din pricina fumului exploziilor și a pămîntului din cimitir, de care, de bună seamă, în ziua aceea se lipiseră nu o dată mitraliorii.

În poziție de drepti, Bloha a spus :

— Tovarășe comandant de batalion, dați-mi voie să raportez. Mitraliera a fost sfărîmată.

— Bine... Dacă e sfărîmată, e sfărîmată.

Ostașii s-au adunat din diferite părți și, strîngîndu-se în jurul buturugii mele, ascultau convorbirea noastră. Am rupt un colț din pachetul de Belomor și le-am oferit :

— Ei, tovarăși, să aprindem cîte o țigară.

Dar nici o mîină nu s-a ridicat, nimeni nu s-a atins de țigări. Bloha a clătinat din cap. Murin a refuzat și el, tăcut, mișcîndu-și gîtul subțire. Pîină și cîrnul Garkușa, așa viclean cum era, și-a întors privirile.

— Hai, fumați ! Garkușa, ia o țigară.

Simțeam că Garkușa șovăie. Dar iată-l că se uită drept în ochii mei :

— Nu, tovarășe comandant de batalion. Fumați dumneavoastră. Noi sîntem mulți, tot nu ajunge pentru toți.

— De ce să n-ajungă ? Barem un fum de fiecare și tot e ceva.

— Nu, tovarășe comandant de batalion.

Am întors capul, și am dat cu ochii de mustățile lui Berezanski, galbene ca spicul grîului, înroșite la vîrfuri de tutun.

— Berezanski, trage un fum.

— Nu, tovarășe comandant de batalion.

Plin de uimire, i-am scrutat pe toți. Nu, uimire nu este cuvîntul potrivit. Pentru un soldat e greu să spună „nu“, cînd i se oferă o țigară. Dar soldații mei au refuzat. I-am muștruluit, am fost necruțător, le-am răpit odihna, nu le-am lăsat o clipă de răgaz, nu le-am îngăduit să se ferească de gloanțe, iar ei... ei n-au vrut să mă lipsească de o singură țigară măcar.

— Ei, cum credeți !

Am pus între buze o țigară și am aprins un chibrit, urmărindu-i flăcăruia. Mica văpaie a mistuit tot bățul și mi-a ajuns pînă la deget. Am zvîrlit chibritul și țigara mușcată s-a întors la locul ei, în pachet. În clipa aceea și mie îmi era cu neputință să fumez. Am mai stat puțin jos. Apoi am oftat adînc și am strigat :

— Comandanții de companii la mine !

Comandanții au venit în fugă. Le-am ordonat :

— Pornim... Incolonarea...

Momiș-Ulî tăcu cîtva timp.

— Nu, nu era uimire, rosti el din nou, continuîndu-și povestirea. Sufletul omenesc are multe coarde. Oboseală, tristețe, amărăciune, bucurie, mîndrie, dragostea pentru ostașii tăi — toate s-au împletit... Ce să mai spun ? Mica poveste din pădure, povestea ultimului pachet de Belomor mi s-a întipărit în minte ca unul din episoadele cele mai emoționante din timpul războiului. Episodul acesta cu țigările este și una din culmile povestirii noastre, unul din momentele ei culminante... Să punem aici un punct mare.

DUPĂ PUNCTUL CEL MARE

— Să punem un punct mare, repetă Baurdjan Momîș-Ulî.

Ședea lângă mine pe o buturugă. În zilele de acalmie, care urmau luptelor nesfârșite, stăteam de vorbă adeseori nu în adăpost, ci afară, pe dîmbul nisipos acoperit cu mușchi, din mijlocul pădurii mohorîte de pe frontul de lângă Kalinin. Cîmpurile și crîngurile de lângă Moscova, unde răsunaseră cu un an mai înainte bubuiturile tunurilor, rămăseseră departe, cu cîteva sute de kilometri în urmă.

Soarele de vară, zgîrcit aici, în apropiere de Holm și Staraia Russa, încălzea luminișul despădurit. Mă plesneam mereu pe frunte și pe gît ca să strivesc țințarii. Lui Momîș-Ulî nu-i păsa de înțepăturile lor. Ședea cu amîndouă mîinile sprijinite de garda nelipsitei sale săbii, pe care o înfipsea în mușchi. Mîinile ca și chipul lui păreau sculptate în bronz întunecat sau în lemn de stejar. Falangele degetelor sale subțiri erau fin cizelate. Pe dosul palmei, vinele i se desenau ușor reliefate.

Pe neașteptate Momîș-Ulî începu să cînte, o melopee tristă, cu cuvinte neînțelese, în limba kazahă.

— Eram încercuiți, rosti el, oprindu-se din cîntat. Fără legături, fără pîine, fără cartușe. Cu un singur pachet de țigări pentru întreg batalionul. Și mergeam, mergeam într-una...

Lângă noi pîlpîia un foculeț care gonea țințarii. Am mai pus pe foc o creangă de brad, care a început mai întîi să fumege, apoi s-a aprins, arzînd strălucitor.

Privindu-mă cu ochii lui negri, pe jumătate închiși și, legănându-se ușor, pe buturugă, Baurdjan începu din nou să cînte. De data aceasta era un cîntec rusesc : „Ivan, Ivan, m-am aprins de focul tău...”

— Ce cîntî ? am cutezat eu să întreb.

— Mi-am amintit de stepă, răspunse Momîș-Ulî. Cînd s-o sfîrși războiul, acolo mă întorc. La oraș te simți încătușat. Dar în stepă mergi, mergi într-una... Dacă îți vine să cîntî, cîntî. Eu sînt făcut pentru libertate, sînt născut în stepă, dar am devenit, după cum vezi, ostaș, ofițer. Soldatul este simbolul disciplinei. Ai să știi să exprimi aceasta în carte ?

Pe cît se pare însă nu era prea mulțumit de formulările pe care le găsea.

— Dumneata și cu mine, continuă el, sîntem prea mici ca să vorbim omenirii. Și totuși, trebuie să îndrăznim. Lumea vrea să știe cine sîntem. Răsăritul și Apusul întreabă : cine ești tu, om sovietic ? Noi le-am dat răspunsul în război. Am răspuns nu în limba flecarilor, în care se poate turna cu ușurință orice balivernă, ci în limbă disciplinei, a luptei, a focului. Niciodată nu am vorbit despre noi înșine atît de convingător, ca pe cîmpul de luptă, pe front... Să revenim însă la Volokolamsk... Mergeam, mergeam mereu...

Cufundîndu-se în amintiri, Baurdjan Momîș-Ulî începu iar un cîntec tărăgănat în limba kazahă.

Întrebarea mea i-a curmat iar cîntecul trist.

— Baurdjan, dar ce s-a întîmplat cu comandantul de companie Paniukov ? Unde a dispărut ? Pînă la urmă n-ai mai spus nimic despre el.

— Paniukov ? Pleoapele lui Baurdjan se ridicară. Multă vreme n-am știut nimic despre el. Uneori mă rodea gîndul : n-avusese el oare conștiința schiloadă ? Nu se rătăcise oare de noi în noaptea aceea cumplită, în mod premeditat, părăsind compania ? Mi-au venit în minte tot felul de lucruri... Ultima noastră convorbire, ultimele clipe... Atunci, mi s-a părut deodată că se teme. Eram gata să-i strig : „Stai, nu te mai duce ! Nu, am păcătuit degeaba față de Paniukov. Un ostaș din compania lui a răzbătut pînă la noi prin dispozitivul german și ne-a povestit că Paniukov a căzut

lîngă Timkovo. Depășind coloana companiei ce se răsfrase, mergea în beznă împreună cu cîțiva ostași, spre sat. Deodată, li s-a strigat ceva în nemțește... Au fost împușcați în plin. Tipete scurte... Apoi liniște... Ostașul a zăcut mult timp, încremenit. Apoi a plecat tîrîș, să-l caute pe comandant. Acesta nu mai răsufila. Toți cei care s-au dus spre sat cu Paniukov au căzut... Numai unul a reușit să scape...

Baurdjan Momîș-Ulî scoase tabachera, aprinse o țigară și spuse:

— Zilele acelea, zilele căderii Volokolamskului, cînd nemții ne încercuiseră și noi ne croiam drum către ai noștri, mi s-au părut tragice. Am trăit deosebit de puternic o întîmplare care m-a adus într-o stare de mînie nestăpînită, de violență.

Totuși, generalul Panfilov, căruia, conform obligațiilor de serviciu i-am raportat despre aceasta, în timpul relatării mele, tocmai cînd ajunsesem la momentul cel mai dramatic, a început să rîdă cu hohote, ba chiar și-a șters o lacrimă, repetînd mereu:

— Chiar așa a spus „studii medicale superioare”?

— Aș vrea, continuă Momîș-Ulî, să nu trec peste nici un amănunt legat de întîlnirile mele cu Ivan Vasilievici Panfilov.

Cinci zile după ce mă trimisese în fruntea singurului său batalion de rezervă, în întîmpinarea nemților, care răzbisera la nord de Volokolamsk, m-am prezentat la el.

Rămași departe în urmă, tăiați de șoseaua Volokolamskului, am rătăcit patru zile și patru nopți și am îndurat multe. După ce am ajuns cu batalionul la unitățile noastre, care se îngropaseră din nou la pămînt, barînd drumul spre Moscova, a trebuit să mă prezint la general ca să-i raportez despre acțiunile batalionului.

Trecuseră douăzeci și patru de ore de cînd ajunsesem la ai noștri. Se nimerise o zi frumoasă, cu soare. Geruia ușor. Părea că pe front se statornicise așalmia. Numai arareori se auzeau tunurile, cînd mai aproape, cînd mai departe.

Statul-major al diviziei era instalat în satul Șișkino, cam la cincisprezece kilometri de Volokolamsk. Ofițerii cunoscuți de la statul-major m-au întâmpinat ca pe unul întors de pe lumea cealaltă. În cele câteva zile cît nu s-a știut nimic de soarta batalionului nostru, au crezut că ne-am găsit odihna veșnică pe undeva.

Panfilov ocupa o izbă bună din bîrne, cu acoperiș de tablă, spre care se întindeau trei-patru fire ale telefonului de campanie.

În tindă era cît pe ce să mă ciocnesc cu locotenent-colonelul Hrîmov care voia să iasă. El să fie oare? Da, el era. Indesat, posomorît ca de obicei. Am simțit răscolindu-se toată furia ce mi se adunase în suflet împotriva lui. Conform ordinului dat de Panfilov lui îi fusese subordonat în timpul luptei batalionul meu. Și de două ori în zilele acelea, Hrîmov, fără să mă înștiințeze despre retragerea unității sale, mă părăsise, lăsîndu-mă în voia soartei. În retragere, am dat peste punctul său de comandă, un bordei în care pîlpiia încă lampa. „Nu ne mai ardea de voi. Iartă-ne Momîș-Ulî“, așa a răspuns la întrebările mele, locțiitorul lui Hrîmov, maiorul Belopegov. M-a mișcat această mărturisire sinceră, cinstită. Dar ce îmi va spune acum Hrîmov, personal? Am luat poziție de drepti.

— Să trăiți, tovarășe locotenent-colonel!

Hrîmov s-a oprit. Chelia lui, cu nuanțe gălbui, s-a înroșit. Dar și-a învins repede stinghereala.

— A-a, Momîș-Ulî... Mă bucur că te văd. Ce se aude cu batalionul tău?

— De acest lucru ar fi trebuit să vă interesați, tovarășe locotenent-colonel, atunci cînd ați plecat de pe poziție fără să-mi comunicați acest lucru.

— În primul rînd, o jumătate de ton mai jos, tovarășe locotenent-major.

— Am înțeles, tovarășe locotenent-colonel. Dar aș fi preferat să aud ordinele dumneavoastră în luptă.

Chelia lui Hrîmov căpăta încetul cu încetul culoarea obișnuită. S-a încruntat amenințător, dar mi-a ocolit privirea. Nici gradele nu te ajută să privești

în ochii unui subordonat, dacă ai încălcat legile onoarei.

— În al doilea rînd, binevoiește, Hrîmov a ridicat glasul, să nu mă înveți pe mine... La drept vorbind ce cauți aici ?

— Mă duc la general.

— La general ? Ia te uită... Un comandant de batalion se duce de-a dreptul la general !

Pe neașteptate s-a deschis ușa și în prag s-a ivit Panfilov.

— Da, tovarășe Hrîmov, a spus generalul cu obișnuita lui răgușeală ușoară, tovarășul Momîș-Ulî vine la mine. El este comandantul rezervei mele. Dumneata, tovarășe Hrîmov, ar fi trebuit să ții minte acest lucru. Dacă ai fi luptat bine, nu aș fi fost nevoit să-ți trimit rezerva mea în ajutor.

Că de obicei, Panfilov făcea observații fără să ocă-rască, fără să ridice tonul, pe ocolite. Am considerat necesar să repet în prezența generalului reproșul meu la adresa lui Hrîmov.

— Tovarășul locotenent-colonel m-a lăsat pe poziții, tovarășe general. S-a retras, fără să mă înștiințeze.

Hrîmov a încercat să-și arate indignarea.

— Tovarășe general, cum îi îngăduiți ?

Ochii mici și inteligenți ai lui Panfilov, îndreptați asupra locotenent-colonelului, s-au micșorat.

— Cu dumneata voi vorbi între patru ochi, tovarășe Hrîmov. Cred că și dumneata preferi... Nu-i așa ?

Hrîmov a tăcut.

— Poți pleca, a spus Panfilov. Poftim, tovarășe Momîș-Ulî.

În încăpere Panfilov m-a mai cercetat încă o dată cu duioșie și mi-a strîns mîna.

Generalul nostru scund, nearătos, era proaspăt ras și tuns. Mustățile, care atunci cînd nemții presau din toate părțile asupra Volokolamskului se zbîrliseră, erau acum ca de obicei, două pătrățele negre bine conturate. Generalul purta un veston nou-nouț, de bună seamă recent confecționat. Ușoara lui gîrbovire aproape că nici nu se observa. Generalul s-a îndreptat

de spate ca și cum ar fi vrut să-și lăpede de pe umerii săi nu prea lați, zece ani.

Ce mi-a rămas în minte din camera lui Panfilov? Pereții de birne, netencuiți, înnegriți de vreme. Becul electric de mărime obișnuită ce atârna de tavan, se pare că nu mai primea curent. Lângă el spînzura de un fir negru răsucit, un becuț de campanie alimentat de un acumulator. Într-un colț se afla patul, acoperit cu o pătură cenușie, cazonă. La perete, o oglindă, pe consola căreia stătea un telefon de campanie. Două mese — una mare, alta mai mică. Pe masă cea mare, era întins planul topografic, plin de adnotări făcute cu creioane de diferite culori. Pe cea mai mică — un samovar, un ceainic alb de faianță, o zaharniță, un briceag deschis, un pahar de ceai tare, de care nu se atinsese nimeni și se răcise.

Panfilov l-a chemat pe adjutant.

— Tovarășe Ușko, dă dispoziție... să se pună samovarul... Acum, tovarășe Momîș-Ulî, avem timp berechet... Putem să ne permitem să mai stăm lângă samovar. Ne-am cîștigat timp prin luptă.

Panfilov a străbătut camera, a încetinit pasul, s-a oprit în dreptul oglinzii mate, tulburi și, privindu-se, a pocnit din degete și s-a întors voinicește pe călcîie. Pe cît se pare, se simțea foarte bine, era nespūs de însuflețit.

— Astăzi, tovarășe Momîș-Ulî, nimeni nu ne va stingheri. Să stăm liniștiți de vorbă în trei. Instalează-te cît mai comod. Te ascultăm.

Fără să vreau m-am uitat în jur. „Să stăm de vorbă în trei.“ „Te ascultăm.“ Cine sînt acești „noi“? Afară de Panfilov nu mai era nimeni în încăpere.

— Noi, noi, a repetat Panfilov. Eu și cu harta mea. Și ei îi va fi de folos să te asculte. Privește-o și salut-o.

M-am apropiat de harta desfășurată pe masă. Am aruncat o privire și fără voie m-am dat brusc îndărăt. Ceea ce spunea harta nu corespundea de loc cu aerul mulțumit al generalului.

Ca și cu cîteva zile mai înainte cînd fusesem la general, m-a uluit tabloul frontului frînt, fărîmițat. Ici,

colo, apăreau arcuri, romburi și cerculețe hașurate, însemnând unitățile noastre operative. Spațiile libere, intervalele dintre ele ajungeau la un kilometru și mai bine. Aceste spații libere erau deschise inamicului.

M-am întors și m-am uitat îngrijorat la Panfilov. Generalul zîmbea; din colțurile ochilor săi înguști fugea, ca niște raze, un păienjeniș de zbîrcituri.

— Tovarășe general, nu înțeleg... Unde este frontul nostru?

— Acesta este frontul nostru, tovarășe Momîș-Ulî.

— Dar aici... Unde este linia noastră?

Trebuie să observ că în vremurile acelea eu îmi reprezentam totdeauna frontul ca o linie.

— Linie? Panfilov a început să rîdă. Cred că pentru prima oară în zilele bătăliei de lîngă Moscova, i-am auzit rîsul. Dar ce nevoie avem de linie? Gîndește, tovarășe Momîș-Ulî, în locul inamicului. Privește mai atent: acestea sînt punctele de sprijin, nodurile apărării noastre. Intervalele sînt bătute cu foc. Aici el nu se va avînta. Iar dacă se va avînta n-are decît! Nu va putea lua cu el nici mașini și nici tunuri.

Apropiindu-mi un scaun, Panfilov nu s-a putut reține să nu admire hărta.

— Ieri, tovarășe Momîș-Ulî, a venit Rokossovski pe aici și a aprobat toate acestea. Știi, Rokossovski ține seama de părerea mea...

Aceasta era o lăudăroșenie nevinovată a generalului nostru.

Deodată a sunat telefonul. Panfilov a luat receptorul.

— Bună ziua... Da, da, v-am recunoscut. Cum să nu vă recunosc?

Panfilov auzea de bună-seamă cuvinte de aprobare.

— Vă mulțumesc... Servesc Uniunea Sovietică!

Deodată fața negricioasă a lui Panfilov a căpătat o expresie șireată, mi-a făcut cu ochiul, invitîndu-mă parcă să iau parte la convorbire și cu un ton naiv a spus în receptor:

— Și eu care credeam că o să mă muștrați din nou pentru dezordine.

A, știu acum cu cine vorbește! Am ghicit: e Zveaghin. Mi-a revenit în minte Volokolamskul, atmosfera de îngrijorare din încăperile statului-major al diviziei, locțiitorul comandantului armatei, cam greoi, cu pungi sub ochii cenușii, autoritari, care rostea răspicat, tăios, frazele, muștrându-l pe Panfilov pentru neorînduială. Mi-am adus aminte și de fața posacă a lui Panfilov, de gîtul lui brăzdat de zbîrcituri, înclinat cu încăpăținare.

Acum totul se schimbase. În receptor vibra puternic rîsul lui Zveaghin. Panfilov rîdea și el.

După cîte am înțeles, în continuare Zveaghin i-a ordonat lui Panfilov să trimită cîțiva pionieri din batalionul de geniu ca să construiască în cel mai scurt timp un teatru în aer liber în pădure, în sectorul diviziei. Apoi convorbirea s-a referit la orchestra și la echipa artistică a diviziei.

— Am înțeles, vom aranja totul, a spus Panfilov.

După ce a terminat convorbirea, Panfilov s-a îndepărtat de aparat. Mi s-a părut emoționat. Cînd mi s-a adresat din nou, răgușeala lui era mai evidentă ca de obicei.

— Vezi, Momîș-Ulî, la ce ne gîndim... La echipa artistică, la teatru. Toate acestea sînt necesare pentru război. Trebuie să mergă la inimă: totuși i-am oprit! I-am oprit pe nemți lîngă Moscova pe tot frontul.

— Eu, tovarășe general, nici n-am cutezat să cred acest lucru.

— I-am oprit! a repetat Panfilov. Acum vor avea nevoie de vreo două săptămîni ca să se pregătească pentru un nou salt înainte. Dar nici noi, dumneata și cu mine, n-o să dormim.

Cerîndu-și scuze, a telefonat șefului unității de geniu, căruia i-a dat ordin să trimită un pluton de pionieri pentru construcția teatrului, apoi a luat legătura cu șeful secției politice, pe care l-a întrebat despre echipa artistică. Punînd în sfîrșit receptorul

jos, Panfilov s-a întors către hartă, și s-a uitat la semnele colorate răspândite pe ea.

— Dezordine! a rostit el. Se întâmplă uneori, tovarășe Momîș-Ulî, ca dezordinea să nască o nouă ordine.

Încă la Volokolamsk avusesem prilejul să aud de la Panfilov aceste cuvinte. Atunci le pronunțase nu pe deplin sigur, ca și cum s-ar fi îndoit, ca și cum s-ar fi întrebat pe sine însuși. Acum însă ele răsuna cu convingere, vedeau o concepție bine gândită, maturizată.

— Vom mai discuta despre toate acestea. Se simțea că Panfilov era într-adevăr interesat să stea de vorbă cu mine, un comandant de grad mijlociu, despre problemele ce-l preocupau. Deocamdată însă, povestește tovarășe Momîș-Ulî. Povestește despre batalion.

Între timp se adusese samovarul. Clocotea. Panfilov personal a opărit ceaiul, a scos din bufet câteva mere mari de Alma-Ata, peste afumat și un borcănăș cu dulceață.

A despicat cu briceagul, dibaci, un bulgăre mic de zahăr și a început să bea ceai mușcînd din zahăr.

I-am istorisit despre noaptea cumplită de lîngă Timkovo, despre noroiul care ne-a împiedicat să tragem, zădărnîcind atacul nostru. Am fost nevoit să povestesc despre boala mea, cum am zăcut, cum am lîncezit o noapte întreagă. Panfilov m-a întrebat despre batalion, despre oamenii care rămăseseră în noaptea aceea fără comandant. Nu-mi dădea voie să mă grăbesc, să trec peste amănunte, îmi turna mereu ceai fierbinte și tare de parcă încă aș fi fost chinuit de febră. Îmi turna și spunea într-una:

— Bea, nu uita de ceai. Și fumează, fumează, nu te sfii.

Cînd i-am descris cum priveam prin binoclu tancurile și infanteria germană care pătrunseseră prin surprindere în Volokolamsk, Panfilov a întrebat:

— La ce oră i-ai văzut, tovarășe Momîș-Ulî?

— Aproximativ la ora unu.

Panfilov a început să rîdă.

— Tocmai atunci mă hotărîsem să mă bărbieresc. Situația, tovarășe Momîș-Ulî, era cam... Trebuia... Panfilov a clătinat din capul său cărunt, tuns soldătește și mi-a făcut din nou cu ochiul. Trebuia să-i liniștesc pe cei din statul-major. Am chemat frizerul. În timpul acesta, pe stradă — poc... bum... Frizerul a aruncat briciul și pămătuful, și a fugit. Am strigat: „Tovarășe Dorfman, frizerul a șters-o, fă-mi un serviciu, bărbierește-mă dumneată pînă la sfîrșit“. Și a mers — am rezistat acolo încă vreo trei ore!

— Tovarășe general, nu vă păziți.

— Nu-i nimic... Dacă te pripești, inamicul își rîde de tine. Dar continuă, tovarășe Momîș-Ulî, continuă. Am povestit cum au căzut nemții printr-o pură întâmplare în ambuscadă. Panfilov a ascultat cu interes, m-a rugat să-i arăt pe hartă poziția batalionului, drumul nemților, poiana unde i-am măcelărit. Apoi a urmat și retragerea noastră despre care a trebuit să-i relatez.

— Ultimul, tovarășe general, s-a retras plutoniul lui Dordia. Și Dordia însuși a încheiat coloana.

Ii pomenisem de cîteva ori generalului de numele lui Dordia.

— Dordia? a întrebat Panfilov. Unul mărunțel, albicios. Cu ochii bulbucați?

— Da, tovarășe general!

— Unde e acum? Trebuie să fie un comandant de ispravă!

— A fost rănit... Și așa rănit a fost părăsit.

— Părăsit?

Sprîncenele negre ale lui Panfilov se ridicaseră în sus, linia lor se făcuse colțuroasă.

— Da... Lucrurile s-au petrecut astfel, tovarășe general. Înaintea mea au răsărit imaginile dureroase din zilele de pribegie ale batalionului. Le-am împărtășit generalului.

POPAS DE NOAPTE LINGĂ POD

Imagini dureroase, repetă Momîș-Ulî. Mergeam prin pădure obosiți, flămînzi, mohoriți. Ne depărtam în tăcere de Volokolamskul părăsit de Armata Roșie. Drumeagul din pădure era îngust. Uneori roțile tunurilor jupuiau scoarța brazilor; furgonul sanitar acoperit cu o prelată se hurduca peste rădăcini; în răstimpuri se auzeau de sub prelată gemete înăbușite. Și în spatele furgonului păseau anevoie răniții. Mersul întregii coloane ce se întindea pînă hăt departe, se adapta pasului lor greoi. Rareori se iveau poieni, luminișuri, în care soarele își arunca razele în timp ce luneca spre asfințit. Apoi iar penumbră. Ramurile brazilor, ca niște palme grele, atîrnau deasupra drumeagului în paragină, aproape neumblat. În sfîrșit am ieșit la cîmp deschis, dînd într-un drum lat, bătătorit, acoperit cu pietriș. L-am traversat în amurg și am pornit mai departe pe cîmpul năpădit de iarbă, căutînd să ne depărtăm de liziera pădurii.

După vreo oră și jumătate, cînd se lăsase peste tot întunericul, am ajuns în satul Bîki. În sat erau ai noștri, acolo se retrăsese regimentul lui Hrîmov. L-am întîlnit pe ajutorul șefului de stat-major al acestui regiment.

— A-a, bine că ați sosit, a spus el dînd cu ochii de noi. Tocmai plecam să vă caut.

— Mulțumesc și pentru atît, am răspuns eu. Imi permiteți să iau legătura cu statul-major al diviziei?

— Pentru ce? N-ați fost subordonați nouă? Veți acționa împreună cu regimentul nostru.

— Cu dumneavoastră am mai acționat. N-ați cedat cum se cuvine. Unde este comandantul regimentului ?

— În pădure. Mîine poți să stai de vorbă cu el. Acum, iată sectorul dumitale de apărare. Incolonează oamenii și pornește.

Mi s-a arătat linia și mi s-a dat misiunea : să apăr podul de pe drumul Volokolamsk-Bîki, să acopăr acest drum. Trebuia să ne întoarcem pe drumul prunduit, pe care-l traversasem și să ne instalăm acolo în apărare. Lucrurile acestea se petreceau în seara de douăzeci și șapte octombrie. Batalionul nu dormise nici o noapte începînd din douăzeci și trei. În ultimele douăzeci și patru de ore nu mîncasem, rămăsese fără țigări, ni se terminaseră și cartușele. Am cerut :

— Ordonăți să se dea hrană oamenilor. Aveți aici coloana de aprovizionare a regimentului. Să ni se dea măcar cîte două sute de grame de pîine.

Ajutorul șefului de stat-major nu s-a încumetat să se amestece în problema distribuirii pîinii, care nu era de competența lui.

— În primul rînd execută misiunea ! O să vă trimitem tot ce trebuie. Și se vor da, dacă va fi nevoie, ordine suplimentare.

Am întrebat despre viitorii mei vecini.

— Vecinul dumitale din dreapta va fi batalionul unu din regimentul nostru. În ceea ce privește vecinul din stînga — căutăm să precizăm.

— Adică, în stînga nu-i nimeni.

— Informațiile culese vi se vor trimite. Nu întîrzia, du-te.

— Dacă e așa, am înțeles.

L-am chemat pe Sincenko cu caii. De șaua Sivkăi era legat un sac mare cu ovăz.

— Am făcut rost de la conductorii, tovarășe comandant de batalion, a spus bucuros Sincenko. Mai înviorăm caii.

Lîsanka întindea botul ei lung spre sac. I-am pus mîna pe greabăn. Lîsanka a tresărit și și-a ciulit urechile fine, gata parcă să mă asculte. Am sărit în

şa şi am plecat cu inima grea spre batalion, care se instalase pentru popas în apropierea satului.

Drumul ducea la vale pe un povârniş lin. Am coborît pe lîngă casele întunecate şi am întîlnit furgonul nostru sanitar. Luna arunca o lumină roşiatică, difuză, asupra celor doi cai costelivi, sleiţi de puteri, care trăgeau încet la deal roţile mari cu şinele lustruite de pietriş.

În faţa furgonului păsea energic medicul militar Belenkov. Pe pieptul lui se încrucişau curelele port-hartului şi ale trusei medicale de campanie. M-am mirat mersul voios al lui Belenkov şi l-am lăudat în gînd.

— Încotro doctore ?

— Să evacuez răniţii, tovarăşe comandant de batalion.

— Lucrul acesta îl vor face şi singuri. Evacuarea o va duce la bun sfîrşit Kireev. Unde-i ?

Doctorul n-a răspuns imediat.

— Mi se pare că-i în spate.

Nu ştiu de ce coborîse glasul. Am strigat :

— Kireev !

Furgonul trecuse. În urma lui păseau cei răniţi uşor. În întuneric se zărea nedesluşit albul capetelor bandajate şi al braţelor sprijinite pe eşarfe de tifon. În spatele tuturor se tîra obosit Kireev. A venit în fugă spre mine, gîfîind. Stăteau unul lîngă altul — medicul înalt cu faţa prelungă şi felcerul îndesat, răsufliînd greu.

— Kireev, am spus eu, predă aici răniţii şi îngrijeşte-te de evacuarea lor. Ia cu dumneata doi sanitari. Ceilalţi să meargă înapoi cu mine. Hrăniţi caii. Dimineăta, cum se luminează de ziuă, vă întoarceţi la batalion. Ne găsiţi pe drumul acesta lîngă pod. E clar ?

— Am înţeles. Totul va fi în ordine, tovarăşe comandant de batalion.

— Executarea.

Kireev a luat-o la fugă greoi ca să ajungă din urmă furgonul. Belenkov a întrebat :

— Și eu ?

— Întoarceți-vă la batalion. Ni s-a dat un sector de apărare și o misiune. Ne încolonăm îndată și pornim...

— Dar cum ? Cum ?...

Agitat, Belenkov se împotmolise la acest „dar cum”.

— Tovarășe comandant de batalion, doream să mă spăl și eu omeneste, măcar pe mâini.

— Ei, o să vă spălați pe mâini. Acolo curge un pîrîu.

Doctorul a început deodată să se tînguie.

— Sînt obosit... nu mai ajung...

Imi venea să strig la el, ca să-i redau bărbăția, stăpînirea de sine. Dar în același timp m-am gîndit : doar și-a îndeplinit onorabil datoria, a auzit destule gemete, a văzut destul sînge, a operat, a pansat, a evacuat la timp răniții. Nu-l cîștigi numai cu țipete. Am sărit jos din șa.

— Doctore, urcați-vă pe Lîsanka. Eu merg pe jos. Hai, să vă țin scara.

Să ții cuiva scara este după obiceiul nostru kazah un semn de respect, un omagiu. Belenkov era originar din Kazahstan, locuia la Alma-Ata, cunoștea acest obicei. A mormăit jenat :

— Pentru ce, pentru ce ?

Dar eu am înclinat capul cu respect în fața lui. Doctorul a cedat, a pus piciorul în scară și s-a urcat pe Lîsanka.

— Îți mulțumesc, a rostit el.

În glasul lui se simțea din nou dîrzenia.

Cîteva clipe după aceea, păseam în urma călăreților care se îndepărtau ; în bătaia lunii se mai zărea crupa sură a Sivkăi și ciorapii albi ai Lîsankăi. Deodată am auzit :

— Ia te uită... Mi se pare că e tătucu !

Am recunoscut vocea repezită a lui Garkușa. Mă și poreclise *tătucu*. A urmat imediat un răspuns :

— El e ! E iepșoara lui !

Cine era oare cu Garkușa ? După glas, după pronunțare, am deslușit : un kazah, un compatriot de-al meu. Dar care anume ? Kazahul a continuat :

— Haide la pluton! Nu cumva să plece!

— Stai să batem întâi la casa asta. Poate c-om găsi ceva.

— Am strigat:

— Garkușa, cu cine ești?

S-a lăsat tăcerea. S-a auzit un suspin amărît. Apoi cele două siluete, cu armele la umăr, cu gamelele în mîini, s-au apropiat ascultătoare de mine. Imediat l-am recunoscut pe voinicul Galliulin. Se gheboșa, vrînd parcă să devină mai puțin vizibil, să-și micșoreze statura uriașă. Totuși, era mai înalt cu un cap decît Garkușa.

— Cine v-a dat voie să bateți pe la case?

Galliulin tăcea rușinat, dar Garkușa nu-și pierduse verva.

— Tovarășe comandant de batalion, burta-ticăloasă e de vină. Nu ține minte binele de ieri.

— Vorba! Marș la batalion. Văd că locotenentul Zaev v-a lăsat să vă faceți de cap. Să-i raportați că ați hoinărit prin sat. Să vă tragă o săpuneală!

— Tovarășe comandant de batalion, îngăduiți să nu raportăm, s-a rugat Garkușa. Tot ce am putut găsi a fost cîte o gamelă de brînză de vacă. Și oleacă de cartofi.

Galliulin a adăugat sfios:

— Parcă numai pentru noi ne-am zbatut! Le ducem și tovarășilor.

— Fără vorbă, fuga marș!

Socotindu-se pesemne iertați, Garkușa și Galliulin au luat-o la goană.

Curînd am ajuns la batalion. Acesta se instalase pentru popas la poalele unui deal. Cîmpul luminat de lună era întesat de soldați. Parte din ei, puțini la număr, ședeau în capul oaselor, dar cei mai mulți, biruiți de oboseală, sleiți de pîneri se lungiseră pe pămînt.

M-a întîmpinat Rahimov. Venea spre mine în fugă, sprinten, ca și cînd nu l-ăr fi istovit încordarea luptei, nopțile nedormite, marșul îndelungat. Pe cîmp a răsunit comanda binecunoscută.

— Atențiune! Drepti!

N-am spus „pe loc repaus“, cu toate că această comandă era pe cît se pare așteptată. Au trecut cîteva clipe. Cei dinții au sărit în picioare comandanții, apoi, cu gemete și suspine s-au ridicat și soldații, dezlipindu-și parcă cu greu de la pămînt trupurile ostenite, îndurerate. Rahimov a raportat: batalionul se află în repaus. Nu s-a întîmplat nimic deosebit. I-am comunicat ordinul primit și i-am cerut să ducă batalionul spre pod. Fără întîrziere, fără întrebări, Rahimov a dat comanda, care — știam acest lucru — le era tuturor odioasă în clipa aceea:

— Adunarea!

Dar resortul disciplinei funcționa. Au răsunat imediat comenzile repetate. Înaintea tuturor a zbierat răgușit Zaev:

— Compania a doua, adunarea!

Basului său dogit i s-a alăturat vocea înaltă, sonoră, a lui Dordia:

— Compania întâi, adunarea!

Kutarenko a dat comanda artileriștilor săi, Filimonov — companiei a treia, Brudnii — plutonului de cercetare, Timošin — plutonului de transmisiuni. Vocile se contopiseră. Ostașii se încolonașeau agale. Deasupra rîndurilor întunecate se ridica din nou pădurea amenințătoare a baionetelor.

— Alinierea!

Imi simțeam inima mai ușoară. Batalionul trăia, se aliniase, se ținea bine, în ciuda lipsei de somn, a foamei, a oboselii, aproape peste puterile omenești. Steagul onoarei militare, al disciplinei, al datoriei de soldat filfia nevăzut deasupra noastră. Am ordonat:

— Rahimov, comandă batalionul!

Peste o oră am ajuns la podețul aruncat peste un pîrîiaș lat de cîteva pași. Pe cer, luna plutea ca și mai înainte, învăluită în răstimpuri de nori grăbiți. Malul orientat spre inamic era ușor ridicat, formînd o mică înălțime, mai bine zis, un dîmbuleț. Albia adîncă a apei era acoperită de brădiș. Pe cîmp se ițeau căciulile întunecate ale stogurilor. Cîmpul era de jur împrejur străjuit de păduri, care acopereau în întregime, cu

culoarea verde, planul topografic al acestei părți din regiunea Moscovei.

I-am chemat pe comandanții de companii, și am indicat sectoarele de apărare.

— Rînduiți ostașii în dispoziții de apărare și lăsați-i să doarmă. Nu-i nevoie de santinele. Faceți voi de gardă.

Între timp Rahimov alesese în luncă un loc pentru statul-major. Acolo s-a ridicat repede o colibă de crengi. Sincenko le-a priponit în apropiere pe Sivka și pe Lisanka. Lisanka, care îl adusese pe poziții pe doctorul nostru, era mai fericită decît noi: ea și începuse să molfăie finul gustos, adus cu dărnicie de Sincenko din stogul apropiat; cînd am trecut pe lîngă ea, a ridicat botul și l-a întins spre mine. I-am mîngîiat buza moale.

În colibă se și adunase micul meu stat-major: Rahimov, Bozjanov și Timoșin. Le-am spus:

— Vom face de serviciu, tovarăși, vom inspecta companiile.

L-am trimis pe Bozjanov într-o parte, iar eu m-am dus în partea încotro plecase compania a doua. Această companie încercată, de sub comanda lui Zaev, fusese trimisă în locul cel mai vulnerabil, cel mai expus, acolo unde nu aveam vecini, unde frîntul batalionului se prăbușea parcă în gol, la flancul descoperit. La celălalt capăt, unde se găsea prin apropiere satul Bîki și se simțea parcă vecinătatea regimentului lui Hrîmov, luase asupra-și apărarea Filimonov. Compania lui Dordia se instalase în partea centrală a poziției, chiar în fața podului.

Pășeam pe muchia dîmbului, de-a lungul apei. Tufărișul îi marca sinuozitățile. Deodată în lumina difuză a lunii mi s-a înfățișat o priveliște surprinzătoare. Zaev, lung cît o prăjină, ședea solemn pe căluțul alb, care era de obicei înhămat la căruciorul mitralierei. Încălecuse, așa cum se spune „pe deșelate”, adică fără șa; picioarele lui lipsite de scări ajungeau pînă la pămînt. Stînd destul de drept, deși cu capul lăsat în piept, Zaev moțăia. Căluțul smulgea pașnic iarba aspră, atinsă de brumă, suportîndu-l pe

lunganul călăreț. Iată însă că deodată s-a smucit, proptindu-se pe picioarele dinainte, legate, și dîndu-l pe Zaev spre spate; gata, gata să cadă, acesta și-a înfipt mîinile în coama calului. Nu m-am putut stăpîni și am izbucnit în rîs. Zaev a hîrîit amenințător :

— Stai, cine e ?

— Ei, Zaev, i-am spus eu, te-am admirat adinea-ori. Ți-ai găsit un cal pe măsură.

Vădit rușinat, a coborît neîndemînat de pe cal și s-a apropiat de mine.

— Doar călare mai rezist. Mă doboară somnul. Oamenii, tovarășe comandant de batalion, sînt pe poziție, dorm...

Ne-am dus către aliniamentul ocupat de companie. Soldații, răspîndiți în lanț, dormeau. Nimeni nu mișca. Dacă nu s-ar fi auzit sforăiturile puternice deasupra cîmpului, trupurile ar fi părut neînsuflețite.

— Ei, ce ai visat, Semeon ? am întrebat eu.

Zaev răspunse pe neașteptate tot cu o întrebare :

— Tovarășe comandant de batalion, dumneavoastră aveți mînuși albe ?

— Mînuși albe ? Ce să fac cu ele ?

— Eu am.

— La ce naiba îți folosesc ?

— Le păstrez pentru Berlin, mi-a spus el confidențial, cu vocea lui de băș.

A scos o pereche de mînuși albe, noi-nouțe, din buzunarul lateral al mantalei.

— De unde ai făcut rost de ele ?

— Le-am găsit la Volokolamsk, la magazinul militar. Nimeni nu le lua, dar eu le-am cumpărat. Cînd vom intra în Berlin, se vor uita la noi. Ei, *russ* ! Cu mînuși albe !

Deasupra cîmpului a răsunat rîsul său sacadat, răgușit, ca și glasul. Zaev avea chef de vorbă.

— O să-mi prindă bine. Le port două zile la Berlin și pe urmă le arunc. Doar n-ăm să le păstrez pentru Alma-Ata. Acolo ar zice că-s zurliu...

— N-ai să scapi de aprecierea asta Zaev, chiar și fără mînuși.

Zaev s-a aplecat spre mine.

— Cum credeți, tovarășe comandant de batalion, a hîrîit el, o să mai facem noi vreo treabă pe acest globuleț?

În momentul acela tocmai treceam pe lîngă mitraliera care stătea gata de tragere, cu banda pusă. Mitraliorii dormeau și ei. Fără să vreau, l-am căutat din ochi pe Galliulin. Dar nu, mitraliera lui Bloha era sfărîmată, acum Bloha și mica sa echipă de servanți căpătaseră puști și deveniseră simpli pușcași în compania lui Zaev.

— Disciplina șchiopătează la tine, Zaev. Dumnezeu știe la ce te gîndești, dar oamenii s-au destrăbălat cu totul.

— Ce vorbă-i asta? Eu nu-i las să-și facă de cap!

— Nu-i ții în mînă. Au luat-o razna. Garkușa și cu Galliulin nu ți-au raportat?

— Ce au făcut?

— Au umblat hai-hui prin sat, au cerșit.

— Au hoinărit? Le arăt eu lor acuși.

Lui Zaev îi plăcea disciplina, îi plăcea să cheme oamenii la ordine. Nu trecea cu vederea nici o abateră. Cînd a aflat de isprava celor doi ostași ai săi, a început să-i caute imediat printre cei adormiți. Cîrînd am dat de Galliulin. Zăcea cu fața tuciorie, lucioasă, întoarsă spre cer, cu mîinile date în lături, ca răpus.

— Galliulin! a strigat răgușit Zaev.

Răspunsul a fost numai un sforăit cadențat. Zaev s-a aplecat și i-a strigat în ureche:

— Galliulin!

Dar ostașul nu s-a mișcat, nu și-a întrerupt somnul.

Zaev s-a opintit, i-a înșfăcat trupul voinic, l-a ridicat pe jumătate și l-a pus pe picioare. Pleoapele uriașului s-au ridicat. Și-a venit o clipă în fire, s-a uitat la Zaev și la mine, a împreunat rugător palmele și a șoptit blînd:

— Îmi cer iertare...

Și a adormit imediat la loc. Sforăia ușor, stînd în picioare, sprijinit de Zaev. Pînă și inima mea care nu cunoaște indulgența, s-a muiat.

— Bine, am spus, o să-i tragi săpuneala cuvenită mâine.

Zaev l-a lăsat jos, la pământ. Ostașul nu s-a deșteptat.

Așa era somnul voinicilor din batalionul meu.

Spre dimineață a sosit de la regimentul lui Hrîmov o căruță. Statul-major al regimentului ne trimisese câteva lăzi cu cartușe și două căldări cu carne fiartă. M-am bucurat de cartușe, dar m-am uitat adînc întristat la bucățile de carne. Două căldări ! Pentru un batalion, pentru cinci sute de guri flămînde !

— Sincenko, am ordonat eu, așterne o foaie de cort. Rahimov, tu ai ochi sigur. Imparte.

Rahimov a scos un briceag, a privit carnea așezată pe foaia de cort și fără nici un cuvînt a început s-o împartă. Am trimis agenții de transmisiuni după comandantii de companii.

Zaev și Bozjanov au venit mai repede decît ceilalți. După cîte știam, Bozjanov stătuse cu Zaev jumătate din noapte, obligîndu-se să vegheze pentru ca acesta să se poată odihni puțin.

Cei veniți și-au pironit nedumeriți ochii asupra celorlalte câteva porții de carne.

— Zaev, am spus eu, ce vezi aici este pentru întreaga ta companie.

— Pentru companie ? Sînt în stare să mănînc singur toată carnea asta.

M-am răstit la el :

— Ajunge cu prostiile ! Imparte ostașilor carnea și explică-le că comandantul de batalion atît are și nimic mai mult. Să le spui cum a tăiat Rahimov carnea pe foaia de cort.

— Am înțeles, tovarășe comandant de batalion. O voi împărți.

— Du-te, trezește oamenii ! Se luminează de ziuă ! E timpul ! Să înceapă săpatul lăcașurilor de tragere, să se îngroape cît mai adînc la pământ. Și să trimiți după cartușe. Ne așteaptă o zi cam fierbinte.

— Am înțeles, tovarășe comandant de batalion. Ne așteaptă o zi cam fierbinte, a hîrîit Zaev.

DOUĂZECI ȘI OPT OCTOMBRIE

Douăzeci și opt octombrie — a doua zi după căderea Volokolamskului.

...Stau întins în tufișuri pe o ridicătură de pământ — punctul meu de observare. Nu am legătură telefonică, conduc companiile prin agenții de transmisiuni. Dîmbul nu este înalt, văd numai partea centrală a dispozitivului, poziția companiei lui Dordia. Parăpețele lăcașurilor individuale de tragere, acoperite cu brazde de iarbă proaspătă se contopesc cu iarba îngălbenită a pășunii, părădind niște mușuroaie înverzite. Linia acestor mușuroaie barează drumul spre pod.

Ici și colo, lîngă lăcașurile de tragere, zboară bulgări de pământ; nemții au și descoperit poziția noastră înaintată și trag din pădure.

Pîndim cu atenția încordată... Inamicul se poate năpusti din clipă în clipă într-o direcție sau alta. Dar unde anume? Nu cumva aici — drept spre pod? Sau din stînga, unde n-am vecini, unde s-a îngropat la pământ, în semicerc, compania lui Zaev?

...De-a lungul aliniamntului ocupat de batalion iarba și-a și pierdut culoarea verzuie. E veștedă, acoperită de colb și funingine. Pîlniile de obuze apar pretutindeni ca niște pete negre, ca niște ciupituri de vărsat.

Inamicul trage, trage mereu. Ostașilor nu le este ușor în lăcașurile individuale de tragere. Dar sîntem trecuți prin ciur și prin dîrmon: soldatul nu-și mai pierde cumpătul din cauza exploziilor care izbucnesc în apropiere; el își prețuiește adăpostul și pușca. To-

tuși stăruie o atmosferă de deprimare, proprie retragerilor. Un val nevăzut pare să se rostogolească spre mine, aducînd cu el mîhnirea, teama, presimțirile sumbre ale ostașului.

Iar pe mine mă apasă, mă chinuie grija pentru soarta soldaților mei, mă macină clipele dinaintea atacului.

...Ce o fi asta ? O siluetă trece în goană de la un mușuroi la altul. Il recunosc imediat pe Bozjanov. Mantaua stă ca turnată pe el, fără cusur, dar n-are o talie prea zveltă, în neamul lui toți sînt grăsuți. Se strecoară cu îndemîinare, nu-și pierde cumpătul. Iată-l, a făcut un zigzag, s-a aplecat de tot... A ajuns ! A căzut într-un lăcaș de tragere, ca un pietroi, s-a ascuns, s-a mistuit nu se știe unde.

Curînd, deasupra gropii se ridică două căciuli — a unui soldat și a politrucului Bozjanov. Bozjanov, un om sociabil, care nu-și pierde niciodată curajul, a adus cu el în tranșee gluma și bărbăția. Arma ce se sprijinea pe un parapet s-a mișcat ușor, patul ei s-a lipit de umăr ; cineva ocheste o țintă oarecare, presupusă poate. Știu, Bozjanov va trage acum de cîteva ori : e o slăbiciune a lui, îi place să tragă.

În curînd o să vină la mine cu o mulțime de noutăți despre compania lui Dordia ; o să-mi comunice pierderile și ceea ce au observat, au reperat în fața frontului companiei.

Apoi Rahimov (el nu-și părăsește coliba din vîlcea) va însemna toate acestea pe hartă sau în carnetul de companie. De fapt amîndoi sînt șefii mei de stat-major : Rahimov este șeful sedentar al statului-major, iar Bozjanov — cel care umblă, circulă din companie în companie și vine apoi la mine.

...Nemții au întetit focul. Să fie un semn prevestitor al atacului ?

Da ! Din pădure țîșnește un lanț de soldați cu bonete verzi de vară și mantale verzi. Aleargă către tranșeele noastre... Aruncătoarele de mine și tunurile nemțești au tăcut. E liniște. Ostașii cu mantale verzi se apropie. Automatele lipite de trup, îndreptate înaintea, par niște pete negre. Ai noștri au început să

tragă. Nemții se mișcă în salturi, se apropie. Se poate oare să nu rezistăm? De bună seamă, inamicul presupune că rusul va trage puțin și o va țuli. Nemții își croiesc drum cu focul automatelor, care revarsă tra-soare. Simt că acesta este momentul critic al luptei. Mi se curmă răsuflarea și pieptul mi-e strâns ca într-o menghină.

Deodată bubuie două tunuri ale noastre, ascunse lângă pod. Grenadele brizante izbesc în atacanți. Încă o dată! Încă o dată!

Nemții se culcă la pământ, dau înapoi.

Atacul a fost respins. Dar ne-a costat scump. Tunurile ce s-au dat în vileag n-au avut timp să-și schimbe poziția. Țevile inamicului și-au îndreptat focul asupra lor.

N-a trecut mult și agentul de transmisiuni mi-a adus informația că amîndouă tunurile au fost distruse, arti-leriștii au suferit pierderi, locotenentul Kutarenko, comandantul bătăriei a fost ucis.

Adio Kutarenko! Adio tovarășul meu de arme!

...Filimonov raportează prin agent: nemții au încercat să atace și în sectorul lui. Și acolo au fost respinși.

Numai pe Zaev nu l-a vizat deocamdată inamicul.

...Stau ca și mai înainte întins pe movilă, văd podul, pădurea îndepărtată, lăcașurile de tragere ale lui Dordia.

Iar aleargă cineva de-a lungul poziției. Tocul pistolului i se bălăbănește, atârnat de centura prea largă, mantaua cam mare îi cade prost, pulpanele i se încurcă între picioare. El este — pirpiriul Dordia, el este, credincios, gața la datorie, aleargă printre pîlniile săpate în pământ, printre explozii și flăcări, ca să risipească deprimarea, frica soldaților care s-au vîrit cu nasul în pământ.

...Timoșin ajunge, strecurîndu-se printre tufe, pînă la mine, la dîmbul pe care mă aflu.

— Vin de la Zaev, tovarășe comandant de batalion.

Răsuflă precipitat. Pe fața lui arsă de soare, deschisă, tinerească, nu se vede nici o urmă de emoție.

Totul emană la el o dîrzenie deosebită : și felul în care își strînge buzele și ochii negri ațintiți spre mine, care nu prevestesc vești bune.

— De ce stai în picioare? Culcă-te. Ce s-a întîmplat acolo? Raportează.

Timošin informează că nemții au învăluit poziția lui Zaev și ne-au prins în clește. Zaev a întins frontul pe o distanță de două ori mai mare, dar nemții înaintează în adîncime.

Mă așteptam la așa ceva, ghicisem parcă dinainte această veste. Acum senzația pe care am avut-o tot timpul, că cineva stă cu un ciomag ridicat, gata să ne dea la cap, se precizează, se confirmă.

Privesc înainte. Pe frontul companiei lui Dordiă, bulgării de pămînt zboară încă. Un rănit se tîrăște pe povîrniș spre rîu.

Îi spun lui Timošin :

— Du-te la Rahimov. Comunică-i situația. Transmite-i că de aici e posibil să mă duc la Zaev.

— Am înțeles, tovarășe comandant de batalion.

Timošin se ridică și-și duce mîna la căciulă. În aceeași clipă pe lîngă capul lui țiuie un glonte. O rămurică subțire, desfrunzită, care-i atingea căciula, a căzut ca retezată cu toporul. L-am tras în jos, spre mine. Nici n-a apucat să pălească.

— Nu mai sta drepti cînd nu trebuie! strig eu. Du-te!

Se apleacă și pornește, strîcurîndu-se prin tufe. Ce să fi fost? Un glonte rătăcit? Sau a descoperit vreun lunetist punctul meu de observare?

Din spate se apropie tîrîș Sincenko.

— Ce este?

— Nimic, stau pe lîngă dumneavoastră.

Tace o vreme, apoi adaugă :

— Ați spus parcă adineauri că vreți să vă duceți la Zaev. Caii sînt gata, tovarășe comandant de batalion.

Nu răspund nimic.

— Aștept ordinul dumneavoastră, continuă Sincenko.

— Nu te amesteca unde nu te privește, i-o retez eu. Sincenko pare jignit.

— O iau prin vîlcea. Tu rămîi aici cu caii !

— Cîm credeți... Dumneavoastră știți mai bine...

Lui Sincenko îi place să aibă ultimul cuvînt. Strigă la el :

— Ajunge cu pălăvrăgeala !

...Mă îndrept spre Zaev. Pășesc de-a lungul apei împreună cu Bozjanov și agentul Tkaciuk.

Un rănit, culcat pe o manta, era dus către punctul de pansare.

M-am dat la o parte și am zărit clătinîndu-se pe manta un cap bălai, fără căciulă, foarte palid, cu pleoapele închise. Buzele lui păreau lipsite de viață, de parcă le-ar fi mînjit cineva cu vopsea albă. Cînd s-au întîlnit cu mine, ostașii care-l purtau pe rănit s-au oprit. Rănitul a deschis ochii de oriental, puțin bulbucați și negri. Dordia !

Cînd m-a văzut a început să se foiască. I s-a îmbujorat fruntea. A încercat, strîngînd din dinți, să se ridice, dar eu nu i-am îngăduit.

— Lasă, Dordia, lasă...

— Tovarășe comandant de batalion... Sînt rănit la piept. M-am pansat. Compania am predat-o sublocotenentului Teriohin.

— Stai culcat... Duceți-l la punctul medical. Te vom expedia îndată cu un sanitar la Bîki.

Dordia s-a săltat puțin. Am citit în ochii lui negri îndreptați spre mine o rugă. Sau poate că nu era decît durerea !

— Tovarășe comandant de batalion, am o rugă-minte.

— Spune... îți promit să ți-o împlinesc.

A zăbovit puțin.

— Eu pot... Pot foarte bine... Nu mă trimiteți nicăieri, tovarășe comandant de batalion... Sînt clipe grele...

Rănit, neputincios, Dordia voia să rămînă, în acea zi primejdioasă, plină de groază, lîngă tovarășii lui. Probabil ghicise că mă gîndeam la starea lui și s-a străduit să mai spună o dată :

— Pot să mai fiu de folos.

Și m-a implorat iar din ochi.

— Dumneavoastră... Dumneavoastră, tovarășe comandant de batalion, n-o să mă părăsiți...

— Nu te voi părăsi niciodată, am zis eu. Bine, Dordia, fie așa cum vrei.

A închis ochii pe jumătate. Ostașii l-au prins și l-au culcat pe manta. Buzele lui nu mai erau livide; cineva ștersese parcă de pe ele liniile albicioase.

Cineva... Cine o făcuse oare, cine redase rănitului Dordia liniștea sufletului? Voi răspunde: încrederea în victorie. INCREDEREA! Să scrii cu litere mari acest cuvânt.

...I-am spus lui Bozjanov:

— Du-te la compania lui Dordia. Preia temporar comanda.

— Am înțeles! Voi prelua comanda, a răspuns răspicat Bozjanov.

Incordarea luptei, răniții, singele, toate îl înrîureau desigur și pe el, dar nu și-a pierdut nici o clipă voioșia sa neseacă și a primit cu vădită tragere de inimă ordinul de a prelua comanda.

Am pornit mai departe.

Pîrîul începea să curgă șerpuit. Am părăsit adîncitura malului și am luat-o direct peste cîmp spre Zaev. Ici, colo se înălțau stoguri de fîn. M-am oprit lîngă unul din ele și am ciulit urechile.

Tunurile nemților băteau, fără răgaz. Numai într-o singură parte era liniște, în direcția unde se afla compania lui Filimonov.

În vecinătatea lui Filimonov, cum am mai spus, un batalion din regimentul lui Hrîmov apăra satul Bîki. Canonada contenise și acolo, lîngă sătuc. În ceea ce privește flancul acela, eram mai mult sau mai puțin liniștit. Nemții îndreptau cu siguranță efortul spre spațiul descoperit, ocolindu-l pe Zaev. De acolo, din partea aceea trebuia așteptată lovitura.

Mi-am văzut de drum, peste cîmp. O siluetă omească s-a ivit dinspre liziera pădurii învecinate cu linia de spate a poziției noastre. Curios — omul nu

era singur, ci însoțit de un cal ; îl ducea de căpăstru și în șa se afla ceva. I-am ieșit înainte. A-a, Timošin !

Calul murg, voinic, bine îngrijit, cu coama tunsă, purta în șa două telefoane germane și două gHEME de fire. Timošin era tulburat, agitat ; căciula îi lungea pe o ureche ; era învăpăiat la față și zîmbea mereu, fără nici o pricină.

— Timošin, de unde vii ? Ce ai acolo ?

— Pradă de război, tovarășe comandant de batalion.

— De unde ?

Timošin mi-a explicat : mergînd pe liziera pădurii, a întîlnit doi nemți care întindeau un fir telefonic prin pădure, i-a ucis pe amîndoi și a luat trofeul.

— Acum, tovarășe comandant de batalion, mă grăbeam să ajung la dumneavoastră.

Înțelegea el oare, el care trăia încă clipele înfierbîntate ale luptei, înțelegea el oare ce veste însemnată adusese ? Nu-mi credeam urechilor și am întrebat încă o dată :

— Unde i-ai întîlnit ?

Cu un gest larg Timošin a arătat înapoi.

— Păi, acolo, în pădure.

— În spatele frontului nostru ? I-ai comunicat lui Filimonov ?

— În primul rînd, tovarășe comandant de batalion.

Am tăcut. Cele două mitraliere de care dispunea batalionul, le dădusem lui Zaev, care, după cum mi se păruse mie, apăra sectorul cel mai periclitat. Și acum... Acum primejdia venea din spate. În fața noastră, nu prea departe, pădurea ridica un zid întunecat, amenințător. Prin urmare, nemții au răzbit către pădure din amîndouă părțile... Am avut nevoie de cel puțin un minut ca să pricep, să pătrund această știre care mi-a căzut ca o cărămidă în cap.

I-am ordonat lui Timošin :

— Descarcă aici trofee tale. Încalecă. Zboară la Zaev. Explică-i situația. Să ia mitraliera și să acopere spatele frontului. E limpede ?

— E limpede, tovarășe comandant de batalion.

— Eu merg la punctul de comandă. Hai, galop.

Timoșin a pornit în goana calului. M-am întors în grabă înapoi.

Pe cer, ascuns după o perdea de nori, se deslușea discul palid al soarelui. La naiba, lungă mai era blestemata aceea de zi! Dar ceea ce era mai îngrozitor urma să vină abia după aceea.

Nenorocirea s-a întâmplat peste un sfert de ceas. Cu adevărat nenorocire, căci n-am mai putut să fac nimic, n-am apucat nici să strig măcar.

Încă înainte de a ajunge la vilcea, unde, pe marginea unei râpe, era pitulată coliba statului-major, am văzut gonind peste câmp un cărucior în care era Zaev, tras de un căluț alb, același pe care se urcase Zaev noaptea trecută. Zaev stătea în picioare, într-o mină cu hăturile și în cealaltă cu o nua lungă, iar lângă el, pe margine erau așezați trei sau patru mitraliori. Căluțul gonia din răspuțeri, căruciorul se hurduca prin hîrtoape. Zaev se menținea cu greu pe picioarele răschirate și, din cînd în cînd, răcnea furios și agita varga uscată.

Mi-am dat seama că Zaev se îndrepta cu mitraliera spre statul-major, socotind probabil necesar să se prezinte la Rahimov sau la mine pentru a lămuri situația, misiunea ce-i revenea.

Ce a urmat, mi s-a părut că s-a petrecut într-o clipă. Nemții pare-se că reperaseră de mult punctul meu de observație de pe dîmbul năpădit de tufe. Și-au reglat pe îndelete tirul și, deodată, au tras în movilă dintr-un aruncător de mine cu șase țevi. Noi nu cunoșteam încă această armă nouă a nemților. Pe neașteptate s-a auzit un vijit înspăimîntător : șase mine grele au căzut drept pe dîmb, explodînd asurzitor. Părea că dîmbul se destramă, se spulberă. Un foc uriaș de artificii s-a înălțat în văzduh, zvîrlind bucăți de pămînt cît colo, cu vuiet și flăcări.

Nu se potoliseră încă primele explozii, cînd nemții au tras asupra aceluiași punct o a doua salvă. Au izbucnit din nou șase explozii orbitoare, asurzitoare. Deși vedeam pentru prima oară aceste salve, am înțeles totuși că ele acționau printr-un foc concentric,

mașat, doborînd nu numai trupul, ci și psihicul, sufletul.

De după perdeaua de praf de pe movila unde explodau minele a țîșnit deodată, înnebunită, Lîsanka. Gonea la întîmplare, încotro vedea cu ochii. A sărit peste pîrîu și a luat-o la goană peste cîmp. Pe spina-reă ei, aplecat spre cîmă, ședea Sincenko. Părea că Lîsanka vine drept spre mine. I-am văzut botul, rin-jetul. Pata albă de pe frunte era plină de sînge. Și Sincenko părea buimac. Avea urechea și obrazul în-sîngerate. Cu o mîină trăgea dîrlogii spre el, iar cu alta se agățase de cîmă.

În clipa următoare, Lîsanka era departe, i se vedea numai silueta ce se întindea spre pămînt și picioarele sale zvelte, avîntate.

Și deodată, încă o salvă din șase țevi. Exploziile bubuiau exact în locul spre care se îndrepta Zaev cu căruciorul. El, fie că se așezase, fie că se răsturnase pe fundul căruciorului, a scăpat probabil hățurile; calul alb, asurzit, a luat-o la goană. Vrînd să fugă de groaznicele văpăi, a pornit după Lîsanka. Eu am în-cremenit.

După o clipă, în fața calului alb, au început să ră-sune din pădure focuri de armă. Căruciorul a întors din nou și a dispărut în spatele unei cute de teren. Mă așteptam ca de acolo să înceapă din clipă în clipă să răpăie mitraliera noastră. Dar nu, și din partea aceea a răzbit trosneful caracteristic al automatelor nem-țești.

Nu degeaba se spune: o nenorocire nu vine nici-odată singură. În război acest lucru este cu atît mai adevărat. Lîngă stoguri se aflau ascunse două tunuri — ultimele mele tunuri — sub comanda locotenentu-lui Obușkov. El avea misiunea să sprijine compania lui Zaev. Văzînd-o pe Lîsanka trecînd ca vîntul și apoi pe comandantul companiei fugind cu căruciorul, Obușkov, fără să mai stea pe gînduri, a dat comanda: „Tunuri...” și atelajele au pornit-o în goană spre pă-dure.

Și iată că au luat-o la goană și infanteriștii din compania lui Zaev. Era oare cu putință? Ea să fie,

compania a doua, cea mai tare, cea mai eroică? Era oare cu putință să se fi prăbușit apărarea?

Era oare cu putință să se fi prăbușit apărarea, să fi pierit batalionul?

Nu știu de ce mi-a răsărit în minte fața lui Kondratiev, comandantul regimentului mixt — fața lui, care fusese parcă plesnită de un bici: o cicatrice umflată, ca o dungă roșie, îi brăzda obrazul. Regimentul său fugise. Iar el, comandantul, trebuia să răspundă pentru aceasta.

Nu, dacă îmi era sortit să văd cu ochii fuga, descompunerea, pieirea batalionului, nu eu voi fi acela care voi raporta acest lucru. Voi ști eu singur să-mi pronunț sentința, eu singur o voi aduce la îndeplinire.

Timoșin, călare pe armăsarul capturat a depășit compania a doua care părăsise aliniamentul, și a oprit-o în mijlocul izlazului.

M-am repezit într-acolo. Ostașii stăteau la adăpostul unui stog. La un moment dat, printre rînduri s-a simțit o mișcare: probabil că abia atunci m-au observat și m-au recunoscut soldații. Cineva a șoptit:

— Comandantul de batalion.

Timoșin, care și descălecăse și dădea ordine, s-a întors, a scos un strigăt de bucurie și a tăcut. M-am apropiat, i-am cercetat pe toți.

Murin, cel cu ochelari, întîlnindu-mi privirea și-a tras capul între umeri și și-a coborît ochii. Și comandantul de grupă, soldatul model Bloha, cu sprîncenele bălaie, s-a uitat în lături.

— Da, este comandantul vostru de batalion, am rostit eu.

Toți tăceau. I-am spus lui Timoșin care stătea cu automatul de captură la urmă.

— Timoșin, preia comanda companiei.

— Am înțeles, tovarășe comandant de batalion.

— Automatul este încărcat?

— Da.

— Îți indic îndată noul aliniament. Și dacă va fugi careva sau va privi îndărăt, să tragi asupra lașului cu automatul. Ai înțeles?

— Am înțeles, tovarășe comandant de batalion.

M-am adresat din nou oamenilor.

— Sîntem încercuți de nemți. Vom organiza o apărare concentrică. După ce-i vom îngropa pe cei uciși, ne vom retrage cu toții și-i vom lua cu noi pe răniți, așa cum se cuvine unor soldați cinstiți, sau vom pieri cu toții.

— Just, a spus o voce de bas.

— Nu v-am cerut aprobarea. N-am nevoie de ea. Timošin, iată care este misiunea...

Pîcla de octombrie perdelluise cerul. Norii atîrnau mai grei, coborîseră parcă mai jos, acoperind discul albicios al soarelui. Pînă la amurg mai rămăseseră vreo două ceasuri. De s-ar întuneca mai repede! În văzul nemților nu puteai pleca, nu te puteai furișa.

Nemții continuau să tragă. Uneori încercau să se apropie în grupuri mici, dar focul nostru îi alunga. Probabil socoteau că rusul va trage, va trage — și apoi va ridica mîinile. Nu, asta n-o s-o vedeți. De s-ar însera mai repede!

Rahimov ședea în coliba statului-major cu picioarele strînse sub el. Pe o ladă de cartușe răsturnată se zărea alb planul topografic.

Cînd m-a văzut, Rahimov s-a ridicat sprinten.

— Tovarășe comandant de batalion, permiteți-mi să vă raportez.

— Raportează.

Impasibilul meu șef de stat-major știa totul: cum fugise Zaev cu căruciorul mitralierei, cum Obușkov dispăruse și el în pădure cu ultimele două tunuri de-ale noastre. Situația fusese trecută pe hartă: semnele trecute cu creionul colorat marcau înaintarea nemților care puseseră stăpînire pe satul Bîki, flancul companiei lui Filimonov, mult repliată, cu săgețile întoarse în direcția acestui sat, întreaga noastră apărare concentrică.

Fără grabă, ba chiar parcă fără emoție, Rahimov raporta despre cleștele în care era strîns batalionul. Numai fața lui oacheșă devenise pămîntie. Ce să-i faci, într-o astfel de zi nu-ți poți păstra prospețimea culorilor.

De la Rahimov am aflat de ce înnebunise în așa hal Lîsanka, vinovată fără voie, în nenorocirea ce se întâmplase. Salvele aruncătoarelor de mine cu șase țevi, care păreau atât de groaznice, nu uciseseră nici un om. Singura victimă fusese Sivka. O schijă îi perforase artera de la gît. Sângele ei a țîșnit în botul, în ochii Lîsankăi, priponită alături. Ea s-a smuls și a luat-o la goană. Iar lui Sincenko nu i-a venit în minte s-o împuște.

— Și asta și-a pierdut capul, a încheiat Rahimov.

Îndată ce s-a întunecat, în diferite puncte ale izlazului nemții au dat foc, cu gloanțe incendiare, la cîteva stoguri. Aceste ruguri dogoritoare luminau cîmpul și împiedicau retragerea noastră. Rămînea o singură cale tainică, prin vîlceaua de sub pod.

Această depresiune ducea dincolo de Volokolamsk, de șoseaua Volokolamskului, spre o pădure deasă, îndepărtată. Companiile se țirau nevăzute spre riulet. Apa părea roșiatică, căci în ea se oglindeau vîlvățile focurilor, jocul flăcărilor.

Ne-am adunat pe furîș. Plutonul de cercetare de sub comanda lui Brudnîi a pornit înainte. Toate cărucioarele, toți caii ce ne-au mai rămas au fost puși la dispoziția răniților. Aceste cărucioare și furgonul sanitar au fost încadrate de unitățile combatante. Pe alocuri, tufișul împingea roțile în pîrîu și caii intrau în apa nu prea adîncă.

În sfîrșit, ultimele rînduri ale batalionului s-au strecurat pe sub pod. În urma tuturor încheia coloana Filimonov, comandantul companiei din ariergardă. La lumina unui stog, care ardea nu prea departe și-și înălța para de foc ca un turn, au ieșit la iveală umbrele întunecate ale obrazilor săi nerași și slăbiți. Își vîrîse pistolul la piept, cum făcea de obicei Zaev.

O clipă chiar mi s-a și părut că lîngă mine pășește Zaev cu picioarele lui lungi. Acum va mormăi ceva, va face o poznă.

...Roata strîmbată a unui tun distrus s-a conturat neclar în întuneric. Aici l-am pierdut pe Kutarenko. Unul din amplasamentele poziției de tragere i-a servit drept mormînt. Numai niște scîndurele cioplite în

grabă, cu numele scris pe ele cu creionul chimic, și aceste tunuri distruse i-au rămas aici drept pietre de mormînt.

Înaintam pe sub mal, ne cufundam în beznă. Cercul de foc ardea în spatele nostru, vîlvătaile se înteteau. Acest marș tainic, tăcut, de-a lungul malului șerpuit al pîrîului a ținut aproape două ore. Am pătruns în pădure și nu ne-a ieșit nimeni în cale.

Mergeam prin întuneric pe cărările sălbatice ale pădurii. Rahimov, care vedea noaptea ca o pisică, ne conducea.

Pe neașteptate am dat de un bordei. Am intrat cu Rahimov înăuntru. În bordei — nimeni. O lampă cu gaz pîlpîia încă. Un bidon uriaș emailat zăcea într-un colț, uitat acolo de cineva. Pe jos, cetină, pe care o simțeam moale sub picioare. Ici, colo, niște pete albe — hîrtii pierdute de careva.

Le-am ridicat. Erau niște dispoziții și adrese către statul-major al locotenent-colonelului Hrîmov. Deci, aici se afla statul lui major. Ne vom mai întîlni noi, locotenent-colonele! Să vedem dacă vei mai avea curajul să mi te uiți drept în ochi. Probabil că fugiseră în grabă de acolo, dacă nici n-au ridicat hîrțiile măcar, nici n-au stins lampa! Au plecat fără să ne înștiințeze, lăsîndu-mi batalionul părăsit, în cîmp deschis.

Cu inima grea m-am așezat pe o laviță lată, din scînduri grosolan cioplite, înfiptă în pămînt. I-am ordonat lui Rahimov :

— Instalează companiile pentru înnoptat. Odată cu zorile vom porni mai departe. Pune posturi de pază. Adună-i la mine pe comandanții de companii.

...Au venit comandanții. Bozjanov scotocise în șaua luată de pe Sivka și găsisese un bidon unde mai gîlgîia niște votcă.

— Stați jos, le-am spus eu.

Fiecare s-a așezat pe unde a putut. Rahimov s-a lăsat jos, pe cetină, cu picioarele ghemuite. Lîngă el stătea slăbănogul Filimonov : într-o singură zi slăbise și mai mult, ochii i se adînciseră în orbite și sprîncenele sale rare păreau încruntate pentru totdeauna ; în ținută ostășească reglementară, se sprijinea degajat de

un stilp din colțul bordeiului. Timošin, neobișnuit încă cu funcția de comandant de companie, s-a așezat modest pe marginea laviței, mușcînd din cînd în cînd o rămurică de brad. Numai Bozjanov, în ciuda tuturor nenorocirilor noastre, se străduia să-și păstreze tonul glumeț, ținînd bidonul cu grijă în ambele mîini, ca pe o cupă.

— O masă festivă nu vă pot oferi, tovarăși, am zis eu. Dar votcă avem.

„Masă festivă“, am repetat în gînd. Era oare posibil să ne despartă numai două zile de acea masă la care ne adunasem la Volokolamsk? Numai două zile... Dichisitul și oacheșul Paniukov, care a propus să bem pentru prietenie, nu mai este printre noi. Nici stîngaciul Dordia, cu ochii lui negri. Il ducem în furgonul sanitar. Nu mai este nici Kutarenko. Și-a găsit mormîntul lingă pod. Și Tolstunov lipsește. A fost chemat la comisarul regimentului și după aceea nu ne-am mai putut regăsi. Nici Zaev nu-i, a luat-o nebunește spre pădure și dus a fost...

Bozjanov mi-a întins bidonul.

— Tovarășe comandant de batalion, prima dușcă este a dumneavoastră.

Mi-a apărut iar în minte Zaev. Lunganul Pat al batalionului nostru. Mi-am amintit cum a ridicat cana de tablă și în loc de toast, a rostit răgușit și tărăgănat: „Nu-i altă cale, avem în mînă arma!...“ Of, Zaev, Zaev...

Am luat bidonul și l-am dus cel dintîi la gură. Băutura mi-a ars gîtlejul, am început să simt unduindu-mi căldura prin trup și, aproape imediat, mi s-a încetșosat plăcut capul. Bidonul a trecut din mînă în mînă. Am băut cu toții, frățește, din el.

Așa a luat sfîrșit și această zi — cea de-a paisprezecea — a luptei noastre de lingă Moscova.

STUDII MEDICALE SUPERIOARE

Zorile nu pătrunseseră încă în pădure, ramurile desfrunzite se profilau ușor în văzduh, când ne-am încolonas și am pornit mai departe. Bruma își așternuse vâlul albicios pretutindeni, gerul întărise pământul și-l acoperise cu o pojghiță de gheață, care păstrase urmele copitelor, șanțurile roților și dîra potecii de pădure, năpădită de cetină și de frunze moarte. În răstimpuri, gheața scîrțîia sub cizme și se sfărîma.

Vitregia războiului aruncase batalionul meu, cu rîndurile rărîte, departe de șoseaua asfaltată a Volokolamskului. Unde erau nemții? Unde era divizia noastră? Nu știam. De obicei așteptam cu nerăbdare întunericul, dar acum doream cît mai iute lumina! Să înceapă mai repede o nouă zi de lupte grele pe frontul de lîngă Moscova! Speram ca după canonadă să pot desluși, aproximativ, pe ce aliniament se retrăsese divizia.

Sosise dimineța. Soarele își revărsa lumina peste vîrfurile ascuțite ale brazilor, dar tunurile păreau că nu se deșteptaseră încă.

În sfîrșit, s-a auzit o bubuitură, undeva într-o parte, pe axul șoselei Volokolamskului. O clipă mai tîrziu a răsunat o nouă detunătură, apoi o a treia, și s-a pornit o canonadă răzleață.

Iată, în direcția în care ne croiam noi drum, în fața noastră a bubuit. Cine trăsese — ai noștri sau nemții? Urechea aștepta încordată, îndelung, prea îndelung, explozia. În sfîrșit, se aude o bubuitură înăbușită. Nu încape îndoială că proiectilul a căzut în direcția Moscovei, în direcția Armatei Roșii. Încă unul este trimis tot

într-acolo. Da, tunurile nemțești autopurtate ne-au întrecut pe drumurile principale; ne aflam în spatele liniei frontului german, care trecuse peste această pădure, peste capetele noastre.

Tunurile se deșteptaseră, dînd glas și în alte locuri. Salvele nu erau dese. Din cînd în cînd, îndărătul nostru mugeau tunurile grele ale nemților. Artileria noastră, oprită undeva pe o poziție nouă, aproape că nu răspundea.

Răseam istoviți în vuietul acestei canonade, obosită parcă și ea, lipsită de forță. Mergînd în capul coloanei alături de Rahimov, ocoleam drumurile de țară, alegînd cărările sălbatice, șerpuitoare, croite de căruțele țărănești.

Gerul s-a muiat pe nesimțite. Pămîntul a început să se dezghețe. De pe ramurile golașe de deasupra noastră, de pe frunzele ofilite, galbene, de pe crengile greoaie ale brazilor, care numai cu o oră mai înainte fuseseră acoperite de o brumă argintie, cădeau picături mari. Cizmele se îngreunaseră din pricina noroiului lipit de ele.

Batalionul a încetinit pasul. Uneori mă opream, lăsînd să treacă pe lîngă mine coloana răsfîrată a batalionului și priveam rîndurile de ostași care-și țirau greu picioarele. Nu mai păstrau nici o rînduială în mers. Unii, alunecînd într-una, păseau pe cărare, alții ocoleau pe de lături, prin tufișurile rare. Fiecare își ducea bagajul său ostășesc. De sacii din spate erau prinse gamelele, în care lingura soldatului nu mai intrase de cîteva zile.

Imi priveam ostașii și ei mă priveau pe mine. Nimeni nu se îndrepta de spate, nu încerca să se învioneze. În ochi le citeam o singură expresie, care-mi sfîșia sufletul. Cum s-o denumesc?

Smulgîndu-și greu picioarele din mocirlă, doi ostași, cei mai buni meșteri la cîntat din batalion — zdravănul Golubțov și zveltul, musculosul Kurbatov, mergeau unul lîngă altul. Golubțov lăsase capul în jos. Cînd a trecut pe lîngă mine, nu l-a ridicat. După ce mi-a aruncat o privire cu coada ochiului, Kurbatov a tresărit din obișnuință. Dar și ochii lui erau triști.

Da, în ochii soldaților ce se retrăgeau stăruia o neșfârșită mîhnire. Uluirea, tristețea, durerea planau deasupra batalionului.

Am întrecut iar coloana ce se țira sleită de puteri, pășind înainte alături de Rahimov.

Mă năpădiseră gînduri negre. De ce, de ce ne retrăgeam? De ce începuse pentru noi războiul atît de greu, cu atîtea eșecuri și suferințe?

Nu demult, încă în lunile mai și iunie ale aceluia an tragic, atîrnau pretutindeni placarde cu inscripția: „Dacă se va atinge de noi, războiul se va desfășura pe teritoriul inamicului!”

Ofensivă, ofensivă, înainte, numai înainte, acesta era spiritul armatei noastre, spiritul cincinalelor antebelice, spiritul generației noastre. Nu ne gîndeam la defensivă, nu ne-am preocupat niciodată de tactica, de teoria retragerii — cel puțin în tot timpul carierei mele de ofițer. Pînă și cuvîntul „retragere” fusese șters din regulamentul de luptă al armatei noastre.

Atunci, de ce, de ce ne retrăgeam?

Eram bătuți... Doar și noi, iată, acești ostași care păseau în lanț trist după mine, doar și noi bătusem inamicul, îi văzusem pe nemți fugind de noi, le auzisem țipetele înainte de moarte.

Eram bătuți... Dar statul sovietic nu era înfrînt, nu era înfrînt nici micul nostru stat, care număra acum patru sute cincizeci de oameni sovietici înarmați, micul nostru stat, batalionul meu, rezerva lui Panfilov. Duceam cu noi, nu numai bagajul soldătesc vizibil, ci și tot ce aveam mai sacru, din cele nevăzute: credința față de drapelul nostru, credința față de poruncile revoluției, față de datoria ostășească, de morala și cinstea noastră, de toate legile noastre.

Mi-a venit din nou în minte, nu știu de ce, glasul dogit al lui Zaev, toastul său de la Volokolamsk: „Nu-i altă cale, avem în mînă arma”.

Of, Zaev; Zaev!

Mergeam adîncit în gînduri și vorbele lui Rahimov nu mi-au ajuns imediat la ureche.

— Tovarășe comandant de batalion! Tovarășe comandant de batalion!

— Ce-i ? Ce s-a întâmplat ?

— Tovarășe comandant de batalion, soarele s-a ridicat la amiază. Permiteți să facem o haltă de un ceas.

— Da, e timpul. Dă comanda.

Rahimov a salutat, s-a întors cu o mișcare precisă, degajată, și a strigat domol :

— Batalion, stai !

Rahimov, un bun infanterist de munte, un alpinist, era poate singurul om din tot batalionul care rămăsese neobosit. Nu, nu era singurul. Aproape imediat a răsunat și glasul tineresc al lui Timošin, care conducea compania din capul coloanei :

— Compania a doua, stai ! Alinierea !

Ceva mai târziu, au ajuns pînă la noi și comenzile din alte companii, ce se alăturau la cea aliniată. În micul nostru stat, care încăpea pe o fișie de pămînt îmbibată de apă, pierdută undeva în inima pădurii, pe meleagurile cوتropite de nemți, se păstrau încă disciplina și ordinea noastră militară, sovietică.

Deodată m-am surprins spunînd aceste cuvinte în gînd : „se păstrau încă“. Era oare cu putință ca eu, comandant de batalion, să fi rostit în gînd cuvîntul nesigur, șovăielnic „încă“ ? ! Era oare posibil să mă fi prăbușit, să fi slăbit sufletește ? Atunci cum voi comanda batalionul, cum îmi voi conduce ostașii în împrejurări grele ?

S-a apropiat de mine Bozjanov.

— *Aksakal*, mi-a spus el în limba kazahă, s-a întâmplat ceva urît.

Pomeții lui, acoperiți de un strat subțire de grăsime, nu ieșeau de obicei în evidență. Acum însă se vedeau bine de tot. Fața-i blajină avea o expresie buimacă. Oare se abătuse într-adevăr o nouă nenorocire asupra noastră ?

— Ei, ce s-a întâmplat ?

— Au fost părăsiți răniții.

— Cum au fost părăsiți ? De unde știi ?

— Am stat adineaori de vorbă cu doctorul. Furgonul a rămas în urmă și s-a pierdut pe undeva. Doctorul și cîțiva sanitari mergeau cu batalionul.

Am sărit în picioare. Cum ? Asta mai lipsea ! Noi, batalionul meu, am ajuns la o asemenea mîrșăvie, la asemenea trădare, am ajuns să ne părăsim răniții !

Am trecut pe lîngă focurile care trosneau trist sau se stinseseră cu totul, pe lîngă ostașii așezați în capul oaselor sau culcați, grăbind pasul spre centrul coloanei, unde, conform cu dispozitivul de marș, era locul plutonului sanitar. Bozjanov mă urma.

L-am văzut din depărtare pe Belenkov. Ședea pe pămînt, proptit de un mesteacăn. Mîinile lui, încrucișate pe piept erau vîrite adînc în mîneci. Părea că dormitează. Dar nu, pe fața lui se citea încordarea. Știa desigur că îl aștepta o explicație cu mine, fără îndoială că mă și observase, dar nu lăsa să se vadă acest lucru și nu-și schimba poziția. L-am strigat :

— Belenkov !

Simțeam un nod în gît, parcă mă sugruma ceva. Nu puteam să rostesc cuvîntul „doctor“ sau „tovarăș“. Fără să se ridice, Belenkov s-a uitat înspre mine. Sticlele *pince-nez*-ului său sclipeau. În sfîrșit, mi-am redobîndit glasul.

— Ridică-te !

Belenkov, după cum știi, era medic militar de rangul trei, iar eu — numai locotenent-major, dar, probabil, în glasul meu se simțea ceva care l-a făcut să se supună. S-a ridicat, în silă, ripostînd tăios :

— Te rog să nu strigi la mine.

Se țemea însă. Il trădau mîinile pe care le `scosese din mîneci. Degetele îi tremurau ușor. Le-a strîns.

— Unde sînt răniții ? l-am întrebat eu. Unde e furgonul sanitar ?

— Nu sînt conductor... Nu știu...

— Nu știi ? Nu știi unde sînt răniții care ți-au fost încredințați ?

— Nu știu... Glasul lui Belenkov a devenit deodată plîngăreț. Furgonul a rămas în urmă. Noi am mers cu toți ceilalți. Cred c-o să ne ajungă...

— Cînd s-a întîmplat asta ?

— Sînt vreo două ceasuri de atunci.

— De ce nu mi-ai raportat ? Te-ai dezonorat, ți-ai trădat tovarășii care și-au vărsat sîngele...

Soldații și ofițerii se apropiaseră și trăgeau cu urechea. Vestea despre răniții părăsiți în voia soartei s-a răspândit ca fulgerul prin tot batalionul. Fără să mă întorc, simțeam că în spatele meu stau în semicerc câteva zeci de oameni. Căutînd să atragă simpatia celor de față, Belenkov a răspuns :

— N-am trădat pe nimeni... Dumneata însuți... Dumneata însuți nu știi unde ne duci. Iar oamenii nu mai pot merge înainte.

Deodată am simțit patruzeci-cincizeci de săgeți în spate. Ostașii mă țintuiau cu privirile. M-am întors. Toată lumea era cu ochii la mine. Ne vei nenoroci sau ne vei scoate la liman ? Această întrebare era rostită mai grăitor decît ar fi făcut-o cuvintele. Crăpăturile înguste ale ochilor lui Djilbaev, ochii cenușii cam spălăciți ai lui Berezanski, ochii tineri, serioși, ai lui Polzunov, zeci de perechi de pupile s-au ațintit asupra mea, întrebîndu-mă : de ce nu ordoni nimic, de ce ne tîrim ca o șatră, ca o gloată, de ce nu ne ceri să fim soldați ?

În clipa aceea am luat o hotărîre :

— Să se transmită din om în om pe coloană : locotenentul Rahimov să vină la mine. Comandanții de companii să vină la mine !

Rahimov venea în fugă, cu pași ușori, spre mesteacăn, și fără ordinul meu. Peste câteva clipe toți comandanții de companii — Filimonov, Timoșin, Bozjanov — se aflau lîngă mine. S-au apropiat și cei care voiau să asculte.

Am spus :

— Tovarăși, medicul militar Belenkov din serviciul medical i-a lăsat singuri pe răniții noștri. Furgonul sanitar a rămas undeva în urmă, în pădure. Ne întoarcem acolo unde au rămas răniții. Pornim cu întreaga coloană. Nu ne este îngăduit să fărîmițăm forțele. Comandanți, lămuriți soldații că mergem în ajutorul tovarășilor neputincioși și părăsiți. Locotenentul Brudnii e aici ?

— Ordonati !

Brudnii a trecut prin semicercul format de oamenii care se îngrămădiseră în jurul meu. Ochii săi negri, vii, nu-și pierduseră vioiciunea.

— Brudnii, mergi cu plutonul pichet mobil de cap ! Tovarăși, duceți-vă la companiile voastre ! Executarea !

Ne-am întors pe urmele noastre. S-ar fi putut să ne întâlnim cu nemții în orice clipă. Toți o știau. Coloana pășea mai strâns, intervalele se mențineau mai precis.

Cerul s-a înnourat iar, a început să plouă și pădurea a fost învăluită de negură.

Neagră îmi era inima. Mergeam, mergeam mereu, ne înfundam în inima codrului pe care nemții îl smulseseră pământului nostru. Cu fiecare pas ne îndepărtam de Armata Roșie. Undeva, înaintea noastră, se afla plutonul de cercetare, de la care nu aveam știri deocamdată.

După vreun ceas și jumătate de marș am zărit, gonind în întâmpinarea noastră, un agent de transmisiuni, vînjosul Samarov. Pe fața lui se citea o expresie de bucurie.

— Tovarășe comandant de batalion, a raportat el, m-a trimis comandantul companiei...

Și, cu limba împleticită, a strigat deodată :

— I-am găsit !

Puțin timp după asta, printre crengile arinilor, printre trunchiurile brazilor și mestecenilor a apărut furgonul nostru. O cotise din drum și se opri într-o poieniță.

Caii deshămați își vîrîseră boturile în niște mănunchiuri de fîn. Un foc ardea pașnic, iar deasupra lui, pe un băț așezat în niște furci bătute în pământ, atârna un ceainic mare cît toate zilele. Răniții ședeau în jurul focului, pe un așternut moale de cetină. Nu era greu de ghicit cine organizase acea modestă și plăcută tabără în pădure. Kireev se îndrepta de la furgon spre foc cu pasul său obișnuit, fără grabă, cu o toporișcă la brîu, și cu vesela de ceai — o grămadă de câni de tablă înșirate gospodărește pe o sfoară trecută prin toate.

L-am chemat pe Kireev.

— De ce ai rămas în urmă ?

Mi-a răspuns cu un aer vinovat :

— Tovarășe comandant de batalion, au obosit caii. Sînt istoviți de tot...

— Și ce aveai de gînd să faci ?

— Să hrănesc caii... Să dau de băut răniților. Cei și zahăr, slavă domnului, mai avem. Și să pornim apoi încetișor.

— Dar dacă ai fi dat peste nemți ?

— Totul era cu putință... Am judecat astfel, tovarășe comandant de batalion : slujba trebuie îndeplinită pînă la capăt... În fața cugetului meu am să fiu curat, orice s-ar întîmpla. Dar vedeți ce bine s-au întors lucrurile...

— Pînă la bine e încă departe, am zis eu.

După ce am mai discutat cu felcerul, m-am apropiat de furgon. Ochii mei au dat de ochii negri ai lui Dordia.

— Tovarășe comandant de batalion, a șoptit Dordia. Am știut că o să vă întoarceți.

Nu aveam timp de vorbă. Nu era vremea potrivită să stau, cum aveam de gînd, și să filozofez cu Dordia despre omul sovietic.

I-am ordonat lui Rahimov să-i convoace pe toți ofițerii batalionului și să-i adune în front în poieniță. Doctorul Belenkov a intrat și el în rînd. Cu spatele încovoiat, privea pe sub sprîncene, prin *pince-nez* ; știa că nu-l voi ierta.

— Belenkov, ieși din front, am ordonat eu.

A aruncat o privire în lături și a vrut, pe cît se pare, să protesteze ; totuși a făcut un pas înainte, îndreptîndu-și nervos trusa medicală, ce-i atîrna la șold.

Am spus răspicat :

— Pentru lașitate, pentru pierderea onoarei, pentru faptul că a părăsit răniții, îl înlătur pe Belenkov din funcția pe care o ocupă. Nu este demn de titlul de ofițer sovietic, de medic militar sovietic ! Belenkov ! Scoate-ți însemnele gradului, predă trusa medicală și porthartul !

El a încercat să obiecteze :

— Dumneata... Dumneata... Dumneata...

— Tăcere ! Kireev ! Apropie-te. Dă-i pușca dumitale lui Belenkov. Dumneata, Kireev, vei comanda plutonul sanitar, iar acest om nedemn va culege, va aduna răniții ca un sanitar de rînd. Belenkov, execută ordinul ! Scoate-ți însemnele gradului !

Belenkov a încercat să se împotrivească :

— Eu am... Eu am studii medicale superioare. Dumneata nu ai dreptul să mă degradezi. Pe mine mă poate degrada numai comisarul poporului.

Într-adevăr, după regulament, după lege, eu nu aveam dreptul să-l degradez. Cu atît mai mult cu cît pe petlițele lui Belenkov strălucea „dreptunghiul” de căpitan, iar eu nu purtam decît „pătratele” de locotenent-major. M-am îndreptat de spate însă, m-am uitat în ochii lui Belenkov — ochii unui laș, care se fereau neliniștiți — și am răspuns dîrș :

— Eu am acest drept. Noi, cei patru sute cincizeci de ostași sovietici sîntem izolați de armata noastră. Batalionul nostru este o insulă. O insulă sovietică pe meleagurile cotropite de inamic. Pe această insulă eu dețin puterea supremă. Eu, comandantul batalionului, reprezint acum întreaga putere sovietică de stat. Eu sînt aici... Și am luat-o razna. Eu sînt Puterea Sovietică ! Iată cine sînt eu, comandantul unui batalion izolat de restul trupelor. Iar tu, un laș netrebnic, afirmi că eu nu am dreptul. Am dreptul nu numai să te degradez, nu numai să te împușc pentru trădare, dar să te și sfîrtec.

Tulburat, m-am ridicat fără voie de pe scaun și i-am reprodus lui Panfilov acest discurs al meu. Și, în momentul care părea cel mai dramatic, generalul a început să rîdă :

— Chiar așa ai zis : „Eu sînt Puterea Sovietică” ?

— Da, tovarășe general.

— Of, tovarășe Momîș-Ulî, o doză de cal...

O clipă m-am fîsticit. Oare Panfilov cunoștea istoria dozei de cal, care nu este consemnată încă în caietul dumitale și despre care nu i-am suflat nici lui vreo vorbă ?

— Tovarășe general, ați și aflat ?
— Ce anume ?
— De întîmplarea cu doza de cal...
— Nu știu nimic... Ce întîmplare ?
— Nu e chiar așa de interesantă... Ca să fiu sincer, tovarășe general, nici n-aveam de gînd să v-o povestesc.

Dar Panfilov a devenit curios :

— Fă bine și povestește... Dar nu te grăbi. Nu te zoresc. Sîntem acum amîndoi în poiana din pădure. A început iar să rîdă. Ai fi fost într-adevăr capabil să-l sfîrteci pe doctorul vostru ?

Am început să rîd și eu.

— Nu, tovarășe general... N-aș fi putut s-o fac.

Panfilov a rămas cîțva timp pe gînduri, tăcut. Apoi a întrebat viori :

— Ei, dar cu privire la studiile medicale superioare ? Cum rămîne ?

— În privința studiilor medicale superioare i-am răspuns : „Vei lucra ca sanitar, vei căra răniții din foc și vei învăța să-ți faci cîstit datoria. Atunci vei avea într-adevăr studii medicale superioare. Scoate-ți «dreptunghiul», du-te ca soldat de rînd, și cîștigă-ți studiile medicale superioare.” Și l-am degradat, tovarășe general.

Panfilov mă privea zîmbind. Ceva în povestirea mea părea că-l bucură, că răspunde unor gînduri ale lui. Confirmînd parcă bănuiala mea, a spus :

— Tovarășe Momîș-Ulî, poate nici dumneata însuși nu-ți dai seama cît de minunată este această întîmplare... Scrie un raport ! În ce mă privește, îl voi ruga pe comandantul armatei să-l aprobe. Dar mai avem timp... Povestește, povestește mai departe.

Mî-am continuat raportul sau, mai bine zis, spovedania mea de comandant.

SĂTULEȚUL GORKI

Sub privirea comandanților ce stăteau în front, Belenkov și-a desprins însemnele gradului de pe petlițe, și-a scos porthartul, trusa medicală și, după ce le-a înmînat pe toate lui Kireev, s-a tîrît cu greu, ca un sanitar de rînd, la furgonul care se zărea în celălalt capăt al poienii.

Le-am explicat comandanților situația grea în care ne aflăm și am ordonat să se pedepsească numai cu moartea orice încălcare de disciplină. Toate celelalte forme de sancțiuni se abrogau pînă cînd aveam să ajungem la ai noștri. Apoi am ordonat încolonarea batalionului. Ostașii s-au aliniat în rariște. Simțeam și de data aceea forța care emana din front.

Am vorbit trupeii :

— Noi, cei patru sute cincizeci de oameni sovietici înarmați, ne aflăm pe un teritoriu cotropit de inamic. Misiunea pe care trebuie s-o îndeplinim este : să ajungem la ai noștri. Și să nu ajungem pur și simplu, ci să nimicim inamicul, să-i împiedicăm înaintarea. În afară de asta, vom fi nevoiți să luptăm cu foamea. Foamea este acum cel mai groaznic dușman, care caută să ne clatine, să ne distrugă voința. Ea se năpustește ca un lup turbat, încercînd să zdruncine credința noastră față de datoria de ostaș, față de jurămînt, față de marea poruncă a poporului sovietic : aceea de a învinge toate greutățile, de a nu ne lăsa copleșiți. Principala noastră forță este acum disciplina.

Mai departe am comunicat că l-am degradat pe Belenkov și l-am făcut soldat de rînd. Și am continuat :

— Tovarăși, soldați și comandanți ! În împrejurările în care ne aflăm am ordonat să fie pedepsită cu moartea orice încălcare a disciplinei. Nesupunerea față de comandanți, orice manifestare de lășitate, de lipsă de dârzenie, vor fi pedesite cu moartea.

După ce am spus aceste cuvinte, am ordonat coloanei să ia formația prin front câte patru.

Apoi am comandat :

— Direcția la dreapta ! După mine, înainte... marș !

Așa s-a scurs încă o zi. Din clipa aceea când, în stare de alarmă, ieșisem din Volokolamsk au trecut patru zile. De patru zile n-avusesem altă hrană decât o minusculă bucățiță de carne.

Am înnoptat în pădure apoi ne-am continuat marșul și în ziua de treizeci octombrie.

În dimineața zilei de treizeci și unu am ajuns în sfârșit la ai noștri. Brudnii, pe care îl trimiseseam înainte cu pichetul mobil din capul coloanei, s-a apropiat în fugă de mine. Pășeam lângă Rahimov. Brudnii a salutat voinicește.

— Tovarășe comandant de batalion, permiteți să vă transmit un ordin.

— Ce ordin ? Al cui ?

— Al locotenent-colonelului Hrîmov.

Mi s-a părut că Brudnii miroase cam suspect a alcool.

— Nu cumva ai tras la măsca ?

— Numai un păhărel, tovarășe comandant de batalion. Mai mult nu mi-am îngăduit. Tovarășe comandant de batalion, am ajuns în dispozitivul diviziei. La un kilometru și jumătate este sătucul Gorki. Acolo sînt ai noștri — un detașament de baraj.

— Acolo te-ai dres ?

— Păi unde în altă parte ? De acolo am telefonat la statul-major al locotenent-colonelului Hrîmov. Ni s-a ordonat să ne îndreptăm spre acest sat.

I-am dat ordin lui Rahimov să ducă batalionul la Gorki, iar eu împreună cu Bozjanov am pornit în căutarea statului-major al locotenent-colonelului Hrîmov.

După ce am mai parcurs cîteva kilometri pe drumul vicinal, mocirlos, am ajuns în sfârșit la statul-major,

care se instalase într-un sătuleț oarecare. Ofițerul de serviciu operativ era locotenentul cel tinereț. De data aceasta locotenentul ne-a întâmpinat cu o privire mirată. Pe cît se pare nu știa încă despre întoarcerea batalionului și crezuse pesemne că numai noi doi scăpaserăm cu viață.

Hrîmov lipsea. Șeful statului-major al regimentului, prietenosul, rumenul maior Belopegov a venit în fugă spre noi. Il așteptam lîngă cerdac.

— Momîș-Ulî ! Nu-mi închipuiam c-o să te mai văd. Mi s-a raportat la telefon, dar nu mi-a venit să cred. Vino, vino...

Am răspuns posomorît :

— Dați-ne de mîncare.

— Îți dăm îndată... Haidem...

— Nu mie. Dați de mîncare batalionului. Doar sîntem în subzistența dumneavoastră.

— Cîți oameni ai salvat ?

— Patru sute cincizeci. Dar ce, dumneavoastră ne-ați și înmormîntat ?

— Ca să fiu sincer, Momîș-Ulî, vă înmormîntasem. Și nu avem ce să vă dăm. De două zile v-am scos de la drepturi.

— Halal să vă fie... Întîi ne-ați părăsit, ați plecat... Iar acum, poftim, ne-ați scos de la drepturi.

Șeful statului-major tăcea. Dar eu nu mă lăsam de loc.

— N-aveți ce răspunde ?

— Nu ne mai ardea de voi, Momîș-Ulî.

Vorbea sincer, fără a căuta să se justifice. Da, nu le mai ardea de noi. Doar au fugit fără a mai apuca să stingă lampa. Adevărul mi-a muiat inima. Nu mai aveam chef de ceartă.

După o clipă de tăcere, Belopegov a urmat :

— Momîș-Ulî, hai să prînzești. Încerca să găsească sprijin în Bozjanov. Tovarășe politruc, să mergem...

Am refuzat, repetînd :

— Dați întîi batalionului să mănînce.

— Nu avem ce, Momîș-Ulî.

Bozjanov mă privea rugător. Dar eu i-am tăiat-o scurt :

— Să mergem ! Nu avem ce căuta aici.

Și am ieșit, fără să salut.

M-am tîrît cu greu pînă în satul Gorki. Și Bozjanov era sleit de pîneri. Mergea anevoie, înapoia mea, rămî-nînd cu vreo douăzeci de pași în urmă.

La marginea satului l-am întîlnit pe Murin. Ducea o căldare cu apă. Și-a trecut fără prea multă dibăcie toarta căldării în mîna stîngă și apa s-a vărsat pe jos. Murin a salutat și a spus vesel :

— Semn bun, tovarășe comandant de batalion !
V-am ieșit cu plin...

— Unde o duci ?

— Ne spălăm, tovarășe comandant de batalion, ne îmbăiem. Cu o mișcare a capului, Murin mi-a arătat o casă din apropiere. Trebuie curățate toate păcatele.

N-aveam chef de glumă.

— Unde este statul-major al batalionului ?

Murin nu știa. Deodată a lăsat jos căldarea, și-a înălțat capul, străduindu-se să ia o înfățișare voinicească. Mi-am dat seama că urmează întrebarea cu privire la prînz.

Chiar așa era.

— Tovarășe comandant de batalion, ne chiorăie ma-tele.

— O să mîncăm, am răspuns scurt. Du-te.

Pe ulița largă a satului am mai întîlnit cîțiva soldați de-ai mei, dar nici unul-nu știa unde se află statul-major al batalionului. Oamenii se aciuiseră prin case. Ici și colo, îndărătul gardurilor fluturau în vînt izmene și cămăși, pe alocuri chiar bluze și pantaloni soldățești, spălați în grabă. Iată, colo lîngă șură, careva, fără manta, cu capul gol, tăia lemne ; ridicase o grămadă destul de mare și albă de lemne de foc, dar îi tot trăgea cu toporul.

Altul ieșise în cerdac desculț, cu cămașă curată, îmbrăcată atunci. Discuta cu gazda :

— Maică, ne mai dai niște cartofi ?

— Vă dau, dragul maichii, vă dau.

Ei drace, s-au instalat de parcă aici n-ar fi front, ca și cînd inamicul n-ar fi sub nasul nostru.

Am pornit mai departe. Greu îmi era fiecare pas. În sfârșit, am dat cu ochii de Rahimov.

— Rahimov !

— Orđonați, tovarășe comandant de batalion.

— De ce n-au fost instalate gărzi ? Ce e dezordinea asta ?

— Iertați-mă, tovarășe comandant de batalion. M-am ocupat cu instalarea statului-major și am pierdut din vedere...

— Ai pierdut din vedere că aici este prima linie a frontului ? Vrei să ne-o amintească inamicul ?

Flămînd, obosit, furios, am intrat împreună cu Rahimov în casa unde se instalase statul-major. Într-o odaie încăpătoare, despărțită de cealaltă jumătate a casei prin tindă, pe masa mare împinsă către fereastră, stăteau creioanele bine ascuțite, călimara și tocul, hîrtie curată, harta. Patul lat era acoperit gri-juliu, cu o foaie de cort bine întinsă. Cetina, aruncată din belșug pe jos, ținea loc de covor. Pe niște cuie, bătute în perete atîrnau prosoapele noastre cazone. Peste tot se simțea mîna ordonatului Rahimov.

Dar eu nu mai aveam putere nici să-mi șterg ca lumea picioarele în fața cerdacului. După ce mi-am răzuیت cu chiu cu vai de pe cizme noroiul negru ce se lipise de ele, am intrat repede în încăperea ocupată de statul-major și, cu mantaua pe mine, m-am trîntit greoi pe pat. Jos, lîngă perete, am văzut șaua ce fusese scoasă de pe leșul Sivkăi. O luasem cu noi în furgonul militar. Lîngă șa, stăteau aliniate cele șase sticle, sigilate cu ceară roșie, pe care le luase Kireev de la ferma zootehnică. Alături — o grămadă de pachete de la aceeași farmacie veterinară. Se pare că plutonul sanitar transporta răniții în spatele frontului și lăsase acolo aceste provizii.

Am ascultat raportul lui Rahimov. Detașamentul de baraj, care ocupa satul, plecase. Noi îl înlocuiam. Nu era de semnalat nimic deosebit.

— Să fie chemat președintele colhozului ! am ordonat eu. Pe urmă să-i aduni aici pe comandanții de companii !

Cu președintele colhozului, un bătrînel uscățiv, ras în cap, am vorbit scurt. I-am explicat că venim din teritoriul ocupat de inamic și că n-am mîncat de cîteva zile.

— Trebuie să hrănim oamenii. Ce ne puteți da ?

Președintele mi-a răspuns că toate vitele colhozului au fost evacuate și în colhoz a rămas doar o vițică :

— Să fie tăiată ! am spus eu. Să fie tăiată și să se împartă carnea gospodinilor. Să gătească supă pentru ostași.

Președintele se cam codea.

— Tovarășe șef, e ultima.

Era cît pe ce să strig : „Executarea !“, dar în loc de asta am spus :

— Și ultimul lucru trebuie să-l dați. E vorba de Războiul pentru Apărarea Patriei... Înțelegi, Războiul pentru Apărarea Patriei !

Bătrînul m-a privit pieziș, nu fără mirare. Nu știu dacă înțelegea sentimentul pe care îl pusesem eu — kâzah, fost nomad, fost ciobănaș — în aceste cuvinte : „Războiul pentru Apărarea Patriei“. Totuși cred că a înțeles.

— O tai, a încuviințat el.

Au început să sosească rînd pe rînd comandanții companiilor. Primul a venit Filimonov. Apucase să se bărbierească. Mantaua lui, de atîtea ori mînjită, stropită de noroiul drumurilor desfundate, fusese curățată cu grijă.

Odată intrat, Filimonov, așa cum se cuvine unui militar disciplinat, și-a lipit tocurile.

— M-am prezentat la ordinul dumneavoastră.

— Stai jos, i-am spus eu.

Și mi-am aruncat ochii spre cizmele mele murdare. Într-o astfel de ținută — gîrbovit, nespălat, enervat, fără să-mi fi scos mantaua cu poalele acoperite de o crustă de noroi, fără să-mi fi șters cizmele — cum voi putea oare să stau de vorbă cu subalternii mei ? Le spuneam adeseori lui Murin, comandanților și soldaților : „La comandantul de batalion să vii ca la o fată de care ești îndrăgostit !“ Dar eu însumi, cum mă prezentam în fața lor ?

Sensibilul Rahimov probabil că îmi ghicise gândurile.

— Tovarășe comandant de batalion, nu doriți să vă spălați? Spălătorul e în curte.

— Mulțumesc, am răspuns eu. Am să-l gădesc.

Mi-am luat prosopul și săpunul și am ieșit în curte unde bătea un vînt jilav. Norii coborîți jos, acopereau cerul, cernînd o lapoviță umedă, neplăcută, care se topea îndată ce cădea pe pămînt. Brr... Vremea urîtă mă alunga înapoi în casă, la căldură. Bine ar fi să pun acum capul jos, să mă învelesc cu un cojoc, să închid ochii și să zac așa, dînd toate grijile la o parte, fie măcar pentru cîteva ceasuri.

Nu, Baurdjan, nu se poate. M-am dezbrăcat repede pînă la brîu, rămînînd pe jumătate gol, sub cîrul neprietenos, rece. Aveam senzația că mi se înfipseseră niște ace în piele, furnicîndu-mi tot trupul. Stăpînindu-mi fiorul, mi-am trecut palmele pe trup. Puteam să-mi număr coastele ca la o bătrînă gloabă istovită. Pîntecul mi se supsese atît de mult, încît părea că se lipise de șira spinării.

Apa rece, ce tăia răsufarea, a început să-mi curgă pe cap, pe spate. Odată cu apa pierrea, se risipea și oboseala, răsufarea devenea mai ușoară, apărea, așa cum spun alergătorii „respirația a doua”.

Spălat, pieptănat, în pufoaica încinsă strîns de centură, cu cizmele curățate de noroi, m-am întors în odăiță, unde mă așteptau comandanții de companii. S-au ridicat toți și au luat poziția de drepti. M-am dus direct la harta întinsă pe masă.

— Aproiați-vă.

Comandanții au înconjurat masa.

— Ascultați ordinul meu. Scoateți îndată oamenii din case. Instalați posturi.

Am arătat fiecăruia, pe hartă, sectorul lui de apărare. În tindă s-a auzit trîntindu-se o ușă: dincolo cineva își tîrșia picioarele, ștergîndu-și cizmele. Am continuat:

— Președintele colhozului a tăiat o vițică pentru noi. Carnea va fi împărțită gospodinelor ca să prepare masa pentru ostași. Ordon ca pînă la prînz să se sape

lăcașuri de tragere. Va primi hrană numai cel ce va avea gata un lăcaș pentru tragere din poziția în genunchi.

Ușa s-a deschis fără zgomot și deodată a răsunat o voce cunoscută, cam grosolană.

— Comandantule, am cam întârziat la prânzul tău cu invitați.

Toată lumea s-a întors. În prag stătea politruoul superior Tolstunov, instructor cu propagandă.

— Am plecat pentru o oră, a continuat el, dar au trecut, după cum vezi, patru zile și patru nopți.

Fața cam din topor, potrivită cu glasul lui Tolstunov, n-a vădit nici o mirare când, dînd roată cu ochii spre comandanți nu i-a zărit printre ei nici pe Zaev, nici pe Paniukov. Probabil că în drum spre mine, Tolstunov aflate totuși despre batalion. După ce și-a scos, fără grabă, mantaua și a atîrnat-o într-un cui, s-a așezat pe pat, și-a tras cizmele și s-a apucat să-și potrivească obielele.

— E frig la tine, comandantule de batalion. Ar trebui să se facă focul.

Părea că nu se despărțise o clipă de batalion.

Le-am spus comandanților de companii că sînt liberi. Tolstunov a intervenit :

— Așteaptă, comandantule de batalion. Am adus tutun. Dă-ne voie să tragem cîte-un fum. N-ai să refuzi probabil nici tu. Fără să se grăbească, și-a desfăcut sacul de spate, a scos cîteva pachete de mahorcă și le-a împărțit comandanților. Apoi a pus pe masă un pachet de „Kazbek” și ne-a poftit să ne servim cu țigări. Insetați de tutun am preferat mahorca. Fumul albăstrui al țigărilor răsucite a început să se înalțe către tavan. Tutunul ni s-a urcat la cap, camera a început să se legene, să plutească. Toți tăceau, trăgînd fumul în piept, cu nesăț.

Ușa s-a deschis din nou. În cameră a intrat Bozjanov, fără manta, spălat, ceva mai înviorat ; cu un plescăit de plăcere, a tras tare pe nas mireasma de mahorcă. Ținea solemn în mîini un castron de tablă plin ochi cu varză murată albă-gălbuie, cu picățelele roșii ale boabelor de răchițele.

— Tovarășe comandant de batalion, dați-mi voie să vă ospățez pe toți.

„A doua respirație” nu mi-a ajuns pentru mult timp. După ce am mâncat ciorba pe care mi-a dat-o gazda și am îmbucat din rația de hrană rece a lui Tolstunov, mi-am îngăduit să pun capul jos.

Pe jumătate adormit, l-am auzit pe Bozjanov așezînd samovarul în tindă. Tolstunov a trîntit pe dușumea un braț de lemn, a tăiat surcele și a făcut foc în sobă. Rahimov scirțîia din peniță — scria raportul operativ. Din cînd în cînd, chemat undeva, ieșea din odaie, apoi se întorcea încetișor.

S-a trîntit din nou ușa. Bozjanov s-a apropiat de pat și s-a oprit lângă mine. Simțeam că vrea să-mi spună ceva și nu se încumetă.

— Ce dorești ?

— Tovarășe comandant... Lîsanka a fost găsită... Am ridicat capul.

— Unde e ? Cum a fost găsită ?

Nu știu de ce tăragăna Bozjanov răspunsul.

— A adus-o Sincenko...

— Sincenko ?

Mi-a înviat în minte rînjetul galben al Lîsankăi care galopa ca turbată, în șa Sincenko cu degetele înfipite în coama ei, goana ei vertiginoasă ca o avalanșă. M-am ridicat într-un cot.

— Să intre !

Sincenko a trecut pragul. Avea obraji palizi, pămîntii. Mi-a aruncat o privire piezișă și a plecat ochii în jos.

— De ce te-ai mai întors ? l-am întrebat eu.

— Am adus-o... I se tăia răsufllarea. S-a oprit brusc. Am adus-o pe Lîsanka.

— De ce n-ai ucis-o ?

— Cum adică ? Pentru ce ?

— De ce ai fugit ?

— Eu n-am fugit... Ea a turbat, tovarășe comandant de batalion. S-au rupt dîrlogii... N-am putut face nimic.

— Atunci de ce n-ai ucis-o ? N-ai avut pistol ?

— Am avut, tovarășe comandant de batalion.

— De ce n-ai împuşcat-o în ureche? De ce n-ai culcat-o pe loc la pământ?

Sincenko tăcea.

— De ce n-ai sărit jos? De ce nu te-ai întors numaidecît?

— Eu, tovarăşe comandant de batalion... mă gîndeam...

— La ce te gîndeai? Că m-au ucis? De ce nu te uiţi în ochii mei?

Sincenko şi-a ridicat capul cu greutate.

— Răspunde: ai crezut că am fost ucis? Atunci de ce n-ai venit să-mi îngropi leşul?

Il loveam în plin cu aceste întrebări necruţătoare. Răspunsul lui era doar tăcerea.

— Pleacă, i-am spus eu. Pleacă din batalion!

— Unde, tovarăşe comandant de batalion?

— Incotro vezi cu ochii! Ne-ai părăsit, în luptă! Să nu îndrăzneşti să te mai întorci la noi. Pleacă!

Sincenko s-a întors mut şi a ieşit din odaie. În încăpere s-a aşternut tăcerea. Numai lemnele trosneau în sobă. Bozjanov se asezase lângă uşa deschisă a sobei şi privea în foc. Tolstunov freca o ţigară între degete. A scăpărat apoi un chibrit şi şi-a aprins ţigara.

Bozjanov a închis încet uşa sobei. Apoi s-a ridicat şi a ieşit. S-a întors după cîteva clipe.

— Stă în curte, m-a înştiinţat el.

N-am răspuns nimic. Bozjanov a ieşit din nou şi s-a întors iar.

— Şi Lîsanka stă priponită afară. Tovarăşe comandant de batalion, se poate să i se dea nişte fîn?

— Dă-i.

Bozjanov a aruncat o privire în tindă. Uşa ce dădea din tindă spre curte era, pe cît se pare, dată în lături. El a strigat:

— Sincenko! Dă-i fîn Lîsankăi.

Eu tăceam. Bozjanov fără să mă contrazică cu un singur cuvînt, lupta pentru soarta lui Sincenko...

— Mă duc să văd dacă mănîncă, a spus el din nou.

A ieşit iarăşi pentru cîteva clipe. Întorcîndu-se, a început să spună:

— Ce slabă e... M-a recunoscut numaidecât... Fără să mi se adreseze direct, a urmat : De câte ori era să-i fie luată, dar el a adus-o totuși aici.

Între timp Tolstunov așezase ceștile pe masă și scosese din raniță zahăr și un pachetel de ceai. Bozjanov a ieșit din nou în tindă.

— Samovarul e gata ! Poate să fie adus, tovarășe comandant de batalion ?

— Da.

Tolstunov s-a apropiat de mine.

— Comandantule, de ce ești atât de întunecat ? Hai să te ajut să-ți scoți cizmele.

Fără să aștepte vreun răspuns, a apucat de o cizmă și a tras-o cu îndemînare și putere. M-am simțit îndată mai bine. Nici nu mai țineam minte de câte zile nu mă descălțasem. În clipa aceea Sincenko a adus samovarul. Clocotea.

— Pune-l aici, i-a spus Tolstunov.

Și a urmat :

— Nikolașa, ia obielele comandantului de batalion și usucă-le ; spală cizmele...

Mă uitam în tăcere la Sincenko care luase obielele, pătate de umezeală în dreptul călcîiului. Apoi a ieșit cu cizmele. Bozjanov i-a strigat din urmă, cu mai mult curaj :

— Nikolașa, să aduci niște lemne !

Sincenko a adus lemnele și a început să scormonească jarul din sobă. Obrajii lui se îmbujoraseră ușor de căldură.

Tolstunov a spus :

— Sincenko, nu vezi ? Comandantul de batalion stă în picioarele goale. N-are niște ciorapi groși ?

— Îi găsesc eu !

După câteva clipe Sincenko s-a apropiat de mine cu o pereche de ciorapi. Eu am întins mîna să-i iau. El i-a pus pe pat și și-a făcut iar de lucru la sobă.

Peste puțin timp a venit Brudnîi, pe care-l chemasem să-i precizez misiunea plutonului de cercetare. Brudnîi și-a lipit voinicește tocurile, salutînd cu mîna la căciulă.

Și deodată mi-am amintit... stăteam în adăpost... Sincenko se aplecase spre mine.

— Tovarășe comandant de batalion... locotenentul Brudnii e afară... vă așteaptă...

Sincenko al meu știa că după ce-l judecasem pe Brudnii în fața frontului, îl gonisem din batalion pentru că dăduse dovadă de lașitate.

— Să intre, am spus eu.

„Să intre“... Cu zece zile în urmă — era cu puțință oare să fi trecut numai zece zile — acest locotenent oacheș, plin de viață, care acum îmi aștepta ordinele, se acoperise de rușine în luptă.

Am spus :

— Stai jos, Brudnii. Ia un pachet de mahorcă... Sincenko, toarnă un ceai locotenentului...

S-a auzit un oftat imperceptibil al lui Bozjanov. Și așa a fost iertată vina lui Sincenko. Nu s-a mai vorbit despre ea. Respectam toți consemnul : să nu mai pomenim despre greșelile iertate.

În aceeași zi s-a abătut asupra batalionului pe nepusă masă o nouă năpastă.

Am plătit cu toții necumpătarea noastră : după patru zile de post, ne-am repezit în neștire la mâncare. Oamenii se zvîrcoleau chinuiți de dureri de stomac. Batalionul își pierduse capacitatea de luptă. Săntințele, siguranța de luptă, oamenii din lăcașurile de tragere, comandanții — toți se îmbolnăviseră.

Ce era de făcut ? Parcă dinadins n-aveam la îndemână nici un om priceput în medicină. Plutonul sanitar, ocupat cu evacuarea răniților, plecase cu Kireev și cu Belenkov care fusese degradat.

Deodată mi-a venit o idee. Am dat cu ochii de sticlele cu picături de opiu ce stăteau pe podea. Drace, erau un leac pentru stomac !

Am luat îndată o sticlă și am destupat-o. Am turnat în pahar puțin lichid tămăduitor și am gustat din el. Doctoria ardea plăcut gîtlejul, ca spirtul. Apoi a gustat și Bozjanov. A luat o înghițitură-două și pe fața lui s-a citit plăcerea. A băut apoi și Rahimov. Licoarea s-a dovedit într-adevăr tămăduitoare : durerile de stomac s-au potolit.

Am ordonat să se împartă sticlele comandanților de subunități.

— Să se dea medicamentul ostașilor ! Să li se împartă frățeste : fiecăruia câte un sfert de pahar !

După ce am terminat cu doftoriceala m-am întins și am adormit buștean. M-am trezit în mijlocul nopții. Mă zgâlțîia careva. Ce să fie ? Mă scutura Kireev care tocmai se întorsese.

— Tovarășe comandant de batalion, ce-ați făcut ?

Nu puteam să mă dezmeticesc de loc. Eram buimac de somn. În sfîrșit am priceput ce spunea felcerul. Am aflat că făcusem o ispravă îngrozitoare. Trebuia să li se dea oamenilor numai câte cincisprezece picături de opiu, iar eu le-am turnat o doză de cal, cu alte cuvinte otrăvisem tot batalionul cu opiu. Toți se culcaseră, dormeau și trebuiau numaidecît scuturați, treziți, căci era posibil să nu se mai deștepte niciodată.

Nu mai spun ce-am pățimit în noaptea aceea. Noi — cei cîțiva comandanți, felcerul și sanitarii — îi trezeam, îi sculam pe soldați, care se prăvăleau la loc, adormind numaidecît. Și totuși, dimineța — în medicină, după cum am aflat mai tîrziu, s-au mai văzut astfel de cazuri — ostașii s-au sculat sprinteni și vioi. Stomacul lor soldătesc rezistase.

Asta a fost povestea cu doza de cal, cu care s-a încheiat pribegia noastră.

COMANDANTUL DIVIZIEI LA LUCRU

Toate acestea i le-am destăinuit lui Panfilov, bineînțeles nu așa cum ți le relatez dumitale, ci mai general. El m-a întrerupt nu o dată, punându-mi întrebări, cerându-mi amănunte.

— Ai avut timp să alcătuești lista celor ce s-au distins în lupte, tovarășe Momîș-Ulî?

— Este gata, tovarășe general. Azi dimineață am întocmit-o.

— Unde e? Dă-o încoace.

Am scos din porthart caracterizările făcute comandanților și ostașilor pe care îi consideram demni de a fi decorați. Panfilov a întins voios mîna după file și a început să le cerceteze.

În timp ce parcurgea pagina în care era vorba despre politrucul Dordia, Panfilov dădea din cap, încuviințînd cele scrise. Apoi a citit cu glas tare:

„Rămas fără comandant de companie și fără legătură, el a preluat comanda din proprie inițiativă și a adunat compania care se risipise în întuneric.”

— Rămas fără comandant, a repetat el, fără legătură, a preluat, din proprie inițiativă... Aici, tovarășe Momîș-Ulî, se află nodul chestiunii.

Cunoșteam expresia „nodul chestiunii”. Dar nu pricepeam ce voia să spună Panfilov. Am întrebat:

— Nodul cui?

— Uite al cui! Panfilov s-a întors ușor de la masa cu ceștile de ceai, la care ședeam amîndoi, către cealaltă masă, pe care era întinsă harta împesărită cu semne multicolore, tocmai harta care m-a îngrozit,

cînd m-am aplecat pentru prima oară asupra ei. Nodul acestei probleme, a repetat Panfilov, întinzînd spre hartă mîna lui arsă de soare, cafenie, de parcă ar fi ținut-o într-o baie de tăbăcărie. A noii noastre tactici, a noului sistem de organizare a apărării noastre. Ai înțeles ?

— Nu, tovarășe general, n-am înțeles.

— N-ai înțeles ? Doar dumneata însuși le-ai explicat toate acestea, tovarășe Momîș-Ulî.

— Ce am explicat ?

M-am apropiat de hartă și am văzut din nou frontul rupt parcă în mai multe locuri, fracționat în niște cerculețe răzlețite, împrăștiate în neorînduială. Tăind, fărîmițînd linia diviziei, nemții aduseseră nu o dată în această stare apărarea noastră, distrusă, frîntă. Or, de ce l-am ajutat noi înșine pe inamic în această privință ? Pentru ce făcea acest lucru Panfilov, care mai și rîdea acum de mine ? Trebuie să recunosc că zîmbetul lui mă jignea.

— Ei, să analizăm lucrurile, a spus el. Stai jos. Mai bei o ceașcă de ceai ?

Telefonul de campanie a zumzăit iar. Panfilov a ridicat receptorul.

— Da, Ivan Ivanovici, te ascult... A-a, opera căpitanului Dorfman. Trebuie trimisă chiar astăzi ? Hm... Hm... Foarte reușită ? O voi citi. Dar abia peste un ceas am să pot, Ivan Ivanovici. Da, spune-i tovarășului Dorfman să vină cam peste o oră.

După ce a terminat această scurtă convorbire, Panfilov s-a întors spre mine.

— Dumitale nu-ți voi ascunde, tovarășe Momîș-Ulî. Eu, robul lui dumnezeu, sînt tras la răspundere : de ce a fost părăsit Volokolamskul ? S-a instituit o comisie specială. Dăm explicații în scris : poate c-o să ne ocolească furtuna. Cîtva timp a tăcut și m-a privit întrebător : Ce crezi, tovarășe Momîș-Ulî ? O să ne ocolească furtuna ?

— Sînt sigur, tovarășe general.

— Hm... Mulțumesc pentru vorba bună.

Mi s-a părut că deslușesc din nou în tonul generalului o nuanță de ironie. Dar Panfilov a devenit grav.

— Hai, tovarășe Momîș-Ulî, să analizăm cele ce ți-au spus aceste cîteva zile.

Mai avusesem cîndva prilejul să-l aud pe Panfilov spunînd : „Războiul nu cere oare o analiză ? Trupele mele sînt academia mea. Batalionul dumitale este academia dumitale.”

Acum ne aștepta iar analiza acțiunilor batalionului. Nu știu de ce am oftat. Zic „nu știu de ce”, deoarece în clipa aceea nu înțelegeam încă eu însumi ce însemna oftatul meu. Panfilov m-a privit iscoditor. A spus pe neașteptate :

— Probabil că te gîndești : „Mi-am deschis sufletul, i-am destăinuit toate frămîntările mele, iar el vrea să scape cu o analiză sumară a două sau trei lupte”. Așa e ?

Poate că Panfilov ghicise într-adevăr ceea ce eu nu-mi mărturisisem încă nici mie însumi. Tăcînd, i-am confirmat presupunerea. El a vorbit mai departe :

— Probabil că te gîndești : „Să răspundă de ce ne retragem. De ce ne gonesc nemiții de atîta timp ? De ce i-am lăsat să se apropie de Moscova ? Să răspundă la toate acestea !” Nu gîndești așa ?

— Da, i-am răspuns sincer.

Panfilov s-a ridicat și s-a aplecat la urechea mea ; am observat din nou că-i mijeste pe sub mustață un zîmbet șiret.

— O să-ți răspund, tovarășe Momîș-Ulî... Îmi vorbea cu un aer conspirativ și eu așteptam o revelație. O să-ți răspund : nu știu.

Observînd că expresia feței mele se schimbase, Panfilov a început să rîdă. Niciodată pînă atunci, mi se pare că am mai spus acest lucru, niciodată pînă atunci nu-l mai văzusem pe Panfilov atît de vesel, de glumeț.

— De altfel nu e tocmai așa, s-a corectat el. Dumneata și cu mine știm cîte ceva foarte important.

Mi-a înșirat o serie de cauze ale eșecurilor noastre militare. Bineînțeles îmi erau și mie cunoscute aceste

cauze : armata germană intrase în război complet mobilizată ; pe câmpurile de bătălie din Europa căpătase siguranță, experiență operativă ; avea superioritate în tancuri și în aviație.

— Și mai ce încă ? Elementul „surpriză“ ? a urmat el târăgănat, cu un ton întrebător. Da, surpriză. Dar de ce am îngăduit noi așa ceva ? De ce am fost neatenți ? De ce am ignorat realitatea ?

Își puna lui însuși aceste întrebări, fără să mă privească, fără să ceară un răspuns. Pur și simplu întredeschidea în fața mea lumea sa interioară, plătea cu sinceritate la sinceritate. Putea pesemne să mai spună multe lucruri, dar s-a stăpînit : a tăcut o bucată de vreme. Apoi mi s-a adresat din nou :

— Iată, tovarășe Momîș-Ulî, care a fost, după părerea mea, păcatul nostru : am ignorat realitatea. Și ea nu ne iartă acest lucru. Mă înțelegi ?

După ce a bătut cu degetele în samovarul care își contenise murmurul, a deschis ușa spre tindă.

— Tovarășe Ușko ! Dă dispoziție să ni se mai încălzească samovarul.

Și mi s-a adresat din nou :

— Așa să și înțelegem lucrurile, tovarășe Momîș-Ulî... Ceea ce nu știm, nu știm. Odată și odată istoria va cerceta toate acestea, le va dezvălui... Dar acțiunile diviziei ne sînt cunoscute. Și despre acest lucru noi sîntem obligați să avem o părere a noastră.

Apropiindu-se de hartă, Panfilov a privit-o, s-a scărpinat după ceafă și și-a rotit degetele prin aer.

— Poate că totuși, am reuși să ne mai strîngem dispozitivul pe undeva ? a spus el târăgănat. Să realizăm o linie mai compactă ? Dumneata ce crezi, tovarășe Momîș-Ulî ?

Vorbea cu un ton atît de natural, îmi cerea cu atîta interes părerea, încît i-am răspuns tot atît de firesc :

— Ar trebui s-o facem ! Ne-ar fi sufletul mai ușor...

Îndată ce am rostit aceste cuvinte, mi s-au părut naive și ridicole. Dar Panfilov n-a rîs.

— Sufletul ? Trebuie să ținem seama de el, tovarășe Momîș-Ulî. Dumneata știi ce e sufletul ?

• Intrucît îmi dădeam seama că vorbim • pe un ton degajat, m-am încumetat să-i răspund glumeț :

— Nu găsim dezlegare la întrebarea dumneavoastră în nici una din cele o sută de maxime ale lui Mahomed și nici în cele patru evanghelii, tovarășe general. Ce să vă răspund ?

— Nu, nu, tovarășe Momîș-Ulî. Dumneata o știi foarte bine... O știi în calitate de comandant, de șef militar. Sufletul omului este cea mai grozavă armă de luptă. Nu-i așa ?

Am înclinat capul în semn de încuviințare. Panfilov s-a uitat iar la harta lui și a mormăit ceva. Părea că încă elabora în sine dispozitivul diviziei, că acesta nu se conturase încă definitiv în mintea lui, că abia îl modela. Modela... Tocmai acest cuvînt îmi venise în minte în clipa aceea.

Urmărindu-și gândurile, Panfilov a spus :

— Da, ne-am întors la nodul problemei.

A tras scaunul mai aproape de mine și s-a așezat. Am înțeles — simțea o pornire să-și descarce sufletul și voia să vadă cum ascult, dacă pătrund, dacă percep cu mintea și cu inima gândurile lui.

— Ne-am întors la nodul problemei, a repetat el. Ne-am apropiat de el din celălalt capăt... Ce-au crezut nemții — și nu numai nemții — despre omul sovietic ? Ei au gândit așa : acest om este strîns în chingi, este constrîns, e un om care se supune ordinului, violenței, împotriva voinței sale. Dar ce a demonstrat războiul ?

Panfilov își puna aceste întrebări, evident, lui însuși, reflectînd cu glas tare. Cînd îmi dădusem raportul, îi destăinuisem sincer cît de mult mă deprima, mă rodea incapacitatea mea de a găsi despre omul sovietic cuvinte proprii, calde, neuzate. Panfilov a început să vorbească despre același lucru.

— Ce a demonstrat războiul ? Nemții au străpuns liniile noastre de mai multe ori. Cu acest prilej, unitățile noastre, unele companii, chiar și plutoane, au rămas izolate, lipsite de legătură, de conducere. Cîțiva au aruncat armele, dar ceilalți au rezistat. O astfel de rezistență, aparent neorganizată, i-a adus atîtea pierderi inamicului, încît ar fi greu să se țină evidența

lor. Rupt de comandamentul său, lăsat de capul lui, omul sovietic, educat de partid, a luat el singur hotărâri. A acționat fără ordin, numai sub imboldul unor forțe, unor convingeri interioare. De pildă, batalionul dumitale. Cine i-a dat ordin politrucului Dordia?

Panfilov a întins mîna spre foaia pe care scrisesem cu mîna mea caracterizarea lui Dordia, propus pentru decorare. Pentru a doua oară în ziua aceea, generalul a citit cu glas coborît:

— „Rămas fără comandant de companie, fără legătură, a preluat din proprie inițiativă...”

Panfilov a sucit hîrtia și a ridicat un deget.

— Se poate pune întrebarea, a continuat el, ce este atît de deosebit în toate acestea? Intr-adevăr au fost mii, zeci de mii de astfel de cazuri. Dar tocmai aici e nodul! Amintește-ți de Timoșin al dumitale, care, de unul singur, s-a încăierat cu nemții! Sau felcerul, care a rămas singur cu răniții părăsiți! Cine le-a ordonat să acționeze? Cine? Sub imboldul cărei forțe au acționat? Numai al forței interioare, al imperativului interior. Dar dumneata însuși, tovarășe Momîș-Ulî?

Panfilov a clătinat din cap și a zîmbit.

— Dumneata, desigur, ți-ai acordat cam multe titluri, te-ai avansat singur la rangul de generalissim aproape...

Această observație aruncată în treacăt nu era de loc aspră. Panfilov mă muștra foarte blînd, ca să zic așa, doar cu o mișcare a degetului mic.

Generalul n-avea astîmpăr. S-a apropiat din nou de hartă. M-am ridicat și eu. Panfilov mă hărțuia mai departe cu întrebările.

— În ce constă viabilitatea noului nostru dispozitiv de luptă? Care este fundamentul lui?

N-am apucat să răspund, pentru că adjutantul a raportat că a sosit căpitanul Dorfman.

Panfilov s-a uitat la ceas și mi-a aruncat o privire.

— Nu, nu, tovarășe Momîș-Ulî, nu pleca. Stai jos. Mă voi întreține cu tovarășul Dorfman, în prezența dumitale. Convorbirea te privește și pe dumneata într-o oarecare măsură.

— Pe mine?

— Trebuie să răspundem pentru Volokolamsk. Și între altele, dacă mi-am folosit bine rezerva... Dumneata ce crezi în această privință? Ei?

— Mie, tovarășe general, îmi este greu să vorbesc despre aceasta.

— Greu? Ca și când ar fi întrezărit în răspunsul meu un sens ascuns, Panfilov a exclamat deodată cu vioiciune.

— Ce e drept, e drept... Este greu de spus!

S-a întors către căpitanul Dorfman care tocmai intra.

— Poftim, poftim, tovarășe Dorfman.

Cu pas ușor, mlădios, Dorfman s-a îndreptat spre masă. Cizmele lui din piele de box luceau. Îi lucea și părul castaniu, străbătut de o cărare impecabilă. Marginea albă a gulerului curat împodobește gulerul răsfrint al bluzei de postav, neatinsă. Intocmai ca și acum — puțin scolvisit, cu o înfățișare tinerească, jucându-și ochii căprui — îl văzusem pe Dorfman în ceasul de alarmă de la Volokolamsk, când el, șeful secției operații a diviziei, își îndeplinea funcția cu o energie năsecată. Și acum, ca și în seara aceea, ținea sub braț nelipsita sa mapă neagră.

— Stai jos, stai jos, a rostit Panfilov. Și dă încoace compoziția dumată.

— Tovarășe general, nu pot să o numesc a mea, a spus modest Dorfman. Eu nu am făcut altceva decât să dau considerațiilor dumneavoastră o formă în scris, tovarășe general. Afară de aceasta și șeful de stat-major...

— Așa, așa, l-a întrerupt Panfilov. Eticheta am respectat-o... Acum să ne apucăm de treabă.

Dorfman a deschis mapa, a scos câteva pagini dactilografiate și le-a prezentat generalului. Panfilov l-a invitat din nou pe Dorfman, cu un gest, să ia loc și, apropiindu-se de lumina ferestrei, s-a cufundat în lectură.

Așeza pe masă, una după alta, paginile citite. La un moment dat, fără să ridice capul, Panfilov a căutat pe masă un creion și a făcut o adnotare pe margine. Și din nou grafitul ascuțit a atins ușor hîrtia. A întors

încă o filă. Iar a ridicat creionul. Și-a scărpinat cu vârful ascuțit ceafa și a lăsat pagina fără adnotări. Apoi a pus creionul deoparte.

Ultima filă conținea numai câteva rînduri. Panfilov le-a privit îndelung, gîndindu-se desigur la cele scrise.

— Este convingător ! a spus el în cele din urmă. Nimic de zis, este convingător. Dumneata, tovarășe Dorfman, mi-ai făcut un serviciu.

— Am făcut, tovarășe general, ce am putut.

Panfilov se uita pe fereastră.

— Intr-adevăr, a continuat el, noi nu avem nici o răspundere. Lîngă Volokolamsk ne-am bătut eroic... Am dat dovadă de o astfel de dîrzenie încît... S-a întors către Dorfman. Tovarășe Dorfman, ai expus acest lucru cu multă vigoare. Trebuie să aduc un omagiu condeiiului dumitale.

Totuși, sprîncenele negre ale generalului făceau un unghi mai aspru ca de obicei, în neconcordanță cu cuvintele de aprobare. Bineînțeles, Dorfman a observat acest lucru.

— Dumneavoastră personal, tovarășe general, v-ați exprimat ieri aceste gînduri.

Panfilov n-a răspuns ; concentrat ca și mai înainte, gîndea cu glas tare :

— După pierderea orașului ne-am păstrat dîrzenia, nu i-am lăsat pe nemți pe șosea, am restabilit frontul la cîțiva kilometri de Volokolamsk. Și acest lucru l-ai expus clar și hotărît. Atunci, care este concluzia, tovarășe Dorfman ?

— Concluzia, tovarășe general, se impune de la sine.

— Dacă nu mă înșel, concluzia ar fi următoarea : să se predea cazul la arhivă și să rămînă fără consecințe.

Cu o ușoară înclinare a capului, Dorfman și-a exprimat asentimentul.

— Așa ? ! Acolo, și Panfilov a arătat în direcția Volokolamskului, acolo, tovarășe Dorfman, noi am festelit-o și am pierdut orașul. Și acum, am festelit-o, aici...

— Cum ? Unde, tovarășe general ?...

— Aici... Panfilov a arătat paginile citite. Aici este vorba de același lucru, făcut pe jumătate, de aceeași nehotărîre...

— Tovarășe general, eu am vrut numai...

— Știu, tovarășe Dorfman, înțeleg. Nu-ți aduc dumitale nici o învinuire. Dar spune, de ce să punem astfel chestiunea numai ca să scăpăm de răspundere? De ce să evităm furtuna? Las-o să izbucnească!

— Eu n-aș face acest lucru, tovarășe general...

— Desigur, tovarășe Dorfman, îmi va fi neplăcut să fiu înlocuit sau să primesc vreo sancțiune pentru greșelile făcute. Și totuși, hai să avem curaj și să vorbim deschis despre greșeli. Să le arătăm în așa fel, încît să nu se poată pune rezoluția: „La arhivă. A se lăsa fără consecințe.” Să înfruntăm pieptiș lucrurile, tovarășe Dorfman. Ei?

Dorfman s-a îndreptat de spate. Ochii săi căprui, vioi, scăpărau:

— Sînt gata, tovarășe general.

— N-am avut nici o îndoială.

Panfilov a străbătut încăperea, dus pe gânduri.

— Care a fost greșeala noastră în lupta pentru Volokolamsk? a spus el. Faptul că în ciuda experienței dobîndite, eu am mai urmat încă tactica liniară regulamentară.

— Nu e tocmai așa, tovarășe general, l-a corectat Dorfman.

— Da, ai dreptate... Nu tocmai... Noi o și înlocuisem în mod conștient. Sînt destule exemple. Dacă ar fi să ne referim numai la hotărîrea de a folosi rezerva.

Generalul s-a întors către mine.

— Vezi, am ajuns și la dumneata, tovarășe Momîș-Ulî... Am trimis batalionul dumitale cu ordinul să ia, să ocupe colina dominantă. Era deja o abatere de la linie, de la dispozitivul în linie. Însă o abatere nehotărîtă, incompletă, pe jumătate... Deoarece, în ciuda străpungerii liniei, batalionul dumitale trebuia lăsat în localitate, trebuia să ți se încredințeze apărarea orașului. Cred că voi ați fi luptat acolo și acum... Iată, aceste lucruri trebuie scrise, tovarășe Dorfman.

— Am înțeles, tovarășe general.

— Să scrii tăios, așa cum știi s-o faci, tovarășe Dorfman. Să spui clar și răspicat: s-a făcut o greșală. Esența ei constă în faptul că nu a fost încălcat cu destulă hotărâre sistemul de dispunere a trupelor în lupta de apărare, sistem învechit, deși înscris în regulament. Să scrii așa încât... Încât treaba să nu rămână fără consecințe. Bineînțeles, respectă măsura, modestia. Iar în ceea ce privește dîrzenia, luptele eroice — toate acestea păstrează-le. Să rămînă la locul lor. M-ai înțeles?

— Am înțeles. Infruntăm pieptiș?

— Intocmai... Ajunge cu predarea localităților! Dacă ai predat, răspunde, cum și de ce. Să nu ne mai pierdem timpul, tovarășe Dorfman, cu alcătuirea unor răspunsuri evazive.

Fără să se mărginească la exemplul batalionului meu, Panfilov a mai vorbit un timp cu căpitanul despre eșecul bătăliei pentru Volokolamsk.

— Este limpede, tovarășe general, a spus Dorfman. Către seară va fi gata.

— Nu, lucrul făcut repede e lucru de mîntuială... Mai bine să-ți pierzi și noaptea. Vino la mine iar, mîine dimineață. Dacă hîrtia noastră va întîrzia o zi... Ei și ce, pentru asta n-o să ni se taie capul. Ei, tovarășe Dorfman, succes.

Am rămas din nou singuri.

— Vezi, tovarășe Momîș-Ulî, regulamentele le creează războiul, experiența războiului. Regulamentul existent oglindea experiența războaielor trecute. Noul război îl înlătură. În cursul luptelor îl suprimă chiar comandanții aduși la extrem, la desperare. Nici dumeata personal, tovarășe Momîș-Ulî, nu l-ai mai respectat...

Panfilov s-a oprit, m-a privit, lăsîndu-mi timp să obiectez ceva, dar ca și înainte eu nu făceam decît să ascult.

— Il suprimai și apoi îmi raportai mie. Eu raportam comandantului armatei. El raporta mai sus... În felul acesta, mai înainte ca noul regulament să se

cristalizeze, mai înainte ca el să fie semnat, mii de comandanți creează acest nou regulament în luptă.

Apropiindu-se de harta care mă uimise în ziua aceea, Panfilov a început s-o examineze iar.

— Hm... Hm... Zici, să mișcăm câte ceva din loc?

Se adresa, nu se știe cui, fiindcă eu nu spuneam nimic.

— Da, rezistăm cu forțe mici. Acum le voi putea întări. Slavă domnului, batalionul dumitale a înviat. Vei fi din nou rezerva mea. Linia a doua a apărării.

Nu mi-am ascuns mirarea.

— Linia a doua? Numai batalionul meu?

— Mă voi strădui să vă completez. Vă voi da poate mijloace de întărire. Dar nu am multe. Câte un pumn, câte o fărîmă...

— Dar atunci care e rezultatul, tovarășe general? Cum vom putea să rezistăm? Ce va putea face un singur batalion, câteva sute de oameni cu puști, dacă vor năvăli regimente întregi peste ei?! Unde este armata noastră? Unde sînt mijloacele noastre tehnice?

I-am destăinuit iar lui Panfilov tot ce mă frămînta, tot ce mă rodea. Poate că nu mi-aș fi permis această sinceritate cu un alt comandant de divizie. Dar Panfilov, cu obiceiul lui, cu înclinarea sa de a-și împărtăși gîndurile sale unui subordonat, de a cugeta cu glas tare în fața lui, de a-i cere sfatul, te predispunea la sinceritate. Și acum mă asculta fără o umbră de reprobare, ci dimpotrivă, cu interes.

— Spune, spune, tovarășe Momîș-Ulî. Dumneata ești comandantul rezervei mele. Noi trebuie să ne înțelegem unul pe celălalt...

Am întrebat din nou:

— Este oare cu putință, tovarășe general, pe toată linia a doua?

Panfilov m-a întrerupt:

— Nu o linie, tovarășe Momîș-Ulî, nu o linie. Dezobișnuiește-te de acest cuvînt. Smulge-te mai cu curaj din captivitatea vechii tactici liniare.

— Atunci în locul liniei a doua veți avea doar batalionul meu? Este oare realist acest lucru, tovarășe general?

— Realist... Numai că trebuie să fim la timpul indicat în locul indicat. Volokolamskul să ne fie de învățătură. Dacă vei studia toată această fișie — Panfilov mi-a indicat pe hartă fișia lată de teren din vecinătatea frontului diviziei — dacă generalul vostru nu va mai da greș, atunci un singur batalion îl va sili pe inamic să bată pasul pe loc câteva zile. Amintește-ți de spirala noastră resort. Inamicul va fi nevoit să se desfășoare, să-și reorganizeze dispozitivul. Pentru asta va avea nevoie de timp. Nu un mic pluton, ci un batalion îi va închide drumul. Haide, acționează în locul inamicului. Mă rog, domnule comandant al grupării germane, cum vei proceda dacă pe șosea, în direcția atacului principal te vei ciocni de un batalion?

M-am situat repede în postura comandantului german. Apoi am recunoscut:

— Desigur, batalionul îi va face să piardă două-trei zile.

— Poate și mai multe, tovarășe Momîș-Ulî...

— Și apoi? Mai departe, tovarășe general?

— Mai departe?... Dacă va fi necesar ne vom retrage în salturi de pe un aliniament pe altul, pînă la Istra. N-ar fi trebuit, tovarășe Momîș-Ulî, să-ți vorbesc despre toate acestea. Ți le-am destăinuit în calitatea dumatăle de comandant al rezervei mele. Vom duce lupta în retragere, din nou vom pune în funcțiune spirala. Retragera, tovarășe Momîș-Ulî, nu este fugă, ci e una din cele mai complicate forme de luptă. Nu oricine știe să se retragă. Ni s-a încredințat misiunea: să nu dăm inamicului posibilitatea de a înainta rapid, să-l hărțuim, să apărăm acele drumuri pe care s-ar putea avînta forțele mecanizate. Dar aceste drumuri — privește, privește cu atenție! — astfel de drumuri nu sînt multe. Dacă ne vom retrage cu iscusință, atunci el va pierde o lună — o lună și jumătate pentru a răzbi spre aliniamentul Istrei. Cum crezi, planul este realist?

Mă uitam pe hartă, urmăream creionul generalului, planul operativ, încă neînchegat definitiv, ce se contura numai în cîteva linii principale, plan pe care mi-l dezvăluia Panfilov. Fără să-mi ascundă greutatea, el îmi insufla siguranță — să apărăm drumurile... să-i facem pe nemți să bată pasul pe loc timp de o lună, o lună și jumătate... Acest lucru nu mă mai uluia, îl percepeam ca o misiune de uriașă însemnătate, bine chibzuită.

— Presupun, a continuat Panfilov, că vom fi nevoiți să ne batem astfel: unul contra patru, contra cinci. Nu-i nimic nou pentru noi amîndoi, tovarășe Momîș-Ulî, nu-i nimic nou... Iar peste o lună — o lună și jumătate vor sosi rezervele noastre. Ele nu trebuie aruncate fără socoteală în lupte neînsemnate. Va veni timpul cînd sper că vom vedea unde este armata noastră, unde sînt mijloacele noastre tehnice.

— Ei, pentru astăzi ajunge, a încheiat generalul. Despre amănunte vom sta de vorbă altă dată. Zilele acestea voi transfera batalionul dumatle mai aproape de mine. În eșalonul doi. Voi veni la dumneata la inaugurarea noii reședințe. Mă inviți?

M-am înclinat adînc.

— Să poftiți... Vă vom ospăta după obiceiul kazah. Vom pregăti un pilaf. Numai să ne preveniți de cu seară.

— Bine, nu-i voi strica dispoziția bucătarului. Acum, iată ce e, tovarășe Momîș-Ulî. Vreau să-ți încredințez o muncă suplimentară. Descrie toate luptele dumatle, toate acțiunile batalionului. Anexează și schemele...

— Am înțeles, tovarășe general.

— Nu trece peste dificultăți. Gustă amarul cu toată amărăciunea lui. M-ai înțeles? De cîte zile ai nevoie?

— Sper s-o scot la capăt în trei zile.

— Nu, în trei zile nu vei reuși. Ia-ți o săptămînă. Ingerul nostru păzitor ne îngăduie acest lucru.

Am aruncat o privire nedumerită: ce fel de „inger păzitor”? Panfilov mi-a explicat:

— „Ingerul păzitor” al celui ce se apără este timpul! Știi cui îi aparțin aceste cuvinte? Lui Clausewitz,

unul din oamenii de seamă ai poporului german. Panfilov s-a gîndit puțin, apoi a repetat : Ai poporului german... Dumneata, tovarășe Momîș-Ulî, niciodată nu te-ai înjosit pînă la ura împotriva nemților ca națiune, ca popor, nu ?

— Niciodată, am răspuns ferm. Dacă sub steagul zvasticei, al înrobirii, va păși un kazah, un frate de sînge al meu, l-aș urî și pe el.

Deodată Panfilov și-a adus amînte :

— Da, nu ți-am spus pînă la urmă ce a scris Lenin cu privire la retragere. El a considerat că arta retragerii este tot atît de importantă în lupta noastră ca și știința de a ataca fără rezerve, cu curaj, năvalnic. A arătat că experiența retragerii trebuie negreșit studiată. Ai înțeles, tovarășe Momîș-Ulî ?

Ne-am strîns mîna la despărțire.

După ce am ieșit de la Panfilov, m-am uitat la ceas. Arătătoarele indicau aproape ora trei.

Acum cîteva zile, la aceeași oră părăsisem căsuța lui Panfilov din Volokolamsk ; ploua, bubuiau tunurile, mirosea a ars, totul era învăluit într-o pîclă tulbure. Acum se întorsese parcă toamna aurie. Văluarele băltoacelor, încrețite de adierea vîntului jucau în mii de sclipiri, iar razele soarelui dezmiardau ochii cu lumina lor dulce.

Am sărit în șa, fredonînd în gînd o melodie. Lîsanka a pornit la trap, ducîndu-mă „acasă” — cum îi spuneam eu batalionului meu.

Partea a II-a

ORICUM AI FI FOST...

Iată și satul Gorki... O parte a uliței se afla în umbră, în timp ce pe partea cealaltă geamurile feres-truicilor scînteiau în bătaia razelor piezișe ale soarelui.

Abia în ajun am terminat marșul pe pămîntul crotopit de fasciști și am ajuns la ai noștri. În spatele unui gard de năieie fumegau trei bucătării de companie. Aha, înseamnă că au sosit căruțele noastre. În jurul bucătăriilor, cîțiva soldați trimiși de la companii spărgeau lemne și curățau cartofi. Pe uliță era însă pustiu : companiile pleaseră spre poziții. Ajuns lîngă căsuța în care era instalat statul-major al batalionului meu o struneam pe Lîsanka ; Sincenko veni în fugă, prinse dîrlogii, iar eu am intrat în odă-ița statului major.

Înăuntru am găsit telefonul gata instalat, iar alături telefonistul de serviciu. Pe planul întins pe masă era trasată poziția de apărare a batalionului. Gata să-mi dea raportul, Rahimov puse pe marginea mesei o foaie de hîrtie pe care erau notate în cifre efectivele subunităților și alte date.

Am parcurs cu privirea foaia de hîrtie. Vedeam și fără să-mi fi raportat Rahimov, că batalionul era din nou puternic, grupat, gata să execute ordinele comandantului său. Puteam să mă întind pe pat, să-mi revin puțin din oboseală și să mă odihnesc și sufletește. Așa am și făcut. M-am trîntit pe foaia de cort întinsă pe pat, am așezat mai bine perna și mi-am deschiat gulerul bluzei.

— Rahimov, 'sezi... Raportează.

Cuprins de o moleșeală plăcută, ascultam raportul. Un zgomot din curte îmi distră atenția. Am întors capul.

— Rahimov, ce-i acolo?

Cu pași ușori, Rahimov ieși din odaie. După o clipă se întoarse. Era tulburat. Tensiunea care pusese stăpînire pe el într-o clipă mi se trasmise și mie. În odaie nu se schimbaseră nimic, dar în urechi parcă începuseră să-mi bată înăbușit niște tobe.

— Tovarășe comandant, permiteți să raportez.

— Ei, ce s-a întîmplat?

— A venit Zaev cu căruciorul mitralierei.

— Cum ai spus, Zaev?

Am revăzut limpede întîmplarea petrecută sub ochii mei: exploziile minelor, Lîsanka înnebunită, îndepărtîndu-se în goană, Zaev în căruciorul mitralierei cu o nuielușă în mînă. O clipă după aceea căruciorul cu Zaev și cu mitraliorii o întind după Lîsanka, părăsind cîmpul de luptă. Și iată că abia acum, după două zile, Zaev apare.

Nu mai simțeam nici urmă de moleșeală, de oboșeală.

— Unde-i ?

— În curte.

— Dar mitraliorii?

— Sînt și ei aici.

Căutam să mă stăpînesc. Tobe nu-mi mai băteau în urechi, tîmplele nu-mi mai zvîcneau. M-am încheiat la guler, mi-am potrivit bluza și am pășit peste prag.

Căruciorul, plin de noroi, brăzdase în curte două făgașe proaspete și acum stătea în umbra șurii. Cei patru mitraliori, care fugiseră împreună cu Zaev de pe cîmpul de luptă, stăteau ciotcă lîngă roți. Conductorul Garkușa se și apucase de treabă: ducea un braț de fîn calului. Bălanul ciupea din cînd în cînd iarba din jur, pe care bruma încă n-o bătuse de tot, pîrînd înverzită din nou în această zi caldă.

Dar unde-i Zaev? Se ascundea? Ii era teamă să mă privească în ochi? Nu, nu se ascundea. Deșirat,

costeliv, cu căciula trasă pînă peste frunte, stătea în picioare lîngă peretele şurii, în văzul tuturor, şi mă privea pe sub sprîncene.

Bozjanov dădu buzna în curte şi se apropie de Zaev, dar, observîndu-mă, comandă cu glas răsunător :

— Drepti !

Mitraliorii luară poziţia de drepti. Garkuşa lăasă finul jos, încremenind şi el. Doar Zaev nu înălţă capul, nu-şi îndreptă umerii : stătea cu braţele lungi de-a lungul corpului, cu palmele lipite de vipuşcă.

— Laşilor ! strig eu. În timp ce voi umblaţi haihui prin spatele frontului, soldaţii cinstiţi luptau cu duşmanul. La ce-aţi mai venit acum ? Cum o să vă mai uitaţi în ochii tovarăşilor voştri ? Unde vă este conştiinţa ?

Mă ascultau încruntaţi. Printre cei patru mitraliori era şi Polzunov, despre care raportasem deunăzi generalului cu mîndria părintească a comandantului. Acum ochii lui luminoşi, gravi erau întunecaţi.

— Unde ţi-e conştiinţa, Polzunov ?

A găsit în el destulă bărbăţie ca să-mi răspundă :

— Tovarăşe comandant, ştiam cum o să ne primiţi şi totuşi am venit.

— Dar de ce nu v-aţi întors imediat ? De ce n-aţi venit înapoi cînd aţi văzut că tovarăşii voştri continuă lupta ?

Zaev tăcea. A răspuns Garkuşa :

— Am dat peste nemţi, tovarăşe comandant de batalion. Ne-am năpustit în altă direcţie, dar ne-au luat şi acolo în primire.

— Şi pe urmă ?

— Pe urmă n-am mai avut pe unde să răzbatem spre batalion... Am vrut să ne întoarcem, dar inamicul nu ne-a lăsat.

Am ordonat :

— Zaev, vino la statul major ! Iar cu voi, haimanalelor, o să mai stau de vorbă.

M-am întors cu inima grea, şi am intrat în odaia statului-major.

N-am așteptat mult. Curînd se auzi dușumeaua scîrîind sub pașii grei ai lui Zaev. În urma lui intră în odăiță Bozjanov, tăcut și domol.

Zaev luă poziția de drepti.

— Tovarășe comandant, m-am prezentat la ordinul dumneavoastră.

În ciuda felului său obișnuit de a vorbi, n-a bol-mojit cuvintele, ci le-a rostit răspicat.

M-am așezat pe scaun. O rază de soare piezișă cădea pe chipul lui Zaev. Abia atunci am băgat de seamă că avea ținuta strict reglementară. Mi se părea că nu l-am mai văzut niciodată așa. Astăzi, întorcîndu-se la batalion ca să fie judecat de comandant — judecată de la care el, fugarul, dezertorul nu putea aștepta nici o îndurare — Zaev a găsit de cuviință să se bărbierească, să-și curețe mantaua de noroi, să-și pună diagonală pe care n-o mai purtase din ziua în care venise pe front. Pieptul mantalei, unde Zaev vîra adeseori pistolul și felurite alte lucruri, nu mai stătea umflat; mantaua era încheiată la toți nasturii și la toate copcile. Căciula de ofițer, cu steaua emailată tocită, cu clapele atîrnînd adeseori, nelegate, arăta foarte curată. Doar buzunarele mantalei îi erau umflate, amintind de Zaev, trăsnițul din totdeauna. Profilul lui se contura precis pe fondul geamului, în bătaia razelor soarelui: adînciturile de la temple, umerii obrazilor ieșiți în afară, apoi iar adîncituri — obrazii — și din nou o proeminență: falca de jos, lată.

— Jos centura, am ordonat eu.

Zaev își scoase diagonală, își descheie centura, scoase tocul pistolului și puse totul pe masă.

— Scoate-ți steluța! Scoate însemnele gradului!

Zaev știa, bineînțeles, că îl așteptă această pedeapsă, se pregătise pentru ea, și totuși o umbră îi trecu peste față, gura i se crispă, iar sprîncenele-i stufoase se încruntară și mai mult. Totuși a știut să se stăpînească; buzele lui uscate, crăpate, nu s-au deschis, n-au cerut îndurare; în ochii adînciți în orbite, care mă priveau țintă, nu se citea implorare. El execută în tăcere ordinul meu. Steluța roșie, emai-

lată și pătrățelele roșii, desprinse de pe petlițele mantalei, au fost puse și ele pe masă.

— Scoate petlițele, i-am ordonat eu.

Ușa s-a dat de perete și apărură Tolstunov. Cu mersul lui obișnuit, domol, ușor legănat, se apropie de masa pe care zăceau grămadă însemnele onoarei ostășești și se așează pe un scaun.

— Petlițele! repet eu.

— Tovarășe comandant poate îngăduiți să păstrez petlițele.

— Nu, dă-le jos!

Fără să-și plece ochii, Zaev ridică mîna lată, voinică. O smucitura, încă una... Cele două petlițe, smulse, sînt puse pe masă. Acum Zaev nu mai era nici măcar simplu soldat; i-am luat și ultimul însemn de ostaș.

— Golește buzunarele. Pune totul pe masă!

Executînd supus ordinul, Zaev se apucă să scoată lucrurile din buzunar.

Pe masă apărură pachetul individual de pansament, desfăcut. În el se găseau cele două tampoane de vată înfășurate în tifon, o fiolă cu iod, un ac de siguranță, dar fașa lipsea. Mi-am amintit de chinga albă, răsucită din tifon, pe care Zaev o folosisese ca să sprijine țeava puștii-mitraliere pentru a trage din mers cînd își condusesese compania la atac împotriva nemților. Iată și chinga aceea improvizată, aproape neagră de murdară ce era, strînsă ghem. Zaev o scoase din buzunar. Din buzunarul pantalonilor scoase o batistă, înnegrită și ea de unsoare, o cutie de chibrituri, un pachet de țigări început, o pungă de tutun goală, din pînză roșie, cu urme negre de degete, briceagul lui uriaș cu lama fixată rudimentar în plăsele de lemn. Mîna lui Zaev pipăi buzunarul de la piept al bluzei, dar se opri.

— Aici am ceva personal, tovarășe comandant de batalion.

— Scoate tot.

Zaev deschise clapa buzunarului și scoase un teanc de scrisori. Împreună cu scrisorile păstra în buzunar și cîteva fotografii. Deasupra era fotografia unui

băiețuș de vreo șase-șapte anișori. Copilul ședea pe un scaun, avea o cămașă rusească, bine călcată — cutele făcute de mașina de călcat de-a lungul mâinilor se vedeau perfect. Nasturii îi erau încheiați pînă la unul, și o curelușă îi cuprindea strîns talia. După adînciturile de la tîmple, după arcuitura sprîncenelor stufoase se vedea îndată neamul lui Zaev. În cap avea o șapcă cu o steluță de ostaș roșu. Vopsită neîndemînic, copilărește, cu acuarelă, aceasta părea în fotografie purpurie. N-am apucat să văd fotografia decît în fugă, căci Zaev o întoarse repede pe dos. Degetele lui nu se mișcau însă cu toată siguranța și împreună cu fotografia copilului am mai văzut încă una, care se întoarse și ea pe dos. Am citit dedicația scrisă cu litere mari : „Prietenului, fratelui meu rus...“ Scrisul mi s-a părut cunoscut. „Fratelui meu rus...“ Cine să fi scris asta ? Am întors fotografia. Pe fondul munților Tean-Șan, ce se profilau tulburi în zare, înălțîndu-se spre cer, se vedeau fotografiati, într-o zi de vară în stepa Kazahstanului, slăbănogul Zaev, lung cît toate zilele, nemulțumit de ceva, privind amenințător într-o parte, de parcă era gata-gata să-l ia pe cineva la rost, și alături, aproape cu un cap mai scund decît el, Bozjanov, întors și el în profil, cu pieptul scos în afară voinicește și cu fața rotofeie, zîmbitoare — comandantul și politrucul, nedespărțiți, Pat și Patașon ai noștri.

— De la cine sînt scrisorile ? îl întreb.

— De la nevastă.

— Pot să te asigur, Zaev că scrisorile acestea vor rămîne neatînse, i-am spus eu. Nimeni n-o să le citească.

Am legat strîns teancul și l-am pus pe pervaz. Fotografia cu Bozjanov și Zaev era deasupra ; sfoara o cuprindea cruciș, ca două linii de creion trase pentru a o anula.

— Asta-i tot ?

— Nu, tovarășe comandant de batalion.

Din buzunarul interior al mantalei, Zaev scoase un pachetel lunguiet înfășurat într-o foiță transparentă, prin care se vedea o pereche de mănuși albe din

piele de căprioară. Mi-am amintit noaptea în care Zaev mi-a explicat că păstrează mănușile albe pentru Berlin. Cățărat pe bălan, cu picioarele lungi ajungându-i aproape pînă la pămînt, mi-a spus atunci cu un glas răgușit: „Ce ziceți, tovarășe comandant de batalion, om mai săvîrși noi niscai fapte de vitejie pe globul ăsta?”

Nu, amintirile nu trebuiau să mă înduioșeze. Cu tine, Zaev, am încheiat toate socotelile. Ție, care ți-ai pierdut onoarea, care ai călcat în picioare datoria de ostaș, nu ți-a mai rămas nimic de săvîrșit. Sau, mai bine zis, nu ți-a mai rămas decît un singur lucru: să-ți primești în tăcere pedeapsa binemeritată.

— Ai scos tot?

— Da, tovarășe comandant de batalion, tot.

Unde au dispărut veșnicele lui „îhî”, „ahă” pentru care l-am luat la rost de atîtea ori? Nu mai rămăsese urmă din ele.

— Tutunul poți să-l iei, i-am spus eu.

Zaev băgă în buzunar țigările și chibriturile. Apoi își încheie cu grijă fiecare copcă, fiecare nasture de la manta. Mîna lui grea cu încheieturile proeminente nu tremura, avea mișcări sigure.

După ce-și încheie mantaua rămase încrămențit în poziția de drepti.

În odaie s-a așternut liniștea. În sufletul meu, am și dat sentința, am și luat hotărîrea: moartea prin împușcare. Totuși mi-am îngăduit o clipă de gîndire.

Fiecare dintre lucrurile de pe masă — și briceagul cu plăsele de lemn, cu o sulă groasă, cu șurubelnițe, pe care Zaev îl punea în funcțiune de fiecare dată cînd demonta și monta armamentul, și „chinga” de tifon murdar, pe care o cărase tot timpul după el, chingă ce i-a servit drept sprijin pentru pușca-mitralieră, și achiziția aceea aiuristică, mănușile pe care le cumpărase „pentru Berlin”, și cele două petițe kaki, tivite cu ață — toate cereau îndurare.

În inima mea însă era încrustată cu fierul roșu porunca războiului: „Dacă te lași cuprins de frică, dacă trădezi, nu vei fi iertat, oricît aș vrea să te iert... Pînă acum poate ai fost îndrăgit și lăudat, dar oricum ai fi

fost, pentru crima pe care ai săvîrșit-o, călcîndu-ți datoria de ostaș, pentru lașitate vei fi pedepsit cu moartea.“

Da, oricum ai fi fost !... Clipa de gîndire s-a scurs.

— Rahimov !

— Ordonați, tovarășe comandant de batalion.

— Du-te și adună compania a doua. Adună-i pe ostașii care s-au întors cu el...

— Tovarășe comandant, ei sînt la masă.

— Cum la masă ? Cine le-a dat voie să ia masa ?

Răspunse Tolstunov :

— Eu le-am dat voie. Oamenii sînt flămînzi.

În cele din urmă nu mi-am mai putut stăpîni nervii și m-am răstit :

— Dar noi n-am flămînzit ? Cîte zile am răbdat noi de foame în timp ce ei umblau brambura prin spațele frontului ?

— Hai, tovarășe comandant, spuse împăciuitor Tolstunov, acum lasă-i să mănînce.

Mi-am stăpînit explozia de mînie :

— Bine, să-i așteptăm. Între timp, dumitale, Zaev, îți permit să-i scrii soției. Nu vreau să mai aud de alte ultime dorințe. Vei fi executat în fața frontului companiei pe care ai comandat-o, vei fi executat de ostașii cu care ai fugit.

— Tovarășe comandant de batalion, mă rugă Zaev, dați-mi voie să mor cinstit în luptă, lăsați-mă să mor ca soldat de rînd în compania mea.

— Nu !

— Tovarășe comandant de batalion, știu... merit să fiu împușcat. Eu însumi nu-mi vei îngădui să trăiesc. O singură clipă de rătăcire m-a adus în situația asta, dar ea mi-a răpit totul, mi-a răpit viața. Dați-mi voie însă să mor cu cinste. În cercetare, în atac, de glonțul dușmanului. Eu nu am încercat să scap de judecata dumneavoastră, tovarășe comandant de batalion, n-am încercat să trec în alt batalion ori în altă companie. Trimiteți-mă la soldații mei în fața cărora m-am făcut de rușine. Voi fi acolo simplu soldat și voi muri ca un soldat cinstit. Tovarășe comandant de batalion, nu-mi refuzați această rugămintă.

È prima dată cînd Zaev a dat dovadă de elocință. A vorbit convingător, emoționant. Șocul prin care trecuse l-a schimbat complet. În locul omului năstrușnic și ghiduș de altădată, aveam în fața mea un alt Zaev, un Zaev nou, transformat, care încerca să mă convingă cu toată tăria. Am simțit că șovăi, i-am răspuns însă scurt de parcă aș fi tăiat cuvintele cu sabia.

— Nu! Nu! Ajunge! Du-te în casa de alături. Scrie pentru ultima dată soției.

Zaev rosti surd, anevoie:

— Ce să-i faci, dacă-i așa... Am înțeles, tovarășe comandant.

Și, șters din familia ostașilor, a ieșit fără să salute, fără centură, fără steluță, fără petlițe.

M-am uitat la tovarășii mei: la Tolstunov, Rahimov, Bozjanov.

Nici unul n-a cîțezat să intervină în timp ce rosteam sentința lui Zaev. Și nici după aceea nici unul n-a rostit vreo vorbă. Vorbeau în schimb ochii lor. Comportarea lui Zaev, autocondamnarea lui vitejească, pînă și puterea de convingere a vorbelor lui — putere neașteptată, ivită cine știe de unde, cu care el m-a rugat să-i dăruiesc o moarte cinstită — toate acestea i-au mișcat pe toți, le-au provocat un simțămînt de compătimire pentru cel condamnat. Trei perechi de ochi îmi strigau: cruță-i viața, îndură-te de el!

— Nu! Oricum ai fi fost... Nu, tovarășe, nu.

Bozjanov a întrerupt liniștea care se prelungea:

— Hai să mîncăm. E gata totul.

— Ce te grăbești așa? am blîguit eu. Lasă, după...

Totuși Bozjanov continua să se preocupe de prînzul nostru.

— Faceți loc pe masă, că vin acușica...

Evitîndu-mi privirea, se duse repede în cealaltă parte a casei unde ni se pregătea masa în sobă.

Rahimov eliberă repede masa, desfăcu foaia sa de cort și, cu îndemînarea-i obișnuită, puse în ordine grămăjoara de lucruri ale lui Zaev. Ba chiar, sacrificînd o foaie de hîrtie albă, curată, imaculată, din

infimele rezerve ale statului-major, înfășură în ea petlițele, steluța, pătrățelele roșii și puse pachetul în portofelul lui Zaev. Apoi aruncă o privire spre legătura de scrisori și fotografii pe care o pusesem pe pervaz, dar nu se hotăra s-o ia. Legată cu pricepere, prinsă cu un ac, bocceluța grea ajunsese pe lada din celălalt colț al odăii.

Intre timp Bozjanov aduse o oală cu supă.

— Mai târziu, Bozjanov, am spus eu. Și așa mîncarea e răsfiartă.

Tolstunov îl susținu pe Bozjanov.

— Să prînzim, comandantule. Pînă scrie el dincolo, avem tot timpul. Sincenko, pune farfuriile și adu pîinea.

Nici n-am băgat de seamă cînd și cum a răsărit Sincenko în odaie. El se apucă să așeze în tăcere farfuriile și să taie pîinea. Căuta să nu facă nici un zgomot, să nu zăngăne cu cuțitul sau cu o farfurie, și privea mereu în jos, cu aerul unui copil vinovat.

— Comandantule, dă-ne voie să luăm cîte un păhărel cu votcă, propuse Tolstunov.

— Nu vă dau.

— De ce nu? Noi cu ce-am greșit, comandantule? De ce ne obijduiești? Dă-ne voie înainte de masă.

— Bine. Beți dacă puteți.

— Ciocnește și tu cu noi, comandantule. Sincenko! Unde-i bidonul?

Sincenko aduse bidonul și Tolstunov turnă votcă în pahare. Toți le goliră în tăcere.

Bozjanov arătă din cap spre fotografia legată cruciș cu sfoară, pusă cu fața în sus peste teancul de scrisori.

— Știți de ce rîd eu acolo, tovarășe comandant de batalion?

— Nu știu.

— Voiam amîndoi să ne fotografiem și deodată el a văzut o fată în dispozitivul companiei. Era o fată necunoscută și numai ce începe el deodată să urle, iar eu... de altfel asta n-are nici o însemnătate... El, tovarășe comandant de batalion, a fost întotdeauna un om curat la suflet. Mai curat decît mulți alții...

— Nu mă interesează, am răspuns eu tăios, voind să pun capăt discuției despre Zaev.

Totuși discuția continuă.

— Tovarășe comandant, propuse Tolstunov, să lăsăm mai bine să-l judece tribunalul militar, că doară acum nu sîntem în luptă...

— Cum nu sîntem în luptă? Avem în față inamicul.

— Totuși e răgaz, nu sînt lupte. Trimite-l la tribunal. Să se lămurească cei de acolo.

Tăceam. Tolstunov continuă:

— Dacă-au să-l condamne la moarte prin împușcare o să-l executăm conform sentinței în fața frontului batalionului. Dacă au să-l degradeze n-are decît să-și răscumpere vina ca soldat de rînd.

— Mai poate exista oare îndoială? am strigat eu. Firește c-au să-l condamne la moarte prin împușcare, pentru că a părăsit poziția în timpul luptei... De altă sentință nici vorbă nu poate fi.

— Are dreptate, *aksabal*, lasă să-l judece tribunalul, bîguie Bozjanov.

N-am răspuns nimic. Am mîncat, apoi Sincenko strînsese masa.

— Rahimov! am spus. Cheamă-l pe Zaev.

După cîteva clipe Zaev intră din nou în odaie. Ținea în mîini o foaie de hîrtie scrisă.

— Ai scris nevastei?

— Da, tovarășe comandant de batalion. Vocea îi era fermă. Se uita fără sfială drept în ochii mei. I-am scris că o singură clipă rușinoasă mi-a curmat viața. O singură clipă! Și pentru această clipă plătesc cu numele meu cinstit și cu viața. I-am scris că voi fi împușcat în fața frontului. I-am scris să aibă grijă de băiat, să nu-i spună adevărul. Copilul trebuie să fie încredințat că tatăl lui a căzut în luptă.

— Bine. Șezi. Rahimov, dă-i un plic.

Zaev se așeză, băgă scrisoarea în plic și scrise adresa.

— Lipește-l. N-am de gînd să citesc scrisoarea. Zaev lipi plicul și mi-l întinse.

— Rahimov, ia o foaie de hîrtie și scrie : „Către tribunalul militar al diviziei. Vă înaintez sub stare de arest pe numitul Zaev, fost comandant al companiei a doua din batalionul aflat sub comanda mea. În lupta din ziua de 30 octombrie anul curent, în apropiere de satul Bîki, Zaev a fugit în mod rușinos, antrenînd după el o parte a companiei. Devenind trădător de patrie, el merită o singură pedeapsă : împușcarea în fața frontului. Rog tribunalul să examineze crima lui Zaev și să-l, trimită înapoi, împreună cu sentința, pentru a fi împușcat în fața frontului batalionului.“ Ai scris ?

— Da, tovarășe comandant de batalion.

Am luat hîrtia, am citit-o, am pus data și am semnat-o.

Cu această hîrtie Zaev a fost trimis sub escortă la tribunalul diviziei.

DE CE, DE CE O FI VENIT?

A doua zi, după masa de prînz, Panfilov a venit pe neașteptate la noi.

Îndeplinind sarcina pe care mi-o dăduse generalul, scriam istoria luptelor batalionului. Prin grija lui Rahimov și a lui Sincenko mi s-a aranjat un colț în jumătatea de casă ocupată de gazde, unde puteam lucra în liniște, la căldură. O măsuță cu tot ce trebuia pentru scris, adusă cine știe de unde, a fost așezată comod lângă fereastră. Stăpînul și stăpîna casei căutau să nu mă deranjeze, aproape că nici nu-i simteam. Teancul de file scrise creștea mereu pe masă.

Cufundat în lucru am auzit deodată tăcînit de potcoave, pe pămîntul încreștat de ger. În fața pridvorului, tropotul cailor încetă.

Răsunară pași în tindă. Se deschise ușa. Uluit, am dat cu ochii de general. Fața lui smeadă era îmbujorată de ger, iar pătrățelele mustăților îi erau acoperite de chiciură. Generalul purta o scurtă de blană pînă la genunchi, lucrată bine, îngrijit, și strînsă în talie cu centura. Blana de oaie se încrețise la guler și la umeri, pe pieptul slab al generalului.

M-am ridicat cu intenția să-i dau raportul, dar generalul mi-a întins mîna, zîmbind :

— Mă lași să mă încălzesc și eu olecuță la dumneata ?

Își scoase batista, își șterse mustățile, își dezbracă scurta și căciula și dădu binețe gazdei. Aceasta îl întrebă :

— Beți un ceai ? Să pun samovarul ?

— De ce nu ? Nu mă dau în lături.

Gazda ieși cu samovarul.

— Cum merge, tovarășe Momîș-Ulî ? Oamenii din batalion au făcut baie ? Ai luat măsuri în privința asta ?

— Da, tovarășe general.

— Cum stai cu echipamentul ? Cizmele se repară ? Material de cizmărie ai ? Pufoaicele au venit ?

— Pufoaicele nu le-am primit încă, tovarășe general.

— Eh, intendenții ăștia ai noștri ! Tărăgănează lucrurile... Dacă ai ocazia să te duci mâine cu ceva treburi pe la Strokovo dă un iureș printre ei. Pune-ți sabia și dă un iureș !

Din câte știam, în satul Strokovo s-au instalat diferite servicii de spate ale diviziei. Cîteva întrebări pe care mi le-a mai pus în continuare Panfilov se refereau tot la traiul soldaților. Apoi deodată mă întrebă :

— Cum merge cu istoria luptelor ?

— Merge, tovarășe general. Chiar asta făceam acum.

— Ia citește, citește-mi ce-ai scris.

În clipa aceea intră stăpînul casei, un om încărunțit de tot, dar încă voinic, cu un braț de lemn. Lăsînd lemnele lîngă sobă, dădu bună ziua generalului.

Panfilov se ridică și întinse mîna. Bătrînul își privi palma aspră, plină de pete negre de rășină pătrunsă adînc în piele.

— Sînt cam murdare, spuse el cu îndoială.

Panfilov strînse mîna bătrînului.

— Munca nu murdărește. Nu cumva ești tăietor de lemne ?

— Ba da... cu fierăstrăul meu am făcut scînduri pentru toate casele din jur. Dacă mă cheamă oamenii și acum mă duc și lucrez cu fierăstrăul.

— Foarte bine... Dar ai slujit și în armată ?

— Da... Am slujit, tovarășe... Nu vă știu numele...

— Ivan Vasilievici. Pe dumneata cum te cheamă ?

— Așadară sîntem țizi... Ivan Petrovici.

— Poate vrei să șezi cu noi, Ivan Petrovici ? Uite, comandantul de batalion o să ne citească câte ceva despre lupte, iar noi, ca niște soldați bătrâni ce sîntem, o să-l ascultăm și o să mai îndreptăm pe ici, pe colo.

— S-ar putea... Da' mai bine să rămîie pe altă dată. Acum vedeți-vă singuri de treabă. Uneori te uiți, vezi că omul scrie și scrie mereu... da' te întreb : ce înșiră el acolo o fi adevăr sau baliverne ?

Desfăcîndu-și larg palma bătătorită, bătrînul adăugă :

— Adevărul e ca smoala, minciuna e ca apa.

Își aruncă peste umăr frînghia cu care au fost legate lemnele și se îndreptă spre prag.

Generalul îl întrebă :

— Dar un ceai bei cu noi ?

— Beau... Strigați-mă și viu.

— Interesant bătrînul, nu ? mă întrebă Panfilov, lungind cuvintele, după ce ușa se închise în urma tăietorului de lemne. Nu-i așa ? Ce zici ?

N-am răspuns. N-am îndrăznit să recunosc că nu știu nimic despre stăpînul casei, că n-am stat nici odată de vorbă cu el. Panfilov observă, fără îndoială, încurcătura în care mă aflam, dar se prefăcu că n-a băgat de seamă nimic.

— Ei, citește, tovarășe Momîș-Uli... Luptele de pe șosea, primele dumitale spirale, ai apucat să scrii despre ele ?

— Da, tovarășe general, partea aceasta am terminat-o.

— Foarte bine... Asta să mi-o citești.

Panfilov se așeză lîngă mine, privind cu interes filele pe care le răsfoiam. După ce le-am ales pe cele în care se vorbea despre luptele pe care o mîină de ostași — plutonul lui Bruđnii și plutonul lui Donskih — le-au dus pe drumuri, pe căile de acces spre aliniamentul batalionului, am început să citesc cu glas tare. În notele mele am căutat să caracterizez cît mai precis concepția, planul acestor lupte — arcul-spirală al lui Panfilov. Să lupti cu pricepere, cu forțe mici, împotriva unor forțe superioare — acesta a fost sen-

sul lui. În continuare am descris ceea ce am reușit și ceea ce n-am reușit să fac în mod practic în cursul acestor lupte.

Panfilov mă asculta atent. Poate că dorea să verifice cum îmi însușisem învățămintele războiului; sau poate că își verifica încă o dată planul întocmit pentru noua bătălie care se apropia.

Stăpîna casei aduse samovarul clocotind. Panfilov îi făcu semn din cap — „puneți-l pe masă“ — și continuă să asculte. Cînd am terminat de citit ultimele rînduri am ridicat ochii. Generalul zîmbea. Zîmbetul îi scotea și mai mult în evidență cele două cînte adînci din obraji și păienjenişul de zbîrcituri ce se răsfirea la tîmple. Vedeam că Panfilov e mulțumit.

— Lîngă satul Novleanskoe, spuse el, dumneata ai făcut spirale cu un singur pluton. Acum va trebui să faci același lucru cu întregul batalion. La început vei fi în spatele frontului, apoi vei ajunge în fața tuturor trupelor. Cum, cînd și unde se va întîmpla acest lucru, nu știu. Dar cel mai important pentru noi, tovarășe Momîș-Ulî, este să ne înțelegem unul pe altul. Să ne înțelegem dintr-un singur cuvînt! Ba uneori chiar și fără cuvinte...

Îl înțelegeam. Era preocupat, era frămîntat de ideea lui — noul mod de dispunere a trupelor în apărare, noul dispozitiv de luptă — și revenea mereu la ea. Cum să denumesc această stare de spirit? Am întîlnit într-o carte termenul: obsesie. Cred că nu s-ar putea găsi o expresie mai potrivită. Un comandant-creator își face mereu tot felul de calcule, cumpănește în gînd toate variantele, toate posibilitățile pe care le oferă viitoarea luptă. Cum să procedeze dacă lupta se va desfășura în cutare fel? Ce măsuri să ia dacă lucrurile vor lua o altă întorsătură? Iată de ce, un asemenea comandant verifică, personal, totul, cu mîgală, temeinic, repetă stăruitor, ba chiar sîcîitor, lucruri pe care le-a spus subordonaților de nenumărate ori. Înainte de a-ți da o misiune, un astfel de comandant mai întîi o trăiește el sub toate aspectele. Și se bucură dacă vede că este înțeles.

Uneori însă firul gîndurilor generalului îmi scăpa.

De exemplu, mă întrebă :

— Ce mai face Polzunov al vostru ? Mi se pare că acum e mitralior ?

I-am răspuns că Polzunov s-a făcut vinovat cu ceva și că l-am luat de la mitralieră.

— S-a făcut vinovat ? Cum anume ?

— A fugit împreună cu Zaev, tovarășe general.

— A... Cu Zaev... a rostit tăgănat Panfilov.

Și nu mai spuse nici un cuvînt despre acest lucru. Luă filele pe care mai adineauri le citisem cu glas tare și parcurse rîndurile cu ochii. Se ôpri în dreptul numelui lui Brudnîi.

— Dar Brudnîi cum se comportă ? Comandă o companie ? Nu ?

— Da, tovarășe general.

— Face față ?

— E unul dintre cei mai buni ofițeri, tovarășe general.

— Și cînd te gîndești că dumneata l-ai... dumneata l-ai... Ți-aduci aminte, tovarășe Momîș-Ulî ?

— Trebuie să scriu și despre asta ? am întrebat eu.

— Nu ! Ce rost ar avea ? Generalul tăcu o clipă. Nu trebuie să încredințezi chiar totul hîrtiei, tovarășe Momîș-Ulî...

Și din nou schimbă vorba.

— Fiindcă veni vorba, schemele acestor lupte sînt gata ?

— Cu treaba asta, tovarășe general, se ocupă Rahimov. Mi se pare că încă nu le-a terminat. Permiteți-mi să mă duc să-l întreb.

Schemele, la care lucra Rahimov, nu erau încă gata. Mai trebuia trase cu tuș și colorate schițele făcute cu creionul.

I-am raportat generalului în ce stadiu se aflau schemele. Masă pe care clocotea samovarul era pregătită pentru ceai. Sincenko rînduia gustările. Stăpînul casei, poftit și el să bea ceai, se așeză pe un taburet.

— Să le termine totuși tovarășul Rahimov, spuse Panfilov, am să aștept. În timpul acesta bem un ceai cu gazda și mai stăm de vorbă.

Am ieșit din nou și i-am transmis lui Rahimov ordinul generalului. Șeful meu de stat-major avea alte treburi, care nu sufereau întârziere : trebuia să ia pentru a doua zi toate măsurile în vederea trecerii batalionului în eșalonul doi. Avea de întocmit ordinul, de stabilit itinerarul, ordinea subunităților în coloană și așa mai departe. Rahimov și-a exprimat temerea că nu va reuși să-mi prezinte la timp pentru semnat dispozițiunile necesare.

— Lasă că le fac eu. Dumneata desenează hărțile, i-am spus eu.

— De ce o fi venit generalul, tovarășe comandant ? mă întrebă Rahimov.

— Nu știu, nu-mi dau seama. Zice că a dat pe la noi ca să se încălzească.

Mi-am luat unele materiale pentru lucru și m-am întors la general. Panfilov și gazda ședeau la masa pe care se afla samovarul. Amîndoi beau ceai, după obiceiul rusesc, ținînd o bucatică de zahăr în gură, iar lîngă fiecare stătea cîte o grămăjoară de zahăr mărunțit.

— Ia loc tovarășe Momîș-Ulî. Bei un ceai cu noi ?

— Vă mulțumesc, tovarășe general, vă rog să-mi permiteți să mai lucrez cîte ceva.

O clipă privirile noastre s-au întîlnit. Ochii pătrunzători ai lui Panfilov sclipeau viu. Mi se părea că în ei zăresc pentru o clipă îndărătnicia. Părea că generalul voia să spună : „Ehei, frate, pe mine nu mă întrec în îndărătnicie...”

— Te rog lucrează, vezi-ți de treabă, răspunse generalul. Nu lua seama la noi... Pregătește deplasarea batalionului.

Am privit fără să vreau hîrțile pe care le țineam în mînă. Nu cumva Panfilov a reușit să descifreze de la distanță vreun rînd ? Nu, el pur și simplu își dădea seama cu ce ne ocupam în acel timp, știa ce griji aveam, vedea totul ca în palmă. Totuși, de ce o fi venit la noi ? Cu ce scop stătea aici ? Îi trebuiau schemele ? Bine, o să-i facem schemele.

Stăpînindu-mi iritarea, de neînțeles pentru mine însumi, m-am așezat la măsuta mea de lîngă fereastră

și, mîzgălind hîrtia, am început să mă gîndesc la ordinul pentru deplasarea batalionului. Uneori, prindeam vorbele pe care le schimba generalul cu gazda. Se înțelegeau de minune. Bătrînul și începuse să i se adreseze generalului cu „dumneata”.

— Să-ți spun deschis Ivan Vasilievici... Totuși cu voi, cu cei din partid, e cam greu să te înțelegi.

— Asta așa e, confirmă Panfilov, noi, comuniștii, sîntem oameni dificili.

M-am uitat pe furis la general. Nici în colțul ochilor, nici sub pătrățelele negre ale mustaților nu era nici urmă de zîmbet. Ciudat, atît de blînd, atît de atent cu oamenii, atît de accesibil tuturor, a spus despre sine: „Noi sîntem oameni dificili”. Și îndată și-a lămurit cuvintele:

— Lenin a scris despre asta încă în timpul războiului civil... Noi, comuniștii sîntem oameni dificili pentru țărănime. Ți-aduci aminte de anii aceia, Ivan Petrovici?

Discuția a cotit spre trecut. Din cînd în cînd trăgeam cu urechea.

Glasul lui Panfilov răsuna un pic răgușit, ca de obicei:

— Parcă eu m-am născut comunist? Ehe, prin cîte am trecut pînă la asta!... În nouă sute șaptesprezece eram încă crud de tot, șovăiam, mă zbuciumam, mă aruncam cînd într-o parte cînd în alta. Aveam pușcă în mînă, dar mă întrebam ce să fac cu ea. În cine să trag?

Bătrînul a întîmpinat și el anul nouă sute șaptesprezece cu arma în mînă; dar nici el n-a înțeles de la început împotriva cui s-o îndrepte. Mă străduiam să-mi concentrez atenția asupra lucrului, dar nu puteam să nu prind din zbor cuvintele lui Panfilov. Povestea nu știu ce episod din viața lui de soldat:

— Jos războiul — și gata socoteala! Am aruncat pușca. La naiba cu ea...

— Nu-i frumos. Rușine, a obiectat gazda.

— Uite, așa, am aruncat-o și am plecat. Și deodată m-am oprit rușinat. Ce-ai făcut, ostaș? M-am întors

înapoi într-un suflet. Uite, Ivan Petrovici, ce clipă mi-a fost dat să trăiesc în viața mea.

Fără să vreau m-am uitat din nou la general. „O clipă în viața mea.“ Cu ce gând o fi spus cuvintele astea? Panfilov însă părea că nici nu mă vede. Scriam mai departe. Și din nou am tras cu urechea.

— Și-am mai pățit încă una, a sunat glasul lui Panfilov. Într-o noapte am umblat năuc dar n-am mai putut să-mi găsesc unitatea. Ți-o spun cinstit: mă podidise plînsul. Vezi bine, eram comandant. Cum să mă prezint pe urmă la ai mei, cum să le explic?

Ciudat: despre cine vorbea? Oare nu despre mine? Nu despre ceasul acela amar cînd am rătăcit în beznă, negăsindu-mi batalionul.

Din pricina ceaiului fierbinte, gîtul generalului, ars de soare și brăzdat de cîte adînci, se acoperise de o ușoară nădușeală. Nu știu de ce mi se părea că felul în care își ținea înclinat gîtul trăda din nou îndărătnicie. O clipă, Panfilov întoarse capul către mine:

— Dumneata lucrează, lucrează, tovarășe Momîș-Ulî. Te rog nu lua seama la noi.

Am simțit din nou că mă irit. De ce o sta aici? Ce i-o fi trebuind? Mi-am impus să mă concentrez asupra lucrului.

Ceainicul zăgănea: Apa clocotea în samovar. Panfilov umplu cu ceai tare cele două pahare golite. Continuau amîndoi să se delecteze cu ceai.

Se părea că nu mai abordează subiecte importante. Cu meticulozitatea-i caracteristică, Panfilov se interesa cît cîștigă tăietorul de lemne, cît ia pentru metrul liniar de cherestea, pentru scînduri, pentru bușteni fasonați.

În sfîrșit Rahimov intră cu schemele. Generalul se apucă îndată să le cerceteze cu atenție. Pe cît se părea era și de data aceasta mulțumit.

— Tovarășe Momîș-Ulî, pot să le iau cu mine? Vreau să le arăt unora cum se întocmesc documentele de stat-major la un batalion.

— Tovarășe general, obiectă Rahimov, încă nu sînt gata cu totul.

— Credeți că șefilor nu li se prezintă și lucruri pe jumătate făcute ?

— Ar trebui să le finisez, tovarășe general.

— Bine, finisează-le...

Panfilov cercetă încă o dată rînd pe rînd schemele primelor noastre lupte, ale primelor spirale. Și continuîndu-și gîndurile, spuse deodată :

— Dar ținuta capului e aceeași !

Observîndu-mi nedumerirea izbucni în rîs :

— Nu-ți mai amintești că ne-am fotografiat împreună ? Atunci cînd corespondentul de la ziar a descoperit o asemănare între noi ! Nu semănăm, dar ținuta capului este asemănătoare... Ar părea că-s niște cuvinte lipsite de sens. Și le-a spus atunci întîmplător. Dar cînd, după aceea, am analizat discuțiile noastre despre omul sovietic mi-au venit în gînd exact aceste cuvinte : „Ținuta capului“... Înțelegi ce vreau să spun ?

— Nu tocmai, tovarășe general.

— Cîm așa ? La generația vîrstnică, la cei ce au săvîrșit cu mîinile lor revoluția, înțelegerea datoriei s-a născut altfel decît la voi, la cei tineri. Cei vîrstnici au trebuit să hotărască : împotriva cui să lupte, pentru ce să se bată. Pe cînd voi... Voi sînteți urmașii noștri de sînge. Urmași. Uneori te uiți la un tînăr și te întrebi : Ce i-a rămas de la taică-său ? Parcă nu seamănă de loc cu acesta. Dar ținuta capului e aceeași. Ești de acord, tovarășe Momîș-Ulî ?

În tindă răsunară pași. De afară, din ger dădu buzna în odaie Tolstunov.

— Să trăiți, tovarășe general... Sînt politrucul Tolstunov, instructorul cu propagaîda.

— A, tovarășul Tolstunov, exclamă Panfilov. Chiar azi am vorbit despre dumneata. Da, da, șeful secției politice a venit azi pe la mine...

Tolstunov îl asculta pe general stînd în poziție de drept, ca o strună întinsă.

— Și nu te-am vorbit de rău, continuă Panfilov. Pe loc repaus, pe loc repaus, tovarășe Tolstunov. Te rog să te simți nestingherit.

Mi s-a părut că generalul a rostit cu o intonație deosebită chiar și aceste cuvinte simple, obișnuite : „să

te simți neștingherit". Îndată însă el aduse vorba despre altceva : despre deplasarea pe care urma s-o executăm a doua zi, despre munca în rândurile populației civile, despre pregătirea de luptă a batalionului.

— Ajută-l, tovarășe Tolstunov, pe comandantul batalionului. Ajută-l în toate privințele. Întărește-i autoritatea. Înțelegi ce vreau să spun ?

— Da, tovarășe general.

— După ce veți ajunge la destinație am să trec pe la dumneavoastră, cum v-am făgăduit — la casă nouă. Unde a plecat gazda ? Unde e stăpîna casei ? Vreau să-mi iau rămas bun de la ei.

L-am petrecut pe general. Potcoavele cailor au tăcănit pe pămîntul înghețat, îndepărtîndu-se.

Tolstunov m-a întrebat :

— De ce-o fi venit, spune-mi, comandantul ?

Pe fața lui aspră nu se citea nici urmă de prefăcătorie. Și deodată, fără să mă aștept eu însumi, am spus :

— Mi se pare că tu știi mai bine decît mine.

— Ce-ți trece prin cap ? De unde să știu ?

— Apăi, nici eu nu știu. A trecut pe aici să se încălzească și să bea ceai. Asta-i tot...

Abia noaptea, după ce am terminat noianul de treburi care nu mi-au dat răgaz să mă gîndesc, să cuget, cînd în odăița statului-major și în cealaltă jumătate a casei, unde sta gazda, toți au adormit, iar eu, profitînd de liniște, m-am așezat la masa, pe care se afla lampa de gaz, să scriu mai departe istoria batalionului, gîndurile în legătură cu vizita generalului m-au făcut să pun tocul jos.

Intr-adevăr, de ce, de ce o fi venit ?

Oare spre a hotărî definitiv dacă să lase sau nu batalionul meu în rezervă ? Ca să verifice încă o dată în ce măsură mi-am însușit, în ce măsură i-am înțeles planurile ? Să ne înțelegem unul pe altul de la jumătatea cuvîntului... Mi se pare că astăzi a spus de două ori acest lucru.

M-a întrebat de Polzunov... Cînd am amintit de Zaev a tăcut o clipă... Mi-a adus aminte de Brudnîi... „Și cînd te gîndești că dumneata l-ai... Ți-aduci aminte to-

varăse Momîș-Ulî?...“ A povestit de față cu mine cum a aruncat pușca... „Uite ce clipă mi-a fost dat să trăiesc în viața mea...” A povestit cum și-a pierdut unitatea.

Ei drăcie ! Să știi că a venit în legătură cu Zaev ! Nu, de unde avea să știe ce-am hotărît în privința lui Zaev ? Dar oare n-a putut să afle prin Tolstunov ? Aseară, Tolstunov nu s-a culcat pînă tîrziu și a tot stat la masă întocmindu-și raportul pentru secția politică. Și tot aseară l-a trimis. Oare nu despre Zaev a scris el ? Firește că despre Zaev. Da, generalul știa totul.

Panfilov n-a revocat niciodată vreun ordin, vreo dispoziție de-a mea. Ba și lui Tolstunov i-a spus : „Ajută-l pe cîmandantul de batalion. Întărește-i autoritatea.” Generalul avea desigur dreptul ca de la el putere să sisteze sau să suspende definitiv o acțiune la tribunal. Poate infirma sentința, poate comuta condamnarea la moarte prin împușcare în degradare. Totuși a venit la mine și mi-a spus de două ori : „Să ne înțelegem de la jumătatea cuvîntului...”

Da, înțeleg.

Din porthartul atîrnat lîngă mine pe speteaza scaunului scot un plic închis : e scrisoarea lui Zaev către soția sa. „O singură clipă ! Pentru această clipă plătesc cu numele meu cîstit și cu viața...” Răsucesc plicul în mîină... Nu, n-am să-l deschid, n-am dreptul să citesc ultimele rînduri scrise de Zaev înainte de moarte, care nu-mi sînt adresate mie. Pun plicul înapoi în porthart. Imi amintesc de fotografia legată cruciș cu sfoară : Zaev, cel neîndemînic, mînios, alături de blajinul Bozjanov.

Nu, la dracu cu aceste tablouri care îți înmoaie inima. La naiba cu șovăielile ! Ai fugit de pe cîmpul de luptă, înseamnă că vei fi împușcat !

Am înțeles, tovarășe general, de ce ai venit. Dar nu voi face ceea ce vrei dumneavoastră. Nu voi reține hîrtia pe care am semnat-o. N-aveți decît să cruțați, în baza drepturilor pe care le aveți, viața unui om care ne-a trădat în luptă. De la mine să nu vă așteptați la așa ceva !

CINCISPREZECE PICĂTURI

A doua zi de dimineață, Rahimov mi-a dat un tabel în care erau enumerate nevoile batalionului.

Lista era lungă : ne trebuiau cai, căruțe, vaselină pentru arme, grenade, cartușe, pansamente, medicamente, săpun, gaz, cizme, pufoaice — pufoaicele de care mă întrebases cu o seară în urmă Panfilov.

Mă sfătuisese în treacăt : „Du-te personal la Strokovo și dă un iureș printre intendenți... Pune-ți sabia și dă un iureș...”

Mă hotărâșesem să fac chiar așa.

— Sincenko, pune șeile pe cai.

În satul Strokovo șirul de case se întindea hăt departe. Aici erau instalate multe dintre serviciile de spate ale diviziei. Lângă magazia colhozului niște soldați descărcau repede câteva mașini care aduseseră lăzi cu muniție. În celălalt capăt al satului săniile aduceau pe o pîrtie proaspătă butoiașe care miroseau a scrumbii, fîn presat, saci de hîrtie plini cu pesmeți.

Lângă o casă stăteau pe niște bîrne vreo zece-doisprezece locotenenți tineri, în mantale nou-nouțe și încinși cu curele lucitoare, fără nici o zgîrietură. Mi-am dat îndată seama, fără să pun întrebări : ni se trimiteau completări. Unul sau altul dintre ei, dintre acești tineri care abia ieri-alaltăieri ieșiseră pe poarta școlii militare și încă nu auziseră cum şuieră glonțul pe la ureche, va ajunge, desigur, și în batalionul meu. Să vină, vom lupta împreună pentru Moscova !

Trec pe la intendentul diviziei, colonelul Sîromolotov. Aici era într-adevăr cazul să dau un iureș. Colonelul

nu se grăbea de loc să se despartă de stocurile sale. Căuta să-mi demonstreze că nu trebuie să mă adresez lui, ci la regiment, deoarece batalionul se aprovizionează numai prin regiment. I-am prezentat ordinul comandantului diviziei în care se arăta că batalionul meu constituia rezerva diviziei. Sîromolotov se încăpățîna totuși. Am continuat să-l conving. Chiar că e absurd! Voia ca toate materialele pe care trebuia să le primească batalionul să facă mai întîi drumul pînă în linia întîi, la regiment, iar apoi, după ce vor fi descărcate și încărcate din nou, să se întoarcă pe aceleași drumuri înapoi, în spatele diviziei, la batalionul meu din rezervă. Argumentele mele au avut efect. Am cercetat împreună lista pe care am adus-o. În cele din urmă, ordinul de distribuție a fost întocmit și chiar a doua zi urma să primim de la depozit toate cele necesare.

Plecînd de la intendent, am ieșit în uliță. Sincenko mi-a adus-o pe Lîsanka.

— Tovarășe comandant de batalion, l-am văzut pe Zaev...

— Unde?

— Uitați, colo, în casa aceea.

Sincenko mi-a arătat o căsuță cu geamurile sparte. Prin fața ușii se plimba o santinelă. Alături, lîngă o casă de birne era postată altă santinelă. În casa aceea erau instalate procuratura și tribunalul militar al diviziei.

Am trecut pe acolo. M-am oprit. Am descălecat și m-am îndreptat spre tribunal. Santinela l-a chemat pe ofițerul de serviciu.

— Pe cine căutați, tovarășe locotenent-major?

— Aș vrea să știu ce-i cu cazul Zaev. De ce nu s-a dat sentința pînă acum?

— Mă interesez îndată. Așteptați puțin.

După cîteva clipe a ieșit un anchetator militar, un om în vîrstă, cu o înfățișare gravă. Ținea în mînă o mapă din hîrtie groasă maro, pe care scria cu litere negre: „Dosar...”

M-am prezentat și l-am întrebat :

— Cazul Zaev n-a fost încă judecat ?

— Foarte bine că ați venit, tovarășe locotenent-major. Tribunalul nu poate proceda la cercetarea dosarului pe baza raportului dumneavoastră.

— De ce ?

— În primul rînd, ați trimis hîrtia fără număr și fără ștampilă...

— La batalion n-am nici un fel de ștampilă.

— În al doilea rînd, a continuat anchetatorul, pentru a fi trimis în judecată se cere aprobarea comandantului de regiment.

— Va să zică n-ați făcut nimic pînă acum ?

— Aproape nimic... I-am luat doar o declarație. A scris-o singur. A recunoscut tot. Puteți s-o citiți.

Anchetatorul mi-a întins mapa. Am deschis-o. În ea era raportul meu și declarația lui Zaev, scrisă pe o singură foaie. Apăsât, citeț, scrisese : „Am săvîrșit o crimă de război. Am fugit de pe cîmpul de luptă.” În următoarele cîteva rînduri erau enumerate circumstanțele agravante. „Am fugit cu căruciorul în care se afla mitraliera. Sînt vinovat și pentru fuga soldaților de la mitralieră.” În declarația sa Zaev nu căuta să se dezvinovățească. Dimpotrivă scrisese textual : „Nu există nici o justificare pentru crima mea.”

Nici cel mai aspru procuror n-ar fi putut, cred, să întocmească un act de acuzare mai neînduplecat decît a făcut-o chiar Zaev. Iși semnase el însuși sentința.

M-am uitat spre căsuța în care erau închiși arestații și deodată am dat cu ochii de Zaev. Cu o barbă deasă roșietică, cu fruntea lipită de cercevelele negre, fără geamuri, se uita țintă la mine.

Deodată am comis o faptă la care nu m-aș fi așteptat cu o clipă mai înainte.

Am rupt dosarul în bucățele mici. Vîntul a prins din zbor bucățile de hîrtie ruptă și le-a ridicat sus.

— Zaev ! am răcnit eu.

El încremeni, degetele i se crispaseră pe cercevelele ferestrei cu geamurile sparte, privirea i se luminează.

Anchetatorul era scos din fire :

— Ce-ați făcut ? Ați încălcat legalitatea. Am să raportez...

— Tovarășe anchetator, dați ordin să fie pus în libertate.

— Firește, acum nu mai avem de ce să-l ținem la arest.

După câteva clipe formele pentru eliberarea lui Zaev au fost gata. Înmișnind hîrtia santinelei am strigat :

— Zaev, du-te la batalion.

Țișni glont din căsuță.

— Am înțeles, mă duc la batalion, tovarășe comandant.

Fără a mai aștepta să repet ordinul se întoarse corect regulamentar, la stînga-împrejur și porni cu pași mari, îndepărtîndu-se tot mai repede.

Curînd dispăru după case, la colțul uliței.

Mai aveam câteva treburi la Strokovo. Am trecut pe la șeful serviciului sanitar și pe la alte câteva servicii de spate, apoi însoțit de nelipsitul meu Sincenko am pornit înapoi spre batalion.

În curtea casei noastre îmi ieși în întîmpinare Bozjanov. Căutînd să pară îngrijorat, deși în ochii lui înguști am observat o sclipire șireată, mă întrebă :

— Tovarășe comandant de batalion, ce s-a întîmplat cu Zaev ? S-a întors.

— Știu, am răspuns eu.

Îngrijorarea prefăcută dispăru îndată de pe fața rotundă a lui Bozjanov. Radia de fericire. Încălcînd regulile politetii militare dădu fuga în casă înaintea mea.

În urma lui am intrat și eu în odăița statului-major. Micul meu stat-major era în păr. Zaev apucase să se bărbierească, să se spele. Părea că prin pielea lui arsă de soare și vînt străbăteau razele unei lumini nevăzute. Stătea în poziție de drepti, în manta, fără centură și fără petlițe, în cap cu căciula fără steluță.

— Unde-i sînt lucrurile ? am întrebat.

Bozjanov se repezi la ladă, scoase pachetul înfășurat cu grijă, prins cu un ac de siguranță, și-l desfăcu.

— Puneți la loc, Zaev, tot ce ai avut, îi spuse el.

Tolstunov, Bozjanov, Sincenko se apucară să-l ajute pe Zaev. Rahimov scoase acul și ața și, cu împunsături iscusite, îi prinseră într-o clipită petlițele la gulerul mantalei.

Bozjanov îi vîrî în buzunarul de la piept pachetul de fotografii. Tolstunov îi puse centura și îi încheie nasturii mantalei. Sincenko apucă să-i și șteargă în grabă, cu peria, cizmele grele.

Zaev era cu tot echipamentul de ofițer pe el.

— Ai să comanzi din nou compania a doua, i-am spus eu.

— Am înțeles tovarășe comandant, am să comand compania a doua !

Am scos din porthart plicul cu adresa scrisă de mîna lui Zaev.

— Iată-ți scrisoarea către soție. Poți s-o rupi.

Zaev luă plicul. O clipă rămase pe gînduri.

— Nu, n-am să-l rup...

Se uită la toți cei prezenți în odaie și fără să-și plece ochii adăugă :

— Cînd am să-mi răscumpăr vina, atunci îl rup...

După ce am predat poziția de apărare subunității care a venit să ne schimbe, seara am pornit în marș în spatele pozițiilor, în eşalonul doi.

Itinerarul nostru trecea prin satul în care se afla statul-major al diviziei.

Trecea coloana batalionului, soldații mei, cu care am împărtășit și greutatea și bucurii. Mă uitam la ei, mă gîndeam la soarta unuia sau altuia.

Dușmanul fusese oprit, dar el concentra aici, în fața Moscovei, noi forte. Soldații știau că noi sîntem rezerva lui Panfilov. Ne așteptau noi lupte și, poate, chiar mai grele.

Am intrat în sat. La ferestre nici o lumină. Pre-tutindenii — pe acoperișuri, în șanțurile de pe marginea drumului, pe cîmp — se întindea covorul de zăpadă albă, reflectînd tulbure lumina stelelor. Drumul se vedea bine. Am depășit călare coloana ce se întindea aproape pe un kilometru. Oamenii mărșăluiau în cadență.

Deodată mă strigă adjutantul lui Panfilov :

— Tovarășe locotenent-major, generalul vă roagă să treceți o clipă pe la dînsul.

În odaia încălzită, viu luminată, pe care o cunoșteam bine, se afla Panfilov împreună cu șeful artileriei diviziei, colonelul Arseniev. Amîndoi stăteau aplecați deasupra hărții. Linii drepte, divergente, în evantai, marcau în diferite locuri sectoarele de tragere.

— Tovarășe general, m-am prezentat la ordinul dumneavoastră... Sînt locotenentul-major Momîș-Ulî.

— Știu cum te numești... Știu tot, tovarășe Momîș-Ulî.

Panfilov tăcu o clipă, apoi aruncă o privire spre hartă.

— Uite, lucrez împreună cu tovarășul colonel, pregătim cîteva surprize inamicului... Folosind în parte și experiența dumitale... Ceea ce ieri a fost o întîmplare a luptei, ne vom strădui să aplicăm mîine în mod conștient.

Se înțelege, generalul nu mă chemase pentru a-mi spune aceste cuvinte de aprobare. Dar chiar și atunci, înainte de a mă admonesta (mă întrebam : oare asta se va întîmpla în prezența colonelului ? Oare generalul are de gînd să mă umilească chiar într-atît ?) Panfilov găsi totuși de cuviință să-mi recunoască meritele, să mă laude în felul său, nu exclamînd „ai luptat bine !“, ci într-un fel mai practic : „Pregătim... folosind experiența dumitale“.

— Și măsurăm cu foarte multă precizie, tovarășe Momîș-Ulî, urmă el. Dumneata ai fost artilerist și știi ce înseamnă precizia. Aș vrea să-ți urez pentru viitor... Sau, dacă n-ai nimic împotrivă, să beau un pahărel cu dumneata. Aș vrea să ciocnesc cu dumneata pentru... Dar, ce mai, dumneata ai să mă înțelegi.

— Tovarășe general, mă asociez și eu, interveni colonelul.

— Nu, nu e pentru dumneata. E numai pentru acei care... Panfilov zăbovi o clipă. Comandantul de batalion o să mă înțeleagă. Tovarășe Ușko ! Dă-mi te rog două pahărele. Și farmacia noastră de campanie.

Pe masă apărură două păhărele și o lădiță de lemn, dată cu lac de culoare deschisă, cu inscripția : „Farmacie de campanie“. Panfilov turnă într-un păhărel apă, căută în lădiță și scoase o sticlă în care era un lichid de culoare închisă, purtînd eticheta : *Opium*.

Mi-am amintit într-o clipită cum am tratat soldații cu acest medicament și, din neștiință, am dat fiecăruia cîte o doză de cal, de era cît pe ce să otrăvesc batalionul.

Panfilov cunoștea povestea asta cu doza de cal. Turnă în păhărel apă, deschise sticluța și picură, numărînd cu precizie :

— Una, două, trei... treisprezece, paisprezece, cincisprezece... așa, acum e destul... Cincisprezece picături...

Apoi numără cincisprezece picături și în celălalt păhărel.

— Te rog, tovarășe Momîș-Ulî. Doza e precisă. Să ciocnim păhărelele, urîndu-ne să măsurăm întotdeauna cu precizie. Înțelegi ce vreau să spun ?

Generalul ciocni cu mine și goli paharul. Trebuia să-l golesc și eu pe-al meu.

— Ciudat toast, își dădu cu părerea colonelul. N-ai vrea să-mi explicai, tovarășe general, despre ce-i vorba ?...

— Nu, asta-i secretul nostru. Ei, să mergem, tovarășe Momîș-Ulî. Să văd cum mărșăluiește batalionul dumitale.

Generalul își puse scurta îmblănită pe umeri și ieși în pridvor. Am coborît treptele alături de el. Zărindu-mă, Sincenko aduse caii.

Mă treceau toate nădușelile. Cincisprezece picături ! Am primit o lecție bună de la general...

În beznă destrămată de albeața zăpezii răsunau pașii cadențați ai batalionului. În urma căruciorului mitralierei venea compania a doua. În frunte păseau doi oameni : Zaev, comandantul companiei, puțin aplecat înainte, bălăbănindu-și brațele lungi și, alături de el, scundul, îndesatul Bozjanov. Observînd pe semne ciorapii albi de la picioarele Lîsankăi și recunoscîndu-mă, recunoscîndu-l pe general, Zaev aruncă

o privire înapoi către compania care venea în urma lui și deodată răcni :

— Alinierea !

Și numără :

— Un-doi... Un-doi...

Ajuns în dreptul pridvorului în care stătea generalul, dădu comanda cu voce puternică :

— Pentru onor, spre stîn-ga !

Își întoarse scurt capul spre general. Executînd comanda, compania defilă prin fața lui Panfilov.

— Pot să plec ? am întrebat.

Generalul privea, fără să scoată un cuvînt, rîndurile ce păseau în aliniere prin fața lui.

— Nu, nemții n-au să vadă Moscova, n-au s-o vadă ! spuse el aproape în șoaptă.

În semiîntuneric mi se părea că Panfilov zîmbește.

— Da, ținuta capului este ca și a părinților, spuse el deodată. Da, desigur, poți să pleci. La revedere, tovarășe Momîș-Ulî.

FEMEIA SĂ IASĂ DIN FRONT!

Mă afluam din nou în adăpostul de pe front al eroului meu. Momîș-Ulî se uita prin fereștriuca așezată chiar sub tavan, scrutînd cu privirile bezna nopții. Ce-l frămîntă oare? Încotro îi zboară gîndurile? Pe ne-simțite a început să îngîne încetișor :

Să bem, prietenă dragă
A tinereții mele sărace...

În răstimpul de cînd ne-am cunoscut, am putut să observ că Momîș-Ulî avea un auz muzical bun, care nu-l înșela niciodată și știa o mulțime de cîntece, romane vechi, arii de operă. Îi plăcea uneori să fredoneze, potrivit cu gîndurile care-l frămîntau, cîte o frază-două, din repertoriul său muzical, destul de bogat pare-se.

— De unde cunoști atîta muzică, Baurdjan?

Mă așteptam ca întrebarea mea să rămînă fără răspuns. Așa se întîmpla ori de cîte ori îl întrebam pe Momîș-Ulî cîte ceva referitor la viața lui personală. De astă dată însă, trase adînc din țigară și îmi răspunse :

— A fost o dată o fată, pe nume Rahil, care mă ducea pe la teatre și concerte pe cînd eram student la Leningrad.

— La Leningrad?

— Da.

— Cum ai ajuns acolo?

— E o poveste lungă.

Baurdjan tăcu : era limpede că nu mai voia să vorbească despre acest subiect.

— Istorisește-mi ceva despre Leningrad, despre fata aceea, l-am rugat eu.

— Ce rost are ?

— Pentru mine, ca scriitor, e foarte necesar. Vreau să te cunosc sub diferite aspecte.

— Nu povestesc pentru dumneata.

— Nu pentru mine ?

— Nu pentru dumneata, ci pentru o întreagă generație. Ar fi stupid și nedemn să-i bag pe gît propria-mi viață.

Am oftat. Cu ce argumente aş fi putut schimba hotărîrea acestui om îndărătnic ?

— Fiindcă veni vorba de femei, urmă Baurdjan, în loc de balivernele care uneori le poți îndruga în bordeie pe front, hai să discutăm o problemă serioasă și anume : despre femeia în război, în rîndurile Armatei Roșii angajată în lupte.

În zilele bătăliei de la Moscova, în calitatea mea de comandant de batalion, am rezolvat această problemă cît se poate de simplu : femeia nu are ce căuta în unitățile luptătoare. Scurt și cuprinzător. Clar ca bună-ziua. O problemă care nu se mai discută.

În coloana batalionului nostru n-a mărșăluit niciodată vreo femeie, în frontul nostru n-a pătruns niciodată vreo femeie, și totuși, odată...

De fapt ar fi trebuit să amintim despre întîmplarea aceasta în paginile cărții noastre anterioare, unde sînt descrise primele lupte pe care le-a dat batalionul, retragerea noastră către Volokolamsk. Să revenim deci la tablourile de atunci, la tristul nostru marș de noapte.

...Rînduit în coloană pe companii batalionul mărșăluia în beznă prin clisa dezghețată. Treceau soldați, tunuri, cărucioare cu mitraliere, căruțe cu muniție, apoi iar soldați.

Părăseam locurile acelea căutînd să ne strecurăm din punga în care ne prinseseră nemții. Satele din dreapta și din stînga noastră erau ocupate de dușman ; rămăsese liberă doar o gîtuitură îngustă ; trebuia să

ne folosim de beznă, de întunericul nopții, pentru ca, potrivit ordinului primit, să ne retragem către ai noștri și să facem joncțiunea cu unitățile diviziei.

Coloana era condusă de Zaev. Compania lui pășea în frunte. Zaev mergea neobosit, bălăbănindu-și brațele lungi. Se scurgeau neconținut rînduri, rînduri de soldați, atelaje. Iată și grupul de ostași pripășiți la noi : erau cei care se rătăciseră de comandantii, de unitatea lor și se alăturaseră batalionului nostru. Îi conducea politrucul Bozjanov și îi însoțea și instructorul cu propaganda, Tolstunov.

Stăteam pe cal și priveam din șa coloana care trecea prin fața mea. Am observat deodată că în rînd cu Bozjanov și Tolstunov mai mergea cineva. Ia te uită ! Ce naiba ! O fustă ? Nu se poate ! Mi s-o fi năzărit... Și totuși nu. Printre siluetele bărbaților se zăreau din cînd în cînd niște piciorușe încălțate cu șoșonei femeiești, se vedea o fustă.

Am strigat :

— Stai !

Coloana s-a oprit.

— Femeia să iasă din front !

O făptură feminină ieși din rînduri și se apropie cu pași șovăielnici. Întors către soldați am comandat :

— Înainte marș !

Coloana se puse în mișcare. Doar Tolstunov și Bozjanov rămaseră locului, pe marginea drumului.

— Cine ești dumneata ?

În întuneric răsună un glas de femeie :

— O felceriță... Mă numesc Zaovrajina....

— E din satul Vasilievo, adăugă Tolstunov. Fuge de nemți, comandantule.

— Ce-i asta ? De ce nu mi-ați raportat nimic ? Cine v-a permis să primiți civili în coloana batalionului ?

Bozjanov vru să spună ceva, dar l-am întrerupt :

— Nici o vorbă ! Treceți imediat la locurile voastre !

— Și cu mine cum rămîne ? întrebă fata. Mă lăsați la nemți ?

Am scos lanterna de buzunar și am apăsă pe buton. Fișia de lumină smulse din întuneric un chip de fată tipic rusesc, cu o gropiță în bărbie. l-am zărit, în

treacă, ochii cenușii întunecați, cu o privire gravă. Imediat fata începu să clipească des, orbită de lumina aprinsă pe neașteptate. Am lăsat lanterna mai jos și snopul de raze căzu pe un demiu negru, pe curelele bocceluței din spate, pe trusa de felcer atârnată la sold. Apoi mănunchiul de lumină lunecă pe ciorapii de bumbac, ieftini, pe șoșonii plini de noroi, în care mustea probabil apa. M-am simțit îmboldit să-i mai văd încă o dată privirea și am ridicat puțin lanterna. În licărirea slabă a luminii, am deslușit iarăși ochii cenușii care se așteptau, fără teamă, asupra mea. Căutătura lor severă m-a uimit din nou!

Intr-adevăr, sosise un moment grav pentru ea! Încălțată cu cizmulițe, cu o bocceluță în care își aruncase în grabă câteva boarfe, fata intrase în rândurile ultimului batalion din Armata Roșie în retragere, se luase după noi. O chemaseră vremurile neobișnuite, o chemase marele război. Și în ochii ei nu se citea teama în fața viitorului.

Am stins lanterna.

— Cum te cheamă? am întrebat-o.

— Varia.

— Ei bine, Varia, o să te scoatem de aici. Treci la loc în coloană. În scurt timp vom ajunge la destinație, și o dată sosiți am să-ți spun: iată, Varia, drumul nostru. Și tu ai să-ți vezi de drumul tău...

— Dar nu se poate să rămân cu voi?

— Nu, cu noi nu se poate.

După ce trecurăm de satul Dolgorukovka, ocupat de nemți, pe care-l ocolirăm, ne ieși înainte, bucuros, ajutorul șefului de stat-major al regimentului, locotenentul Kurganski. Asta însemna că ajunseserăm la ai noștri.

Kurganski ne aduse un dar: două căruțe cu pîine albă, proaspătă, coaptă chiar în cursul nopții. Mă uitam la căruțele acelea acoperite cu prelate, la roțile cu șine de oțel sclipitoare, care străbătuseră drumul de la Volokolamsk pînă la noi și fredonam în gînd: „Sîntem la ai noștri! Sîntem pe pămîntul pe care se află ai noștri!”

Prin vălul de ceață al dimineții răzbăteau zorii unei noi zile. Am hotărît să adăpostesc batalionul în păduricea din apropiere, ca oamenii să mănînce și să se odihnească.

Varia, în paltonașul ei negru, cu basca neagră pe cap, cu bocceluța în spinare, intră și ea cu soldații în pădure. Am chemat-o din nou din coloană. Se apropie, aruncă o privire către coloană, apoi ridică ochii către mine. În lumina leșetică a dimineții, trăsăturile chipului ei — buzele mari, bine conturate, fruntea înaltă, părul închis, pieptănat simplu, cu cărare la mijloc — mi se părură mai fine decît noaptea la lumina lanternei. Liniile obrazului, puțin cam grosolane de felul lor, păreau afinate de studiu, de lectură, de o viață spirituală. Toate acestea îndepărtaseră parcă o anumită pojghiță de inexpressivitate. Întreaga ei înfățișare mărturisea forță de țarancă, de fată simplă, din popor. Avea mîini mari, puternice.

— Ei, Varia... Uite pe-aici ți-e drumul. Du-te.

În ochii cenușii întunecați, ațintiți către mine, se iviră lacrimi. Nu mă mișcă prea mult lacrimile femeilor. Dar fata din fața mea părea a nu avea obiceiul să plîngă des.

— Să plec singură? Îngăimă Varia.

Mi s-a făcut milă de ea. Într-adevăr, nu e ușor să pleci singur pe o ceață ca asta.

— Bine, Varia, o să te mai ducem o bucată.

— Dar nu s-ar putea să rămîn pentru totdeauna cu voi?

— Nu, Varia. Noi sîntem ostași. Dacă vrei să rămîi în armată, te vom trimite ceva mai departe, în spatele frontului. Fetele n-au ce căuta la batalion.

Am dus-o la plutonul sanitar, la Kireev, felcerul nostru.

— Kireev, îți încredințez această fată. O cheamă Varia Zaovrajina. Cîți ani ai, Varia?

— Nouăsprezece.

— Am o fată de-o seamă cu tine, spusé Kireev.

— Știu că ești tată... Ți-o dau în păstrare pînă la Volokolamsk. Să ai grijă de ea ca de fiica ta.

Și înainte de a pleca am povățuit-o :

— Bagă de seamă, să nu te încurci cu nimeni pe aici. Să te porți așa cum îi stă bine unei fete sovietice cinstite.

Varia roși. „De ce mă jignești ?” spunea privirea ei.

Îți amintești, sper, cum s-au petrecut lucrurile mai departe. Eu m-am lăcomit să scot cu tot dinadinsul de sub nasul nemților obuzele și tunurile pe care le ascusesem, din pricină că nu am avut cai să le transportăm ; i-am dat ordin lui Bozjanov să ia caii de artilerie deshămați și să aducă tot ce părăsisem. Bozjanov luă caii și plecă împreună cu oamenii lui. Între timp, din diferite colțuri ale păduricii în care ne adăpostisem începură să se audă focuri, se încinsese lupta. Bubuiturile de tun se contopeau într-un vuiet continuu. Il așteptam pe Bozjanov. Fără el nu ne puteam mișca din loc. Valul luptei se apropia din ce în ce. Am ordonat să fie treziți oamenii și să se apuce imediat de săpat ca să organizăm o apărare circulară.

Am inspectat companiile împreună cu Rahimov și ne-am înapoiat la cortul statului-major, trecînd pe lângă plutonul sanitar. Pe după copaci am auzit rîsete zgomotoase de oameni zdraveni. Ce să fie asta ? Răniții nu rîd așa, cu hohote.

M-am îndreptat spre locul de unde venea larma. Într-o poieniță, lângă un pîrîu, trosnea un foc de vreăscuri. Pe foc — un căzanel cu apă. În apropiere erau întinse pe o frînghie rufe proaspăt spălate : halate de sanitari, șervete de tifon, cearșafuri. Ca să fiu drept, trebuie să recunosc că rufăria întinsă la uscat era de un alb uimitor : obișnuita ei nuanță cenușiu-gălbuie părea să se volatilizeze, iar din petele de sînge nu mai rămăsese nici urmă.

Opera Variei ! Spălase rufele chiar acolo, la pîrîu. Paltonul ei zăcea pe jos și în locul lui își trăsese peste rochie o bluză militară. Șoșoneii și-i schimbase datorită grijii unui ostaș bun la suflet, neștiut de mine (n-o fi fost Kireev ?), cu niște cizme soldățești cu cărîmbi de pînză cauciucată. Cu mînecele suflecate, aplecată deasupra unui lighean așezat pe o buturugă

spăla cu mâinile ei mari, încinse, împrôșcînd stropi de spumă.

În jurul fetei se așezaseră, ca atrași de un magnet, aproape toți eroii mei, în frunte cu Tolstunov, proaspăt ras. Brudnii usca la foc pantofii Variei. Tot acolo l-am găsit și pe Filimov, comandantul companiei întii, pe care îl socoteam un exemplu de disciplină și ascultare.

Nu, nu degeaba respectam eu cu sfîntenie porunca : femeia nu are ce căuta în unitățile luptătoare ! În jur răsunau focuri de armă ; situația era cît se poate de încurcată ; în orice clipă ne puteam pomeni încercuți, iar comandantii mei dădeau tîrcoale unei fuste. Varia mă zări și îmi zîmbi, dezvelindu-și dinții mari și frumoși. Zîmbetul ei voia să spună : „Iată-mă și la treabă. Uite că e nevoie de mine.“

Comandantii se ridicară oarecum rușinați și luară poziția de drepți. Ceva mai încolo, lîngă căruțele sanitare, l-am observat pe Kireev și i-am strigat :

— Kireev, la mine ! Așa ai tu grijă de fată ? De ce le-ai dat voie găliganilor ăstora să vină aici ?

— Păi cum s-o scot la capăt cu ei, tovarășe comandant de batalion ? Ei sînt comandanți, pe cînd eu...

— Iar tu ești tată. Ți-am încredințat fata ca unui părinte. Ești dator să faci uz de autoritatea ta paternă și să îndepărtezi pe oricine s-ar apropia de ea.

— Am greșit, tovarășe comandant. N-am îndrăznit...

— Altă dată să nu mai greșești. Și dacă nu te ascultă cineva să-mi raportezi numaidecît. Ai înțeles ?

Apoi, m-am întors spre Rahimov și i-am ordonat :

— Pe toți găliganii ăștia, împreună cu fata, să-i trimiți neîntîrziat la mine, la statul-major.

M-am întors și am plecat.

La cortul statului-major se prezentară îndată, plouați, toți cei pe care-i chemasem. Împreună cu ei, sosi și Varia, în cizme soldățești, cu paltonul ei negru și cu basca neagră pe cap. Toți o sfecliseră, numai Tolstunov schița un zîmbet nepăsător.

— Tolstunov, ce te hlizești cînd te prezinți la comandantul de batalion ?

— De ce mă iei așa, tovarășe comandant? Ce v-a venit să ne bruftuluiți? Știi doar că noi...

L-am întrerupt imediat:

— Dumneata, tovarășe politruc, nu-mi ești subordonat, dar dacă ai de gînd să te iei la harță cu mine, fii bun și părăsește batalionul.

Tolstunov nu mai scoase o vorbă.

— Și cu tine ce-i Filimonov? Comanzi o companie sau ai plecat cu o domnișoară la plimbare în pădure?

Filimonov era foarte sensibil la observațiile pe care i le făceam de față cu alții. După cum știi, era ofițer activ, fost grănicer. După convingerea lui, pe care de altfel nu și-o ascundea, numai grănicerii știau să-și îndeplinească fără cusur datoria de militari. Asculta muștrările mele cînd roșind, cînd pălînd, iar mușchii obrazului îi tresăltau nervos sub piele.

— Ai vrea să-ți cruț amorul propriu, am urmat eu, ei bine, n-am să ți-l cruț. Ești gata să te ții după orice fustă!

— Tovarășe comandant, e prima oară...

— Gura! Ce, nu înțelegi în ce situație ne aflăm? Nu-ți dai seama că nemții pot să se ivească oricînd, din orice parte? Fiecare trebuie să stea la postul lui. Apoi l-am ocărît zdravăn și pe Brudnii. După ce le-am tras o chelfăneală bună tuturor acestor eroi ai mei, le-am spus:

— Plecați... Iar tu Zaovrajina... Dacă ai să te porți așa...

— Doamne sfînte, dar cum m-am purtat?

— Știi foarte bine. De ce i-ai adunat în jurul tău pe vlăjgani ăștia?

— Nu i-am adunat eu. Nici prin cap nu mi-a trecut să...

— Atunci de ce le-ai împărțit zîmbete? Ține minte: pentru cea mai mică abatere, pentru cochetărie — auzi ce-ți spun? — te pun pe buturuga asta, iau sabia și te fac bucățele! Și o dată cu tine și pe admiratorii tăi. Ai înțeles? Răspunde: ai înțeles?

— A-am... înțeles, rosti ea cu buzele tremurînde.
...În cele din urmă, coloana batalionului ajunsese la Volokolamsk. Mergeam în fruntea coloanei, pe strada principală, cînd l-am zărit pe trotuăr pe doctorul Gre-cișkin, șeful serviciului sanitar al regimentului. M-am apropiat de el, am schimbat cîteva cuvinte, apoi am așteptat, pînă ce au ajuns căruțele plutonului sanitar în dreptul nostru. Într-una din căruțe sedea, în bătaia ploii, Varia cu paltonașul ei negru pe spate. Am oprit căruța.

— Varia, dă-te jos! Doctore, iată un dar pentru dumneata. E o fată muncitoare și cinstită. În viitor, medic și ea. A venit cu noi ca să scape de nemți. Dumitale o să-ți fie de folos, are să îngrijească răniții. Sînt sigur că n-o să-ți pară rău că ți-am dat-o.

Doctorul o salută pe Varia și îi spuse:

— Nu e puțin lucru să ai o recomandare de la comandantul nostru de batalion. O să-ți găsim un loc, Varia.

Fata îmi aruncă o privire de rămas bun. În ochii ei cenușii, serioși, se citeau și recunoștință și mîhnire. L-am strîns mîna cam aspră și am plecat.

Drumul de luptă pe care l-a străbătut apoi batalionul, devenit rezervă a comandantului diviziei, îți este cunoscut. După ce am barat înaintarea inamicului, închizînd spărtura de la Volokolamsk, am fost din nou izolați și din nou — mergînd în formație și păstrînd ordinea — am trecut peste zona ocupată de inamic ca să ajungem la ai noștri.

În sfîrșit, batalionul a putut să facă un popas ca să se odihnească. Fiînd repartizați iar în rezerva lui Panfilov am fost trimiși în eșalonul doi, la cinci-șase kilometri în spatele liniei întii. Companiile s-au instalat în cîmp și și-au săpat adăposturi. Statul-major al batalionului și subunitățile speciale au fost cartiruite în satul Rojdestveno.

În primele zile ale lunii noiembrie 1941 a fost un ger timpuriu. Tot frontul de la Moscova se afla într-o pauză operativă care se prelungea. Nemții nu izbutiseră să răzbească spre Moscova din mișcare, nu reușiseră să înfrîngă rezistența noastră, de aceea adu-

ceau forțe proaspete, pregătindu-se să facă un nou salt. Pînă una alta, acționa numai artileria. Urechea se obișnuise cu zgomotul monoton al canonadei, care în răstimpuri se întetea. Din cînd în cînd, inamicul trăgea și asupra sătucului nostru. Nemții, ce-i al lor, nu ne slăbeau de loc. Noaptea nu era chip să fumezi fără să te ferești: adeseori hitleriștii trăgeau cîte zece-douăzeci de mine cînd zăreau o flăcăruie de chibrit sau o țigară licărind în nopte. Cu toate astea, după luptele grele de pînă atunci, ne odihneam mai mult sau mai puțin liniștit. Perioada aceasta de acalmie ne-a îngăduit să sărbătorim într-un cadru solemn ziua de șapte noiembrie — a douăzeci și patra aniversare a mării noastre revoluții. Cu prilejul acestei sărbători, divizia lui Panfilov a primit daruri din Kazahstan: vestitele mere uriașe de Alma-Ata, bomboane, vin.

Incet-încet ne-am obișnuit cu acest trai tihnit, și am început chiar să ne facem vizite reciproce.

În seara despre care am să-ți vorbesc acum, stăteam aplecat asupra caietului meu, și îmi continuam însemnările despre luptele batalionului. Era de față tot micul meu stat-major. Tolstunov și Bozjanov se culcaseră, împărțind frățește patul lat, îngăduindu-și, cu aprobarea mea tacită, să tragă un pui de somn după masă. Rahimov se cufundase în îndeletnicirea lui preferată (în care era un adevărat artist): desena cu tuș scheme-anexe grafice la însemnările mele.

Deodată se deschise ușa.

— Imi permiteți, tovarășe comandant?

În prag stătea felcerul Kireev. Mi se părea că îi sticlesc șiret ochii și că buzele lui de om blajin sînt gata să zîmbească.

— Un eveniment neobișnuit, tovarășe comandant de batalion, urmă el, cu glas scăzut.

Tolstunov se trezi și se ridică în capul oaselor. Bozjanov întredeschise ochii și, toropit încă, înălță capul. În somn fața lui se făcuse trandafirie.

— Ce eveniment? l-am întrebat eu.

— Mi-a venit în vizită fiica.

— Fiica ta?

— Da. Fiica mea, Varia Zaovrajină. Cred că n-ai uitat-o ?

Tolstunov își lăasă picioarele desculțe pe dușumea. Bozjanov dădu la o parte mantaua care îndeplinea funcția de pătură și cîț ai clipi îi pieri orice urmă de somn. Pînă și Rahimov puse creionul jos.

— Și unde-i ? am întrebat eu.

— N-a cutezat să vină la dumneavoastră, tovarășe comandant de batalion.

— Așa-a ?... A intrat frica în ea ?

— Nu... Dar așteaptă să fie invitată.

— I-auzi ! Se ține mîndră, va să zică ?

— Căm așa.

— Păi poștește-o. Voi fi bucuros s-o văd. E departe ?

— Da' de unde. E chiar aici. În pridvor.

— Tovarăși ofițeri, faceți ordine generală imediat ! am comandat eu.

De altfel, dispozițiunea s-a dovedit de prisos. Tolstunov apucase să-și pună obielele, și-și trăgea cizmele. Bozjanov își recăpătase vioiciunea : într-o clipă mantaua ajunsese în cui : foaia de cort mototolită, care acoperea salteaua, se netezi parcă de la sine ; prin părul lui negru, trecu un pieptene. Între timp, Rahimov pusese mîna pe mătură și împingea o gră-măjoară de gunoi într-un colț.

— Kireev, poștește musafira. Nu lăsa fata să aștepte. Sincenko !

— Prezent, răsună un glas din tindă.

— Avem musafiri. Pune samovarul.

— A și început să clocotească.

După cîteva clipe, Varia, întovărășită de tatăl ei adoptiv, păși pragul căsuței în care ne instalasem statul-major. Era îmbrăcată în uniformă militară. În loc de palton, purta o manta ajustată în talie. O pereche de cizme ușoare, mici, care îi veneau ca turnate, luaseră locul șosoneilor ei de damă de la început, și cizmelor uriașe soldățești din pînză impermeabilă, pe care le primise mai tîrziu de la batalion. Pe căciula-i ostășească cu clape, ce-i acoperea părul, era prinsă la locul cuvenit o stelută roșie de tablă. Varia mă salută ostășește.

— Tovarășe comandant, rosti ea, m-am prezentat la invitația dumneavoastră. Sînt felcerul militar Zaovrajina.

— Tovarășă felcer, i-am răspuns eu, după cum prevede regulamentul, militarii se prezintă la comandant numai în trei cazuri: cînd sînt numiți într-o nouă funcție, cînd se înapoiază din concediu, sau cînd își părăsesc unitatea. În toate celelalte cazuri ei vin la comandant. Te-ai lămurit?

— Da.

— Iar acum, Varia, poți să-ți scoți mantaua. Ia loc și te rog să te simți ca acasă.

Varia duse din nou mîna la căciulă și salută regulamentar. Mulțumită de uniformă ei militară, de faptul că avea dreptul să salute ostășește și de îndemînarea cu care executa această mișcare încă neobișnuită pentru ea, Varia surîse deodată, descoperindu-și dinții mari și frumoși. În aceeași clipă însă strînse buzele și zîmbetul dispăru brusc.

— Ce-i asta, Varia? o întrebă Tolstunov. Ți-e teamă să zîmbești?

— Mi-e teamă de comandantul vostru, răspunse ea. Mi-a interzis să zîmbesc. Mi-a spus că dacă voi îndrăzni, mă pune pe o buturugă, ia sabia și mă face bucățele.

În ochii ei cenușii, cînd serioși, cînd veseli, cînd înrouați de lacrimi ce stăteau gata să izbucnească, străfulgerară sclipiri de rîs. Văzînd că Bozjanov abia se stăpînește să nu-l pufnească rîsul, m-am întors spre el, dar... Dar nu poți să fii veșnic aspru. Trebuie să știi să și glumești și să înțelegi gluma. Și atunci izbucnind în rîs, am spus:

— Mă iei peste picior... Pentru musafiri, Varia, se ridică interdicția. Și de aci înainte, gata, să nu mai pomenesti nici o vorbă despre cruzimea mea.

Totuși am mai primit o înțepătură.

— Tovarășe comandant, glăsuî Kireev cu un aer nevinovat, v-o las în păstrare.

Iată că și el mi-a întors propriile mele cuvinte. Ce să-i faci, am înghițit-o și pe asta.

— Bine. Poți să pleci. O să am grijă de fiica ta.

Varia își scoase căciula și mantaua, își nătezi cu palma părul împărțit în două de cărarea dreaptă, își potrivi bluza, cam mare, prea largă în umeri și la gît; mînecele prea lungi și le scurtase, pîngălindu-le singură. În schimb, fusta largă, de tip militar, era frumos cusută și-i venea de minune. Varia se apropie din nou de mine și îmi spuse:

— Tovarășe comandant...

— Varia, am întrerupt-o eu, pentru tine nu sînt comandant. Spune-mi locotenent-major...

Fata tăcu o clipă. Ochiul ei cenușii mă priveau serioși.

— Și dacă vă rog, îmi îngăduiți să vă spun comandant?

— Ce să-i faci, fie, m-am învoit eu, e greu să refuzi un oaspete.

— N-o să vă retrageți această permisiune?

— Să mi-o retrag? Nu, Varia, niciodată! Făgăduiala dată e datorie curată! O dată ce ai dăruit ceva, nu mai iei înapoi darul!

— Aveți dreptate! și deodată Varia luă din nou poziția de drepti. Dacă-i așa, atunci vă rog să-mi permiteți, tovarășe comandant, să mă prezint. Nu să vin, ci să mă prezint.

— Aha! Asta era!... Nu! Să lăsăm asta, Varia. Ia loc... Sincenko, cum stai cu samovarul?

Fata tăcu mîhnită. Totuși, de îndată ce Sincenko aduse samovarul și începu să așeze „serviciul de ceai”, ea se apucă să-l ajute. Mîinile ei mari, roșii, se mișcau iute, cu îndemînare. În ceainicul de faianță, în care se pregătea esența, Varia descoperi o grămadă de ceai umed, întrebuintat. Sincenko vru să-i ia ceainicul din mînă.

— Dați-mi-l să-l vărs afară.

— Ce-ți trece prin cap? se împotrivi Varia. Asta-i cel mai bun mijloc împotriva prafului.

În aceeași clipă, firele de ceai umede fură împrăstiate pe dușumea. Bozjanov interveni șugubăț:

— Tovarășul Rahimov a măturat abia adineauri.

Varia se mulțumi să clatine din cap, apoi, aruncînd o privire pe fereastra care nu fusese încă lipită pentru iarnă, spuse :

— Tovarășe comandant, permiteți să mai intre cineva ?

— Cine anume ?

— Aerul proaspăt.

Toți izbucniră în rîs. Intr-o clipă fereastra fu deschisă. Abia în clipa în care se revărsă mai multă lumină în odaie mi-am dat seama cît de mînjite și pline de praf erau geamurile. Afară era o iarnă timpurie, ca prin ținuturile rusești ; viscolea și pe fereastra deschisă pătrundeau în casă fulgi de nea ce se topeau în zbor.

Varia făcea curățenie cu aceeași rîvnă cu care spă-lase odinioară rufe pe malul pîrîului din pădure. În cele din urmă camera fu dereticată și aerisită. Nu rămăsese urmă de gunoi sau de praf, geamurile stră-luceau, proaspăt spălate, vesela scliffea lustruită, lună. Puteam să ne așezăm la masă, mai ales că eram bo-gați : pe ziarul întins erau rînduite cutii de conserve, o bucată de unt, salam, fursecuri, și chiar două batoane de ciocolată din rația noastră de comandanți.

În timp ce luam ceaiul, mai apăru un musafir : lo-cotenentul Muhametkul Islamkulov.

Contrar obiceiului statornicit în viața noastră de luptători înăspriți, el nu dădu buzna în odaie cu că-ciula în cap și cu mantaua pe el, ci se dezbracă în tindă și intră în bluză, cu capul descoperit și cu un zîmbet prietenos, reținut. Era un cazah bine făcut, chipeș. Totul era frumos la el : curbura umerilor puternici, ușor rotunjiți, linia dreaptă a gîtului, care susținea un cap mare, armonios. Fruntea înaltă și bombată era încununată de un păr ca pana corbului — mai negru decît al meu — dat pe spate. Sprîncenele se arcuiau perfect deasupra ochilor mari și negri. Obrajii plini doar cît trebuie, cu pielea mată, îmbujorată de gerul de afară, nu lăsau să iasă în evidență pomeții proeminenți.

Intră în încăpere și se înclină. Cu două săptămîni în urmă luptasem amîndoi cot lă cot, și îi pusesem pe

fugă pe nemți lângă satul Novleanskoe. Gloanțele ne înfrățiseră. Venind ca oaspete, Islamkulov ar fi putut să se năpustească spre mine cu brațele larg deschise, ca să mă îmbrățișeze. Dar el nu o făcu ci se înclină doar, cuviincios și reținut.

I-am ieșit în întâmpinare și i-am strâns bucuros mîna cizelată, frumoasă. Apoi ne-am apropiat de Varia.

— Ei, tovarășă felcer...

Fata se ridică imediat.

— Ți-l prezint pe locotenentul Islamkulov, comandant de companie dintr-un alt batalion. E un reprezentant al intelectualității noastre cazahe, om cu studii superioare. Firește, el condamnă ferocitatea mea și consideră că sînt lipsit de suflet. De altfel, ține seama, Varia, că are și un comandant de batalion nu prea aspru.

Varia nu răspunse nimic, ci se îmbujoră doar. Se vede că iar o jignisem.

— Baurdjan, făcu Islamkulov, de mult voiam să-ți spun, dar din cauza războiului tot n-am avut timp... De mult voiam să-ți spun : *kai jere, aksakal !*

Aceste trei cuvinte prin care părea să pună capăt vechilor noastre dispute, fuseseră rostite în chip solemn. În rusește ele înseamnă : „Ai dreptate, bătrîne !” Bătrîne... Dar eu sînt cu cinci-șase ani mai tînăr decît Islamkulov și, pînă acum, acest intelectual kazah, cunoscător profund al obiceiurilor străvechi ale poporului nostru, nu mă cinstise niciodată cu numele de *aksakal*. Dimpotrivă, mai înainte, pe cînd mă aflam încă la Alma-Ata eram veșnic adversari în discuțiile noastre. Acum, cînd a venit ca oaspete, a recunoscut că dreptatea este de partea mea, exprimînd acest lucru în marea limbă a akînilor noștri. Am înclinat capul în semn de mulțumire.

La masă se încinse o discuție însuflețită. Mă uitam la Islamkulov, care vorbea despre el, despre compania lui, și îmi aminteam de întîlnirile, discuțiile și divergențele noastre. În timpul acestor dispute, lui Islamkulov îi plăcea să jongleze cu raționamentele, să argumenteze în fel și chip. Nu era repezit în vorbe și gesturi. Chiar cînd îi trăgea cîte o admonestare unui subordo-

nat, își cîntărea cu grijă cuvintele, străduindu-se să fie convingător.

Cîndva mă condamnase cu toată sinceritatea. Odată, am luat parte amîndoi, în calitate de ofițeri de rezervă concentrați, la o aplicație în apropiere de Alma-Ata. După o zi întreagă de instrucție în munți, îmi conduceam bateria spre tabără. Erau osteniți și caii și oamenii. În apropierea taberei am comandat: „Tonul la cîntec!” Dar îi toropise pe toți o oboseală cumplită și nimeni nu deschise gura. Atunci am ordonat pe un ton răstît: „Ocolire la stînga împrejur — marș”, și am pornit din nou cu bateria în munți. Am mai făcut instrucție încă două ore și ne-am îndreptat spre tabără abia cînd s-a întunecat de-ă binelea. Ajunși în același loc, unde bateria nu executase comanda, am strigat din nou: „Tonul la cîntec!” De astă dată toți au prins să cînte.

Seara, Islamkulov a venit la mine în cort. „Nu se poate să te porți așa, Baurdjan. Procedezi prea aspru. Prea dur.” „Ba se poate! Orice ordin trebuie să fie executat. Fiecare ostaș trebuie s-o știe, să-i intre în sînge, să devină o a doua natură.”

În seara aceea Islamkulov nu s-a declarat de acord cu mine. Acum însă, după ce a trecut prin lupte și a văzut ce înseamnă stihia războiului, a venit la mine și cel dintîi lucru pe care mi l-a spus, a fost: „Ai dreptate, *aksakal!*” Să fi știut Islamkulov că doar cu cinci-șase zile în urmă generalul Panfilov a ciocnit cu mine, turnîndu-mi în păhărel cincisprezece picături! Poate că și eu ar fi trebuit la rîndul meu să-i răspund în același fel cu o mărturisire. Căci și el avea dreptate în aceeași măsură. Trebuie să recunosc, însă că, atunci, seara, aceste gînduri au rămas o taină a mea.

Între timp se înserase. Am aprins o lampă de gaz. Potrivit regulilor stabilite pentru mascarea luminii, Sincenko a astupat bine ferestrele. Învăluți de lumina palidă a lămpii, strînși roată în jûrul mesei, cerçul nostru deveni parcă mai intim. Băurăm cîte un păhărel de votcă, apoi încă unul.

Varia nu voia nici să ducă paharul la gură. Umplea tăcută cîmile cu ceai. M-am uitat la ea.

— Judecă și tu, Islamkulov... Fata asta se roagă s-o primesc în batalionul meu. Eu sînt convins că femeia n-are ce căuta în front. Și dacă nu mă înșel, comandantii de oști din toate vremurile au fost de acord cu mine în această privință.

— Ai uitat războiul civil, răspunse Islamkulov. Și apoi, Războiul pentru Apărarea Patriei a schimbat multe noțiuni. Ceea ce era considerat înainte de neconceput, devine acum posibil, ba chiar necesar uneori.

Ușa se deschise din nou. În odaie intră ofițerul de serviciu pe batalion, locotenentul Timoșin. Era un tînăr abia trecut de vîrsta adolescenței, întotdeauna cu inima deschisă, modest și sfios. Abătîndu-și rușinat privirea de la grupul nostru, Timoșin raportă:

— Tovarășe comandant, permiteți să raportez. La una din case ferestrele nu sînt bine mascate. Cer să le mascheze, iar cei de acolo îmi spun că sînt obraznic.

— Cine anume?

— O femeie tînără... Și nu pot să fac nimic.

— Cum nu poți să faci nimic? Ce, îți trebuie dădăcă?

Timoșin plecă rușinat capul.

— Ia doi soldați, i-am ordonat eu, și adu-o aici pe această femeie. Împreună cu ea, să mi-i aduci aici pe toți cei pe care-i vei găsi în casă. Ai înțeles?

— Am înțeles, tovarășe comandant.

Am băut mai departe ceaiul. Întreruptă pe neașteptate, discuția noastră cu privire la rostul femeii pe front nu s-a mai înfiripat. Am trecut la alte teme.

După vreun sfert de ceas, Timoșin aduse în încăpere o femeie frumoasă, cu buzele roșii, vopsite.

— De ce nu respecti rînduielile, frumoaso? Ba încă mai și insulti un ofițer?

Femeia se arată indignată.

— Ce va să zică asta, frumoaso? Ce vorbă-i asta?

— Ia te uită ce îndrăzneță e... Timoșin! Ai găsit pe cineva la ea?

Timoșin șovăi o clipă.

— Da, tovarășe comandant.

— Pe cine ?

Tînărul locotenent se simțea vădit stînjenit. În sufletul lui se dădea probabil o luptă între cinste și delicatețe. Nu cuteza să rostească cu glas tare numele vinovatului și nu răspunse.

— L-ai adus aici ? l-am întrebat eu din nou.

— Da. E aici tovarășe comandant. În tindă.

— Adu-l aici. O să vedem acuși, frumoaso, cine este apărătorul dumitale.

După cîteva clipe, se înfățișă înaintea noastră — cine credeți ? — comandantul de companie Efim Efimovici Filimonov. A intrat în odaie încruntat. Obrajii lui, proaspăt rași, pîrliți de vînt, erau întotdeauna cam roșii. Acum i se înroșise și gîtul. Totuși în această clipă atît de neplăcută pentru el, Filimonov izbuti să-și păstreze atitudinea de ostaș exemplar. Lipi călciile după toate regulile, mă salută, apoi lăsă jos, cum se zice, fulger, mîna de la căciulă.

Cei din jurul mesei izbucniră în rîs. Varia, căreia nu de mult Efim Efimovici îi dăduse tîrcoale, pufni și ea. Am privit-o chiorîș și, în aceeași clipă, a închis gura și și-a acoperit-o cu degetele.

Mușchii obrazului lui Filimonov tresăriră nervos. De fapt, își luase pedeapsa. Aș fi putut să-i spun „Plea-că !” și cu asta să termin. Dar nu, nu aveam dreptul să slăbesc cîtuși de puțin exigența militară.

Femeia cea sulemenită mai făcea încă pe viteaza și se rățoia.

— Ai încălcat ordinea în zona frontului, i-am spus. Nu te-ai supus ordinului dat de ofițerul de serviciu pe garnizoană. Îți dau două ceasuri ca să te pregătești. Stringe-ți boarfele și peste două ceasuri să nu te mai prind prin sat !

Femeia se arătă din nou revoltată.

— Gura ! m-am răstit eu. Filimonov !

— Ordonăți, tovarășe comandant.

— Îți conduci amica pînă la satul Golubțovo și o lași acolo. Apoi să-mi raportezi de executare.

Filimonov se întunecă și mai mult la față, dar răspunse :

— Am înțeles !

— Vezi de-ți potolește prietena.

Filimonov mai zăbovi o clipă, mușcându-și buza de sus. Voia, probabil, să mă roage să revin asupra ordinului, dar spiritul de disciplină biruise în el.

— Să mergem, îi spuse el femeii.

Tonul lui era ferm. Femeia se domoli.

• După plecarea lor, în odaie se lăsă tăcerea. Tolstunov și Bozjanov rămaseră cu privirile pironite asupra cănilor de ceai ; știau, pesemne, că și ei au ceva păcate. Islamkulov, așa cum se cuvine să se poarte un musafir, nu se amestecă în treburile noastre. În cele din urmă, Tolstunov își ridică privirea și i se adresa Variei zîmbind :

— Ia spune, Zaovrajină, tot mai vrei să faci serviciu în subordinea acestui comandant feroce ?

— Vreau, răspunse fata simplu...

— Nu, Varia, i-am spus eu. N-am să admit o femeie în rîndurile batalionului ! Să nu mai discutăm despre asta.

Aceasta a fost hotărîrea mea. Scurt, clar și răspicat.

De altfel, cred că și noi doi, tovarășe mîzgălit de hîrtie, ar fi cazul să nu mai pălăvrăgim despre femei. Ce-i drept, cînd ești la odihnă, uneori e îngăduit să te mai ții și de așa ceva... Dar odihna batalionului, acest scurt răgaz în cadrul mării bătălii, era pe sfîrșite.

PANFILOV A VENIT SĂ PRÎNZEASCĂ CU NOI

Intr-o seară m-a chemat la telefon Panfilov.

— Noroc, tovarășe Momîș-Uli. Cum te mai simți ? Cum o mai duci ?

— Vă mulțumesc, tovarășe general. Toate-s în ordine. Conform regulamentului.

— Cu ce te îndeletnicești în prezent ?

— Imi revăd caietul de însemnări, tovarășe general. Mai îndrept cîte ceva. Pun la punct ce mi-ați încredințat dumneavoastră, tovarășe general.

— Pui la punct ? Ai și reușit să termini ? Mă bucur, tovarășe Momîș-Uli, mă bucur foarte mult... Mîine vin să iau prînzul la dumneata. Sper că nu ți-ai uitat făgăduiala ?

— Ce făgăduială, tovarășe general ?

— Să pregătești un pilaf. Mi se pare că ai niște meșteri tare pricepuți în treaba asta.

— Am, într-adevăr.

— Cine anume ?

Uimit în sinea mea de curiozitatea inepuizabilă a generalului, i-am răspuns :

— Politrucului Bozjanov îi place să facă pe bucătarul. Gătește destul de bine mîncărurile noastre naționale.

— Ei, să-l vedem de ce-i în stare... Atunci, tovarășe Momîș-Uli, așteaptă-mă mîine la prînz.

La asta s-a rezumat toată discuția noastră telefonică din seara aceea.

După cum mi se adresase : „Cum te mai simți ?” „Cum o mai duci, vin să iau prînzul la dumneata !”,

ai fi zis că generalul îi telefonase unui bun prieten. În glasul lui, întotdeauna puțin răgușit, ca al oricărui fumător vechi, nu se deslusea nici cea mai mică nuanță de ton de comandant.

Noaptea m-am trezit brusc. Tolstunov sforăia ritmic, iar Rahimov răsuflea în somn atît de lin, încît aproape nu-l auzeam. Afară era o liniște desăvîrșită. Nici cel mai mic zgomot nu trăda că sîntem în vreme de război. Deodată m-a străfulgerat un gînd: „Ai și reușit să termini?” De ce o fi rostit generalul aceste cuvinte? Ce-a vrut să spună cu asta?

A doua zi Panfilov veni ceva mai devreme de ora prînzului.

Lucram în odăița mea, cînd am zărit deodată pe fe-reastră o sanie, oprindu-se la porțiță. Cu căciula în cap, îmbrăcat într-o scurtă îmblănită, lungă pînă la genunchi, Panfilov sări ușurel pe pămîntul înghețat, acoperit de zăpadă. Mi-am potrivit în grabă bluza și i-am ieșit în întîmpinare în pridvor.

— Tovarășe general! Batalionul unu din regimentul *Talgar*, aflat în rezerva comandantului de divizie, ocupă...

— Să mergem înăuntru... Nu e vară, ai să răcești.

Generalul intră în tindă și deschise larg ușa spre cămăruța în care într-un cuptor rusesc încins se să-vîrșeau minuni de artă culinară. Chiar în clipa aceea, Bozjanov, legat după mijloc cu un șorț alb, nu prea curat, asistat de bătrînul Vahitov în chip de simplu observator, scoase din cuptor un ceaun, ce fierbea înă-bușit și-l puse pe prichici. În timpul celor cîteva zile de odihnă, Bozjanov apucase să se împlinească puținel. Luminată de jarul din cuptor, fața lui rotundă lucea. Se întoarse și, văzîndu-l pe general, rămase o clipă încremenit, apoi aruncă cleștele cît colo, își smulse șorțul, și luă poziția de drepti.

— Noroc, tovarășe Bozjanov, zise generalul. Vreau să văd cum gătești și te rog să vii și dumneata să iei masa cu noi.

Panfilov contemplă norii de aburi care țîșneau de sub capac și inspiră adînc.

— Nu miroase rău... Ai gătit o cantitate zdravănă ?

— Da, tovarăşe general. Are să ajungă şi are să mai şi rămînă, răspunse voios Bozjanov. Dar trebuie să mai aşteptaţi o oră.

— Şi două, spuse Panfilov, şi, scoţînd ceasul din buzunar, îl privi, netezind cu degetul mare sticla bombată. Tovarăşe Momîş-Ulî, să profităm de timpul ăsta ca să mai stăm de vorbă cu comandanţii de companie. Ai ceva împotriva ?

— Am înţeles. Ii chem imediat.

M-am întors ca să-l strig pe Rahimov, dar modestul şef de stat major al batalionului, care făcea totul fără zarvă, intrase pe nesimţite în cămăruţă şi se afla lîngă mine.

— Rahimov, telefonează la companii şi cheamă-i pe comandanţi aici.

— Nu, lasă să facem altfel, interveni Panfilov. Ia sania mea, tovarăşe Rahimov, şi adu-i pe comandanţi aici.

Rahimov se îndepărtă cu paşi uşori.

— Intre timp, tovarăşe Momîş-Ulî, noi amîndoi să lucrăm puţin. Unde ţi-e masa de lucru ?

L-am condus pe general în odăiţă. Se dezbracă, îşi trecu peste umărul vestonului nou-nouţ cureluşa port-hartului, pe care o purtase mai înainte peste scurtă, şi, gîrbovindu-se vizibil, se apropie de masă, unde erau împrăştiate tot felul de hîrtii de-ale mele : caietul cu descrierea luptelor, o hartă ferieniţită, care îşi făcuse datoria şi pe care rămăseseră întipărite marşurile şi aliniamentele batalionului, un regulament de luptă. Panfilov cercetă cu mult interes hîrţiile mele. Degetele lui negricioase, brăzdate de zbîrcituri se întinseră spre regulamentul cu coperta roşie ; Panfilov îl luă, vru pesemne să-l deschidă, dar se răzgîndi şi-l puse la loc. Scoase apoi o cutie de ţigări *Kazbek*, îmi oferî una, scotoci prin buzunarul scurtei ca să-şi găsească bricheta şi scăpără de cîteva ori. Scînteile nu aprinseră fitilul. M-am grăbit să-i ofer un chibrit. Trăgînd din ţigară, Panfilov răsuci de cîteva ori înciudat bricheta, apoi o băgă în buzunar.

— Stai jos, tovarăşe Momîş-Uli. Aşeză-te aici lângă mine.

Generalul scoase harta lui din porthart. Imi apărură din nou în faţă frontul diviziei, linia subţire a apărării noastre de la Volokolamsk. Marginea hărţii retezase o parte din străzile oraşului, ocupat cu două săptămîni în urmă de către nemţi. Sătuleţe, gări cu căsuţe în jurul lor, cantoane, mici înălţimi conturate cu cafeniu, insuliţe verzi marcînd pădurile, drumuri şerpuite de ţară, acoperite doar ici-colo cu pietriş, mlaştini, rîpe, pirîiaşe, poduri şi, în sfîrşit, un fir care străbătea harta, îndreptîndu-se direct spre Moscova : era şoseaua Volokolamskului. Acolo urmau să se dea noi lupte crîncene. Linia roşie a apărării noastre nu era continuă : ici-colo, prin locurile fără drumuri, se căscau goluri. Ştiam că aceste goluri sînt bătute cu foc. Vedeam pe hartă poziţiile de tragere ale artileriei, ştiam că bătălia pentru Moscova va fi ca şi pînă acum o bătălie pentru drumuri şi, totuşi, privind harta generalului, am avut din nou — ca şi cu zece zile în urmă, cînd generalul mi-a adus pentru prima dată la cunoştinţă noul dispozitiv de luptă al diviziei — senzaţia că nu sînt în apele mele. În spatele limitei dinainte a apărării, în adîncime, în afară de poziţiile artileriei şi de paza statului major al diviziei, erau marcate doar tranşeele batalionului meu de la marginea satului Rojdestveno.

Cînd m-am uitat mai atent, am văzut că de la sătuleţul acesta, în care mă aflam acum alături de Panfilov, se îndreptau spre front, în diferite direcţii, cîteva linii punctate, făcute cu un creion negru obişnuit.

— Aici, tovarăşe Momîş-Uli, este notată misiunea voastră.

Panfilov îşi plimbă degetul de-a lungul fiecăreia dintre cele cîteva linii care se desfăceau în evantai.

— Batalionul vostru este singura mea rezervă. Deocamdată, nu ştim unde va lovi inamicul. Trebuie să fim gata să astupăm orice gaură. Uite, aici ai cinci direcţii. Cinci sectoare. Notează-le pe harta dumitale.

Am desfăcut o hartă nouă, nefolosită încă în luptă. Panfilov a luat creionul meu și a notat personal punctele finale ale celor cinci itinerare. Cu acest prilej a încercat să prevadă cam cum s-ar petrece lucrurile, dacă inamicul ar lovi aici sau dincoace. Obişnuitul lui fel glumeţ de a discuta dispăruse; generalul vorbea cît se poate de serios.

— Trebuie să studiezi toate aceste itinerare. Chibzuieşte bine misiunea şi fă exerciţii pentru îndeplinirea ei. M-ai înţeles?

— Da, tovarăşe general.

— Te nelinişteşte ceva? Gîndeşte, gîndeşte ca şi cum ai fi în situaţia inamicului.

Intrînd în rolul comandantului neamţ, nu mi-a fost greu să recurg la cea mai elementară şiretenie militară. Am concentrat în taină forţele principale, am dat o lovitură secundară şi undeva, prin apropiere, încă una aşa-zisă demonstrativă, am atras în această direcţie rezerva lui Panfilov, şi abia după aceea m-am avîntat pe neaşteptate cu gruparea principală spre şoseaua Volokolamskului, pe panglica ce alerga spre Moscova, nemaifiind barată de nimeni.

Panfilov mă asculta, clătînînd din cap a încuviinţare. Era clar că analizase în repetate rînduri, în gînd, aceste posibilităţi.

— Aşa, aşa, făcu el. În taină? Prin surprindere? Eh, tovarăşe... Pardon... Domnule comandant. Ia daţi ordin pentru concentrarea trupelor în păduri, unde nu pot fi descoperite. Vă încumetaţi s-o faceţi? Aveţi hăinuţe de iarnă? Sînteţi gata să vă lipsiţi de orice confort trupele, căroră li s-a făgăduit un război fulger, o excursie militară de vară? Sînteţi gata să le lipsiţi în plină iarnă de sobe, de case încălzite? Vă încumetaţi s-o faceţi?

— Nu, nu mă încumet, am fost nevoit să recunosc eu, în rolul comandantului neamţ.

— Nu-i nimic, m-a consolat ironic Panfilov, va veni o vreme cînd dumneavoastră, domnule inamic, veţi fi gata să faceţi şi asta... Războiul, tovarăşe Momîş-Ulî, trebuie privit în mod real. Duşmanul trebuie văzut sub adevărata lui înfăţişare. Înaintea

noastră se află masată o armată deșănțată, o armată de jefuitori. Obişnuită să lupte avînd tot confortul. Obişnuită cu prădăciunile. Obişnuită să trimită pachete acasă... Fireşte, au să mai facă cunoştinţă şi cu un alt fel de război. Însă deocamdată... Exerciţă-ţi comanda. Comanda. Caută să mă înşeli.

Am început din nou să acţionez, punîndu-mă în situaţia inamicului, în timp ce Panfilov îmi analiza manevrele.

Deodată, se uită pe fereastră şi trase atent cu urechea. Undeva, în depărtare, răbufneau în răstimpuri bubuituri de tun.

— Auzi ? Neamţul îşi regiează focul artileriei... Ce să fie asta ? O schimbare de poziţie făcută pe neaşteptate, în timpul nopţii ? Un reglaj pe noi obiective ? Are să se dea imediat de gol dacă ştim să ascultăm atent.

Dinspre front se auzi din nou glasul tunurilor.

— Dacă ştim să ascultăm atent, repetă Panfilov.

Apoi se întoarse brusc spre mine şi mă privi cu luare-aminte, drept în ochi.

— Recunoaşte că-ţi stă pe limbă întrebarea : dar cu Volokolâmskul cum rămîne ?

Ghicise. I-am confirmat că mă gîndeam într-adevăr la pierderea Volokolâmskului. Acolo, batalionul meu, rezerva lui Panfilov, fusese atras într-un sector situat lateral faţă de direcţia loviturii principale a nemţilor.

— De ce s-a întîmplat aşa, tovarăşe Momîş-Ulî ? De ce a fost tras pe sfoară generalul dumitale ?

Panfilov aştepta cu vădit interes răspunsul meu.

— Pentru că a fost rupt frontul, tovarăşe general.

— Da, a fost ruptă linia frontului. Noi am mai discutat despre asta. E vorba de obsesia liniei, de obsesia tacticii liniare de pînă acum. Trebuie să ne dezbrăăm de ea o dată pentru totdeauna. Şi nu numai eu, ci şi dumneata, tovarăşe Momîş-Ulî. Şi dumneata. M-ai înţeles ?

Generalul îşi aruncă din nou privirea spre hartă. Duse mîna spre părul tuns soldăţeste, înspicat din belşug cu fire cărunte, şi se scărpină după ceafă.

— Firește, se pot întâmpla multe. Batalionul dumitale, tovarășe Momîș-Ulî, îmi ține loc de cinci batalioane. În regulament nu vom găsi așa ceva.

Panfilov se uită la cărțulia cu copertă roșie — regulamentul — o luă iar în mînă și o răsfoi.

— N-o să găsim tovarășe Momîș-Ulî. Războiul cu toată realitatea lui nu e înscris în regulament. Deși... Da, e bine zis!

Panfilov trase două linii cu creionul pe marginea unei file din regulament, sublinie cîteva rînduri și citi cu glas tare:

— „Comandantului care, urmărind a nimici inamicul, nu și-a atins ținta, nu i se aduce nici o învinuire. În schimb cel care de teamă de răspundere nu a acționat și nu a folosit la momentul oportun toate forțele și mijloacele pentru a obține victoria, va trage toate consecințele.“

Rămase apoi o clipă pe gînduri, și adăugă:

— Va veni o vreme cînd nemții vor căuta să împrumute experiența noastră în ce privește luptele în retragere, procedeele pe care le-am elaborat noi. Dar acest lucru... Panfilov își plimbă încă o dată creionul pe marginea filei din regulament, acest lucru nu va reuși să-l învețe mașina hitleristă. Ea execută cu pedanterie, literă cu literă, ordinul primit. Decît să dea dovadă de inițiativă, mai bine nu acționează. Pe cînd noi...

De afară se auzi trîpot de cai. Pesemne, că se înapoiasse sania generalului. Panfilov privi pe fereastră și încheie fraza:

— ...noi am crescut în spiritul tradițiilor inițiativei. Pentru noi inițiativa este... făcu un gest cu mîna, căutînd cuvîntul potrivit. Este... Pe scurt, m-ai înțeles!

Întră Rahimov și raportă că toți comandanții de companie s-au prezentat:

— Bine. Cheamă-i aici! Panfilov se ridică și aruncă o privire în jurul mesei. Tovarășe Rahimov, scaunele au să ajungă pentru toți?

Generalul își împături pe îndelete harta și o vîrî în porthart. Pe masă rămăsese numai harta mea, purtînd ici-colo semnele făcute de Panfilov.

Trei locotenenți pășiră pragul unui după altul, oprindu-se în poziție de drepti în fața generalului. Primul se prezentă, turuind ca o mitralieră, Brudnii.

— Tovarășe general, m-am prezentat la ordinul dumneavoastră. Sînt comandantul de companie, locotenentul Brudnii.

Scundul și oacheșul Brudnii se simțea probabil mai puțin stîmjenit decît ceilalți. Deși glasul său de bas era puțin răgușit, Zaev se prezentă vorbind clar. Fața lui colțuroasă, cu obrajii supti, era proaspăt rasă, iar părul roșcovan — tuns chilug. Gulerul, căruia înainte Zaev nu prea îi dădea atenție, îi încingea ca o dungă albă, proaspătă, gîtul vînjos, cu mărul lui Adam proeminent și ascuțit. Îndată ce termină raportul, Zaev rămase cu buzele strînse. Ochii lui umbriți de arcurile pronunțate ale sprîncenelor priveau țintă la general. Era rîndul lui Filimonov. Indreptîndu-și umerii și scoțîndu-și în afară pieptul, ofițerul activ rosti răspicat formula regulamentară a prezentării. Pe gîtul lui vînjos se contura, umflîndu-se încordată, o vînă.

Între timp, Rahimov aduse și așeză scaunele.

— Vă cunosc pe toți, tovarăși, spuse generalul. Și voi mă cunoașteți pe mine. Stați jos, să fumăm cîte o țigară.

Panfilov desfăcu cutia de țigări *Kazbek*. Am aprins repede un chibrit și i-am oferit foc. Fumau toți. Totuși, îmi dădeam seama că încordarea nu se spulberase. Panfilov scoase din buzunarul vestonului bricheta.

— Am primit-o în dar, din Alma-Ata. Dar nu știu de ce face nazuri... Aș arunca-o, dar nu-mi vine. Ia cerceteaz-o nițel, tovarășe Zaev, că dumneata ești armurier, mi se pare.

Zaev luă micul obiect nichelat, strălucitor, și apăsă cu buricul înăspriț al degetului mare roțița de oțel. Țîșniră cîteva scînteii albe, dar fitilul nu se aprinse. Mai scăpără o dată o jerbă de scînteii, dar degeaba.

— De fapt, mă iau întotdeauna la întrecere cu politrucul Bozjanov, și el se pricepe, mormăi Zaev.

Panfilov îi luă vorba din gură:

— Dar unde-i Bozjanov? Știam că l-ai luat cu dumneata la statul major, tovarășe Momîș-Uli.

— Intr-adevăr, îmi dă o mînă de ajutor, am răspuns eu.

— Bine, dar sper că nu te ajută numai la bucătărie. Gluma generalului stîrni zîmbete.

— Bozjanov! am răcnit eu. La tovarășul general! Panfilov își întoarce privirea către mine.

— De ce-l strigi atît de amenințător? S-o fi speriat săracul de el, cînd te-o fi auzit.

Cu această nouă glumă generalul mai risipi puțin din stinghereala care plutea în încăpere.

Bozjanov intră în fugă, se opri și luă poziția de drepti. Mă uitam la capul lui avîntat în sus, la părul negru, ușor ondulat, la trupul lui îndesat. Și, la fel ca odinioară în timpul marșului, mi-am zis din nou în gînd: „Săgeată!”

— Tovarășe Bozjanov, spuse generalul, cred că avem nevoie și de participarea dumitale activă.

Panfilov făcu un semn cu capul către Zaev, care ținea bricheta în pumnul lui mare, noduros.

— Ce zici, tovarășe Zaev, nu reușești să-i dai de capăt?

— Dă-o încoace Semeon, ceru Bozjanov.

— Așteaptă puțințel.

Un timp Zaev mai ținu bricheta strîns în pumn. Apoi cu o mișcare ușoară a degetului scăpără fără efort o nouă jerbă de scînteii. Și, deodată, fitilul se aprinse.

— E o chestiune cît se poate de simplă, tovarășe general. Benzina e cam grea. Nu-i rafinată destul și nu se evaporă ușor. Bricheta trebuie încălzită în mînă.

Ochii lui Zaev nu mai erau ascunși de umbra streșinii sprîncenelor. Un zîmbet de satisfacție, abia schițat, îi înfrumuseță deodată trăsăturile cam disproporționate ale feței.

— Asta-i toată buba? exclamă Panfilov.

De astă dată, generalul reuși singur să aprindă bricheta. Suflă, apoi o aprinse din nou.

— O să-și facă datoria, o să și-o facă, zise el satisfăcut. Îți mulțumesc, băiete. Și răsuca bricheta în mînă. Va să zică trebuie încălzită puțin în palmă?... Interesant, foarte interesant...

Panfilov se informă cum sînt îmbrăcați și încălțați soldații, dacă au unde face baie, dacă sînt mulțumiți de hrană. Comandanții răspundeau fără urmă de sfială.

— Acum, tovarăși, urmă el, apropiați-vă de hartă. Să discutăm ce avem de făcut, ce ne așteaptă... Uitați-vă, acesta este frontul diviziei...

Luînd un creion negru notă schematic, cu cîteva linii, dispozitivul regimentelor. Apoi începu să-și expună gîndurile, pe care mi le comunicase puțin mai înainte mie.

— Inamicul se pregătește să execute un salt. Undeva va da lovitura principală cu scopul de a ieși la șosea. Panfilov plimbă capătul neascuțit al creionului pe fișia dreaptă ce alerga spre Moscova. Nu am un al doilea eșalon al apărării. Voi, tovarăși, sînteți cel de-al doilea eșalon al meu. Care va fi misiunea voastră? Să barați calea neamțului și să vă mențineți pînă cînd unitățile în retragere vor ocupa un nou aliniament.

Generalul se uită din nou la hartă și creionul lui prinse iarăși să alunece pe ea.

— Acestea sînt drumurile care duc la șosea. Am să vă introduc în luptă îndată ce se va contura o ruptură a frontului. Unde ar putea să se întîmple așa ceva? Pe una din aceste cinci direcții. Tocmai de aceea am trecut aici, pentru voi, cinci itinerare.

Generalul repetă ceea ce auzisem puțin înainte, dar de astă dată veni cu noi detalii, expunînd și explicînd mult mai amănunțit misiunea. Analizase dinainte toate aceste probleme, le chibzuise și le cumpănise și acum voia să transmită comandanților nemijlocit, ca să zicem așa, fără intermediari, ideea luptei, zămislirea minții lui.

— M-ai înțeles? întrebă el ca de obicei.

Ii cercetă cu privirea pe cei de față și văzu că toți îl ascultă atent, caută să pătrundă în miezul problemei.

— Și acum, tovarăși, să parcurgem primul itinerar.

Primul itinerar ducea spre flancul drept al diviziei, spre satul Avdotiino.

— Tovarășe Filimonov, dumneata ești comandant de batalion.

Filimonov se ridică în picioare.

— Ți s-a indicat frontul: satul Avdotiino, podul, cota... Treci la acțiune, dispune-ți companiile.

— Am înțeles! răspunse răspicat Filimonov.

Pe fruntea lui, încadrată de păr bălai, îngrijit pieptănat, apărură două-trei cute mari. El a organizat cu pricepere pichetul mobil de cap, a dispus batalionul în coloană și a adus companiile în raionul de apărare. De aici înainte însă nu se mai putea hotărî ce să facă și se poticni.

— De ce stai? Dispune companiile. Pune-le în dispozitiv.

— Să organizez o apărare circulară? întrebă șovăitor Filimonov.

— Da, ar trebui să iei măsuri de acoperire din toate părțile. Eu n-am cu ce să te sprijin.

Filimonov trase pe hartă o linie, ca o centură, în jurul întregului raion de apărare pe care îl indicase generalul. Panfilov îl corectă, explicându-i că raionul respectiv trebuie menținut nu printr-o linie subțire de tranșee, ci organizând puncte de sprijin, noduri de rezistență. Ele nu-i vor permite inamicului să iasă la șosea.

— Tovarășe Brudnii, ia fă acum dumneata dispozitivul.

Brudnii prinse din zbor ideea generalului și instalează companiile în punctele cheie, folosind și condițiile terenului. În varianta lui, companiile se despărteau una de alta prin intervale de un kilometru jumătate-doi.

Panfilov îl aprobă, explicând încă o dată că intervalele dintre companii nu sînt primejdioase, deoarece coloanele de autovehicule ale nemților nu vor răzbi, nu vor trece pe acolo din cauza lipsei de drumuri.

— Acum inamicul nu va mai putea să schimbe direcția loviturii principale. El se va izbi de voi ca de o a doua fișie de apărare. Să se înfocă înapoi și s-o ia pe ocolite, e cam greu. Va încerca să răzbească prin atacuri frontale... Tovarășe Zaev, unde ai să instalezi dumneata punctul de comandă al batalionului?

După o clipă de gîndire, Zaev răspunse :

— În sat.

— De ce în sat și nu pe colină ? Acolo ar fi mai în siguranță. Pe cînd satul, hotărît că va constitui obiectivul principal pentru atacurile inamicului.

— Tocmai de aceea instalez și statul major în sat.

— Așa, băiatule, just.

Pentru a doua oară, Zaev auzi adresîndu-i-se, ca din întîmplare, acest cuvînt afectuos : „băiatule“. După cum știam noi, Panfilov personal tot așa proceda, alegînd întotdeauna locul de dispunere a statului major în apropierea frontului, în apropiere de punctul hotărîtor al luptei, mărind în felul acesta fermitatea trupelor sale.

— Dar cum rămîne cu conducerea batalionului ? Cum ai să conduci dumneata, tovarășe Zaev, celelalte companii ?

— Prin telefon.

— Legătura telefonică va fi distrusă...

— Atunci prin agenți.

— Nu uita că în intervale va pătrunde inamicul. Aici, și Panfilov arată cu degetul pe hartă, vor fi peste tot nemți. Ei, cum facem cu conducerea ?

Zaev tăcea.

— Cine vrea să răspundă ?

Nimeni nu deschise gura. Generalul se uită la mine, dar nici eu nu izbuteam să găsesc o soluție potrivită. Batalionul nu avea mijloace radio. Într-adevăr, cum să conduci batalionul ?

Generalul ne scrută din nou cu privirile pe toți, Rahimov schița ceva în grabă, pe o bucată de hîrtie groasă.

— Ce desenezi, tovarășe Rahimov ? Stai jos, stai jos, te rog.

— O schemă, tovarășe general. Cele cinci itinerare.

— Ia arată-mi și mie schema.

— Deocamdată, tovarășe general, e numai o ciornă.

Panfilov luă foaia de hîrtie, o răsuci în mînă și mormăi un „hm“ aprobator.

— Da' repede mai lucrezi, ca prin farmec, zău așa !
Și admiră din nou ciorna. Ia spune-mi, te rog, de ce ai notat anume cinci direcții, tovarășe Rahimov ?

Panfilov era nerăbdător să mai verifice o dată și încă o dată dacă ideea lui a fost înțeleasă și însușită.

— Inamicul va pătrunde într-un punct oarecare, răspunse Rahimov, va ieși pe unul din drumurile acestea și atunci va trebui să-i barăm calea.

— Just.

Panfilov era mulțumit. Zbîrciturile ca laba gîștei se conturară și mai vizibil la coada ochilor lui îngustați.

— Să vedem totuși, tovarăși, cum se poate exercita conducerea companiilor dacă nu există nici un fel de legătură ? Generalul făcu o mică pauză. Totuși o conducere va exista. Și știți în ce va consta ea ? Conducerea va consta în înțelegerea clară și precisă a misiunii. Cînd înțelegeți clar misiunea...

Generalul se opri din nou, ca și cum ar fi așteptat ca vreunul dintre comandanți să prindă din zbor și să continue ideea lui.

— Ni-e clară datoria ! spuse ferm Filimonov.

Pe cît am putut băga de seamă, Panfilov nu folosea de obicei așa-zise cuvinte pompoase. Totuși, de astă dată, l-am auzit spunînd :

— Da, se pare că acesta este cuvîntul potrivit în cazul de față... Să-ți fie clar ce ai de făcut, în asta constă și conducerea. Dacă toți au înțeles limpede misiunea, se poate duce lupta pe grupuri izolate, fără telefon, fără agenți, și cu toate acestea lupta va fi condusă... Ați înțeles ce vreau să spun, tovarăși ?

Generalul continuă exercițiul pe care îl începuse cu noi, punînd mereu noi întrebări : cum trebuie folosită mitraliera ? Unde vor fi instalate tunurile ? Revenea într-una la misiune : să fie barat drumul, să nu se dea posibilitate inamicului, coloanelor lui motorizate să iasă la șosea. Apoi, mi se adresa mie cu următoarea întrebare :

— Ai constituit un grup de vînători de tancuri ?

— Nu, tovarășe general.

— Hm... Ar trebui să constitui unul. Cine ar putea să ia asupra sa această sarcină ?

— Eu! se repezi Zaev,
— Eu! exclamă cu glas răsunător Brudnîi.
— Eu! rosti Bozjanov cu un zîmbet plăcut și îndrăzneț.

— Eu! spuse fără grabă, dar apăsător Filimonov.
Toți patru rostiseră acest „eu!” fiecare în felul său. Fiecare în felul său, dar pe fiecare te puteai bizui. O clipă i-am privit plin de admirație.

— Nu, tovarăși, pe voi n-am să vă las să faceți asta, spuse Panfilov. Voi comandați companii și nu este nici asta o treabă simplă. Și nici mai puțin grea decît să arunci o grenadă într-un tanc. Iar dumneata, tovarășe Bozjanov, trebuie să-l ajuți pe comandantul de batalion. Am să mă mai gîndesc la această problemă. Poate că am să vă pot ajuta cu ceva. Pînă atunci, voi, tovarăși, antrenați-i pe oameni, învățați-i cum să ducă lupta împotriva tancurilor.

Generalul oferă din nou țigări tuturor celor de față, apoi scoase bricheta și o ținu cîteva clipe în pumn. O mișcare cu degetul și micul fitil se aprinse. Zîmbind, generalul ne dădu pe rînd foc.

— De ce-o fi așa? întrebă deodată generalul. Vorbim despre lucruri grele... Panfilov privi harta pe care erau trecute cu creionul cele trei rotocoale ce marcau viitoarea noastră apărare circulară, pe care era posibil s-o ocupăm peste o zi-două. Vorbim despre lucruri atît de grele și totuși nu simțim nici o greutate pe suflet. De ce oare?

Nimeni din cei de față nu se încumetă să spună ceva, ca să nu-l întrerupă pe generalul nostru, ușor adus de spate și atît de puțin semeț ca înfățișare.

— Pentru că am încredere în voi, tovarăși. În fiecare dintre voi. Iar voi aveți încredere în mine. Cînd există această încredere reciprocă, nici să-ți dai viața nu-ți mai vine atît de greu... Firește însă că poți să și trăiești!

Panfilov se ridică, se îndreptă de spate și-și atinse cu mîna mustățile pătrate. Se ridicară și comandanții așezați în jurul mesei. Panfilov le spuse că pot să

plece, și își luă rămas bun de la ei, strângându-i fiecareuia mîna.

Am ieșit cu ei în tindă.

— Un adevărat vizionar ! spuse Zaev, înfundîndu-și căciula în cap.

Caracterizarea pe care i-o făcuse lui Panfilov mi se păru cu totul nepotrivită. Am clătinat din cap. Gestul meu nu l-a tulburat însă cîtuși de puțin pe Zaev.

— Un vizionar ! repetă el.

Mica sanie a generalului îi duse pe comandanții de companie la subunități.

— Tovarășe general, poștiți la masă.

— Cu plăcere. Nu am mai mîncat de mult un pilaf cazah adevărat.

Nici n-am apucat să ne așezăm la masă, că în odaia în care se afla cuptorul rusesc încins întră, venind de afară, Tolstunov. Fulgii de zăpadă lipiți de postavul păros al mantalei, de căciulă, se transformă cît ai clipi în picături de apă. Politrucul îl salută regulamentar pe general.

— Dezbracă-te, tovarășe Tolstunov, spuse Panfilov. Apoi se interesă imediat : Pe unde ai umblat ? Ce-ai făcut ?

— I-am adunat pe colhoznici, tovarășe general, și am stat de vorbă cu ei.

— Foarte bine, și ia spune-mi despre ce ați discutat ? Tolstunov începu să istorisească convorbirea cu colhoznicii.

Bozjanov își pierdu răbdarea și interveni cu glas rugător :

— Tovarășe general, s-a răscopt pilaful.

— A, vocea bucătarului... Atunci, dezbracă-te, tovarășe Tolstunov. Care-i locul dumatăle ? Hai, stai jos !

În sfîrșit, ne așezarăm la masă. Înarmat cu un bidon, Bozjanov ne turnă cîte o jumătate de pahar de votcă. Bucuros nevoie mare — părea că fiecare cîtă de pe fața lui zîmbește — bucătarul Vahitov aduse o tavă de orez gălbui, aromat, înotînd în grăsimi fierbinte și amestecat cu carne de oaie tăiată mărunt.

Pe masă erau rînduite farfurii, furculițe, linguri. Tolstunov puse mîna pe o lingură.

— Tovarășe general, permiteți-mi să vă servesc. Panfilov își îngustă ochii.

— Ia, spune-mi, tovarășe Tolstunov, dumneata ai stat mult în Kazahstan ?

— Sînt născut acolo.

— Nu, zău ?

Tolstunov surprinse o notă de ironie în glasul generalului.

— De ce vă miră ?

— Pentru că... Nu, pilaful nu se mănîncă așa. Aici, la voi pot să mă spăl pe mîini ?

Bineînțeles, cît ai clipi, apărură apă, săpun și prosop.

— Haide, tovarășe Tolstunov, vino și dumneata !

Fără să-și mai tragă la loc mînele suflecate, Panfilov se așază din nou la masă, își afundă degetele în tava cu pilaf, lipi un cocoloș și-l făcu să dispară în gură. Apoi, plescăind din buzele lucioase de grăsime, exclamă :

— Gustos... Al naibii de gustos !

Bozjanov îl privea plin de admirație. Tolstunov își puse și el degetele în acțiune. Panfilov își îngustă din nou ochii șiret :

— Celorlalți, tovarășe Tolstunov, n-o să le indicăm noi, cum să mănînce.

Ceilalți eram noi, oameni de sînge mongolic, cărora le aparținea de fapt acest obicei. Am urmat desigur cu plăcere exemplul generalului : ne-am spălat pe mîini și am început să mîncăm pilaful cu degetele, așa cum îl mînceau strămoșii și părinții noștri.

După pilaf s-a adus samovarul. Toți se spălară din nou pe mîini, aprinseră cîte o țigară. Panfilov se apucă să răsfoiască însemnările mele.

— A fost destul de greu, zise el. Chiar și despre cel din urmă soldat al dumitale, tovarășe Momîș-Ulî, trebuie spus că e un erou ! Nu-i așa ?

Apoi, parcă-ar fi discutat cu sine însuși, generalul continuă în felul lui specific :

— Da, cînd vezi că a crescut o asemenea generație nu ți-e teamă nici să-ți dai viața... De altfel, noi o să mai trăim, o să mai luptăm, o să-i izgonim pe nemți de lîngă Moscova. Cînd va veni ziua aceea tovarăși, să nu uitați să mă poștiți iarăși la pilaf.

După ce bău un pahar de ceai, Panfilov se ridică grăbit de la masă. Înainte de a pleca însă, reveni din nou la problema pe care o discutase mai înainte, la misiune :

— Mîine dis-de-dimineață, tovarășe Momîș-Ulî, apucați-vă să studiați itinerarele. Pune-i pe comandanții de companii să străbată aceste itinerare, să le măsoare cu piciorul. Poate că n-ar fi rău să meargă chiar și cu plutoanele.

Rămase apoi o clipă adîncit în gînduri.

— Nu, să nu vă duceți de dimineață. Întîi, dați o alarmă și verificați cum se adună oamenii. Controlați muniția, vedeți în ce stare se află echipamentul soldaților. Unul poate să aibă o curea ruptă, altul cizma. E timpul să vă ocupați și de treburile astea. Pînă la înapoierea voastră, oamenii trebuie să-și pună totul în ordine. Să-și coasă curelele, să-și dreagă cizmele, să-și completeze cartușele. Pe urmă, dați o nouă alarmă și faceți o nouă verificare...

Ca întotdeauna, indicațiile generalului erau cît se poate de practice. Se interesa de cele mai mici amănunte ale vieții noastre de ostași. După ce m-a auzit răspunzînd : „Am înțeles !“, generalul își puse scurta îmblănită și își luă rămas bun.

L-am condus cu toții pînă la poartă. Pe urmă, Bozjanov rămase multă vreme cu ochii la fereastră, urmărind mica sanie ce se îndepărta.

SECRETUL RASULUI

Timp de două-trei zile am făcut într-una exerciții pentru îndeplinirea misiunii primite. Plutoanele au străbătut toate cele cinci itinerare, măsurându-le cu pași soldățești. S-a întocmit un document în care am indicat distanțele, calculul timpului necesar pentru adunare, pentru deplasare, pentru desfășurare.

Intr-o dimineață liniștită și rece, îndată după ivirea zorilor tîrzii de noiembrie, am plecat călare pe Lîsanka să duc această hîrtie la statul major al diviziei. Acoperit cu un pospai de zăpadă, pămîntul înghețat de pe marginea drumului de țară vibra amplificînd orice zgomot; potcoavele tăcăneau clar, spărgînd pe alocuri, cu un pîrîit ușor, pojghița albicioasă și subțire de gheață de pe micile băltoace zvîntate de ger.

Iată și satul Șiskino, unde se stabilise statul major al lui Panfilov. Acolo mi s-a comunicat că generalul a dat dispoziție să-i înmînez documentul lui personal. M-am îndreptat spre izba în care era cartiruit generalul.

Un soldat în vîrstă, frizer, îmbrăcat cum scrie la carte, într-un halat alb ca zăpada, îl bărbierea pe comandantul diviziei.

— Intră, sînt gata imediat. Pînă una alta ia loc, mă pofti Panfilov. Tovarășe Zaichenko, grăbește-te.

— Să vă mai iau puțin cu mașina pe gît... să vă întinereșc.

— Nu, nu-i nevoie. Lasă pe data viitoare.

Frizerul mormăi dezaprobat. Ceafa lui Panfilov, arsă de soare și de vînt, și brăzdată de cute adînci,

era într-adevăr acoperită din belșug cu un puf cărunt. Mi se părea că nu trecuse decît foarte puțin de la începutul perioadei de acalmie, cînd văzusem acest cap tuns proaspăt la spate, înspre gît. Răgazul dura însă de mai bine de două săptămîni.

Cu un foșnet abia auzit, briciul îndepărta spuma albă ca laptele de pe obrajii generalului, scoțînd la iveală cutele adînci din jurul gurii. Treptat, se curăța de spumă bărbia, al cărei contur părea dăltuit în piatră, trădînd o fire îndărătnică, dîrză. Încă o mișcare a briciului și apăru gropița din mijlocul bărbiei.

— Atunci, cînd vă facem o tunsoare ca lumea, tovarășe general? întrebă frizerul.

— Uite, să cîpătăm titlul de divizie de gardă și atunci te las să mă întinerești. Mă dau pe mîinile dumneitale. Îți promit.

Panfilov glumea. După cum se știe însă și glumele dezvăluie oarecum sufletul omului. Nu de mult, cîteva divizii din Armata Roșie, care se distinseră în mod deosebit în lupte, primiseră titlul de divizii de gardă.

— Dar și dumneata să-mi făgăduiești, urmă Panfilov, că dacă va veni ziua aceea, n-ai să mă lași neras. Să se dărîme lumea iar dumneata...

Generalul își strînse pleoapele strengărește. În clipa aceea mi-am adus aminte de o întîmplare pe care mi-o istorisise chiar el: tancurile nemțești pătrunseră în Volokolamsk și se apropiau de statul major al diviziei. „Situația, tovarășe Momîș-Ulî, era albastră rău... Trebuia să-mi potolesc oamenii de la statul major. Atunci am hotărît să mă rad și l-am chemat pe frizer. Afară răsuna uruit de motoare, răpăit de gloanțe... Frizerul a aruncat cît colo briciul, pămătuful și a întins-o... Totuși vreo trei ore am reușit să ne mai menținem pe loc.”

— Dar dumneata, tovarășe Zaichenko¹, trebuie să îndreptățești numele pe care îl porți.

Frizerul își lăsă privirea în pămînt. Se simțea ofensat.

— Tovarășe general, iar v-ați luat de mine... ați ajuns și la numele meu...

¹ Zaichenko vine de la Zaick — iepuraș (n. t.)

— Stai, nu m-ai înțeles. Am zis să-ți justifici numele. Iepurele are o reputație cam proastă, dar în realitate...

Panfilov își scoase brațul de sub șervetul legat în jurul gâtului, și degetele lui uscățive se împreună ca și cum ar fi apucat câteva fire de tutun.

— De fapt însă iepurașul are o inimă vitează. Ai auzit vreodată, tovarășe Momîș-Ulî, cum înfruntă iepurele de stepă privirea vulturului?

— Da, eu sînt om de stepă, am auzit.

— Deci, ce spun eu nu-i o născocire... Am auzit că lucrurile se întîmplă cam așa: ochind iepurele, pasărea se repede glonț din înălțimi asupra lui. Iepurele privește însă țintă răpitoarea și o ia la goană numai atunci cînd vulturul nu mai are timp să schimbe direcția de zbor. Vezi ce-i în stare iepurele ăsta cenușiu?! Așa că de ce să te superi?

Frizerul terminase rasul. Fața oacheșă a lui Panfilov, dată cu apă de colonie, strălucea proaspătă.

Frizerul începu să-și strîngă sculele în trusa de campanie. Panfilov se uită în oglindă, pipăind cu degetele pielea proaspăt bărbierită.

— Bine, foarte bine, apoi întorcîndu-se către mine continuă: Dumneata, tovarășe Momîș-Ulî, știi care-i secretul ca să te razi bine? Crezi că e destul să ai un brici bine ascuțit? Ia să-l întrebăm pe maestru.

Frizerul își dresе glasul și răspunse:

— Săpuneala face foarte mult.

— Ai auzit? Săpuneala! Lucrul acesta l-am auzit încă în primul război mondial de la soldații bătrîni: săpunește, săpunește și iar săpunește.

— Iar în Lituania, adăugă frizerul, știți cum lucrează frizerii, tovarășe general? Te săpunește, apoi freacă obrazul și cu degetele.

— Il freacă? Panfilov izbucni în rîs. Auzi, tovarășe Momîș-Ulî? Auzi ce spune?

Generalul își mîngîie din nou bărbia, își încheie gulerul vestonului și se ridică în picioare. M-am ridicat și eu.

— Intr-un cuvînt, victoria se făurește... generalul privi printre gene, înainte de bărbierit. Înainte ca briciul să atingă obrazul. Înțelegi ce vreau să spun ?

Firește că înțelegem : indiferent despre ce aducea vorba generalul, gîndurile lui reveneau mereu la viitoarea luptă. Se gîndea într-una, zămislea ideea luptei, n-ai putea să găsești alte cuvinte mai potrivite pentru a exprima starea lui Panfilov.

Generalul se întoarse către frizer.

— Ei, ce zici, îmi promiți ? Hai să batem palma. Mulțumesc. Acum poți să pleci.

Am rămas singur cu generalul. Panfilov mă cercetă cu privirea.

— Mi se pare că ai echipament nou.

Intr-adevăr, venisem într-o haină vătuită nouă, ușor strînsă la manșetă și în talie. Încinsă cu centura, această haină se deosebea, firește, de obișnuita pufoaică grosolană.

— Ai băgat de seamă, urmă generalul, că în ultima vreme comandanții noștri au început să se dichi-sească ? E un semn bun. Ei, ia spune, ai adus documentul ?

Am scos hîrtia și i-am dat-o generalului. Panfilov a desfăcut-o și a cercetat-o îndelung.

Pe masă era o cutie de țigări începută. Generalul întinse mîna spre cutie, luă o țigară și începu s-o răsucească între degete, apoi dîndu-și seama că nu-mi oferise și mie una, îmi întinse cutia.

— Ia o țigară, tovarășe Momîș-Ulî.

Din buzunarul vestonului generalului, ieși la iveală bricheta nichelată, sclipind în bătaia luminii.

— Și benzina e acum de calitatea întîii, spuse el. Totuși uneori îmi face nazuri bricheta. Are ea o taină a ei.

Pentru cîteva clipe, bricheta dispăru în pumnul strîns al generalului. Panfilov continua să examineze schema. Apoi scăpără, bricheta se aprinse și începurăm să pufăim amîndoi din țigări.

— Ai făcut recunoașteri la punctele finale ale itine-rarelor ?

— Da, tovarășe general.

— Cine a fost în recunoaștere ?

— Comandanții companiilor. Iar pe itinerarele patru și cinci am fost și eu.

Generalul îmi mai puse cîteva întrebări, apoi mă bătu părintește pe umăr. Se vede că era mulțumit de document. De fapt, ar trebui spus chiar mai mult : îi făcuse plăcere. Se știe doar că dacă subordonatul a înțeles, dacă ți-a prins ideea și a făcut exact ceea ce așteptai și voiai tu, asta îți produce mare bucurie.

— Îmi permiteți să predau documentul la statul major ? am întreat eu.

— Nu, o să facem altfel. Panfilov luă receptorul telefonului de campanie, ceru secția operații din statul major al diviziei și, vorbind cu cineva de acolo, spuse : Trece pe la mine, vreau să-ți arăt cum se întocmesc documentele la un batalion.

Astfel suna lauda generalului. Apoi mă întrebă :

— Ai organizat grupul de vînători de tancuri ?

După cum îți amintești, desigur, nu era prima dată cînd îmi puneam această întrebare.

— Da. Un pluton.

— Un pluton ? În întregime ? Prin urmare, nu ai selecționat oamenii ?

— În pluton, tovarășe general, oamenii s-au obișnuit între ei și au încredere unii în alții.

— S-ar putea să ai dreptate... Cine e comandantul plutonului ?

— Locotenentul Șakoev.

— Cel din Daghestan ? Motociclistul ? Îndrăznețul acela fără pereche ?

Am răspuns printr-un scurt „da”. Înainte de război, profesor la Institutul de cultură fizică din Alma-Ata, Șakoev ajunsese într-adevăr să dobîndească acolo o oarecare faimă ca participant la cursele de cai și la cursele de motociclete.

— Cred că-i potrivit, spuse generalul. Militarul trebuie să fie puținel bătaios. Da, da, e potrivit. Am să-i trimit în ajutor pentru o zi un comandant care a încheiat un detașament puternic de vînători de tancuri.

Panfilov se gîndi cîteva clipe. Da, numai pentru o zi. Să-l aştepti pe trimisul meu, tovarăşe Momîş-Ulî.

— Am înţeles.

— Şi acum încă ceva, urmă generalul. Mîine ai să primeşti completări. Nu prea mulţi oameni. Vreo cincizeci de soldaţi. Toţi tineri, lipsiţi de experienţă. Panfilov se scărpină după ureche. Mi-e teamă că nu vei mai avea timp să-i instruieşti puţinţel. Căutaţi însă să-i primiţi aşa cum se cuvine. Să te gîndeşti bine la asta. Să simtă chiar de la început tradiţiile batalionului. Noi doi avem tradiţii formate. Nu-i aşa, tovarăşe Momîş-Ulî? M-ai înţeles ce vreau să spun?

După cum vezi discuţia nu a fost lungă.

— Am înţeles, tovarăşe general. Pot să plec?

— Da, da. Pleacă, pleacă. Şi eu şi dumneata mai avem încă mult de lucru.

A doua zi, Rahimov mi-a raportat că au sosit completările. Am dat ordin să fie adunat batalionul într-un loc adăpostit în spatele pădurii, pe care iarna o dezgoliş de podoaba frunzelor, şi să fie aduşi acolo noii-veniţi.

Călare pe iapa cea murgă, care-şi ciulise urechile de parcă ar fi simţit importanţa momentului, m-am îndreptat spre frontul batalionului.

În timpul nopţii, gerul se mai muiase; zăpada se întunecase, pe alocuri se topise de tot, dezvelind pămîntul reavăn; picături mari de apă cădeau de pe ramurile golăşe ale mestecenilor şi aninilor, ca şi de pe frunzele de stejar întunecate, scorjite, dar pe care viscoalele şi gerurile nu le doborîseră la pămînt.

Comaniile se aliniaseră, lipite de marginea pădurii. Rahimov comandă: „Drepti!” şi se apropie în fugă să-mi dea raportul. Priveam rîndurile de soldaţi, feţele lor, bajonetele scînteietoare. Ca şi odinioară simteam că mi se pune un nod în gît din pricina emoţiei. Batalionul meu! Rîndurile de soldaţi pe care comandantul de batalion, în rapoartele către superior — şi de altfel şi în sufletul lui — le denumeşte simplu: „eu”. Rezerva lui Panfilov, rezervă care de îndată ce va veni ordinul, se va pune în mişcare, spre locul unde nemţii îşi vor îndrepta lovitura. Iată-l, acest ba-

talion, cu rîndurile rărite, care a văzut de atîtea ori sînge și moarte, nu era un simplu semn pe hartă, o schemă într-un document operativ, ci erau rînduri de oameni cu armele la picior, cu cartușiere de pînză, în care stătea deocamdată ascunsă puterea de foc nemicitoare: cartușele de armă, cîte o sută douăzeci de fiecare soldat. Cu rîndurile rărite... Totuși nu, după lupte, după pierderile suferite, batalionul își strînsese și mai mult rîndurile.

I-am văzut imediat și pe noii-veniți, adunați ceva mai la o parte: fețe tinere, mantale de culoare deschisă, neînfrățite încă cu lutul din tranșee. La marginea șirului stătea un om ceva mai în vîrstă: de vreo patruzeci de ani. Pe braț avea cusută o steluță roșie de postav, nou-nouță, pe care războiul n-o întunecase încă — era însemnul de lucrător politic. Ieșind din front, se îndreptă spre mine. Din mers își potrivea căciula vădit prea mare, împingînd-o puțin spre ceafă și descoperind un început serios de chelie. Mantaua de soldat, centura de soldat din pînză groasă de prelată, cizmele soldățești cu carîmbii scurți și largi, toate erau grosolane. Dar fața nu era grosolană. Părea că se dezobișnuise de a se mai îmbujora; chiar și în aerul rece obrajii își păstrau culoarea gălbuie. Mergea, bătînd cu stîngăcie pasul, cu privirile ochilor cenușii ațintite spre mine. Se opri. Raportă că s-a prezentat la dispoziția mea împreună cu noile efective, numărînd cincizeci și doi de oameni. Își spuse numele: politrukul Kuzminici. L-am ascultat, salutînd cu mîna la căciulă.

— Sînteți de mult în armată?

— De o lună și ceva.

— Unde ați lucrat înainte?

— La Institutul de economie. Sînt colaborator științific.

— A mai venit cineva dintre comandanți-lucrători politici cu grupul vostru?

— N-a mai venit nici unul. Numai eu singur.

Cu un oftat nemărturisit, mi-am îndreptat din nou privirea spre rîndurile batalionului. Pierderile noastre erau înlocuite cu zgîrcenie, cu foarte multă zgîrc-

cenie. La flancul companiei întâi stătea oacheșul Brudnîi. Cîndva locul acesta fusese ocupat de îndemînaticul și dihoșitul Paniukov, apoi de spălăcitul Dordia. Nici unul dintre ei nu mai era printre noi. Nu mai erau nici Donskin, Savriukov, Kutarenko... În minte îmi stăruiau încă proaspete clipele cînd, sub dogoarea vîlvăților ce se învolburau deasupra stogurilor aprinse, în pîcla aceea roșietică, ne retrăgeam, trecînd pe lîngă tunurile noastre distruse și pe lîngă movilița de pămînt ridicată de propriile noastre lopeți deasupra mormîntului comun al celor căzuți.

Nu departe de Brudnîi stătea locotenentul Șakoev, un caucazian înalt și frumos, căruia îi încredinșasem comanda plutonului de vînători de tancuri. Îi deslușeam clar și pe soldații din acest pluton : Berezanski, un om de vreo cincizeci de ani, cu mustățile pleoștite de culoarea spicului de grîu, voinicul Prohorov, scundul Abil Djilbaev. Toți purtau prinse la centură, în huse de pînză, grenade antitanc cu cozi lungi. Și celelalte companii aveau fiecare cîteva grenade.

În centrul frontului stătea compania a doua, despărțită prin mici intervale de celelalte companii. În rîndurile ei mai rămăseseră numai vreo optzeci de oameni, adică aproape tot atîția cîți pieriseră în lupte. La flancul companiei se înălța silueta lunganului Zaev. I-am întîlnit privirea lui Polzunov. Mantaua lui ponosită era aranjată cu grijă, echipamentul bine ajustat, arăta ca un ostaș încercat. De-a lungul frontului lucea peste tot oțelul întunecat al închizătoarelor.

Erăm puțini. Noile efective, pe care le primisem acum, în aceste zile grele, nu erau nîei ele prea numeroase. Și totuși știam că sîntem o forță ! O forță care poartă numele de batalion !

— Tovarășe politruc, aduceți oamenii aici ! i-am ordonat eu.

Cei care urmau să împărtășească aceeași soartă cu noi se apropiară prin flanc cîte doi.

Sub căciulile cenușii cu clape, fețele tinere, înroșite de vînt, erau atente și puțintel uluite. Înțelegeam

perfect ce se petrece în sufletele acestor soldați care nu mai văzuseră frontul. Făcuseră o scurtă perioadă de instrucție în spatele frontului, și acum iată-i pe front, în linia întâi. De ce o fi aici atîta liniște, atîta tăcere? Unde-i dușmanul? Cînd va avea loc lupta? Și ce taină ascunde acest cuvînt scurt „lupta”? Da, vor încerca un simțămînt de teamă, chiar de groază; se vor maturiza în foc. Dar cum aș putea acum, în ajunul luptei, să întăresc moralul acestor tineri? Ce-am să pot face în acele zile care ne mai despart de viitoarea luptă?

M-am adresat noilor-sosiți, cu glas tare:

— Tovarăși, astăzi veți deveni soldați ai batalionului de sub comanda mea. Sînteți datori să știți în ce familie intrați. Mie, în calitate de comandant, nu-mi vine la îndemînă să-mi laud soldații. Totuși, în clipa această vreau să vă spun că și nepoții și strănepoții ne vor numi oameni viteji. Uitați-vă la ei, uitați-vă la ostașii mei, care din clipa aceasta sînt frații voștri. Cu o lună în urmă erau și ei niște boboci, care vedeau pentru prima dată frontul.

Apoi am expus pe scurt drumul de luptă al batalionului:

— Ei, acești soldați, au respins cu foc atacuri, și cu mîna lor i-au bătut, i-au pus pe fugă pe nemți; au pătruns în satele ocupate de dușmani. Oamenii pe care îi vedeți s-au retras sub o ploaie de gloanțe în cea mai perfectă ordine. De trei ori am fost încercuiți și tot de atîtea ori ne-am croit drum către ai noștri, pricinuind pierderi inamicului. Oamenii aceștia vă primesc în familia lor de luptători.

Mi-am ațintit apoi din nou privirea asupra companiilor rînduite de-a lungul marginii pădurii și am strigat:

— Muratov, la mine! Djilbaev, Kurbatov, Berezanski, la mine!

Primul a ajuns în fața mea Muratov, cel iute de picior. A venit apoi în fugă cu pași ușori și Kurbatov și, înălțînd capul lui mîndru înfipt pe un gît puternic și musculos, a încremenit locului. Micul

Djilbaev a rămas ceva mai în urmă. Gîfîind ușor, a trecut alături de ceilalți și a luat arma la picior. Ultimul a ajuns, alergînd, sau mai bine zis abia a reușit să ajungă, domolul Berezanski. S-a rînduit alături de ceilalți, a tușit de cîteva ori să-și dreagă glasul și numai după aceea și-a umflat pieptul și a luat poziția.

— Priviți-i ! Aceștia sînt soldații mei.

Vorbeam mai departe cu glas tare ; din pădurice îmi răspundea în surdină ecoul.

— Iată-l pe tătarul Muratov, agentul de transmisiuni al comandantului de companie. Priviți-l bine : e un om obișnuit, la fel ca voi. A fost rănit la mîină și ar fi putut să se evacueze la spital, dăr a rămas mai departe cu noi. Oare nu este un erou ? Iată-l alături de el pe Kurbatov. A fost propus pentru gradul de sublocotenent. Chipeș flăcău ! Ți-e mai mare dragul să-l privești. Dar va ajunge comandant nu pentru că este chipeș, ci pentru că păstrează cu sfințenie onoarea militară. Iată-l pe Berezanski. De cîte ori nu l-am luat la rost pentru că e domol ? ! În luptă însă, atunci cînd l-a secerat un glonț pe comandantul de pluton, i-am dat ordin să preia el comanda, și plutonul a menținut poziția, respingîndu-i pe nemți. Oare acesta nu este un erou ? Și toți — am arătat din nou cu mîna spre rîndurile batalionului — toți pînă la unul sînt deopotrivă. Și voi tovarăși veți ajunge la fel ca ei.

Abil Djilbaev mă privea țintă cu ochii săi înguști, așteptînd curios să vadă ce-am să spun despre el. Nu știa să fi făcut vreo faptă deosebită.

— Iată-l pe Djilbaev, am urmat eu. E scund, pir-piriu, l-am dojenit de nenumărate ori, ba o dată era cît pe ce să dau ordin să fie împușcat, dar și el a străbătut împreună cu noi un drum eroic.

Djilbaev zîmbi ca un copil.

— Cum de au ajuns ei așa ? Pentru că înțeleg ce înseamnă datoria, ce înseamnă conștiința și onoarea de ostaș. Datoria față de patrie este...

M-am oprit o clipă și mi-am scrutat propria-mi conștiință. Da, pot să spun din toată inima :

— Datoria este lucrul cel mai sfânt pentru un ostaș.

Mai departe le-am vorbit cam așa :

— Ce am să vă cer eu ? Vă cer cea mai riguroasă disciplină. Nu am de gând să vă răsfăț. Să nu vă așteptați la îngăduință din partea mea. Nu am să las nepedepsită nici cea mai mică încălcare a îndatoririlor militare. Sînteți datori să vă iubiți armele și să le îngrijiți. Fără arme nu faci nimic, oricît de aprigă ar fi ura împotriva dușmanului.

Cuvîntarea mea nu spulberase descumpănirea, uluiala care se citea pe tinerele fețe.

— Vă vor ajuta ei, am spus eu, arătînd din nou cu mîna spre rîndurile batalionului, sînt ostași încercați. Ce ziceți, tovarăși, îi veți ajuta ?

Companiile răspunseră într-un glas :

— Îi vom ajuta !

Acest răspuns puternic, răsunînd ca un singur glas, mi-a dat parcă noi forțe. N-am putut să-mi stăpînesc un zîmbet de ușurare. În sfîrșit zîmbiră și unii dintre noii-veniți, cei mai mulți cu o oarecare șovăială și numai cîțiva cu curaj. Acum fețele lor nu mai erau toate la fel.

— Îi vom ajuta, tovarășe comandant de batalion, rosti răs-picat Berezanski.

Falnicul Kurbatov dădu tăcut din cap în semn de aprobare. Așa va să zică... Deci nu numai eu simteam ce-l frămîntă pe soldat, ci și soldatul înțelegea ce mă frămîntă pe mine. Vă mulțumesc, prieteni !

Am comandat „de voie“, și împreună cu Rahimov și politrucul Kuzminici am repartizat oamenii la companii. Au intrat în rîndurile batalionului și s-au contopit cu frontul. Dar nu s-au pierdut cu totul printre oamenii noștri, căci în rîndurile proaspăt aliniate, mai lungi acum din pricina noilor-veniți, culoarea mai deschisă a mantalelor încă nepurtate îți sărea în ochi.

Seara, cînd ne adunaserăm pentru cină, în casa unde se afla statul nostru major sosi un locotenent

scund, îmbrăcat într-o haină vătuită, roasă și destul de murdară. Când a intrat, clipi de câteva ori din pricina luminii, își șterse cu palma nasul cîrn, apoi se prezentă :

— Am venit din ordinul generalului să lucrez aici. Sînt locotenentul Ugriumov.

L-am privit nedumerit. Să lucreze aici ? Din ordinul generalului ? Ce vrea să spună acest boboc ? Blond-spălăcit, cu fața plină de pistrui mari, care prin nu știu ce minune mai dăinuiau din primăvară, îmbrăcat cu pufoaică, părea un flăcăiaș de șaptesprezece-optsprezece ani. Deasupra gurii mari îi mijiseră ici-colo câteva tuleie. Buza de sus era puțin răsfrîntă ; cînd vorbea i se vedea — nu știu dacă se poate spune astfel — buza și încă una dedesubt. În șiragul dinților îngălbeniți de fumat, aproape cărămizii, se zărea o știrbitură. Chiar dacă te uital la pătrățelele de pe petlițele lui, care arătau gradul de locotenent, era greu să vezi în el un ofițer. Observîndu-mi nedumerirea, adăugă :

— Sînt comandantul grupului de vînători de tancuri... M-am prezentat pentru a fi la dispoziția dumneavoastră.

Raporta răspicat. Și acest fel de a vorbi nu se potrivea de loc cu înfățișarea lui de adolescent stîngaci.

— Ia loc, simte-te în largul dumitale, tovarășe locotenent.

Ofițerul se așeză.

— Îmi permiteți să fumez ?

— Da, te rog.

Ugriumov își luă căciula de pe cap, scoase din buzunar un ziar, punga cu mahorcă și răsuci o țigară groasă cît degetul. Sub unghiile lui se vedea o dungă neagră ; buricele degetelor erau și ele cam negre și crăpate. Pesemne că degetele acestea, ca și pufoaica întunecată și roasă, de multe ori pe zi atingeau pămîntul.

Și deodată mi-am adus aminte. Ugriumov... Nu de mult avusesem prilejul să aud vorbindu-se despre acest locotenent, despre o abatere pe care o săvîrșise.

Intr-o bună zi, în calitate de comandant al unui pluton de cercetare, în timp ce nemții abia se apropiau de aliniamentele diviziei noastre, și-a lăsat plutonul în pădure, s-a îmbrăcat în straie țărănești și a plecat să cerceteze un sat ocupat de nemți. S-a înapoiat de acolo când se întunecase de-a binelea, a pierdut legătura cu plutonul lui, și drept pedeapsă a fost înlăturat de la comandă. Iată, deci, ce flăcăiaș remarcase Panfilov. Iată cui îi încredințase el comanda grupului de vânători de tancuri.

Ugriumov își aprinse țigara și acum trăgea cu poftă, cu vădită plăcere, fumul de mahorcă. Cu aceeași plăcere scotea fumul pe gură și pe nări. Niciodată nu am întâlnit un fumător atât de însetat, sau, poate, mai bine zis, atât de pătimaș.

Pentru cină aveam cașă de orez. Bucătarul Vahitov ne aduse farfuriile cu cașă. Pe musafirul nostru pricăjit, Vahitov nici nu-l luă în seamă și nu-i servi cina.

— Vahitov, de ce nu l-ai servit pe locotenent?

Ugriumov se simți jenat.

— Vă mulțumesc, eu am cinat, tovarășe locotenent major.

— Nu-i nimic. Nu strică să mănânci de două ori.

Vahitov îl servi și pe el. Locotenentul își scoase din sacul măștii de gaze lingura și se apucă să mănânce aproape cu aceeași poftă cu care adineaori fumase. Zvîrlea în gură conținutul lingurii, și apoi o lingea de fiecare dată. După ce dădu gata porția de cașă, Ugriumov trecu la alte „bunătați” cât se poate de modeste: niște pesmeți de piine de secară, care stăteau grămăjoară pe masă. Dinții lui mari, afumați de tutun, rodeau de minime pesmeții. În odaie se auzea un ronțait slab.

Cînd i se oferî ceai, musafirul nostru refuză. Își răsuci din nou o țigară uriașă și se apucă de fumat.

Dimineața l-am chemat pe Șakoev. Chipeș, cu statură athletică și mustați negre, Șakoev îl privi ironic, printre gene, pe nearătosul trimis al generalului.

Pe la amiază m-am dus călare la plutonul de vînători de tancuri. Pe cîmpul acoperit din nou de zăpadă, se înălța o machetă de tanc făcută din plăcaj. Ici, colo se înălțau, întunecate, movilițe de pămînt argilos : fuseseră săpate tranșee. Soldații ședeau pe buza șanțului de la marginea drumului, ascultîndu-l atent pe Ugriumov.

— Prin forță nu-i poți birui, spunea Ugriumov. Dacă îți păstrezi însă prezența de spirit, birui!

Și mi s-a părut iarăși ciudat să aud din gura unui flăcăiaș cu nasul cîrn, aproape un copil, aceste cuvinte atît de serioase și pline de demnitate : „prezență de spirit“.

FIȚI GATA DE ACȚIUNE PE ITINERARUL CINCI

Au trecut cîteva zile. Mi-aduc aminte că era într-o sîmbătă. Răgazul ne cam răsfătase. Incepusem să luăm în seamă sîmbetele, duminicile. Il așteptam la masă pe Islamkulov, pe care îl poftisem încă din ajun. Aveam chef să mai filozofez, să mai pălăvrăgesc, cum spune rusul, cu un interlocutor interesant, cu acest om învățat, compatriotul meu.

Dimineața am primit un telefon de la statul major al diviziei: mi s-a comunicat că generalul a dat ordin să mă prezint la orele douăsprezece la el.

După cele cîteva zile de moină, se înstăpînise din nou iarna. Vîntul învolbura mici vîrtejuri de zăpadă.

Potcoavele Lîsankăi țacăneau ușor, fără să pătrundă prin învelișul alb care acoperea pămîntul înghețat.

La ora fixată am intrat la general. Odăița pe care o cunoșteam atît de bine, nu se schimbase de loc. Am văzut aceeași cutie a telefonului de campanie, același bufet lucrat cu înflorituri, aceeași oglindă de perete cu luciul șters și aceeași hartă topografică pe masă. Dar la Panfilov am observat din prima clipă o schimbare. Înainte de a-mi spune ceva, m-a măsurat îndelung. Mi s-a părut că mă învăluie cu o privire plină de duioșie. Niciodată nu se uitase în felul acesta la mine.

— Noroc, tovarășe Momîș-Ulî.

De astă dată generalul nu adăugă obișnuitul „la loc” și nu zîmbi. Am discutat stînd în picioare.

— Ei, iată că am trăit zile liniștite, ne-am odihnit, acum s-a terminat.

Pesemne că ochii mei au exprimat mirare. Cum așa? Pretutindeni era liniște, rar de tot când bubuia în depărtare câte un tun, invitaseam pentru seara aceea un musafir, iar generalul îmi spune: „S-a terminat!”

— Există toate temeiurile să se presupună, continuă Panfilov, că mâine, șaisprezece noiembrie, inamicul va începe o ofensivă.

A spus-o cu convingere: „șaisprezece noiembrie”.

— Treci la acțiune, tovarășe Momîș-Ulî. Imi deplăz din timp rezerva, ca să ai timp să te îngropi la pământ. Cred că n-am să dau greș.

Pe cît mi-am dat seama, în sufletul generalului mai stăruiau unele îndoieli. Intonația lui era însă fermă.

— Itinerarul cinci, adăugă el.

Generalul se apropie de hartă. L-am urmat.

Pe hartă erau notate cu semne roșii verigile apărării noastre, iar cu creion albastru — limita dinainte a apărării inamicului și concentrările lui de trupe. Ieseau clar în evidență denumirile, numerele diviziilor și regimentelor nemțești și raioanele în care erau dispuse. Semnele de culoare albastru-închis, inclusiv cele care marcau unități motomecanizate și de tancuri erau deosebit de dese acolo unde trecea flancul stîng al diviziei noastre.

Itinerarul cinci ducea exact într-acolo, spre flancul stîng. Potrivit indicațiilor pe care mi le dăduse generalul cu cîteva zile în urmă, batalionul urma să ocupe satul Goriunî, de pe șoseaua Volokolamskului, și stația de cale ferată Matrionino, situată ceva mai la o parte. În apropierea satului Goriunî, care urca pe o colină, se afla o importantă încrucișare de drumuri: linia căii ferate întretăia acolo, în dreptul unui canton, panglica de asfalt a șoselei.

— Acesta este sectorul vostru. Ai fost pe-acolo?

— Da. Am fost.

— Situația impune să-l mai lărgesc puțin. Veți ocupa și cota 131,5.

Creionul generalului indică punctul respectiv care marca un nod de drumuri de țară, pierdut între păduri. Sectorul de apărare al batalionului se apropia acum și mai mult de extremitatea flancului stîng al diviziei.

— În felul acesta veți acoperi, urmă Panfilov, toate drumurile care duc dinspre stînga la Goriunî.

Panfilov privi din nou harta și îmi explică situația și dispozitivul unităților noastre de pe limita dinainte a apărării. În locul acesta se află un regiment din divizia noastră, iar dincolo sînt cavaleriștii lui Dovator¹.

— Nemții vor căuta să rupă frontul la flancul stîng.

Generalul rostise aceste cuvinte cu toată siguranța. Obiceiul lui de a judeca cu glas tare părea că-l părăsise. Chiar dacă în adîncul sufletului mai avea unele îndoieli — în sinea lui admitea, probabil, că s-ar mai putea ivi felurite surprize — nu trădase prin nimic aceste temeri. Se vede că totul fusese adînc chibzuit, iar hotărîrea luată.

— Vor rupe undeva frontul și vor da peste batalionul dumitale. Misiunea voastră este să vă mențineți poziția pînă cînd se vor pune iarăși în ordine celelalte unități ale diviziei.

Generalul vorbea cît se poate de calm, iar eu simțeam că mă cam furnică în spinare. Cum să ocup un sector atît de mare? Frontul era de aproape cinci kilometri, iar eu nu aveam decît cinci sute de soldați.

— Tovarășe general, oare am să mențin eu un front atît de mare?

— Greu, dar ai să menții. Nu căuta să realizezi o apărare continuă. Ocupă doar punctele importante. O companie la Goriunî, alta la Matrionino, iar a treia pe cotă.

¹ L. M. Dovator (1903—1941) general-maior sovietic căzut eroic în luptele pentru apărarea Moscovei. Post mortem — Erou al Uniunii Sovietice (n. ed.)

Mi-am amintit de exercițiile pe care le făcuse cu noi generalul, de stăruința cu care căuta să ne facă să înțelegem viitoarea noastră misiune. Și iată că venise și rîndul acestei misiuni.

Panfilov repeta acum și ceea ce discutasese cu mine între patru ochi și ceea ce spusese în timpul exercițiilor cu comandantii de companie.

— Intervalele nu trebuie să te neliniștească. Fiecare companie trebuie să fie gata să ducă lupta în încercuire. Cît privește conducerea...

Generalul mă privi, așteptînd să-i continui eu ideea.

— Conducerea stă în însușirea misiunii, am spus eu.

— Exact, așa e... După toate probabilitățile, inamicul va începe atacul mîine de dimineață și va încerca dintr-un salt să iasă la șosea, în spatele diviziei. Ne vom strădui să-l facem să se împotmolească... Dumneata, tovarășe Momîș-Ulî, trebuie să te menții timp de patru zile.

Generalul numără pe degete aceste patru zile.

— Șaisprezece. Prima zi. Va fi pentru voi ușoară. Șaptesprezece. O să vă vină destul de greu. Optsprezece. Veți rămîne în încercuire. Nouăsprezece... Zăbovi o clipă, și nu dădu nici o caracterizare acestei zile. Da, și ziua de nouăsprezece. Trebuie să vă mențineți, tovarășe Momîș-Ulî, pînă în douăzeci.

Generalul nu mă întrebă ca de obicei „m-ai înțeles?”, dar eu îl înțelesesem. Înțelesesem tot. Probabil că citise acest lucru în privirea mea.

— Dumitale, tovarășe Momîș-Ulî, batalionului dumitale, îi va fi greu. Foarte greu.

Evident că nu i-a venit ușor să rostească aceste cuvinte. Dacă n-aș fi înțeles misiunea, nici nu ar fi putut să le rostească. Generalul era sincer cu mine. Nu-mi făgăduia să mă sprijine, să mă ajute, nu-mi făgăduia nimic. Și considera necesar să-mi spună totul răsplat, pînă la capăt. Stăteam în fața lui fără să scot un cuvînt.

Vei izbuti oare să redai în povestirea dumitale această clipă? Vei reuși oare să găsești tonul —

tonul care întregea, colora cuvintele generalului atît de aspre, și, în același timp, atît de duioase ?

— Îmi permiteți să plec ?

— Stai o clipă.

Generalul se apropie de bufet, scoase o sticlă desfundată de vin roșu de *Cahors*, umplu două pahare mari, luă două bomboane și spuse :

— Fie ca speranța să-ți încălzească inima !

Am ciocnit paharele. Panfilov mi-a întins o bomboană.

— Acum du-te, kazahule !

Era pentru prima dată cînd îmi spunea așa. Și cuvintele acestea răsunară din nou și duios, și aspru. Și totodată greu.

Am salutat, m-am întors la stînga împrejur și am ieșit.

Am trecut pentru cîteva minute pe la statul major al diviziei ca să-l văd pe căpitanul Dorfman, șeful secției operații, un vechi cunoscut de-al meu.

În fața lui stătea desfășurată pe masă harta operativă. Pe această hartă batalionul meu, rezerva comandantului de divizie, fusese deja deplasat pe noua poziție. În spatele diviziei, de la satul Goriunî pînă la cota din pădure, se întindea acum o linie roșie zbîrlită. Din nou o linie... Noi renunțasem la vechea noastră tactică liniară, dar creionul șefului secției operații, din obișnuință, tot mai continua să tragă pe hartă o linie neîntreruptă.

Dorfman îmi răspunse la salut și se ridică de la masă. Părul lui castaniu, împărțit în două de o cărare dreaptă, era ca de obicei curat, lucios, netezit cu grijă. Mă așteptasem să găsesc în ochii lui căprui și vioi zîmbetul prietenos din totdeauna. În clipa aceea însă zîmbetul cunoscut lipsea. Dorfman era la curent, desigur, cu misiunea noastră, știa ce soartă ne așteaptă.

— Tovarășe căpitan, îmi permiteți să dau un telefon ?

— Te rog.

Am cerut legătura cu statul-major al batalionului.

— Rahimov ?

— Da, eu.

— Pregătiți-vă de acțiune pe itinerarul cinci.

Tot ordinul era cuprins în aceste câteva cuvinte. Erau suficiente pentru a pune în mișcare întregul batalion. Intrase în acțiune documentul pe care îl întocmisem cu atîta migală. Am pus receptorul la loc.

— Rămîneți cu bine, tovarășe căpitan !

— Ei, Momîș-Ulî, îți urez succes...

De astă dată Dorfman se sili totuși să zîmbească. M-a și înmormîntat, mi-am zis eu în gînd.

Mergeam spre Rojdestvenò la pas. Vîntul se mai potolise. Din văzduh se cerneau fulgi rari. Voiam să-mi adun gîndurile, să mă înapoiez la batalion calm și stăpînit.

Așadar, mîine va izbucni vîlvătaia unei noi bătălii. „Trebuie să vă mențineți pînă în douăzeci ! Are să vă fie greu, foarte greu...” Dar dacă e să mori, dacă ți-a sunat ceasul, trebuie să mori cu rost, cu cap. Gîndindu-mă la mine, îi vedem în fața ochilor și pe oamenii care îmi erau încredințați, vedeam luciul mat al baionetelor și al închizătoarelor de pușcă, frontul de temut al soldaților. Mi-a sunat ceasul... Mie și batalionului.

Ne așteaptă patru zile... S-ar putea ca în aceste patru zile să se concentreze tot restul vieții mele. Se cuvine deci să o trăiesc cu cinste. Misiunea de a bara șoseaua, de a ne menține, de a rezista împotriva grupării de izbire a nemților nu era ușoară. Batalionul meu nu ocupase încă niciodată o poziție cheie, nu avusese prilejul să înfrunte greul loviturii. Poate că eu mă născusem, mă întărisem, mă maturizasem tocmai pentru a îndeplini misiunea fixată pentru aceste patru zile. Voi dărui acestei misiuni totul : inteligența, voința de comandant, viața.

Gîndurile se succedau unul după altul... Iată și Rojdestvenò. Pe covorul de zăpadă strălucitor, în bătaia razelor pe care soarele palid le arunca cu zgîrcenie, se înălțau negre, izbele satului, Coloana

companiei din cap, de sub comanda lui Zaev, era adunată pe uliță. Soldații stăteau cu arma la umăr. Toți aveau în spate sacii cu efecte, cu puținul avut al soldatului, cu rezerva de pesmeți pe care o primise fiecare.

— Drepti ! comandă Zaev cu glasul său de bas.

— Pe loc repaus, am răspuns eu.

În clipa aceea am simțit că sînt pătruns de o încredere adîncă în toți tovarășii mei de luptă, a căror soartă aveam să o împărtășesc și eu, și care se adunaseră acolo, sub cerul palid fără pic de nori.

Această clipă mi-a rămas întipărită în minte : am simțit atunci încrederea, fericirea încrederii, și m-am liniștit pe loc.

În căsuța statului major m-a întîmpinat Rahimov. Oaspetele nostru Islamkulov s-a ridicat de pe laviță și s-a înclinat, întîmpinîndu-mă cu un zîmbet prietenos. M-am înclinat și eu la rîndul meu.

— Iartă-mă, Muhametkul ! Vezi, nu vremea e sub om, ci omul sub vreme.

Islamkulov nu-și manifestă în nici un fel curiozitatea, nu-mi puse nici o întrebare.

— Peste cît timp ordonați să plecăm ? mă întrebă Rahimov.

N-aveam nevoie să mai întreb dacă-i gata totul și dacă a fost respectat la toate subunitățile graficul adunării. „Peste cît timp“, aceste cuvînte îmi spuneau tot.

— Să pornească Zaev.

Rahimov îl chemă la telefon pe Zaev :

— Porniți ! Ridicați telefonul !

Apoi, luă legătura cu celelalte companii și le înștiință că marșul a început.

— Respectați graficul de mișcare ! Deocamdată, puteți să vă mai odihniți.

Așa lucra șeful meu de stat major : fără zarvă, fără forfotă. Ce nu apucasem să spun eu completase el.

— Unde-i Tolstunov ? am întrebat eu.

— S-a dus la Filimonov.

— Dar Bozjanov ?

— E la Zaev.

— Atunci să mîncăm și să plecăm și noi.

Sincenko ne-a adus mîncarea și ne-a turnat în pahare rația de votcă. Am băut în sănătatea musafirului. Am scos harta și am indicat sectorul nostru lărgit. Pentru o clipă, calmul l-a părăsit pe Rahimov și ochii lui negri s-au întristat deodată. Intr-adevăr, dacă atunci cînd privești un asemenea sector — cinci kilometri pentru un batalion — nu te cutremuri, înseamnă că nu ești nici comandant, și nici șef de stat-major. I-am explicat misiunea. Trei noduri de rezistență. Trebuie să ne menținem. După ce unitățile noastre se vor retrage, va trebui să ne menținem în continuare. Cînd vom rămîne singuri, încercuți de inamic, va fi necesar de asemenea să rezistăm pe poziție.

Nu le-am spus că bătălia va începe mîine, nu le-am împărtășit că sînt dator să lupt pînă pe data de douăzeci, și nu am reprodus cuvintele generalului : „Are să vă fie greu. Foarte greu.“

Sincenko a mai turnat în paharele golite puțină votcă.

— Păcat că războiul ne împiedică să mai stăm de vorbă, am spus eu, adresîndu-mă lui Islamkulov. Nu de mult mi-ai făcut o mărturisire : „*Kai jere, aksakal !*“ Incă atunci am vrut să-ți întorc aceste cuvinte, am vrut să-ți spun : „*Kai jere, Muhametkul !*“.

Islamkulov mă asculta fără să mă întrerupă și fără să mă zorească nici măcar din privire. Știa că-i voi explica totul singur.

— Există puterea ordinului, am continuat eu, dar există și cordialitatea ordinului. Acum cred că am înțeles acest lucru. M-a învățat generalul Panfilov.

Islamkulov începu să vorbească și el despre Panfilov ; ne spuse că în ajun generalul nostru fusese la batalionul doi, din care făcea parte și compania lui Islamkulov, că trecuse pe la el împreună cu comandantul batalionului, dăduse pe la bucătărie, pe la plutonul de gospodărie, dar nu rămăsese la masă. Bucătarul îl rugase să-i prețuiască străduința și să

nu-l jignească cu un refuz. „Dar ia spune-mi, cum tragi ? l-a întrebat deodată Panfilov. Arată-mi pușca dumitale !” Pușca era murdară, neîngrijită. Atunci Panfilov a refuzat să ia masa acolo. „Ce rezistență ai să poți opune dacă vor da nemții peste dumneata ? i-a spus el bucătarului. Cum să nu te jignesc, când dumneata m-ai jignit pe mine ?” Tot batalionul cunoștea întâmplarea asta.

Pe nesimțite intră în încăpere Timošin, cel cu ochii cenușii, comandantul plutonului de transmisiuni.

— Tovarășe comandant de batalion, permiteți să ridic aparatul ?

— Ridică-l !

Rahimov se uită la ceas.

— Au plecat toți, tovarășe comandant de batalion.

Părăsirăm casa. Cerul era senin : gerul te ciupea de obraz. Sincenko o aduse pe Lisanka. Islamkulov îi luă dîrlogii și, ținînd calul din scurt, mă ajută să urc în șa. La noi, la kazahi, acesta este un semn de cel mai înalt respect, care se manifestă doar față de puține persoane. Rahimov urcă și el pe calul lui. În fața pridvorului aștepta sania cu care venise Islamkulov. Mi-am cerut din nou scuze.

— E timpul să plec. Rămii cu bine !

— Te așteaptă gloria, ori moartea, mi-a răspuns Islamkulov.

Pînă în clipa aceea, nu pomenise nici un cuvînt despre misiunea pe care urma să o îndeplinească batalionul meu. Acum însă își dezvăluise gîndul într-un mod cît se poate de convingător, bine chibzuit. Mi-am salutat din șa oaspetele și am dat drumul calului.

Să punem aici un punct mare. Și să ne luăm îngăduința să ne tragem puțin sufletul.

AJUNUL GARA MATRIONINO

Deschide o pagină curată, să începem un capitol nou.

Aşadar, sîntem în cincisprezece noiembrie. În timpul zilei, încă pe lumină, am stat vreo două ceasuri pe cota 131,5, ca să stabilesc împreună cu Zaev poziţia pentru compania lui.

Terenul reprezenta un luminiş mare defrişat, în mijlocul pădurii. Ici, colo erau împrăştiate buturugi; luminişul era plin de un lăstăriş mărunţ, pe alocuri se vedeau fişii de arătură acoperite de zăpadă. Imprejmuită de cioturi şi acoperită de stu-făriş, colina se înălţa în apropierea încrucişării a două drumuri de ţară. Drumurile se împreunau lângă un pod solid de lemn, ce trecea peste un pîrîiaş îngheţat, apoi se despărţeau iar.

De pe colină, de jur împrejur, se deschidea un bun cîmp de vedere. În liniştea ce învăluia locurile acelea se auzea, în bătaia vîntului, foşnetul frunzelor de stejar rămase pe crengi. Două camioane pline cu scurte îmblănite, legate strîns cu o frînghie, trecură spre front hurducîndu-se. Maşinile traversară podul şi dispărură în pădure. Apoi totul încremeni iar.

— Aici să-ţi ocupi poziţia, i-am spus lui Zaev.

— Ihî, mormăi el drept răspuns, după obiceiul său de altădată.

Şi imediat se corectă singur:

— Am înţeles!

Imbrăcat cu mantaua lui ponosită peste pufoaică și peste pantalonii groși, vătuiți și ei (așa era echipat tot batalionul meu), Zaev cercetă încă o dată cu privirea pădurea ce se întindea de jur împrejur. În lumina amurgului timpuriu, orbitele lui adânci păreau două pete întunecate, în care scăpărau din când în când luminițele ochilor mici. Intunecate erau și scobiturile obrazilor lui Zaev.

— Nu te angaja într-o luptă la distanță, am urmat eu, lasă-i să se apropie cît mai mult, și trage în plin.

— Și nemții au să tragă în plin.

— Așa e. În asemenea cazuri cîștigă cel ce nu se teme de lupta apropiată, cel ce este pătruns de mai multă hotărîre.

— Hotărîre, tovarășe comandant de batalion, avem destulă!

Am tăcut amîndoi. A filfiit, cum se spune, „îngerul tăcerii“, în mintea noastră a reînviat pentru o clipă trecutul.

— Avem destulă! a repetat răsecat Zaev. Am încredere în puii mei de lei.

După cum știi, și înainte îi plăcuse lui Zaev să se exprime într-un fel ciudat. Mi s-a părut că-l am în fața mea pe Zaev cel de altădată. Nu, era și nu era cel de altădată.

— Să explici fiecărui soldat misiunea: nici un pas înapoi, i-am spus eu.

— Dar dacă... Zaev tăcu o clipă încurcat, dacă vom fi încercuiți? Ne veți ajuta?

— Contează numai pe tine, Semion.

Am tăcut din nou cîteva clipe.

— Trimite vorbă la plutonul de gospodărie, tovarășe comandant, Zaev începuse pe neașteptate să mă tutuiască — trimite-le vorbă să ne aducă cina. Și să nu se zgîrcească la votcă, că altfel cu ce-am să-mi încălzesc vitejii?

— Bine, Semion, n-am să uit.

— N-o să uitați? mă întrebă el.

Glasul lui sună surd. Am înțeles la ce se gîndea, l-am înțeles și m-am răstit:

— Ce ți-a dat prin gând? Să-ți iei rămas bun de la mine? E cam devreme! Scoate-ți prostiile astea din cap!

Sub sprîncenele lui stufoase n-am zărit nici o licărire. Mi-am adus aminte de cuvintele pe care mi le spusese Panfilov la despărțire, și i-am spus pe un ton mai moale:

— Încălzește-ți soldații nu numai cu votcă, ci, și asta e cel mai important, cu speranță. Să nu îndrăznești să o pierzi, Semion!

— Ihî, l-am auzit din nou.

Și Zaev s-a corectat iarăși singur:

— Am înțeles!

Gonesc iar călare, spre Matrionino, spre compania lui Filimonov. Nelipsitul Sincenko mă urmează. Cărarea de pădure, plină de hîrtoape, dă în șosea. S-a lăsat întunericul: deasupra crestei zimțate și întunecate a pădurii lipită de panglica asfaltului, s-a ivit luna plină; pe cer pîlpîie primele stele. Pe șoseaua dreaptă ca o coardă întinsă, trec, micșorînd din cînd în cînd viteza, mașini cu farurile stinse; unele se duc spre front, altele în direcție opusă. Nu s-ar putea spune că este o circulație intensă. Nimic nu pare să prevestească o zi de luptă încordată. Inamicul și-a terminat toate pregătirile și acum tace. Pă cît se pare, și noi eram gata.

Cotesc din nou pe un drum lateral. De-a lungul lui, pe pari de brad, acoperiți de zăpadă, s-a și întins firul negru al cablului telefonic. Lîsanka ațeargă pe lîngă el. În față se profilează șters clădirea stației de cale ferată: Matrionino. Casele din preajma gării nu sînt așezate într-o anumită ordine și se conturează negre, împrăstiate la întîmplare. Deodată în marginea grupului de case răbufnește explozia unui proiectil de mare calibru. Aproape în aceeași clipă se aude încă o lovitură — o explozie, cam înfundată, grea, dinspre partea pe unde trece șoseaua Volokolamskului ascunsă vederii de bezna nopții.

Opresc calul, ascult atent și mă uit în jur. În față răsună o nouă explozie. Străfulgerarea lumi-

nează un gard de nuiele și vârful unui stog. Și parcă drept răspuns o nouă bufnitură în direcția satului Goriunî nevăzut de aici. Un răgaz, apoi iar o explozie răzleață. După câteva clipe alta...

Din acel moment — acele fosforescente ale ceasului meu de mînă arătau aproape ora șapte — nemții au început să bată metodic cele două puncte locuite: gara Matrionino și satul Goriunî.

În apropierea caselor din margine un lanț de soldați mușcau cu lopețile din pămîntul înghețat. M-am îndreptat spre ei. Golubțov, primul cîntăreț al batalionului, un zdrahon, pe vremuri dolofan, iar acum cam ciolănos, spărgea cu putere pămîntul înghețat cu muchia tăioasă a lopeții. Deodată se făcu auzit şuieratul din ce în ce mai puternic, nesuferit, al unui obuz ce părea că se îndreaptă direct spre noi. Soldații se trîntiră în micile gropi; am sărit din șa și m-am lungit și eu la pămînt. Flacăra albă a exploziei țîșni la vreo cincizeci de metri de noi.

Ne-am ridicat. Golubțov se apucă iar, îndărătnic, să fărîmițeze pămîntul. Oțelul ascuțit scotea în răstimpuri scînteii. Pe deasupra capului nostru, trecu în zbor un nou proiectil și explodă undeva, dincolo de pădure.

— Cum văd, Golubțov, la tine merge treaba.

El aruncă lopata și se îndreaptă de spate.

— Comandantul de companie ne-a dat ordin să ne săpăm cîte un locaș pentru tragere din poziția culcat, să așternem fîn și... Și pe urmă putem să dormim.

Am surprins mai mult cu auzul, decît cu privirea, zîmbetul lui Golubțov. În aceeași clipă am auzit un glas de alături:

— Oare un locaș ca ăsta te poate salva?

Unul dintre „boboci“ stătea cu brațele lăsate în jos, lingă mica groapă vecină, ce se contura neagră pe fondul alb. M-am simțit îmboldit să-l iau la rost pe tînărul ostaș, dar m-am stăpînit, și i-am explicat că orice mică adîncitură, orice scobitură te poate

ocroti de suflul exploziei și al schijelor. În locul meu, l-a luat la zor Golubțov :

— Săpă, Strojkin, săpă ! Și mai ține-ți gura !

Bobocul (în zilele acelea abia începusem să-i cunosc la față și să le rețin numele) nu mai scoase o vorbă și se apucă să-și scobească mai departe pământul înghețat.

— Facem treabă cu el, îmi spuse Golubțov pe un ton confidențial, cu glas scăzut. Îl educ, îl îmboldesc. O să fie un ostaș tot atât de destoinic ca și ceilalți. Și are un glas de invidiat. E bun de solist.

— Foarte bine ! Să-i gonim pe nemți și-atunci o să și cîntăm... Unde-i comandantul companiei ?

— A plecat cu generalul. Golubțov vorbea mai departe cu glas scăzut, că și cum mi-ar fi încredințat o taină. A fost un general pe aici, să ne vadă poziția.

— Ce general ? Comandantul diviziei ?

— Nu, altul... Pare cam aspru.

— Și ce-a spus generalul ?

— Ce să spună ? Ne-a mai strîns șurubul nițel. Da' ce, parcă mai era nevoie, tovarășe comandant de batalion, că doar și așa îl avem destul de strîns !

Și cuvintele acestea le rosti cu zîmbetul și umorul calm al soldatului. O încredere, o înțelegere reciprocă se stabilise între noi.

— Și unde-i acum generalul ?

— S-a dus nu știu unde cu comandantul de companie.

Am încălecat din nou și am plecat spre Matrionino. La început nu puteai să-ți dai seama dacă este vorba de un sat sau de o așezare de vile. Casele împrejmuite cu garduri frumoase și drepte aveau cerdacuri cu geamuri, iar ramele ferestrelor erau lucrate cu tot felul de înflorituri. Locuitorii se ascunseseră. Dar fumul ce se înălța din coșuri le trăda prezența. Undeva se auzi mugetul unei vaci, iar în altă parte zăngănitul unei găleți. Artileria continua să tragă rar, metodic.

Pe ulicioară, în pas cadențat, păsea o patrulă. Venea din direcția opusă. Cineva strigă cu glas răgușit :

— Stai !

Am tras de dîrlogi.

— Stai ! repetă același glas. Cine e ?

L-am identificat imediat pe Korzun, un colhoznic rus, năsos, din apropiere de Alma-Ata.

— Ce, Korzun, nu m-ai recunoscut ?

— De recunoscut v-am recunoscut, dar ordinea e ordine.

În seara aceea din ajunul luptei, sub bombardamentul inamicului, tonul calm al conștiinciosului Korzun m-a uns la inimă. Și am simțit din nou încrederea — încrederea în soldații mei ce nu uită nici o clipă de datorie, ordine, disciplină — năvălindu-mi ca un val fierbinte în piept, urcînd spre gîtlej.

— Unde-i comandantul de companie ? l-am întrebat eu.

— A plecat pe calea ferată cu generalul.

Fără să mai lungesc vorba, am tras de dîrlogi și am îndreptat calul spre linia de cale ferată.

Fulgi ușori de zăpadă se așterneau pe șine. Dincolo de linia căii ferate, care ocolea satul, pînă hăt departe se întindea un giulgiu alb căruia nu-i vedeai nici începutul, nici sfîrșitul. Știam însă că asta nu-i decît o festă pe care mi-o joacă luna, ascunzînd în obscuritate marginea alburie a pădurii de mesteacăn. În apropierea terasamentului, soldații săpau o poziție de apărare orientată cu frontul către această pădure, deocamdată nevăzută. După felul cum lucrau mi-am dat seama că foloseau și scule ce se găseau întotdeauna în gară, pentru a fi la îndemîna muncitorilor de la calea ferată : tîrnăcoape, răngi, barosuri. În apropiere se profila ca o pată neagră, împrejmuit de un gard nu prea înalt, cantonul paznicului de cale ; geamurile întunecate luceau șters. Un transmissionist se îndrepta într-acolo, desfășurînd o bobină de cablu telefonic.

Privirea mi-a alergat din nou spre depărtarea albăstruie, tulbure, apoi s-a întors iar la șinele acope-

rite de nea. Deodată am observat pe traverse trei inși. Am recunoscut imediat trupul bine legat al lui Tolstunov și pe Filimonov, care stătea în poziție de drepti în fața unui om cu o căciulă brumărie și cu o manta lucioasă de piele.

Lisanka mă ducea pe marginea căii ferate spre ei. Am sărit din șa și — a dracului treabă, să mori de ciudă! — de emoție, ori mai știu eu de ce, n-am apucat să-mi țin sabia, care mi-a căzut la picioare, iar eu — buf în zăpadă! Semn prost...

M-am ridicat și am pornit imediat cu pași apăsați și cu privirile țintă, spre generalul venit la noi. Îi desluseam buzele groase și gîlmele mici de sub ochi. A, prin urmare, iată cine a venit la noi! Generalul-locotenent Zveaghin, locțiitorul comandantului armatei. Cu trei săptămîni în urmă mă întîlnisem cu el la statul major al lui Panfilov, în Volokolamsk.

Apropiindu-mă, i-am raportat: batalionul a ocupat sectorul indicat și a început să se îngroape la teren. Zveaghin m-a privit fără să scoată o vorbă. Tăcerea s-a prelungit. Undeva, în mijlocul satului, a bubuit iarăși un obuz.

— Tot cu sabia la dumneata, mi s-a adresat nemulțumit Zveaghin. Tot mai faci pe originalul?

— Tovarășe general-locotenent, v-am mai raportat că n-înd confirmat în armă...

Nu m-a ascultat pînă la capăt.

— De ce nu ai citit comandanților de subunități și politrucilor ordinul Consiliului Militar cu privire la condamnarea lui Kondratiev?

Mi-am amintit fulgerător o scenă petrecută într-o seară la Volokolamsk: o cameră la statul major, luminată de un bec, fața palidă a unui maior, cu o zgîrietură umflată, o manta udă, plină de noroi. Și glasul lui Zveaghin: „Cine ți-a permis să te retragi fără ordin?” Și răsufierea lui grea, tot mai grăbită. Și cuvintele tunătoare: „Pune arma pe masă! Arestă-ți-l! Să fie înaintat tribunalului!”

Mai tîrziu am aflat că chiar a doua zi sentința Tribunalului Militar — condamnarea la moarte prin

împuşcare — fusese anunţată printr-un ordin pe armată.

— Tovarăşe general-locotenent, pe atunci, nu aveam nici o legătură cu unităţile noastre. Batalionul era izolat, lupta în încercuire.

— Dar pe urmă ?

— Pe urmă, situaţia s-a schimbat, era prea târziu. De aceea eu...

— Cine ţi-a permis să comentezi ordinele ?

Deodată şuiertul înfiorător, întâi mai slab, apoi tot mai puternic al unui proiectil ce se apropia de noi, acoperi acest glas tunător şi mînios. În primul moment, mi-a venit să sar de pe terasamentul descoperit din toate părţile şi să mă trîntesc la pămînt. M-am uitat cu coada ochiului la soldaţii care săpau tranşee şi care s'au întins ca la comandă, lipindu-se strîns de pămînt. Dar Zveaghin nici nu s-a clintit. Stînd în văzul tuturor şi, ştiînd desigur că e privit de zeci de ochi, aştepta răspunsul meu nemişcat, în aceeaşi atitudine. Tolstunov şi Filimonov încremeniseră şi ei. Obuzul izbi pămîntul, explodă în apropierea cîntonului. Smulse de suflul exploziei geamurile se făcură ţandări şi căzură zăngănind. Zveaghin nu întoarse capul şi nu aruncă nici măcar o privire în partea unde se înălţa trîmba de colb ca o coloană întunecată.

— Am greşit, am rostit eu.

Nesatisfăcut de răspunsul meu, Zveaghin i se adresă lui Tolstunov :

— Dumneata, politrucule, ar fi trebuit să veghezi la executarea ordinului.

Tolstunov nu încercă să se dezvinovăţească.

— Am scăpat din vedere, răspunse el.

— Să tragi de aici concluziile cuvenite pentru viitor.

— Am înţeles, tovarăşe general-locotenent.

Zveaghin părea că uitase de mine ; îi priveam spatele strîns în mantaua de piele.

— Vă vorbesc acum, urmă el, în calitate voastră de membri de partid.

I se adresa lui Filimonov și Tolstunov, dar știa, bineînțeles, că și eu, care nu eram membru de partid, ascultam tot ce spune.

— În calitatea voastră de membri de partid, repeta Zveaghin. Un singur pas înapoi de pe această poziție ar fi o trădare. O trădare, o crimă. Să vă luați rămas bun de la gândul că de aici am putea să ne retragem. Explicați întregului personal că acesta este ultimul aliniament al batalionului.

Cuvintele cădeau grav, convingător.

— Ei, tovarăși, vă doresc noroc în luptă!

Cu aceste cuvinte, se întoarse către mine cu o mișcare scurtă, bruscă, într-un fel neașteptat pentru făptura lui greoaie.

— Iar dumneata, partizanule cu sabie, hai să mă conduci!

„Partizan cu sabie.“ Nu mă slăbea de loc Zveaghin! De altfel în glasul lui nu se mai simțea asprimea tonului de comandant, nu mai stăruia nici urmă de enervare.

Am coborât de pe calea ferată și ne-am îndreptat spre drumul de sanie ce trecea pe alături. Ca din pământ răsări adjutantul lui Zveaghin și porni și el cu noi.

Tragerea de hărțuială continua. Flăcările exploziilor izbucneau la intervale scurte și în partea unde se găsea satul Goriunî. Zveaghin își îndreptă privirea către sat și spuse:

— Mîine cred că începe. La drept vorbind, a și început. Noi am ghicit intențiile inamicului, ne-am făcut mișcarea, ne-am tras aici rezerva. La rîndul său, și neamțul a înțeles manevra noastră. Și ne răspunde. Încearcă să ne demoralizeze rezervele.

Analiza situației pe care o făcea Zveaghin era scurtă. Ascultînd cu atenție glasul jos, pronunțînd clar fiecare cuvînt, înțelegeam tot ce se petrecea, îmi dădeam seama cum se desfășoară bătălia unei minți cu o altă minte. Ne-am apropiat de automobilul generalului vopsit în alb, culoare de mascare pe timp de iarnă. Zveaghin se opri și scrută depărtarea.

— Să întărim disciplina, să nu trecem nimănui nimic cu vederea, asta este, tovarășe locotenent major, datoria noastră, a mea și a duminică.

Pe neașteptate, tonul lui căpătă o nuanță caldă. Deschise portiera mașinii și încheie :

— Această o să ni se ia în considerație. Și dacă pe lumea cealaltă va exista judecata de apoi, o să ne înfățișăm fără teamă pentru că pe pământ nu am șovăit când a fost vorba să ne facem datoria.

Generalul îmi întinse mîna. O mînă mare, fermă, grea. Portiera se trînti cu zgomot, mașina se urni din loc. Am urmărit-o cu privirea. Da, îmi voi face datoria.

AJUNUL GORIUNI

Am mai stat un timp la Matrionino și am dat un ocol în jurul așezării împreună cu Filimonov și Tolstunov.

Apoi am sărit iar în șa și am pornit în galop, pe Lîsanka, spre Goriunî. Drumul bătătorit și înghețat, lucind în lumina lunii, se afundă pentru cîteva clipe în pădure, apoi ieși din nou la larg, într-o poiană. Am aruncat o privire în jur. Pe o colină albă se zăreau parapetele proaspete ale locașelor de tragere. La intervale scurte, cădeau ici-colo obuze răzlețe. Flăcările exploziilor luminau pentru o clipă cînd cîmpul pustiu, cînd căsuțele de pe creastă. Izbele acelea alcătuiau toate la un loc satul Goriunî. Lîsanka m-a scos la șoseaua ce urca în pantă lină : panglica de asfalt era întunecată, de parcă vîntul spulberase néaua. Pe creasta colinei, de o parte și de alta a șoselei, se înșiruiau căsuțele împrejmuite cu garduri joase de lemn.

La fel ca la Matrionino se prefirau ici-colo, din coșuri șuvițe de fum : probabil că soldații își pregăteau masa. Căii de la căruțele batalionului fuseseră deshămați : furgonul sanitar se oprise într-o curte ; pe marginea drumului stăteau două tunuri de ale noastre păzite de o santinelă. Am întrebat unde s-a instalat statul major al batalionului. Am pornit apoi mai departe.

Am văzut pe cineva venind din partea opusă : o ființă ciudată. Căciulă soldățească, manta, dar... De sub căciulă ieșeau niște șuvițe de păr de femeie, linse. Am oprit calul.

— Cine ești ? Ce cauți aici ?

— Bună seara, tovarășe comandant.

Un zîmbet dezvălui două șiraguri drepte de dinți albi. Mîna înmînușată se ridică la căciulă ca să mă salute.

— Zaovrajina, ce cauți aici ?

— Aici e locul meu, conform ordinului.

— Conform cărui ordin ?

— Conform ordinului dat de șeful serviciului sanitar. O să vă facem inoculări.

— Ce fel de inoculări ? Dă-le dracului !

— Vaccinări contra febrei tifoide. Am făcut rost de o lampă cu petrol și îndată ne apucăm de treabă.

— Cred că nu ești în toate mințile ! Mîine s-ar putea să fie prăpăd aici, să ardă totul ! Ia-ți valea imediat de aici !

— Nu, tovarășe comandant, de data asta nu mă puteți alunga. Trebuie să vorbiți cu șeful meu !

— Care șef, mă rog ?

— Medicul militar de rangul doi. Se poate spune — maiorul. O femeie medic. Ea a zis că nu plecăm nicăieri de aici.

Un zîmbet îndrăzneț descoperi din nou șiragul de dinți albi.

— Atunci am să vă zvîrl de aici !

Fără să mai adaug vreun cuvînt, m-am îndreptat în galop spre statul major.

Mai eram pe uliță, și deodată am auzit în urma mea :

— Tovarășe comandant de batalion !

M-am întors și l-am zărit pe Kuzminici. Alerga greoi, ținînd cu mîna porthartul.

— Ce s-a întîmplat, tovarășe Kuzminici ?

— Tovarășe comandant de batalion, permiteți-mi să raportez.

— Hai, dă-i drumul !

— Am înțeles ! Străduindu-se să găsească expresiile regulamentare, pe care le folosea cu rost și fără rost urmă : Tovarășe comandant de batalion, e aici un medic maior din serviciul medical și a început să facă inoculări soldaților.

— A și început ? Cine i-a dat voie ?

Mi-am amintit de întâlnirea de adineauri cu Zao-vrajina. Ia uite, a naibii, tot nu s-a dat bătută !

Am scos un oftat. Ei, drăcie ! Ce aiureală ! Se ține de noi ca beleaua de omul sărac !

— Tovarășe politruc, ți-am mai spus-o chiar astăzi : când ai să te deprinzi în sfârșit cu milităria ? Medicul ăsta militar nu are dreptul să-ți dea ordine.

Kuzminici ascultă muștrările mele smerit, în poziție de drepti.

N-am avut încotro și a trebuit să mă duc la medicul maior. Infirmeria de campanie era instalată în casa cea mai mare și mai frumoasă. O lampă uriașă, atârnată de tavan, revărsa o lumină strălucitoare pe masă, pe lavete și pe paturile acoperite toate cu cearșafuri albe ca zăpada. Într-un lighean emailat clocotea pe plită apa.

O femeie oacheșă, îmbrăcată într-un halat alb — am observat imediat chipul ei cu trăsături armonioase și cu aer autoritar — se întoarse spre mine. Părul ei, pe care boneta albă de medic nu-l acoperea complet, era atît de negru, încît avea nuanțe albăstrui.

Pe un scaun ședea conductorul Garkușa. Cu mîneca suflecată, își oferise brațul gol, așteptînd cu un aer plin de importanță să-i se facă injecția.

— Garkușa, m-am răstit eu, ce cauți aici ? Cine ți-a dat voie ?

Garkușa se ridică în picioare și se trase sfios înapoi.

— Am fost invitat, tovarășe comandant, ca o veche cunoștință.

A, încă o cunoștință a Variei Zao-vrajina !

— Ia șterge-o de aici ! Hai, mișcă-te mai repede !

Luîndu-și mantaua, Garkușa se întoarse demn, dar fără pic de zăbavă, și părăsi odaia. Femeia cu grad de maior îmi spuse pe un ton rece :

— Tovarășe locotenent-major, ar trebui să vă purtați mai politicos. Și în primul rînd e cazul să vă prezentați !

Mi-am cerut scuze și m-am prezentat.

— Iar pe dumneavoastră, tovarășă doctor, vă rog să terminați cu fantezia asta !

— Ce fantezie ? Sîntem obligați să facem inoculări. E ordin pe divizie.

— Nu cunosc ordinul și nu pot să vă dau permisiunea.

— De ce vă frămîntați atîta ? Injecția nu provoacă decît o ușoară slăbiciune timp de o zi-două. În schimb, pe urmă...

— Înțelegeți, tovarășă doctor, eu am o misiune de îndeplinit ! S-ar putea ca mîine să angajez lupta.

Exact în clipa aceea răbufni în cîmp o nouă explozie. Geamurile zăngăniră ușor.

— Și astăzi sîntem sub foc, am continuat eu. Nu auziți ?

— Aud. Și ce-i cu asta ? Mă miră nervozitatea dumitale, tovarășe locotenent-major !

— Iertați-mă, tovarășă doctor, dar nu pot să vă mai acord nici o clipă. Plecați de aici !

— Nu plec. Am îndatoririle mele și trebuie să mi le îndeplinesc.

M-am înfuriat la culme.

— Vă dau ordin ca peste două ore să părăsiți dispozitivul batalionului !

— Nu aveți dreptul să-mi dați ordine !

— Duceți-vă dracului !

Impunătoare — era cît pe ce să spun ca o regină — femeia înălță capul.

— Veți răspunde pentru asta ! Și să știți că nu plecăm nicăieri !

Nu știu unde se pitise în clipele acelea Zaovrajina. De altfel, nici nu voiam să știu. Am socotit discuția terminată și am ieșit trîntind cu putere ușa.

Micul meu stat-major s-a adunat încetul cu încetul. Din Matrionino a venit Tolstunov. De la Zaev, de pe colina pierdută în mijlocul pădurii, a sosit Bozjanov, obosit și abătut.

Sedeam tăcuți. În sobă trosnea focul. Ușița era deschisă. Reflexele văpăilor jucau pe tapetul odăii. Fără să vreau, mi-am oprit privirea asupra desenelor cu care era împodobit. Fondul cenușiu, de o culoare rezistentă la murdărie, era împesărit cu frunzulițe argintii de trifoi. Sau, poate, cu păsări. Lîngă rama

ferestrei-tapetul se dezlipise și atârna pînă la dușumea. Nimeni nu va mai ridica aceste păsări dezlipite. Stăpînii și-au părăsit casa, au plecat, iar noi... Noi sîntem niște locatari vremelnici. Mai bine zis de azi pe mîine...

Pe masa pătrată de stejar se aflau hîrțiile lui Rahimov; cîteva creioane colorate, bine ascuțite, se înșirau pe harta întinsă pe masă. Rahimov întocmise și expediasse rapoartele și acum desena pe o foaie de hîrtie dispozitivul de apărare al batalionului.

Intră Timošin. Acest locotenent delicat și tinereț, aproape un adolescent, păsea cu grijă ca și cînd s-ar fi sfiit să nu tulbure tăcerea, îngîndurarea mea. Se opri lîngă ușă.

— Ce vrei, Timošin?

— Tovarășe comandant de batalion, ni s-a dat legătura cu statul major al diviziei.

— Bine. Poți să te duci.

Timošin salută și plecă. Cutia îmbrăcată cu pînză de prelată, zgîriată în mai multe locuri, era așezată pe pervazul ferestrei cu aparatul de telefon în ea. Alături, pe un scaun ședea un ostaș-transmisionist de serviciu.

— Vă cheamă, tovarășe comandant de batalion, anunță el.

— Cine?

— De sus. De la divizie.

Am luat în mînă receptorul.

— Comandantul de batalion?

Am recunoscut din capul locului glasul lui Zveaghin.

— Da, tovarășe general-locotenent. Am văzut că Bozjanov și-a ridicat capul rotund, tuns, m-a privit. Apoi și-a lăsat din nou privirea în podea.

— Cum se comportă neamțul? Îi trage?

— Da, însă ceva mai rar.

— Cred că nu mai are mult și se va potoli. Atunci o să putem, tovarășe comandant, să dormim liniștiți noaptea aceasta.

Convorbirea s-a terminat.

— Ce-a spus? se interesă Tolstunov.

— A spus că noaptea asta putem să dormim liniștiți.

Instructorul cu propaganda nu comentă răspunsul meu. Am tăcut din nou. În odaie nu răsunau risete, nu înfloreau zîmbete. Nu cumva eu eram acela care răspindeam în jurul meu această stare de spirit: tristețe, sentimentul pieirii inevitabile?

Mi-am adus aminte de treburile pe care le mai aveam de rezolvat. Am dat ordin telefonistului să-mi facă legătura cu șeful serviciului sanitar al diviziei. Un minut mai târziu, țineam din nou receptorul în mână, cerînd să fie chiar astăzi rechemată din Goriunî femeia-medic și ajutoarele ei. La celălalt capăt al firului, un colonel medic, cu părul cărunț, pe care îl cunoșteam încă din Alma-Ata, înțelegînd situația, s-a grăbit să mă asigure:

— Iartă-mă, Momîș-Ulî, am uitat! Fii drăguț și trimite pe cineva s-o cheme la telefon pe lebăda asta neagră. O iașu chiar astăzi de acolo!

— Vă mulțumesc. O chem îndată.

În clipa aceea tocmai apăru în ușă bucătarul Vahitov; era și el cam abătut, ridurile mărunte dădeau feței lui un aer abătut, plouat.

— Doriți să cinați, tovarășe comandant?

— O să cinăm! i-am răspuns eu. Și încă în compania femeilor! Ia, tovarăși, să organizăm o cină cu invitați!

Bătrînul bucătar se schimbă imediat la față și bătu bucuros din palme: îi părea bine că mă înviorasem. În clipa următoare, am citit însă pe fața lui ridată un sentiment de mîhnire, chiar spaimă.

— Tovarășe comandant, nu am pregătit pentru cină decît cașa de hrișcă.

Nu m-am pierdut cu firea:

— În cazul acesta, va fi un ceai cu invitați! Tovarăși, trebuie să organizăm o misiune diplomatică: să meargă cineva și să comunice că comandantul de batalion roagă să fie uitate ieșirile lui grosolane și își cere umil scuze. Bozjanov, consimți să fii ambasadorul meu?

Fața obosită, pînă atunci pămîntie, a lui Bozjanov prinse din nou să strălucească.

— De acord ! exclamă el. Plec să săvîrșesc această faptă eroică, tovarășe comandant.

În sfîrșit, zîmbetul își făcuse din nou apariția la statul nostru major ! Nici Tolstunov nu rămase nepăsător : om chibzuit, politrucul îl sfătui pe prietenul său, ambasadorul, să-l ia cu sine pe îndemînaticul Garkușa. Mărturisesc că în sinea mea m-a uimit din nou Tolstunov ; al naibii, pe toate le știe !

Cum-necum, după vreo jumătate de oră ne primirăm oaspeții : fetele-maior și Varia Zaovrajina.

— Doctore, am spus eu, mi se pare că între noi, a avut loc o mică ciocnire.

— Mică ? Să zicem !

Mi-am cerut scuze, iar Variei i-am arătat pe furis pumnul, apoi le-am poftit la masă. Fără fașoane, Variă s-a instalat ca la ea acasă. Maiestuoasa „lebedă neagră“ a discutat la telefon cu șeful ei, apoi a consimțit și ea să se înfrupte din „delicatesele“ noastre.

Dar și acum, ori de cîte ori mă întîlnește, nu scapă prilejul să-mi amintească cum am scărmanat-o la Goriunî.

**A NE ȚINE ÎNSEAMNĂ -
A NU NE MENȚINE**

Foile de cort care ținuseră loc de storuri au fost scoase de la ferestre. Pe nesimțite s-au revărsat zorile, iar întunericul a prins să se destrame. Afară era liniște. Tunurile care bătuseră rareori asupra satelor Matrionino și Goriunî au amuțit încă înainte de a se lumina de ziuă; m-a furat somnul și n-am observat la ce oră au încetat să tragă. Văzduhul cenușiu al dimineții de noiembrie s-a luminat treptat-treptat. Cercul senin, ca și în ajun și-a reluat culoarea azurie. Și deodată, ca și cum acest sfios și palid azur ar fi constituit un semnal, pe tot frontul a început să du-duie, să bubuie artileria nemților.

Am ieșit din casă împreună cu Tolstunov și Bozjanov. Rahimov n-a avut nici el răbdare să rămână în mica încăpere a statului major. De multă vreme nu mai auzisem o canonadă atât de puternică. Bubuiturile, asurzitoare, nu mai conteneau. Așa vuiesc pesemne valurile răscolite de furtună ce se izbesc cu furie de stînci. Părea că bubuiturile se rostogolesc de-a lungul frontului. Cînd se depărtau spre dreapta, cînd reveneau înspre companiile lui Filimonov și Zaev. Apoi vijelia de foc se îndepărta din nou, mutîndu-se spre dreapta.

Cum îți spuneam, era o zi senină. În față, pe unde trecea frontul, cerul era brăzdat de bombardiere germane, care făceau fel de fel de viraje, mai atacau în picaj și își lansau încărcătura de bombe. Doi „cocoșai” — avioane de observare — se roteau în înălțimi.

Pînă la prînz, artileria noastră n-a răspuns. Această stăpînire de sine — mă încumet să-ți împărtășesc acest gînd — este caracteristică lui Panfilov. E oare ușor să taci timp de patru ore și să nu susții cu foc moralul trupelor tale îngropate la pămînt pe pozițiile înaintate? Să taci patru ceasuri în șir înseamnă să ai încredere în soldat, în bărbăția lui, înseamnă să fii convins că soldatul este profund conștient de datoria sa. Și în același timp înseamnă că și soldatul nutrește încredere față de tine.

Ce folos ne-a adus nouă această tăcere? Am identificat cu precizie toate pozițiile de tragere ale artileriei inamicului, în timp ce ale noastre au rămas ascunse. Panfilov spunea adeseori că trebuie să știi să ghicești intențiile dușmanului după glasul tunurilor lui. Dispunerea pozițiilor de tragere ale artileriei, felul cum este concentrat și grupat focul ei dau posibilitatea să stabilești direcția loviturii principale pe care o pregătește inamicul. Firește însă că acest adevăr îl cunoșteau și nemții. De aceea, recurgeau la stratageme, rostogolind focul artileriei de la un flanc la celălalt. Așa că poftim de ghicește unde au de gînd să atace ca să rupă frontul!

Există diferite metode de a executa pregătirea de artilerie. De exemplu, la început bați cu foc năprasnic limita dinainte a apărării, apoi transporti focul în adîncime. Sau lovești întîi pozițiile din eșalonul doi, dezorganizezi rezervele, bagi spaima în ele, apoi transporti focul, lovești limita dinainte... și salt!

La șaisprezece noiembrie, nemții combinară amîndouă aceste metode. Ciocăniră mai întîi timp de vreo două ore limita dinainte a apărării, apoi ne tratară cu cîteva salve și pe noi, la Matrionino și Goriunî. Pe noul său aliniament, batalionul suferise primele pierderi. Nu știam ce se petrece în aceste clipe în față — atacau nemții, și unde anume? — deodată însă artileria lor scurtă din nou tragerea și tăvălugul tunător începu să se rostogolească iarăși de-a lungul frontului.

„Prima zi are să fie ușoară“, prevăzuse Panfilov.

Așa s-a și întâmplat. Totuși, vreau să subliniez în fugă câte ceva din cele petrecute în această zi ușoară pentru batalionul meu.

Cam pe la amiază, sosi la Goriunî, la dispoziția mea, o baterie de tunuri antitanc din rezerva comandantului de divizie. Era un semn că Panfilov nu-și schimbase părerea în ce privește intențiile inamicului și lua măsuri pentru întărirea nodului meu de apărare. Artileriștii ocupară poziții de tragere în pădure, îndreptându-și țeștile spre șoseaua Volokolamskului, încă neacoperită complet de zăpadă.

În față răsunau mai departe bubuituri, tunete, explozii. Deasupra crestei pădurii se înălțau coloane negre de fum, ce se destrămau încet în văzduh. Dar la noi, pe colina presărată cu casele satului Goriunî, soldații nu conteneau să trudească din greu. Fărâmițau pământul, săpau, săpau într-una poziția de apărare.

Plutonul lui Șakoev făcea exerciții pe șosea. M-am oprit lângă un gard, și l-am urmărit cu privirea câteva minute. O machetă de tanc făcută din placaj s-a îndreptat în viteză spre un soldat, adăpostit într-o mică groapă. De ce o fi zăbovind? Și totuși nu, soldatul nu întârzie să acționeze la timp. Se săltă, mai așteaptă puțin, apoi aruncă grenada. Bine, foarte bine lucrat! Abia atunci mi-am dat seama că acesta era Djilbaev, firavul meu concetățean, cu plămînii slabi. Și acum ia uită-te la el! Am încredere în el, știu că nu va închide ochii de frică, nu va fugi, va întâmpina tancul cu grenada în mână.

Macheta pusă pe tălpile se întoarce ca să pornească din nou. Se pregătește de luptă cu tancul politrucul Kuzminici. Echipamentul de soldat — cizmele grele, cu carîmbi scurți, mantaua înfioată pe el, pantalonii vătuiți, groși — pare și acum de împrumut pe el. Tancul se apropie. Străduindu-se să-și biruiască neîndemînarea Kuzminici se ridică repede, cu o mișcare iute, tinerească, își face vînt și... Și în aceeași clipă răsună glasul lui Șakoev, caracteristic, cu accentul lui de caucazian:

— La loc comanda, la loc comanda, tovarășe politruc ! Nu așa...

Zveltul locotenent din Daghestan, cu cizmele de box zgîriate și pline de noroi, într-o pufoaică atît de murdară încît părea neagră, dar ajustată pe trup — așa zice că la el apăruse o cochetărie aparte, de om jerpelit — se apropie în fugă, cu pași sprinteni, de omul de știință în vîrstă de patruzeci de ani, aflat probabil la prima încercare de a arunca o grenadă antitanc mare. Șakoev îl instruieste calm pe politruc. Cuvintele lui se aud pînă la mine :

— Prezență de spirit, înțelegi ? Zvîrle cu calm, ușurel.

Fără să vreau îmi vine în minte o figură nearătoasă, cu nasul cîrn — trimisul generalului.

În ziua aceea, de șaisprezece noiembrie m-am mai întîlnit o dată cu el.

Am primit un telefon de la statul major al diviziei : mi s-a comunicat că din ordinul generalului Panfilov vine la noi un grup de vînători de tancuri, în frunte cu locotenentul Ugriumov. Am răspuns cu același scurt „am înțeles !” din totdeauna și m-am înapoiat la fotoliul pliabil — acel comod fotoliu-pat, găsit pe undeva și adus de Sincenko — m-am așezat și m-am adîncit în gînduri.

În povestirea noastră a venit vorba în repetate rînduri despre gîndurile comandantului. Ele te fură în asemenea măsură, te cufunzi atît de adînc în ele, încît nu mai vezi încăperea, nu mai vezi nimic în jurul tău. Oare sînt bine repartizate și dispuse forțele ? Ce fac dacă lupta se va desfășura în cutare fel ? Cum procedez dacă inamicul se va apropia de cutare punct ? Dar dacă va pătrunde în cutare loc ?

Să ne menținem pînă în ziua de douăzeci ! Analizezi în gînd nenumărate variante. Dacă nu mă înșel, în schița prefetei la romanul *Război și pace*, Lev Tolstoi vorbea despre un milion de variante care se perindă prin fața artistului. Poate că activitatea creatoare a comandantului este înrudită cu concentrarea artistului.

Să ne menținem pînă în douăzeci ! În acele ceasuri de concentrare creatoare a gândirii de comandant, misiunea primită de la Panfilov se transforma în propria mea creație, în propria mea odraslă.

Sedeam în vuietul canonadei, în mugetul acela neîncetat de mare înfuriată, și chibzuiam : uite, valurile bubuiturilor s-au rostogolit într-o parte, s-au întors înapoi... Iată, au început să glăsuiască basurile tunurilor noastre ! Uite, a început să duduie ca o tobă artileria noastră antitanc ! Ce s-o fi întîmplînd acolo ? A și început luptă ? Nemții au și pornit la atac ?

Spre seară mi-a telefonat Zaev :

— Le-am servit o mică gustare, tovarășe comandant de batalion.

— Ce-ai zis ? Cui ?

— Gîfîind, a urmat grăbit :

— I-am cam enervat ! I-am lăsat să se apropie și le-am tras la mir !

M-am înarmat cu răbdare și i-am ascultat exclamațiile fără să-l întreb nimic. L-am lăsat să ajungă singur la miezul problemei. Am aflat că înspre colina pe care era compania lui Zaev, a pătruns nu știu ce grup de nemți cu cîteva aruncătoare de mine. Se poate să fi fost doar o cercetare. O salvă de pușcă a culcat la pămînt cîțiva nemți. Restul s-au retras tîrîș, sub protecția focului, ducînd cu ei și cadavrele celor căzuți.

După o jumătate de oră mi-a telefonat Filimonov. Nemții, mi-a raportat el, au încercat să iasă din pădure și să se apropie și de gara Matrionino. Ne-au determinat să deschidem focul și pe urmă au întins-o.

Între timp, cerul se acoperise de nori grei plumburii, din care prinseră a cerne fulgi de nea. În casă începu să se întunece. Și deodată — pentru mine, faptul era cu totul neașteptat — am contestat că se lăsase amurgul. Încetul cu încetul tunurile tăcură. Prima zi a noii bătălii din preajma Moscovei se încheiase. După cîte mi-am putut da seama, nemții nu rupseseră frontul nostru nicăieri. De altfel, nici nu știu dacă își propuseseră s-o facă în prima zi. Probabil, inamicul pătrunsese în multe locuri în pozițiile noastre, fără să se descopere, fără să dezvăluie pe unde va trece lovi-

tura lui principală. Panfilov, așa cum ți-am mai spus, rămăsese peșemne la prima lui presupunere. Ce-i drept, mai avea totuși unele îndoieli. Seara, târziu, mi-a dat un telefon :

— Noroc ! Ce mai faci ?

— Mă gîndesc, tovarășe general.

— Bună treabă. Și eu tot asta fac. Cum ați petrecut ziua de astăzi ?

I-am raportat bilanțul zilei. Bineînțeles, Panfilov îl cunoștea : noi raportam imediat orice schimbare a situației căpitanului Dorfman. Totuși, Panfilov a ascultat încă o dată din gura mea aceleași informații, fără să mă grăbească sau să dea semne de nerăbdare.

— Așadar, ați avut un schimb de politețuri, de la distanță ? făcu el.

— Da.

— Bun... Ugriumov a venit la dumneata ?

— Încă nu.

— Cum sosește, spune-i să se ducă la Iadrovo, la maiorul Iurasov. Știu, nu e bine să mîni oamenii de colo-colo, dar... Gîndurile m-au adus la concluzia asta.

— Am înțeles !

— Ei, la revedere, tovarășe Momîș-Ulî. Dormi, odihnește-te că mîine e rîndul vostru.

Am mai stat cîteva secunde tăcut, lîngă aparat. Panfilov mă uluise din nou — pentru a cîta oară ! Se gîndește și la un mic detașament de douăzeci-douăzeci și cinci de oameni, se gîndește, chibzuiește, cumpănește unde să-l trimită. Această mînă de oameni — grupul lui Ugriumov — este tot o rezervă a generalului. Greu trebuie să-i viină și lui, comandantului de divizie ! Dar de unde va mai lua el, mîine-poimîine, cînd loviturile nemților se vor întîți, de unde va mai lua el, generalul nostru, noi rezerve ?

Indepărtîndu-mă de telefon, i-am reprodat pe scurt lui Rahimov, care stătea ca și mai înainte la masa din odăița statului major, convorbirea mea cu generalul.

— Ne-a ordonat, i-am spus eu în încheiere, să ne pregătim pentru ziua de mâine, să dormim. Culcă-te, dormi și tu vreo trei ceasuri, iar eu am să stau treaz, am să controlez posturile.

M-am îmbrăcat și am ieșit afară. Vîntul, prea slab ca să stîrnească viscolul, prindea în zbor fulgii mari de zăpadă și-i purta pe sus. Panglica șoselei, cu cîteva ore în urmă încă o fișie neagră, curată, ca și cînd ar fi fost măturată, era acoperită acum de un strat pufos de zăpadă ce se contopea cu lînțoliul alb, întins pînă-n depărtări. Glasurile tunurilor sfîșiau din cînd în cînd întunericul difuz al nopții. Deodată, dinspre Matrionino răzbătu o bubuitură înăbușită. Iată că și aici, pe colina pustie, străfulgeră o lumină palidă, tulbure, urmată imediat de tunetul unduitor al exploziei. Apoi din nou cîteva minute de liniște. Și din nou o explozie, apoi alta. Ca și în noaptea trecută, nemişcîndu-se satele Matrionino și Goriunî; ne țîn nervii încordați cu aceste trageri de hărtuială.

Urcînd dealul în direcția Moscovei, spre linia de cale ferată care întretaie șoseaua — acolo, lîngă canton, era de asemenea instalată o siguranță — am întîlnit detașamentul lui Ugriumov. Deși pe cerul înnoirat nu scliffea nici o stea, mîntia albă de zăpadă proaspătă răspîndea o lumină palidă, subțîind întunericul des, de nepătruns. Ugriumov — scund, într-o pufoaică ce-i cuprindea strîns umerii înguști, părea în întuneric un adolescent — recunoscîndu-mă comandă :

— Stai !

Apoi se apropie de mine, intenționînd să-mi raporteze. I-am transmis că generalul a dat ordin să meargă mai departe pe șosea, spre satul Iadrovo.

— Băieții au obosit, bombăni Ugriumov înciudat. Credeam că vor rămîne peste noapte aici, tovarășe locotenent-major.

— Stați și vă odihniți, i-am spus eu. Am să dau ordin să li se dea oamenilor duminică de mîncare.

Ugriumov aruncă o privire în urmă, spre grupul său care se profila ca o pată ștearsă în întuneric.

— Nu, tovarășe locotenent-major, vă mulțumesc. Mergem mai departe. Că dacă ne oprim, ne moleșim mai rău.

Apoi, își luă rămas bun de la mine și adăugă :

— Păcat că nu ne-a fost dat să luptăm împreună.

Ca și cu câteva zile în urmă, mi s-a părut din nou ciudat să aud din gura acestui tânăr, un băiețandru aproape, cuvinte grave.

Rușii, când își dau binețe sau își iau rămas bun, obișnuiesc să-ți țină îndelung mâna și să ți-o scuture, manifestându-și astfel sentimentele de prietenie și stimă pe care ți le poartă. Ugriumov se mulțumi doar să-mi strângă mâna. Când am simțit această strângere de mână, mi-am spus iarăși în gând : „Puternică mână, nu glumă !“

După ce mă salută, Ugriumov se îndreptă către ofișii săi și, curînd, detașamentul se mistui în depărtările albe.

M-am întors în căsuța unde se afla statul major cam pe la miezul nopții. În odaie, se auzea respirația regulată a lui Rahimov. Acest Rahimov era un om de o punctualitate excepțională, și avea o calitate neobișnuită, nemaîntilnită la nimeni. Dacă îi spuneai : „Dormi trei ceasuri“, el deschidea ochii și se deștepta exact la timp, adică după trei ore. Nu era nevoie să-l trezești.

M-am așezat și m-am cufundat iar în gânduri. Liniștea nopții era, ca și mai înainte, sfîșiată în răstimpuri de bubuitul exploziilor. „Mîine e rîndul vostru“ îmi spusese Panfilov. Toate gândurile mele le dăruiam acestor clipe care aveau să vină atît de repede.

Exact după trei ore, Rahimov se trezi.

— Culcați-vă, tovarășe comandant !

M-am lungit pe fotoliul-pat, dar n-am putut multă vreme să adorm. Mă gîndeam și căutam să-mi imaginez cum va fi ziua care se apropia. M-a furat somnul abia spre dimineață.

În ziua aceea, șaptesprezece noiembrie, tunurile prinseră să bubuie mai devreme decît în ziua de șaisprezece. La revărsatul zorilor focul artileriei începu

să se rostogolească de-a lungul frontului. Nemții trăgeau la fel ca în ajun: detunăturile când se îndepărtau și se auzeau în dreapta, când se întorceau și răsunau în stînga, și iar o luau spre dreapta. Așa se balansa și oscila în fața noastră, în negura zorilor, acest pendul bubuitor.

Ascultam mugetul tunurilor, și îmi spuneam fără să vreau: divizia s-a menținut pe tot frontul, ca și pînă acum nemții abia pregătesc lovitura, fără să dezvăluie deocamdată unde, asupra cărui sector este îndreptată această lovitură. Spre deosebire de ziua precedentă, artileria noastră a răspuns prompt. Salvele noastre bubuie pretutindeni.

Incet-încet se luminează de ziuă. Deasupra întinderii de nea atîrna un cer jos, acoperit de nori. Deodată, urechea desluși o schimbare în regimul focului nemților. În stînga punctului central al limitei dinaintea poziției de apărare a diviziei, în stînga satului Iadrovo, aflat în față pe șosea, bubuiturile se întîrî. În schimb, în dreapta, detunăturile se mai domoliră. Nu mai încăpea îndoială că într-un capăt trăgeau tunuri și baterii izolate, iar în celălalt — divizioane întregi, nenumărate guri de foc. La flancul stîng inamicul nu mai umbla cu fleacuri, nu se mai juca. Acolo focul se intensifica mereu, devenea tot mai puternic. Însemna că totul fusese hotărît definitiv, sectorul de rupere se conturase, inamicul nu-și mai ascundea intenția — ghicită de Panfilov — de a sfărîma centrul și flancul stîng al sectorului nostru și se apucase să-și deschidă, să-și croiască drum cu focul tunurilor.

Toți cîți se aflau în cămăruța statului major amuțiseră. Bine cunoscuta încordare a nervilor — așteptarea atacului, așteptarea asaltului nemților — se furișase și în căsuța noastră, aflată deocamdată atît de departe de linia întîi. Ca să găsesc o supapă, ca să risipesc încordarea, i-am dat un telefon căpitanului Dorfman, la statul major al diviziei. Nu voiam de fapt decît să-i aud glasul, să schimb cîteva cuvinte cu el.

— Să trăiți, tovarășe căpitan!

Întotdeauna cuviincios și prietenos, Dorfman uită de astă dată să-mi răspundă la salut.

— Ei, ce mai e pe la voi ?

— La noi, nimic nou !

— Bine. Altceva ?

Simțeam în tonul lui că vrea să spună : Ce mai vrei ? Dacă stai liniștit acolo, stai așa mai departe !

— Iertați-mă, am vrut numai să vă raportez situația.

— Aha... Cu bine !

Un păcănit ușor în membrană. La celălalt capăt al firului receptorul fusese pus jos.

Cam după vreun ceas, nemții transportară focul în adâncimea frontului nostru, trăgând asupra stației Matrionino, asupra satului Goriunî, asupra porțiunii de pădure defrișată, unde se îngropase la pământ compania lui Zaev. Fără îndoială că în aceste clipe tancurile și infanteria nemților porniseră la atac. Așteptam să văd trecând în goană pe șosea atelajele de artilerie ca să schimbe pozițiile de tragere și să se îndepărteze de nemții pătrunși în liniile noastre. Nu. N-a venit spre noi nici un tun. Din câte mi-am putut da seama, artileriștii nu se retrăgeau.

— Tovarășe comandant, sînteți chemat la telefon de statul major al diviziei, mi s-a adresat telefonistul. Am luat receptorul. Membrana mi-a reprodus în ureche, fără denaturări, vocea cunoscută, puțin răgușită a lui Panfilov.

— Dumneata ești, tovarășe Momîș-Ulî ?

— Da, eu.

— Ce mai e pe la voi ?

— Un foc serios, tovarășe general.

— Mai precis ! Mai precis, te rog ! Uite ce-i, tovarășe Momîș-Ulî. Ieși, te rog, afară. Ești doar artilerist. Uită-te cu ochii dumitale și vezi ce se întîmplă acolo. Urmărește exploziile și apoi să-mi raportezi.

Am aruncat peste scurta vătuită-cureaua nelipsitei mele săbii, și am ieșit din căsuța statului nostru major, care, deocamdată, avea toate geamurile întregi, afară, sub cerul liber. La intrare, stătea de

santinelă Garkușa. Când m-a văzut, a luat arma pentru onor.

— Ce mai zice neamțul? l-am întrebat eu. Nu te alungă în adăpost?

— Nu, tovarășe comandant! Se mai poate răbda.

— Acum lupti doar cu gerul? am urmat eu.

— Intocmai. Vara santinela păzește zăpușeala, iar iarna, frigul.

După ce am trecut de acest mucalit, care nu se pierdea niciodată cu firea, am ieșit pe porțiță și am dat în șoseaua acoperită de un covor alb-pufos, către marginea nebatătorită încă de roțile automobilelor. Pe întinderea acoperită de zăpadă, cît vedeai cu ochii nu se zărea țipenie de om, nici pe jos, nici călare. Satul amuțise. Înspre marginea neagră a pădurii ce se profila în depărtare, țîșneau din cînd în cînd flăcări albe. De acolo trăgeau la distanță mare tunurile noastre grele. În vuietul și tunetul focului continuu al nemților, loviturile lor abia se auzeau. Ici, coio cădeau și se spărgeau obuze explozive și șrapnele.

Mi-am încordat auzul. Nemții continuau să tragă în salvă. Am urmărit atent tragerea. Mi-am dat seama că împrăștierea era mare, proiectilele cădeau la distanță mare unul de altul. Lovituri grupate — cele mai primejdioase, mai eficace și mai înspăimîntătoare, deoarece multe proiectile explodează simultan, unul lîngă altul — lovituri grupate nu erau. În văzduh se înălțau vâlătuci de fum, ca niște smocuri de vată. Dar vâlătucii aceștia nu erau mulți deoarece coloanele de fum erau de cele mai multe ori joase, se înălțau direct deasupra zăpezii: tot din această cauză plumbii din șrapnele nu se împrăstiau pe distanță mare. Noi, artileriștii, denumim astfel de explozii „spargeri prea joase”, iar în glumă le spunem „ciugulituri”. Iar celor care sînt prea înalte le zicem „cocori”. Aproape toate obuzele inamicului, și cele explozive, pentru trageri în cîmp descoperit, și șrapnelele, pentru trageri asupra pădurii, dădeau numai astfel de spargeri: ori „ciugulituri”, ori „cocori”. Dispozitivul nostru, de luptă — lanțuri de locașuri individuale de tragere — nu era compact; de aceea

loviturile neprecise, negrupate ale artileriei nemțești făceau rareori câte o victimă. Da, mi-am zis eu, cred că în discuția cu Panfilov m-am cam grăbit cu expresia „foc serios“.

M-am întors la statul-major, am luat receptorul și i-am raportat lui Panfilov ce văzusem. I-am înșirat tot felul de amănunte : nu numai observații cu sens, ci și unele lipsite, probabil, de orice sens. Cu cât îi spui mai multe, cu atât e mai mulțumit. Pasiunea pentru detalii era socotită uneori drept un fel de ciudățenie a lui Panfilov. De obicei ni se cerea : „Mai scurt, mai scurt !“ Ai raportat, te-ai întors la stînga-mprejur și ai plecat. Panfilov, însă asculta, punea întrebări, cerea tot felul de amănunte.

— Ziți că împrăștierea e mare ? Cîți metri anume ? Ei, cel puțin cu aproximație, tovarășe Momîș-Ulî.

Această trăsătură îl caracteriza pe Panfilov ca pe un cunoscător în materie. Cu cît pozițiile de tragere ale artileriei sînt mai îndepărtate de obiectiv, cu atât împrăștierea este mai mare. Posibil ca limita dinainte a apărării noastre să și fi fost ruptă, dar artileria inamicului continua să ocupe aceleași poziții, la distanță mare de noi, și să tragă la limita bății maxime.

Ceva mai tîrziu mi-am dat seama că în clipa aceea legătura lui Panfilov cu trupele care luptau în față era întreruptă. Toate aceste indicii : împrăștierea proiectilelor, caracterul exploziilor din Goriunî, îi înlocuiau, în parte, această legătură, ținînd locul rapoartelor de pe front.

Și deodată bubuitul, mugetul artileriei începu să scadă vădit. Nemții continuau să tragă, dar nu cu aceeași intensitate ca mai înainte. Proiectilele explodau mai rar. I-am raportat imediat lui Panfilov. Drept răspuns, l-am auzit mormăind :

— Hm... Își schimbă poziția. Mai înainte vă atingeau numai cu virful degetelor, dar acum să vă țineti bine : vor încerca să te izbească cu pumnul.

Timpu se scurgea repede. Se apropia amiaza, cînd mi-a telefonat Zaeu :

— Tovarășe comandant, foc intens de aruncătoare de mine!

— Ce vezi în față?

— Inamicul la marginea pădurii. De cealaltă parte a pîrîului. Trag cu aruncătoarele. Nu-ți lasă răgaz nici să ridici capul.

Zaev se opri o clipă, așteptînd să vadă ce-am să-i spun. Il auzeam în receptor răsufînd greu. Ce să-i spun? N-are rost, n-are nici un sens să tragi cu pușca la distanță mare sub un foc năprasnic de aruncătoare de mine. Principălu e să salvezi oamenii.

— Prefaceți-vă morți, i-am ordonat eu. Iar dacă vor porni la atac, trage!

În același timp, fasciștii se apropiaseră și de gara Matrionino. Și acolo aduseseră aruncătoare și deschiseseră focul asupra pozițiilor noastre. Și acolo soldații noștri se lipiseră de pămîntul înghețat, ghemuindu-se în micile lor gropi.

După ce ciocniră bine subreda noastră poziție de apărare, lipită de stație, fasciștii porniră la atac. Fură înțîmpinați cu foc. Acest prim atac fu respins cu ușurință. Dar, retrăgîndu-se, atacatorii reperară mai precis fiecare dintre locașele noastre de tragere, fiecare pușcă. Și din nou zeci de aruncătoare începură să arunce mine. Din cînd în cînd, cite o schijă cădea într-un locaș de tragere, înfigîndu-se în trupul cald, viu al ostașului adăpostit acolo. Răniții se tîrau pe zăpadă înapoi, spre sătuc, iar cei răniți grav erau scoși de pe poziții și cărați în spate de către sanitari.

Toate acestea mi le raportase la telefon Filimonov. Încă înainte de a-și termina raportul, se întrerupse deodată la jumătatea cuvîntului.

— Iar vin, tovarășe comandant de batalion!

Spre deosebire de Zaev, Filimonov nu-și manifestă în nici un fel tulburarea: tonul lui continua să fie cît se poate de calm. Se simțea de departe dîrzenia și hotărîrea lui.

— Trimite un agent la mitraliori, i-am spus eu. Comunică-le să nu tragă. Să-i lase să se apropie mai mult.

— Am înțeles, tovarășe comandant! E clar. O să-i respingem!

Nu trecură decît cîteva minute și Filimonov îmi raportă din nou:

— I-am respins. Cum i-am luat în primire cu foc, imediat au luat-o la sănătoasa.

— Dar acum, care e situația la tine?

— Iar trag de zor cu aruncătoarele.

— Ce pierderi ai?

— Nu prea mari.

Am prețuit întotdeauna siguranța și calmul lui Filimonov. Această comportare a lui exercită o minunată înrîurire asupra soldaților. De data aceasta aveam senzația că se temea și pentru „sufletul meu”, că se îngrijea și de „moralul meu”. Ei drăcie, mi-am zis eu, nu prea sare peste cal Filimonov? Și l-am întrebat mînios:

— Ce înseamnă „nu prea mari”? Mai precis!

— Am înțeles! Am să precizez îndată, tovarășe comandant.

După puțin timp, Filimonov îmi raportă că deocamdată compania pierduse douăzeci de morți și răniți. Incepusem să înțeleg mai limpede tactica pe care o aplicau fasciștii la Matrionino. Nu voiau să-și irosească forța vie, nu voiau să plătească înaintarea cu prea mult sînge. În loc de sînge, preferau să-și irosească timpul. Dar oare cîtă vreme intenționau să-și sacrifice pentru Matrionino? Socoteala nu era greu de făcut. Porniseră în două rînduri la atac și de fiecare dată, fiind întîmpinați cu foc, se retrăseră trăgînd mai departe din pădure, și sfîrtecîndu-mi soldații cu aruncătoarele lor de mine. Două bombardamente din acestea și rîndurile apărătorilor stației Matrionino se răriseră: căzuseră douăzeci de oameni. Pentru cît timp ne vor mai ajunge soldații care mai rămăseseră în compania lui Filimonov? Încă zece bombardamente tot atît de crîncene și compania va fi cu desăvîrșire nimicită. Cînd se va întîmpla acest lucru? Astăzi cred că nu. Sînt încredințat că nu ne vom păta onoarea și că ne vom face datoria de ostași.

Dar sarcina mea este să îndeplinesc misiunea, sa mă mențin pînă pe data de douăzeci. Dar cum, oare cum am să mențin eu stația ?

Zaev sună din nou.

— De două ori le-am dat nemților peste nas, tovarășe comandant de batalion. I-am alungat de la pod. Acum ne împroașcă cu mine. Nu mai am răbdare să stau locului, tovarășe comandant de batalion.

— Stai locului !

— Mi se pare că nemților le sar în ajutor tancuri. Aud deslușit duduind de motoare.

— Stai locului și nu trage !

— Dar dacă vin iar peste noi ?

— Răbdă cît poți, nu trage, lasă-i să se apropie cît mai mult pentru ca după aceea să nu se mai poată înapoia în pădure. Ai înțeles ? Explică-le și soldaților !

Mai trecu un timp. Mă cufundasem adînc în fotoliu și stăteam dus pe gînduri cu privirea pironită asupra peretelui din fața mea. Înaintea ochilor îmi juca mereu același desen de pe tapet : niște foi de trifoi ca aripile unor păsări plutind în văzduh. Priveam aripile larg desfăcute și înfloriturile ca ciocurile unor păsări. Ca și mai înainte, lîngă rama ferestrei atîrna pînă jos pe dușumea o bucată de tapet ce se dezlipise de perete. Nimeni nu va mai ridica vreodată aceste păsări desprinse de la locul lor. Stăteam în fotoliu și tăceam. Tăceau și toți ceilalți care se aflau în încăperea statului major. Împerturbabilul Rahimov, șeful meu de stat major scria ceva, aplecat deasupra mesei. Bozjanov — după cum știi, în sinea mea eu îl numesc șef de stat major „mobil“ — își pusese mantaua și căciula : era gata în orice clipă să plece, nu aștepta decît un cuvînt de-al meu, o însărcinare. Tolstunov, cel mai mare în grad dintre noi, comisarul neoficial al batalionului, ședea pe pat cu căciula în cap. Atitudinea lui firească, degajată, obișnuită pentru noi, se schimbase. Nu mai stătea tolănit, ci se ținea drept, cu capul sus, nu mai lăsase descheiat gulerul înalt al bluzei din stofă de lînă, cum făcea adeseori, ci și-l îmbumbase cu grijă. Încă

de dimineată Tolstunov îmi spusese: „Aștept să-mi dai însărcinări, tovarășe comandant!” Simțeam că el, ca și Bozjanov, e gata de acțiune. Statul-major aștepta un cuvânt din partea mea. Dar eu n-aveam ce spune. Mă gîndeam și tăceam.

Un bîzîit subtil — așa-zisul apel fonic — mă chemă iar la telefon. Am luat receptorul. Din nou glasul lui Zaev care gîfîia parcă. Din cuvintele lui sacadate am înțeles că fasciștii ieșiseră iarăși din pădure încredințați, probabil, că „rus este zdrobit”. Totuși fiindu-le teamă să nu cadă într-o cursă, nu porniseră de-a dreptul spre cotă, ci o luaseră pe ocolite. Dintr-o clipă în alta, cleștele avea să se închidă.

— Mă învăluie, mă încercuiesc, tovarășe comandant de batalion! De două ori i-am respins. Ce ordonați, tovarășe comandant de batalion?

Aștepta pesemne ordin să se retragă.

— Să menții poziția, i-am răspuns eu.

— Au să închidă gîtuirea, tovarășe comandant!

— Ține poziția, Semion! Ori laie, ori bălaie!

Nici eu nu știu ce-am vrut să spun cu asta: „ori laie, ori bălaie”, dar am continuat:

— Chiar dacă te încercuiesc, nu dai nici un pas înapoi!

Un păcănit... Legătura se întrerupsese, membrana amuțise deodată. Convorbirea cu Zaev se curmase la jumătatea cuvîntului.

— Timoșin! am strigat eu.

Ținărul locotenent, comandantul plutonului de transmisiuni, veni îndată din tindă. Era întotdeauna în preajma mea și se ținea deoparte neobservat, de parcă s-ar fi sfiit să-mi abată gîndurile, chiar și cu prezența, cu privirea lui.

— Timoșin, trimite oameni! Restabilește legătura cu Zaev!

— Am înțeles!

Acest „am înțeles” ostășesc se citea și în ochii lui albaștri. După o secundă, l-am văzut trecînd în fugă prin fața ferestrei.

I-am telefonat lui Panfilov. #

— Permiteți să raportez. Compania de pe cotă a respins două atacuri. A rămas în încercuire. Legătura cu ea a fost întreruptă.

Fără să vreau, în raportul meu am exagerat lucrurile. Intr-adevăr Zaev îmi raportase că mai rămăsese un coridor. Ce-i drept, în minutele care se scurseseră de atunci hitleriștii avuseseră timp să intercepteze această gîtuitură. Și totuși nu. Eram dator să fiu precis, eram dator să-i spun comandantului meu numai și numai adevărul. M-am corectat și am spus că s-ar putea ca deocamdată compania să nu fie complet izolată.

Panfilov făcu de vreo două ori „hm“. Undeva într-un colțișor al sufletului meu licărea tainic speranța că-mi va spune: „Să-și croiască drum și să părăsească poziția de pe cotă“. Dar nu, aceste cuvinte n-au fost rostite.

— Se dă lupta pentru stația Matrionino, am urmat eu. Și acolo nemții au încercat în două rînduri să se apropie și au fost respinși cu foc. Aștept un nou atac. La Goriunî însă e liniște.

— E liniște?

— Da, tovarășe general.

În ziua aceea, Goriunî, această citadelă care bara șoseaua Volokolamskului, era încă acoperit din toate părțile de trupele noastre: în stînga de companiile lui Filimonov și Zaev, în față, pe asfalt, de nodul de apărare din satul Iadovo, iar în dreapta — de sîtu-cul Șiskino, unde se afla statul major al lui Panfilov. Mă așteptam să-mi spună: „Trimite compania din Goriunî la stația de cale ferată“, și nădăjduiam să mai găsească vreo companie pe care să o trimită în loc la Goriunî. Dar nu, nici de data asta speranțele nu-mi fuseseră îndreptățite. Panfilov îmi spuse doar atît:

— Să-mi comunici absolut totul, tovarășe Mo-miș-Uli.

Și cu aceste cuvinte, puse receptorul jos.

L-am chemat la telefon pe Filimonov.

— Păzește-te dinspre Zaev!

— Dar ce e? Ce s-a întâmplat acolo?

— Păzește-te! Ai înțeles? Nu mai am legătură cu el. Cum merg treburile la tine?

— Duduie pământul. Dar nu-i nimic. Ne ținem.

— Cîți oameni ai mai pierdut?

— Am să mă lămuresc și vă raportează.

Mi s-a părut iarăși că e preocupat să nu-mi zdruncine, să nu-mi slăbească cu vești proaste moralul.

— Unde sînt răniții?

— Cei ce sînt în stare să meargă au plecat spre dumneavoastră. Cei grav răniți au rămas aici, în sătuc.

— Bine... Îți trimit căruțe pentru evacuarea răniților. Vor veni imediat cinci căruțe.

Credeam că Filimonov va exclama: „Ce să fac cu cinci, îmi ajung două!” Dar n-a obiectat nimic. Ei drăcie, să fie oare pierderile chiar atît de mari?!

După ce am terminat convorbirea, am mai rămas un timp lîngă telefon. Simțeam ca o piatră pe inimă. Apoi m-am întors și am zis:

— Bozjanov, du-te la Selezniiov și spune-i să-i trimită imediat lui Filimonov cinci căruțe pentru evacuarea răniților.

— Cinci?! exclamă uluit Bozjanov.

Comunicativul și sensibilul meu compatriot simțea, desigur, deprimarea mea și-și dădea seama cît de sumbru suna ordinul. Tolstunov se ridică imediat.

— Poate să mă duc eu?

Și din nou, ochiul meu se zădărnicește: Tolstunov stătea altfel decît de obicei, nu se lăsa de pe un picior pe altul. „Sînt cu totul la dispoziția ta!” spunea întreaga lui făptură.

— Nu te grăbi, Tolstunov! Stai jos! i-am răspuns eu.

Și adresîndu-mă din nou lui Bozjanov, i-am spus:

— Ia căruțele și du-te cu ele la stația de cale ferată. Află ce se întâmplă și înapoiază-te.

— Am înțeles! răspunse scurt Bozjanov.

Obrajii lui, rotofei în zilele acestui răgaz, pînă mai ieri încă strălucitori, se trăsese, păliseră într-o singură dimineață. Veșnicul lui zîmbet se ștersese

din colțul buzelor. Iute ca săgeata, salută grav și ieși.

În încăpere se înstăpîni iarăși tăcerea. Tolstunov se așază din nou pe pat, iar eu în fotoliu, cu o privire absentă ațintită asupra peretelui.

Mă năpădeau felurite gînduri. Zaev este încercuit. Filimonov pierde soldații unul după altul. Ce să fac? Cum să mă mențin pînă în ziua de douăzeci?

M-a cuprins dorința să ies din casă, să ascult afară zgomotul luptei, să mă mișc puțin. Mi-am pus căciula, am trecut peste umăr curelușa sabiei și am ieșit din căsuța statului major, pe pridvor. Am dat iar de santinelă. Nu mai era Garkușa. Cine-o fi oare? Zgribulit, cu gulerul ridicat, ferindu-și fața de vînt, un ostaș scund ținea arma strîns la piept. Clapele căciulii, trase peste urechi, erau legate pe sub bărbie. Cum mi-a auzit pașii, soldatul s-a întors repede și a luat arma pentru onor. Djilbaev! Obrajii lui smolți, nasul scurt și turtit, se învinetiseră de ger.

Am răspuns tăcut la salutul santineleni și m-am îndreptat spre șosea.

Din toate părțile se auzeau cînd surde, cînd mai deslușite bubuiturile luptei. Detunături dese, înfundate, răsunau dinspre satul Șiskino unde se aflau Panfilov cu statul său major. În pădurea din apropiere răbufneau repetat loviturile tunurilor noastre. Deasupra marginii pădurii, se înălțau într-una spre cer, involburări de fum ca niște ghemotoace albe de vată: inamicul scărmăna de sus pădurea cu șrapnele, căutînd să neutralizeze bateria noastră. Nu prea mai erau spargerii joase — „ciugulituri” — nici spargerii înalte — „cocori”. Inamicul își adusese artileria mai aproape. Rafalele de vînt aduceau din depărtări tăcînitul desperat al mitralierelor. Undeva în față, dincolo de zidul pădurii, trăgeau tunurile noastre anti-tanc de „patruzeci și cinci”. Dinspre gara Matrionino se auzea slab vuietul continuu al focului aruncătoarelor de mine. La Goriunî însă nemții trimiteau doar din cînd în cînd cîte un obuz brizant. Ici, colo, se vedeau pe zăpadă petele negre ale exploziilor, iar pe

șoseaua albă se zăreau din loc în loc mici gropi întunecate.

Cufundat în gânduri, m-am dus la răscrucea de drumuri de unde unul pornea spre Matrionino. Încă din depărtare am zărit pășind încet, pe poteca aceasta bătătorită, un șir de răniți. Unii abia își tîrșiau picioarele, se mai opreau din cînd în cînd, și apoi porneau iar anevoie. I-am așteptat la răscruce.

În fața tuturor se tîra greu Golubțov. La început nu l-am recunoscut pe acest soldat bine legat, solistul batalionului, care, alaltăseară, pe poziție, scăpăraseră scînteii, sfărîmînd cu lovituri puternice pămîntul înghețat bocnă. Purta mantaua aruncată pe umeri. Pe postav, lîngă guler, în dreptul cusăturii de pe umăr se vedea o mică ruptură. Un pansament proaspăt, încă alb, îi încingea gîtul înțepenit în chip ciudat. L-am strigat.

Golubțov se opri și făcu o sfortare ca să se îndrepte puțin. Pe obrazul lui livid, pielea arsă de vînt și de soare părea galbenă. Ochii i se afundaseră adînc în orbite. Dumneata o știi : un adevărat soldat poate să spună o vorbă înțeleaptă. Se întîmplă — și dumneata știi și acest lucru — că și răniții pot să ridice moralul oamenilor. Totuși nu, nu cred că nădăjduiam să găsesc o îmbărbătare la ei.

— Ei, ce-i pe acolo, Golubțov ?

Soldatul scuipă. Scuipatul trandafiriu căzu pe zăpada bătătorită.

— Ce-i pe acolo ? am repetat eu. Ne ținem ?

Golubțov îmi răspunse :

— Dacă e să ne ținem așa... își trase zgomotos răsufarea, dacă e să ne ținem așa înseamnă să nu ne menținem.

Și, pășind anevoie, se îndepărtă.

AȘA SE PRIND PĂSĂRILE RĂPITOARE

Am trecut pe la plutonul de gospodărie și i-am ordonat lui Selezniiov să oprească orice mașină care ar trece prin Goriunî în direcția Moscovei și să-i urce pe răniți. Apoi m-am întors la statul major.

Tolstunov ședea mai departe pe marginea patului, tot așa gata de acțiune, cum îl lăsasem. Rahimov se ridică tăcut în picioare. Buzele lui nu se mișcă și nu roștiră: „Permiteți să raportez“. Am înțeles dintr-o singură privire: nu avea nimic nou, legătura cu Zaev nu fusese restabilită, poziția companiei lui Filimonov era ca și pînă atunci bătută cu foc de aruncătoare de mine.

I-am făcut semn să stea jos și mi-am reluat locul în fotoliu. În urechi îmi stăruia glasul stins al lui Golubțov. Da, n-am să reușesc să mențin stația de cale ferată. Incetul cu încetul, aruncătoarele de mine îmi vor căsăpi toți soldații. A ține în felul acesta poziția înseamnă a o părăsi. Dacă nu azi, atunci mâine. Și oricît m-aș frămînta, nu am cum să previn deznodămîntul de neînlăturat. Noi, kazahii, avem o zicală: dacă ți-e sortit să crăpi, atunci cît mai repede. Să stai cu brațele încrucișate și să aștepli inevitabilul, asta mă arde, mă chinuie.

În odaie intră bucătarul Vahitov încălțat cu cizmele lui moi.

— Tovarășe comandant, să vă servesc masa!

— Nu mănînc. Lasă-mă!

Știam că fără mine statul meu major nu se va atinge de mîncare, știam că și Tolstunov și Rahimov

sînt flămînzi, dar în clipa aceea nu mă puteam gîndi la mîncare.

Se mai scurseră cîteva minute în tăcere.

— Rahimov, n-a sunat generalul ?

— Nu. E ruptă linia, tovarăse comandant de batalion.

La noi în armată pentru menținerea legăturii se aplică principiul răspunderii de sus în jos. Șeful trebuie să aibă grijă ca linia care duce la subordonat să fie în bună stare, să funcționeze. Totuși l-am chemat pe Timoșin.

— Trimite un soldat, ajută să se găsească punctul unde-i ruptă linia spre Șişkino.

— Am înțeles.

Privesc din nou în tăcere la păsările cu ciocul coroiat, trandafiriu. Zaev... Ce-o fi cu el, cu compania lui ? Deodată îmi apare o imagine din trecut : cu barba roșcată nerasă, cu fruntea lipită de cercevelele ferestrei, Zaev mă privește de sub arcadele sprîncenelor stufoase. Așa l-am văzut atunci, în izba aceea de lîngă Tribunalul Militar al diviziei.

Am să știu oare să fiu necruțător față de mine însumi ? E cu puțință oare să mă aștepte aceeași soartă : nebărbierit, cu petlițele smulse, cu șapca fără stea să privesc din izba rece, cu degetele înfipte în cerceveaua ferestrei ?

Gred că numai în clipa aceea mi-am dat pe deplin seama că în mintea mea încolțise hotărîrea de a ceda stația de cale ferată.

Nu, nu ! Nu am dreptul ! Auzeam în gînd glasul puternic, de bas, al lui Zveaghin : „Un singur pas înapoi de pe această poziție ar fi o trădare, o crimă“. Nu, nu am să săvîrșesc o crimă ! Chiar dacă voi pierde oamenii și nu voi menține poziția, dar nu-mi voi păta onoarea.

Dar cine va mai avea nevoie de onoarea mea, dacă nu-mi voi îndeplini datoria — singura și ultima mea datorie : să mă mențin pînă în ziua de douăzeci... N-am să reușesc să mă mențin ! Acum am înțeles limpede acest lucru. N-am să izbutesc să-mi salvez oamenii, n-am să izbutesc să salvez nimic ! Din nou,

pentru a nu știu cîta oară, aici, pe cîmpiile din preajma Moscovei, mi-am adus aminte cum îmi spusese într-o seară Panfilov la Alma-Ata: „Să mori cu batalionul? Ba să dai zece lupte, douăzeci de lupte, treizeci de lupte și să-ți păstrezi batalionul!” Alaltăseară însă, generalul nostru constatasese: „Are să vă fie greu, foarte greu”. Rostise aceste cuvinte atunci cînd își dăduse seama că am înțeles misiunea. Tovarășe general, ce să fac, ce hotărîre să iau? N-am să pot, n-am să pot să îndeplinesc misiunea!

M-am ridicat, am făcut cîțiva pași, apoi m-am oprit lîngă masa pe care erau rînduite cu grijă, așa cum numai Rahimov știa să o facă, hîrțile statului nostru major. M-am aplecat deasupra hărții. Iată gara Matrionino, cu sătucul lipit de ea: cîteva semne negre îngrămădite lîngă panglica ușor curbată a liniei de cale ferată. În jurul stației de cale ferată se întindea un cîmp descoperit, împrejmuît de petele verzi ale pădurii. Nemții sînt în pădure — acolo nu-i poți lovi — noi sîntem în teren plan descoperit. Poate că ar fi trebuit să instalez apărarea noastră undeva la marginea pădurii, să mă folosesc și eu de ocrotirea desîșului ei. Am fi ținut în bătaia armelor drumurile de acces spre sat și am fi biciuît tot cîmpul cu foc. E tîrziu, e prea tîrziu să regret că n-am făcut așa. Totuși în sufletul meu începuse să se înfiripe o speranță vagă. Dacă îi voi da ordin lui Filimonov să părăsească stația de cale ferată, compania lui va putea să-l țină pe inamic în loc, bătînd drumul cu foc tras de aici, de pe marginea pădurii. Voi izbuti oare s-o fac? Poate că da.

Nu, nu am dreptul să pierd stația! Nu am dreptul să dau un astfel de ordin! Dar ce să fac? Să aștept dezrîdămîntul cu brațele încrucișate?

M-am întors către telefonist:

— Ia vezi, răspunde statul major al diviziiei?

Telefonistul a început să repete cu îndîrjire indicativele statului major al diviziiei. Am înțeles totul, fără nici o explicație: nu primea nici un răspuns.

— Nici un semn... E de prisos, tovarășe comandant, îmi raportă el.

Am repetat în gînd această expresie, care îi scăpase telefonistului. E de prisos... Nu cumva o fi chiar așa ?

Pe masă, printre celelalte hîrtii, era și o cărțuție roșie : regulamentul. Am luat-o cu un gest mașinal și am deschis-o. Deodată am văzut pe marginea unei file un semn făcut de Panfilov : trei linii de creion. Am citit rîndurile însemnate : „Comandantului care, urmărind nimicirea dușmanului nu și-a atins ținta nu i se aduce nici o învinuire. În schimb, cel care de teamă de răspundere nu a acționat și nu a folosit la momentul oportun toate forțele și mijloacele pentru a obține victoria, va trage toate consecințele.”

Am citit pasajul subliniat și am pus cărțuția la loc. A fost clipa în care am luat hotărîrea.

M-am apropiat de telefon și l-am chemat pe Filimonov :

— Efim Efimîci, tu ești ? Ce mai nou pe la tine ?

— Ciocănește... Cred că în curînd, iar o să se bage. Mi se pare că vor să ne curețe și apoi să dea buzna înapoi.

— Ascultă ordinul meu. Dacă atacă, să nu trageți !

— Cum ? Ce-ați spus ?

— Să nu trageți ! Hai să-i facem inamicului pe plac. Evacuează gara !

— Evacuează gara ! am repetat eu.

Tulburarea, șovăielile fuseseră zvîrlite dincolo, peste pragul pe care îl pășisem eu. Vocea din mine care-mi atrăgea atenția : „Contravii ordinului, nu ai dreptul s-o faci !” fusese înăbușită, amuțise. Pentru militari, pentru confrății de meserie, nu cred că mai este necesară vreo explicație : comandantul trebuie să slăbească cu cinci kilograme și să îmbătrînească cu cinci ani înainte de a lua o asemenea hotărîre.

— Cum ? Ce-ați spus ? Nu înțeleg ! am auzit în receptorul telefonului.

— Crezi că te-a înșelat auzul ? Nu ! Părăsește gara ! Fugi spre pod ! Adunați-vă acolo !

— Tovarășe comandant de batalion, de ce să facem asta ? Îi respingem, vom mai rezista aici, iar dumneavoastră vreți să părăsiți gara ! Eu... Eu nu...

Era revolta lui Filimonov. Inima lui de ofițer activ, de comunist, de grănicer, nu putea răbda, se răzvrătea. Doar chiar lui, lui și lui Tolstunov, generalul-locotenent Zveaghin îi atrăsese atenția că predarea poziției ar fi o crimă.

Nu l-am lăsat pe Filimonov să-și termine fraza :

— Ai auzit ordinul meu ? Repetă-l !

Tăcere. Filimonov nu repetă ordinul.

— Repetă-l !

Filimonov rosti în silă :

— Să părăsesc gara...

— Da. Să fugi spre pod.

— Am înțeles.

Din moment ce înțelesese, totul era în ordine. Am trîntit receptorul. În aceeași clipă, Tolstunov, care așteptase tot timpul gata parcă de plecare — în manta și cu căciula în cap — se ridică fără să scoată o vorbă și se îndreptă spre ușă. Nu mă sfătuisem cu el, nici cu el și nici cu altcineva, dădusem ordinul ca un comandant-sef unic.

— Unde te duci ? l-am întrebat eu.

— La Matrionino.

Nu mai adăugă nici un cuvînt. L-am mai văzut o clipă din spate. Grumazul vînjos, cu ceafa rasă și-l ținea drept, cu capul sus, dat pe spate, trădînd o hotărîre nestrămutată. Pășea apăsător, hotărît. Mi-am zis în gînd : „A plecat un adevărat comisar“. Iată, s-a închis ușa în urma lui !

Am stat cîteva clipe mut, fără să scot o vorbă. Cum se va sfîrși ziua aceasta ? Ce s-o mai fi întîmplat cu compania lui Zaev ? Care va fi sfîrșitul luptei de la Matrionino ? Speranța vagă, care se înfiripa în sufletul meu, nu mă va înșela oare ? Cum și unde voi întîmpina seara ? Sub arest ? La tribunal ? De-o fi așa, sînt pregătit. În fața conștiinței mele nu mă simt vinovat. Nu mi-am trădat datoria și nici conștiința. Conștiință și teamă. Da, teamă, teama aceea deosebită, pe care nu o cunosc toți, teama față de răspundere a comandantului, acea răspundere despre care se vorbește în pagina de regulament notată cu

creionul lui Panfilov. Conștiință și teamă. Iată cum se înfruntau !

M-am uitat la Rahimov.

— Ei, Rahimaș dragă, evacuăm gara ! Poate că va trebui să iei comanda batalionului în locul meu...

Cuviincios cum era întotdeauna, Rahimov vru să spună ceva potrivit cu situația, dar privirea mea îl opri.

— De va trebui să comanzi în locul meu, vei avea soldați. Deocamdată sînt vii, ai cu cine lupta.

Mă rugam cerului ca legătura cu statul major al diviziei să se restabilească cît mai tîrziu. Mai întîi să se aducă la îndeplinire planul meu și apoi să raporteze cele întîmplate. Totuși mi-am impus să mă adresez din nou telefonistului :

— De ce moțai ? Cheamă-l, cheamă-l pe Zaev ! Și statul major al diviziei.

— Dacă s-ar fi putut, tovarășe comandant, ne-ar fi telefonat ei singuri de mult.

— Lasă comentariile ! Cheamă-i, cînd îți ordon !

În odaie prinseră din nou să răsune stăruitor, la nesfîrșit, cuvintele convenționale : indicativele. Nu, Zaev nu răspundea. Linia cu statul major al diviziei rămînea în continuare întreruptă.

Atunci m-am adresat lui Rahimov :

— Pleacă la Matrionino. Alege un loc pentru observare undeva lîngă pod. Ia un telefon și să-mi raportezi tot ce ai să vezi. Compania trebuie să părăsească pozițiile și să se adune lîngă pod. Ai înțeles ? Să se adune lîngă pod.

— Da. Am înțeles, tovarășe comandant de batalion !

Rahimov a luat la subsuoară unul din telefoanele de rezervă și a ieșit. În rapoartele lui puteam să am aceeași încredere ca și în propriii mei ochi. Era întotdeauna de o precizie ireproșabilă. După cîteva clipe l-am văzut pe geam sărind în șa și mîinînd calul în galop.

Acum nu mai era lîngă mine nici Rahimov. De ce n-am plecat chiar eu ? În primul rînd, pentru că răspundeam pentru toate cele trei puncte de apărare,

pentru întreaga poziție de apărare a batalionului. În afară de aceasta, trebuia să mai dau personal o altă luptă : discuția cu generalul. Cum să-i raportez, cum să-i mărturisesc ? Voi primi oare binecuvîntarea lui, sau... La naiba cu acest „sau“ din gîndurile mele !

În cele din urmă, Rahimov ajunsese la destinație. Telefonul lui era acum conectat la linie.

— Ce vezi ?

— Inamicul trage cu mine, asupra poziției.

— Focul e puternic ?

— Da, Exploziile nu mai conținesc.

L-am chemat pe Filimonov și l-am conectat la firul cu Rahimov.

— Rahimov, ne auzi ?

— Da.

— Filimonov ! Ai adus la cunoștință soldaților ordinul meu ?

— Încă nu. Nu am avut timp, tovarășe comandant de batalion.

— Ah, fir-ar... De cînd începuseră luptele, era, cred, pentru prima dată cînd am zis ceva cu glas tare de mamă și de bunică. Dacă ai îndrăznit să procedezi astfel, am să-l trimit pe Rahimov să te împuște pe loc pentru neexecutarea ordinului de luptă ! Rahimov, mă auzi ? Să termini cu el fără nici o vorbă ! Filimonov, mă auzi ?

Am prins în receptor glasul șovăielnic, deprimat al lui Filimonov :

— Da.

Și, deodată, în membrană a mai răsunat un glas :

— Tovarășe comandant de batalion, dumneavoastră sînteți ?

A, se băgase pe fir Tolstunov ! De astă dată, nu știu de ce, mi se adresa oficial : „tovarășe comandant de batalion“. Mi se pare că niciodată nu-mi vorbise astfel.

— Tovarășe comandant de batalion, sînt aici, la locotenentul Filimonov. Ordinul dumneavoastră va fi executat.

Tolstunov rostise aceste cuvinte răspicat și apăsător.

— Unde-i Bozjanov ? l-am întrebat eu.

— Tot aici. Pe poziție.

— Apucă-te de treabă, Feodor Dmitrievici ! Execută această... M-am încurcat în căutarea unei expresii potrivite. Manevră ? Nu. Speranța, care licărește atât de vag, nu o puteam denumi încă manevră. Acest salt înapoi. Și ține bine hăturile. Execută-l împreună cu Bozjanov.

— De ce ? Are să-l execute comandantul de companie. N-am de gând să-l substituiesc.

În felul acesta, calm și pe nesimțite, Tolstunov m-a corectat. M-am învoit tăcut.

Aștept... Aștept să văd ce-mi comunică Rahimov. De-ar porni mai repede nemții la atac ! Boală lungă, moarte sigură. De-aș evacua mai repede gara, până nu-mi telefonează Panfilov ! Ce-am să-i spun generalului ? Ce-am să-i spun ?

Dumnezeu nu mi-a luat în seamă ruga. Deodată l-am auzit pe telefonist exclamând bucurios :

— Tovarășe-comandant, am legătura cu statul major al diviziei !

Ei, a venit timpul să mă destăinui, să-i spun totul lui Panfilov. Dar saltul înapoi nu fusese încă executat, gara nu era încă predată.

— Cere-l pe general !

— Imediat, tovarășe comandant de batalion... Generalul la telefon, tovarășe comandant.

Am luat receptorul. Părea că se îngreuiase, că era turnat din fontă. Deodată, am auzit în receptor glasul lui Zveaghin :

— Cine e la telefon ?

Am înlemnit. Hotărîrea de a raporta ordinul pe care îl dădusem se spulberase fulgerător. M-am speriat. Nu mi-a fost teamă să las în mîna nemților gara, să pierd onoarea, să înfrunt execuția. Nu, nu mi-a fost teamă, dar în fața lui Zveaghin m-am pierdut. Mi-am dat seama că nu-i voi putea spune adevărul.

— Raportează locotenentul-major Momîș-Uli.

— A, stăpînul sabiei !... Ei, ce mai e pe la dumneata ?

- Inamicul a ocupat gara Matrionino.
- Cum? a răsunat tunător glasul în receptor.
- Compania n-a mai putut menține poziția. Suferea pierderi din cauza focului cumplit. De aceea...
- Cine ți-a permis?!

Glasul tuna, izbindu-mă în ureche ca un ciocan. În aceeași clipă însă Zveaghin a continuat pe un ton ca de gheață:

— Predă comanda șefului de stat-major și prezintă-te la statul major al diviziei!

— Nu pot să predau comanda. Sînt singur aici.

— De îndată ce va veni șeful de stat major, comunică-i că dumneata nu mai comanzi batalionul și pleacă imediat la statul major al diviziei. Aici am să stau de vorbă cu dumneata.

— Nu știu dacă voi reuși să răzlesc pe lumină.

— Te prezinți imediat ce se întunecă!

Cu aceste cuvinte, a trîntit receptorul. Slavă domnului, am smuls o amîinare de trei-patru ceasuri! Mi-am scrutat din nou conștiința. Judecata nu va fi ușoară, dar sînt pregătit. Dezorientarea ținuse cîteva clipe și dispăruse fără urmă. Da, nu durase decît cîteva clipe. Dar ce va urma acum? Nu aveam timp să mă gîndesc la asta. Eram copleșit de planul meu, cufundat în el, înfierbîntat.

Rahimov mi-a dat din nou un telefon.

— Tovarășe comandant de batalion...

— Ce-i?

— Nemții au încetat focul și au pornit la atac.

— Dar ai noștri ce fac?

— Au luat-o la goană. Fug de rup pămîntul!

Rahimov îmi raporta, cumpătat, cu zgîrcenie, dar dacă vrei să reproduci tabloul care i se înfățișa lui, trebuie să zugrăvești o fugă adevărată, nestăvilită. E lesne de înțeles ce se petrecea în sufletul soldatului. Stai o zi întreagă, sub un bombardament năprasnic, într-un mic locaș de tragere înghețat, te lipești de pereții, de fundul tare al acestei gropi, auzi cum cad vijîind amenințător minele, urmărești explozia înfundată, șuieratul schijelor care zboară în toate părțile, arunci fără să vrei o privire în jur, vezi răniții tîrîn-

du-se spre săfuc, zărești petele de sînge ce se întind pe pansamente și aștepti din clipă în clipă ca să se înfigă o schijă rătăcită și în trupul tău. Nervii sînt atît de încordați, încît un singur strigăt autoritar „înapoi!“, exemplul comandantului de grupă, al comandantului de pluton, care țîșnește din locașul său de tragere, declanșează fulgerător dorința omenească, firească — înăbușită de spiritul de disciplină și de conștiința datoriei — de a pleca, de a fugi, de a te smulge din acest iad.

Să nu te zgîrcești, să folosești culori cît mai vii. Oameni alergînd claie peste grămadă, cît îi țin picioarele; tropot greu de cizme; guri larg deschise trăgînd cu nesaț aer în piept: mai repede, mai repede, cît mai departe de primejdie!

După cele ce-mi raportează Rahimov urmăresc mulțimea pusă pe fugă. Soldații se apropie de pod. Mai răsărit, mai voinic, Tolstunov îi întrece pe toți, ajunge în față, nu se sfiește de gradul său și trece în fruntea fugărilor. Oamenii mei se vor opri oare la pod? Nu li se vor întuneca oare mințile? Nu vor goni mai departe? Nu se vor împrăștia prin pădure?

S-au oprit!

S-au rătăcit de plutoanele, de grupele lor, dar s-au oprit — au executat ordinul. Unii s-au așezat în capul oaselor, alții s-au lungit sleiți de puteri. Nici o mină, nici un glonț nu-i ajunge acolo, sub pod, și în spațele terasamentului căii ferate, pînă unde se întinde șirul de brazi.

Ascult ce-mi raportează mai departe Rahimov. Primul grup de fasciști a ocupat gara. Ceilalți s-au adunat în coloane pe companii și au intrat în săfuc. În aceeași direcție au pornit, de-a dreptul peste cîmp, lăsînd dîre pe stratul subțire de zăpadă, și cîțiva motocicliști cu puști mitraliere.

Telefonul bîzii din nou. De astă dată era Panfilov.

— Tovarășe Momîș-Ulî, ce s-a întîmplat la dumeata?

— Am predat gara.

— Cum asta? De ce?

Pe cablu mi-a ajuns la ureche glasul dogit al lui Panfilov, de astă dată mai răgușit ca de obicei. Nu era greu de ghicit că generalul era amărit, abătut.

— Oamenii au fugit în dezordine, la ordinul meu.

— La ordinul dămitale ? !

— Da. Altfel aş fi pierdut compania.

— Hm... Hm... Şi acum ? Ce ai de gând ?

— Am de gând să contraatac. Permiteţi, tovarăşe general, să recuceresc gara printr-un contraatac !

— Hm... Ai destulă experienţă, tovarăşe Momîş-Ulî, şi trebuie să înţelegi că oamenii care au fugit cu puţin înainte de pe cîmpul de luptă, nu sînt capabili să pornească imediat la contraatac.

— Inamicul nu ne-a fugărit. Ne-am retras noi. Eu nutresc totuşi o speranţă, tovarăşe general.

Mi-au venit în minte cuvintele pe care mi le spusese Panfilov la despărţire. Le-am reprodus întocmai :

— Speranţa încălzeşte sufletul. Permiteţi să încerc !

— Încearcă... în glasul lui se simţea totuşi îndoiala. Dar drumul vei reuşi să-l menţii ? Să-l menţii prin foc ?

— Da.

Cîteva secunde generalul a tăcut.

— Ce se aude pe cotă ?

— Nu am legătură. Am trimis agenţi.

Aşteptam ca Panfilov să pomenească măcar un cuvînt despre ordinul lui Zveaghin. Într-adevăr, mi-a spus :

— Am să te văd diseară. La revedere.

Totul era limpede. Trebuia executat ordinul dat de locţiitorul comandantului armatei. Tu, Baurdjan, eşti înlăturat. Predă comanda ! Ce să-i faci, ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus !

Rahimov continua să-mi raporteze tot ce vedea ; şi la inamic şi în tabăra noastră de la pod.

Hitleriştii au ocupat satul. S-au împrăştiat pe la case. Şi imediat a început dezmăţul cotropitorilor.

De data aceasta Rahimov văzu cu ochii lui obiceiul armatei hitleriste, obicei de care auzisem şi citisem : ocupi un punct populat — toate lucrurile bune îţi

aparțin, toate femeile tinere sînt ale tale! Soldatului hitlerist, care a cotoplit un sat, i se acordă dreptul de a jefui.

O parte din locuitori nu au plecat din așezare, nu și-au părăsit curțile cu păsări, pivnițele, căsuțele traenice cu geamlăcuri, cu încrustații în lemn pe ramele ferestrelor. Acești locuitori ai satului Matrionino se pitiseră prin bucătării, prin subsoluri, pe după cupoarele rusești. Oamenii înarmați pînă în dinți în mantale verzui nemțești începură să vîneze găini, gîște, porci.

— Rahimov, transmite-i lui Filimonov să adune oamenii, să-i pună în ordine.

— Oamenii sînt adunați, tovarășe comandant.

— Nemții ce fac?

— Aleargă după fete să le prindă. Trag în păsări, în porci.

— Bine. Foarte bine. Minunat.

— Ce anume, tovarășe comandant?

Pe semne Rahimov și-a zis: nu cumva comandantul de batalion s-a scrîntit la cap? Numai după aceea m-a înțeles. Păi, ce, e rău? Au intrat în sat, s-au risipit și sînt ocupați cu jaful.

În timp ce Rahimov îmi raporta, inima îmi tresălta de bucurie. De ură și bucurie. Se îndreptăța singura, unca mea speranță.

După ce i-am explicat lui Rahimov planul meu, am ordonat:

— Să se culce oamenii pe terasament și să observe înamicul.

După un timp Rahimov îmi comunică scurt:

— Compania e în ordine, tovarășe comandant.

— Cîți ostași?

— Cu aproximație o sută douăzeci.

— Ce se petrece la nemți?

— S-au apucat, probabil, să taie porcii, găinile. Acuși au să le pună pe frigare.

— Să mai așteptăm... Să mai așteptăm pînă s-o înroși ciocul.

— A-a... Pricep, tovarășe comandant de batalion!

Abia acum se zădărnise ce avea eu de gând. Dumeznea știi cum se prind păsările răpitoare? Fiu al Asiei Centrale, al munților și al stepelor ei, Rahimov știa. Când se repede asupra prăzii, pasărea răpitoare îi sfîșie carnea și rupe din ea cu sete. Sîngele proaspăt o ametește. Pasărea își cufundă tot mai mult clonțul în leș și în cele din urmă și-l adîncește cu totul în el. Lăcomia ei nu cunoaște margini. Tot ciocul se înroșește. Tilharul înaripat nu mai aude nimic, nu mai vede nimic, nu se uită nici în dreapta, nici în stînga. Când și-a afundat cu totul pliscul poți să-l înșfaci — s-a isprăvit cu el. Trebuie doar să-l lași pînă se înroșește tot ciocul de sînge.

Dușmanul care ocupase Matrionino își cufunda pliscul tot mai adînc. Logica inamicului era cît se poate de simplă: „Rus n-a mai rezistat“, a întins-o și dacă a întins-o, înseamnă că nu se mai întoarce. Ardeam de nerăbdare să dau ordinul de contraatac. Dar nu, trebuia să mai am răbdare, să mai aștept.

— Rahimov, ce mai e nou? Unde-i Tolstunov?

— Aici, la companie, tovarășe comandant de batalion.

— Dar Bozjanov?

— E și el cu soldații.

— Ei, Rahimușca dragă, ascultă ordinul meu! Împărțiți-vă în trei grupuri de cîte patruzeci de oameni! Un grup îl va conduce Tolstunov, al doilea Bozjanov, iar al treilea Filimonov. S-o ia pe marginea pădurii și să înconjoare gara. Să dea năvală din trei părți! Spuneți-le soldaților să pornească în iureș, cu arma în cumpănire, grenadele la îndemînă, să tragă din mers și să strige „ură“!

— Tovarășe comandant, permiteți să dau recepțorul locotenentului Filimonov.

Acum și Rahimov mă corecta în mod delicat. Ce să-i faci! După cum știi, la noi se statornicise un obicei: ce nu apucam să spun eu, completa șeful de stat-major. Firește, trebuia să găsesc cîteva cuvinte cordiale pentru comandantul de companie.

— Efim Efimîci, tu ești? Rahimov ți-a transmis ordinul?

— Da, dar cum să fac, tovarășe comandant? Acolo e un batalion întreg.

— Știu. Și noi îl vom zdrobi.

M-a străfulgerat un gând: n-ar fi trebuit oare să-i explic mai înainte manevra? Dar de fapt, nici mie însumi nu-mi fusese prea clară la început, o întrezărisem doar, ca un vis învăluit în ceață. Am repetat:

— Îi vom zdrobi! Nu-i vom lăsa să-și revină!

— Credeți că vom izbuti, tovarășe comandant?

Filimonov continua să-mi pună întrebări, dar în glasul lui se simțea bucuria.

— Tocmai asta-i și rostul luptei. Trebuie să facem în așa fel încît să izbutim. Să le-o plătim, Efimușka! Organizează trei grupuri. Comanda supremă îți aparține ție. Bozjanov și Tolstunov sînt ajutoarele tale. Ei, Efimici, cu Dumnezeu înainte!

Șirurile întunecate de copaci năpădiți de lăstăriș — coniferi, stejari ce mai aveau frunze, plop golaș, mestecen — se așteptau de pretutindeni spre poiana întinsă, acoperită de zăpadă, străbătută de linia ușor curbată a căii ferate. În apropiere de clădirile gării se rînduiau casele sătucului, solide, unele chiar elegante. Liziera pădurii era pe alocuri departe, dar în unele puncte se apropia mult de gară, pînă la două sute—două sute cincizeci de metri.

Cele trei detașamente de cîte patruzeci de oameni se avîntară spre sat, trăgînd din mers și strigînd „ura”. Zăpada nu-i stînjenea. Pătura de nea nu era atît de groasă, doar atît cît să se adîncească talpa cizmei. Pînă să-și dea nemții seama despre ce-i vorba, ai noștri au și ajuns la gară și au dat năvală în sat.

Rahimov îmi raporta totul amănunțit. Acum nu mai era zgîrcit la vorbă.

— Contraatacul a fost atît de neașteptat, tovarășe comandant, încît fasciștii și-au pierdut capul.

Fusese într-adevăr o lovitură de trăsnet. Un trăsnet din senin. Luați prin surprindere, se zăpăciseră complet. Pănica ce se stîrnise îi ridicase pe unii de

la masă, îi sculase chiar din pat. Alții își țineau vestoanele în mână.

Cînd am auzit un astfel de raport, m-am înfiorat de plăcere. Buzele îmi zîmbeau fără voia mea. Încercam să le stăpînesc, dar nu puteam.

Panfilov nu telefona. Se vede că se hotărîse să nu mă cicălească. Pînă una-alta, mă lăsa să-mi văd liniștit de-ale mele. Mi-a telefonat însă căpitanul Dorfman. Glasul lui suna cam rece.

— Raportați situația!

— Nu pot să raportez nimic, i-am răspuns eu. Legătura este întreruptă. Nu știu nimic.

— Restabiliți imediat legătura! Dar exemplul pe care i-l dădea zi de zi Panfilov îl făcu să-și corecteze pe dată acest „imediat“. Într-un sfert de oră să precizați situația! Apoi adăugă pe un ton mai moale: Luați toate măsurile să restabiliți legătura.

— Am înțeles!

L-am chemat iarăși pe Rahimov.

— Ei, Rahimușka, raportează!

— Masacru, măcel, tovarășe comandant de batalion. Hitleriștii care au mai scăpat cu zile, au întins-o de la gară. Fug pe rupe: se salvează cine poate! Eh, tovarășe comandant, mai sînt mulți! Au fugit în pădure. Spre terasament. În partea opusă nouă.

— Dar ai noștri ce fac?

— Îi urmăresc. Se țin pas cu pas după ei.

Mai tîrziu, diferitele episoade și amănunte ale acestei lupte au fost reconstituite după o seamă de relații ale participanților. Se pare că ostașii noștri, care dăduseră năvală în sat și participaseră la această război cumplită, au simțit gustul, au gustat din licoarea denumită „cutezanță“. Fără a mai aștepta vreun ordin, s-au avîntat din proprie inițiativă pe urmele fugarilor. Urmărindu-i, ai noștri trăgeau din mers — și cu rost și fără rost — făcîndu-le de petrecanie celor ce rămîneau în urmă.

Cablul îmi asigura ca și înainte legătura cu Rahimov, care se mutase în sat.

— Rahimov, adu înapoi la gară măcar jumătate de companie! Consolidati-vă! O acțiune neașteptată a inamicului ar putea să dea totul peste cap!

— Nu pot să fac nimic. Toți aleargă pe urmele nemților. Chiar și Filimonov.

— Trimite un agent! Oprește-i! Intoarce-i înapoi!

O porțiune largă din câmpul pe care o porniseră cei care fugeau era presărată ici, colo — știam asta din rapoartele lui Rahimov — cu cadavre de hitleriști, cei mai mulți fără mantale, numai în vestoane cenușii, sau chiar numai în cămăși.

Repet: cu două ceasuri în urmă și noi o „întinsesem“, ne luasem picioarele la spinare. Dar fuga noastră fusese urmarea unui ordin, fusese o fugă bine chibzuită, pe cînd acum dușmanul gonia înnebunit de groază. Trebuie făcută această deosebire. Cînd inamicul fuge în panică, pînă și soldatul cel mai fricos, ori cel mai lipsit de experiență capătă curaj în timp ce-l urmărește.

Laolaltă cu turma în care se transformase batalionul nemților, alerga cu capul gol și comandantul acestui batalion, un zdrahon de căpitan care scăpase din mînă hăturile conducerii. Neamțul urla desperat: „halt!“, și își vîntura pistolul, încercînd să-și oprească oamenii și să-i întoarcă împotriva ostașilor noștri. Nemții erau încă mulți la număr. Dar autoritatea comandantului, strigătele de „stai!“, amenințările și, poate, focurile de pistol trase din fugă drept în ceafă, pentru insubordonare, nu le mai puteau stăvili fuga.

Dintre ai noștri, în fruntea tuturor era tînărul soldat Strojkin, pînă mai ieri elev din Moscova. Ți-aduci aminte, a mai apărut o dată în treacăt în povestirea noastră... Seara din ajun. Soldații scobesc pămîntul înghețat, tare ca piatra. Un glas sfios: „Oare un locaș ca ăsta te poate salva?“

Și iată că acest băiețandru a reușit să-l ajungă din urmă pe căpitan pe panta terășamentului căii ferate. Vînătorii știu că dacă lupul a luat-o la fugă, oricît ar fi el de vînjos, și un ciine de un an îl poate înșfăca de urechi, ori de grumaz. Același lucru l-a

făcut și Strojkin : l-a înșfăcat pe lup. Repet : l-a înșfăcat ! Tînărul avea în mînă pușca cu baioneta pusă, și ce crezi că a făcut ? A fost și beția victoriei și vitejie și puțină ghidușie — a reușit să prindă poala mantalei și a tras spre el. Căpitanul, solid fizicește, vînjos, s-a întors și văzîndu-l pe acest băiețandru fragil, cu pielea fină a feței pe care-i mijise cîteva tuleie, a zvîrlit cît colo pistolul gol, care nu-i mai era de folos, s-a năpustit turbat asupra lui, l-a trîntit la pămînt și a vrut să-l sugrume. Strojkin, împotrivindu-se spasmodic, cu înversunare, a avut, pesemne, timp să-și zică în gînd : „De ce n-oi fi tras în el ?” Era un regret amar și tardiv de ostaș. Totuși nu s-a lăsat prins în ghearele morții ! Și-a încordat toate puterile. Un salt, o lovitură cu genunchiul în pîntece. Panta terasamentului i-a venit în ajutor. Neamțul și-a pierdut echilibrul. S-au rostogolit amîndoi la vale. Cum se duceau așa de-a berbeleacul, elevul din Moscova a făcut ce-a făcut și i-a tras neamțului una drept în ochi. Căpitanul a scos un urlet și și-a acoperit obrazul cu mîinile. Strojkin a sărit în picioare și s-a repezit la pușcă. Între timp se apropiaseră ai noștri. Strojkin — acum tînărul era alt om, un erou, un viteaz — a strigat pe bună dreptate :

— Să nu-l atingeți ! Eu l-am prins !

I-a întors prizonierului buzunarele pe dos, i-a luat porthartul, a găsit pistolul — un Parabellum — l-a vîrit în centură. Căpitanul, plin de sînge, gema într-una. Strojkin l-a luat și a pornit cu el spre Matrionino.

Începuseră să se întoarcă și alți soldați. Strojkin a oprit prizonierul și i-a așteptat. Acest băiețandru plătînd — fața lui abia făcuse cunoștință cu briciul — căpătase atîta curaj, încît se răsti la ei :

— Cine v-a ordonat să vă întoarceți înapoi ? Numai înainte !

Din depărtare Filimonov îi strigă :

— Strojkin, nu te apuca să comanzi !

Vreau să mai subliniez încă un mic episod din această luptă scurtă. Motocicliștii nemți izbutiseră să se urce pe motociclete și s-o șteargă din sat pe

același drum pe care veniseră. Comandantul de grupă, Kurbatov, care înainte de război avusese și el motocicletă, ghicindu-le intenția, se instalează la marginea satului și păzește urmele făcute de roțile motocicletelor. Clipa mult așteptată n-a întârziat. Calm, a doborât cu focuri precise pe cei patru nemici care o luaseră la goană cu motocicletele.

Ascultam atent cu receptorul la ureche ce-mi raporta Rahimov.

— Sînt foarte multe cadavre, tovarășe comandant. Le numărăm acum. Cred că am curățit mai bine de jumătate de batalion. Au scăpat doar o mică parte. Am luat capturi : documente, mitraliere în bună stare, cartușe, o mare cantitate de armament individual, motociclete, aruncătoare cu o rezervă de mine.

Bucuria mea nu cunoștea margini : aruncătoare de mine ! Aceleași aruncătoare cu care ne izgonise inamicul de pe poziție. Acum le vom folosi noi.

Ei, acum puteam să-i telefoniez generalului.

Trebuia doar să-mi potolesc zîmbetul neascultător, să mă stăpînesc, ca să-mi pot prezenta raportul calm, serios.

Panfilov nu a mai avut răbdare și mi-a telefonat el.

— Ei, ce e pe la voi, tovarășe Momîș-Ulî ?

Mi-am impus să nu recurg la nici un semn de exclamare și am expus evenimentele pe scurt : compania lui Filimonov a pătruns din trei părți în Matrionino ; cea mai mare parte a batalionului nemțesc a fost nimicită ; rămășițele au luat-o la fugă ; comandantul batalionului a fost luat prizonier.

Lui Panfilov nu-i venea să-și creadă urechilor. M-a întrerupt :

— Cum ? Ce-ai spus ? Comandantul batalionului ?

— Intocmai. În afară de aceasta, avem capturi : mitraliere, aruncătoare de mine, motociclete. În clipa de față compania se consolidează din nou pe poziție, la gară.

— Ce spui ? Dumneata ai verificat personal toate astea ?

— Tovarășe general, la gară se află șeful de stat-major, locotenentul Rahimov. El îmi raportează chiar

de acolo. Acum se face numărătoarea nemților uciși și a capturilor.

— Păi, tovarășe Momîș-Ulî, asta-i... asta-i... Panfilov se opri. Pesemne că și el se stăpînea, străduindu-se să nu folosească vorbe mari. Ce să zic, ți-a zîmbit norocul ! Transmite multe mulțumiri tuturor soldaților și comandanților !

— Am înțeles !

— Ce se aude cu compania a doua ?

— Nu știu, tovarășe general. Nici acum nu am legătura.

— Hm... Or fi rătăcind prin pădure. Trimite acolo cîtiva din oamenii dumitale. Neapărat unul sau doi politrucii. Trebuie adunați cei care rătăcesc. Ocupă-te de asta, tovarășe Momîș-Ulî. Prețuiește fiecare mînă de soldați. Orice grupuleț, dacă este organizat, constituie un mic focar de rezistență.

— Am înțeles. Voi trimite.

După o clipă de tăcere, Panfilov îmi spuse :

— La revedere.

Ce să zic, am înțeles-o și pe asta. Mărturisesc că speram să nu mai trebuiască să predau comanda și să mă prezint la statul major al diviziei. Dar Panfilov n-a adus vorba despre ordinul primit. Și pe bună dreptate : ordinul fusese dat de un șef superior. Însemna că, de cum se va însera va trebui totuși să părăsesc batalionul și să mă înfățișez înaintea privirilor aspre ale lui Zveaghin.

De la Matrionino mi-a telefonat Filimonov. Mi-a raportat că au fost numărate cadavrele nemților și că sînt peste două sute. Pierderile suferite de noi în acest atac se ridică la optsprezece răniți. În fiecare clipă se descoperă noi trofee : cai, căruțe, alimente, geamantane de-ale ofițerilor, ranițe soldățești, pistolete, binocluri, o mulțime de pachete de șocolată și mult vin franțuzesc.

— Franțuzesc ? l-am întrebat eu.

— Intocmai... Și cu prilejul acesta, tovarășe comandant, iar s-a distins Strojkin. Mă uit, ține o sticlă în mînă și trage o dușcă. „Strojkin, ce faci ?“ El de colo : „Ptiu, apă chioară !“ și izbește sticla de patul

puștii. Imi arunc ochii la etichetă: „Vin de Burgundia, 1912“.

În receptor aud un hohot de râs, neobișnuit pentru Filimonov. Era ciudat să deslușești accente stridente, copilărești în râsul acestui sever ofițer activ.

— Efim Efimovici, da' dumneata n-ai băut nimic?

— Nici o picătură. Nu-mi arde de asta. Diseară am să-l gust.

— Ai grijă ca oamenii să nu întreacă măsura.

— Am eu grijă. Acum încarcăm căruțele, să le trimitem la dumneavoastră. Permiteți tovarășe comandant să facem puțină instrucție.

— Ce instrucție?

— Să învățăm să mînuim armele luate de la nemți: mitraliere, aruncătoare de mine.

— Bună treabă! Spune-i lui Rahimov să vă dea el prima lecție. Pe urmă să vină la statul-major. Comunică oamenilor că generalul mi-a ordonat să transmit multe mulțumiri tuturor soldaților și comandanților.

— Am înțeles! Servesc Uniunea Sovietică! strigă Filimonov în receptor.

Din nou — ce-i drept, într-un moment nu prea potrivit — izbucni într-un râs copilăresc. Râsul acesta era pesemne o destindere după emoția prin care trecuse.

— Păzește-te dinspre Zaev. De la el n-am nici o veste. Din direcția aceea pot să apară în orice clipă nemții. Să previi oamenii în această privință! Ai înțeles?

— Am înțeles, tovarășe comandant.

— Cheamă-l pe Tolstunov.

Aproape în aceeași clipă am auzit în receptor vocea de bas cunoscută:

— Zi-i, tovarășe comandant!

— Fedea, generalul mi-a dat ordin să aduc mulțumiri tuturor, iar ție în plus și o mulțumire tovarășească aparte. Din partea mea.

— Ce te-a apucat, Baurdjan? Ce rost are?

— Ei, las-o încurcată. Acum ascultă ce-ți spun: nu avem legătură cu Zaev. Ultimul lui raport suna

asa „Mă încercuiesc“. De atunci au trecut mai bine de două ceasuri. Generalul a spus că trebuie mers în pădure pentru a-i aduna pe toți care mai rătăcesc pe acolo. Ia-l pe Bozjanov, și vreo cîțiva soldați și pornește spre cotă. Am să te aștept. Fără tine nu părăsesc batalionul, nu plec de aici.

— Ce-ai spus? Unde să pleci?

— Lasă că-ți spun cînd te înapoiezi... Fii cu ochii în patru, nu cumva să dați peste inamic. Va să zică, ne-am înțeles, te aștept.

— E clar... Atunci, eu am plecat.

Am simțit nevoia să ies din casă, să mă mișc puțin.

Afară era încă lumină, ca-n plină zi, deși discul palid al soarelui, care abia se zărea dincolo de perdeaua de nori, coborîse spre creasta pădurii și se făcuse gălbui.

Bubuitul dezordonat al luptei nu slăbise încă. Salve asurzitoare, detunături înfundate, trosnetul sec al tunurilor antitanc, pocnetul nu prea tare, ca niște lovituri de topor, al tunurilor antitanc, tăcănitul repede al mitralierelor, pîriitul slab al focurilor de pușcă — toate aceste zgomote păreau că se rostogolesc de colo-colo: într-o parte se potoleau, în alta izbucneau și mai aprig. Pe cîmpul de la Goriunî explodau într-una obuze răzlețe, căzute poate la întîmplare. În partea dreaptă răbufneau nu prea des, dar la intervale egale, explozii îndepărtate: se vede treaba că inamicul bombarda cu îndîrjire satul Șișkino, unde era instalat statul major al lui Panfilov.

După ce m-am dezmoțit puțin, am urcat din nou în pridvor, am trecut prin tindă și am deschis ușa spre odaia statului major. În aceeași clipă, telefonistul s-a întors către mine. Am avut impresia că abia se spălase, așa i se luminase fața. Sărind sprînten în picioare, mi-a întins receptorul.

— Tovarășe comandant de batalion, la telefon locotenentul Zaev.

— Cum? Zaev?

Telefonistul zîmbea, clătînînd afirmativ din cap. Înțelegea tot și încerca aceleași frămîntări ca și noi. I-am smuls receptorul.

— Semion ?

În aceeași clipă l-am auzit pe Zaev raportînd pripit, înecîndu-se :

— Tovarășe comandant de batalion, avem o mașină, trei tancuri, un tractor...

— Stai puțin. De unde vorbești ?

— De pe înălțime. Din adăpostul meu... Avem tunuri... Sîntem cineva, tovarășe comandant de batalion... Puii mei de lei ! Grenadieri ai Uniunii Sovietice !

Știi că lui Zaev îi plăcea să folosească astfel de expresii neașteptate, într-o anumită măsură livrești, dar care erau pătrunse de căldura sincerității, de înflăcărare. Îl ascultam și nu înțelegeam aproape nimic. Totuși m-am hotărît să nu-l întrerup. L-am lăsat să turuie. Pînă la urmă avea să ajungă el și la situație.

— Eu, tovarășe comandant de batalion, nici nu visam să mai scăpăm cu viață. S-a întîmplat minunea minunilor !

Un păcănit scurt ! Cablul a fost din nou întrerupt, tăiat probabil de o schijă rătăcită.

Ei drăcia dracului ! Pe cine să trimit la Zaev ? Așa cum se întîmplase de atîtea ori pînă atunci, îl aveam în preajma mea pe Timošin. Locotenentul ședea împreună cu transmisioniștii de serviciu în încăperea vecină, unde era instalat nodul de transmisiuni al batalionului. Cum am intrat în cameră, toți s-au ridicat imediat în picioare. Am observat fără să vreau că ochii seîni ai lui Timošin mă priveau într-un fel neobișnuit. Pe lîngă devotamentul cunoscut, în ei se mai citea încă ceva. Părea că mă vede într-un fel nou. În clipa aceea n-am înțeles ce spunea privirea lui.

— Timošin, ia un cal și zboară la Zaev ! Află ce se petrece la el și vino galop înapoi !

— Am înțeles !

M-am înapoiat în odaia statului major și i-am telefonat lui Panfilov.

— Tovarășe general, deocamdată nu știu încă precis, dar se pare că ne-a mers bine și la Zaev.

— Da ? Și ce anume știi ?

— Inamicul nu a reușit să încercuiască compania. Ce anume s-a întâmplat, nu pot să-mi dau seama, căci legătura s-a întrerupt. Avem capturi. Am să vă raportez mai amănunțit de îndată ce aflu.

— Doamne ajută ! Ți doresc mult succes, tovarășe Momîș-Ulî.

Curînd s-au lămurit toate. Timoșin s-a înapoiat în galop, iar în urma lui au venit iute — cînd aduci o veste bună, picioarele te duc singure — Tolstunov și Bozjanov. În plus: a fost restabilită și legătura cu Zaev.

Cum îți spuneam, Zaev primise ordin : ori laie, ori bălaie. Firește, ai să te întrebi ce fel de ordin e ăsta: Lupta pe care o dusesese compania a doua, „grenadierii Uniunii Sovietice“, după cum se exprimase plin de entuziasm Zaev, această luptă nu o condusesem eu. Zaev șovăise la un moment dat și nu am făcut decît să-i curm șovăielile. I-am mai spus doar atît : „Prefă-te mort !“ Iată, de fapt, tot ce-am făcut eu în această luptă.

Cînd soldații lui Zaev s-au prefăcut morți și au încremenit în locașurile lor, săpate pe colina defrișată, inamicul a ocolit colina și au ieșit la drum. Opt tancuri de-ale lor s-au apropiat de pod. Acolo s-au oprit să controleze dacă podul nu este minat. Tanchiștii din primele trei mașini au coborît și au început să cerceteze podul. Infanteria care însoțea coloana blindată, a trecut în fugă pîrîiașul înghețat și, desfășurîndu-se în lanț, a început să urce colina cu automatele gata de tragere. Inamicul înainta prevăzător, cercetînd atent tufărișul. Ostașii noștri, încremeniseră în locașurile lor de tragere, iar inamicul era gata-gata să dea peste ei, să-i nimicească.

Instinctul de conservare era încordat la maximum. Încă o clipă, zece — douăzeci de pași și îi aștepta pieirea ! Cînd Zaev a răcnit : „Înainte !“ soldații s-au ridicat dintr-un salt și au pornit la contraatac. Cred că un asemenea salt năvalnic, neașteptat, este cu

putință numai într-un astfel de moment critic când fiecare nerv strigă : acum, în momentul acesta se hotărăște totul : vei trăi sau vei muri.

Strigătul lui Zaev, comanda dată de el, a fost ca o declanșare instantanee a unei corzi întinse pînă la refuz. Sau, mai bine zis, a unui arc comprimat. Cînd scoți piedica, arcu se destinde într-o clipită. Cînd ai să descrii lupta aceasta să vorbești nu numai despre piedica scoasă — ordinul — ci și despre ceea ce este esențial — arcu.

„Mortii“ s-au ridicat și de sus de pe colină au pornit în iureș înainte. Asta echivala cu o explozie, cu o flacăra ce te izbește pe neașteptate drept în față. Deși ai fost prudent, totuși ești orbit, uluit. Inamicul s-a tras înapoi. Compania înviată din morți, avîntîndu-se spre pod, a deschis un foc nimicitor, silindu-i să fugă de le sfîrșiau călcîiele. Au căzut loviți de gloanțele noastre și cei nouă tanchiști de pe pod. Celelalte tancuri au început să tragă. Dar soldații noștri ajunseseră deja la pîrîiaș. Adăpostindu-se înapoia malului pîrînit, au început să arunce asupra tancurilor sticle incendiare și grenade antitanc.

Rămase fără acoperirea infanteriei tancurile s-au retras, trăgînd din mers.

Compania lui Zaev a dobîrît vreo sută de dușmani. Au fost capturate cele trei tancuri rămase fără echipaj. În ele s-au găsit găini fripte, rufărie de damă, pantofi, bucăți de stofă, și felurite boarfe. Ostașii noștri au pus mîna și pe un tun de șaptezeci și cinci de milimetri cu tractorul respectiv și muniție. Pe marginea drumului rămăsese, împotmolită, o mașină cu o stație de radio de campanie. Înainte de a o părăsi fasciștii au reușit totuși să-i distrugă motorul cu un calup de explozivi.

După ce au pus pe fugă inamicul, care a vărsat șiroaie de sînge pe lîntoliul de zăpadă, compania lui Zaev și-a ocupat triumfătoare vechea poziție.

Începuse să se întunece, cînd se adunase în sfîrșit tot statul meu major în mica încăpere.

În casă se ridică larma. Glasurile răsunau puternice, voioșia se înstăpînise și nu mai pleca. Bucuria

victoriei pătrunsese pretutindeni în cameră și-i schimbase parcă înfățișarea. Tapetele cenușii, care pînă nu de mult stîrneau tristețe în suflet, acum, deși învăluite în lumina amurgului, păreau că-și sclipesc licăriri argintii.

Ni se aduseseră capturile din Matrionino : pistolete, binocluri, geamantane, un vraf de documente, țigări, dulciuri, vin. Totul era ticsit de capturi. Și masa, și patul, și pervazurile ferestrelor, și un colț al odăii. Ușa se deschidea și se închidea într-una. Intrau, fără să ceară permisiune, agenții, telefoniștii, santinelele ieșite din post, soldați din plutonul de gospodărie, conductorii.

Imbujorat la față, Rahimov dădea dispoziții. Eu nu mă amestecam de loc. Fericirea îmi umplea inima. Ostașii, tovarășii mei de luptă, care se înfrățiseră cu mine în focul încercărilor, îmi înțelegeau starea sufletească și o împărtășeau. Tolstunov mă privea cu duioșie. Bozjanov mi se adresa cu un respect copilăresc. Abia acum am înțeles semnificația privirii atente, stăruitoare a lui Timoșin. „Ai săvîrșit un act de eroism!“ spuneau ochii lui de adolescent.

Niciodată nu avusesem încă prilejul să simt atît de profund atît spaima cît și bucuria comandantului. Fericirea mea era atît de mare, încît aveam chiar senzația că-mi sparge pieptul.

ULTIMA ÎNTÎLNIRE

— Ieșiți toți din cameră! am spus eu. Pe politrucul Tolstunov îl rog să rămână.

Cîteva clipe de îmbulzeală la ușă. Apoi am rămas între patru ochi cu Tolstunov: Își și atîrnase căciula și mantaua și își deschiesea gulerul înalt al bluzei, ca acasă. În timp ce-i conducea pe tovarășii săi, Tolstunov arunca neglijent cîte o glumă, iar pe fața lui cu nas ascuțit și buze groase îi flutura mereu un zîmbet. Acum însă devenise din nou serios și grav.

— Ce s-a întîmplat, Baurdjan?

I-am spus tot fără să-i ascund nimic. Prin ordinul generalului-locotenent Zveaghin am fost înlăturat de la comandă. Trebuie să mă prezint la statul major al diviziei. Vreau să cred că totul se va termina cu bine. Știu că onoarea și viața mea sînt salvate, dar... Ordinul este ordin. Cine știe la ce mă pot aștepta de la Zveaghin!

— Dar generalul nostru ce spune?

— N-a suflat un cuvînt despre asta. Mi-a făcut doar următoarea urare: „Îți doresc mult succes, tovarășe Momîș-Uli“.

— N-ai spus încă nimănui că ai fost înlăturat de la comandă?

— În afară de tine, nimănui.

— Nici să nu spui.

— Totuși s-ar putea să nu mă mai întorc aici. Dacă așa va voi soarta aș fi bucuros să știu că tu ai preluat comanda batalionului.

— Lasă gîndurile astea. Ai să te înapoiezi.

— Ți-o spun pentru orice eventualitate. Aș vrea să te văd comandant de batalion. Atunci voi fi liniștit, oricē s-ar întîmpla.

— Dar cu Rahimov cum rămîne? După funcția pe care o are se cuvine ca el să ia locul comandantului de batalion.

— Fedea, m-am gîndit bine la toate. Comandantul este un creator. Războiul este o artă. Pentru a comanda nu este suficient să fii conștiincios și punctual în executarea ordinelor. Ascultă ce-ți spun, asta nu-i încă totul. Trebuie să acționezi. Trebuie să cutezi! Rahimov va fi un excelent ajutor al tău. Am să cer ca tu să-mi iei locul. Cred că generalul are să țină seama de rugămintea mea.

— Vorbești de parcă te pregătești să pleci definitiv. Sînt sigur că ai să te întorci!

— Nu știu. Ți-o spun pentru eventualitatea că nu mă întorc. Vreau ca sufletul meu să fie liniștit.

— Bine. N-am să-ți înșel așteptările.

I-am strîns cu putere mîna mare, cam aspră. Apoi am deschis ușa și i-am chemat pe colaboratorii mei din statul major. Au intrat toți.

— Tovarăși, sînt chemat la statul major al diviziei. Pînă una alta îmi va ține locul locotenentul Rahimov. În batalion rămîne și politrucul Tolstunov. Respectați-i autoritatea! Autoritatea de ostaș! Ați înțeles, tovarășe Rahimov?

— Am înțeles. După o clipă de tăcere, Rahimov a considerat necesar să adauge: Aveți dreptate, tovarășe comandant.

Drăcia dracului, îmi răspunsese așa de parcă ascultase discuția mea cu Tolstunov. În ochii lui negri nu se vedea nici o umbră de necaz, nici o urmă de amor propriu jignit. Da, Tolstunov, ai un șef de stat major vrednic. Cuvintele aceștea, rostite în gînd, mi-au trecut ca un cuțit prin inimă. Îmi iau oare într-adevăr rămas bun de la batalion?

Sensibilul Bozjanov se uita țintă la mine. Inima îi spunea că s-a întîmplat ceva rău. Deodată, m-a întrebat plin de îngrijorare:

— Când vă înapoiați, tovarășe comandant de batalion?

— Astăzi, i-am răspuns calm. Acum cred că se cuvine, tovarăși, să luăm o gustare.

Ii venise în sfârșit și rîndul bucătarului Vahitov să-și arate iscusința. Pregătise felurite bunătăți, dar nu i-am îngăduit să guste prea mult din bucuria de gazdă primitoare.

— Hai, repede. Să știi că nu mă întind cu o masă mare.

Rahimov puse pe masă cîteva sticle de vin din cele luate de la nemți. N-am vrut să beau. Sincenko, care stătea ceva mai la o parte, mi-a întins un bidon.

— Un păhărel de votcă de-a noastră rusească, tovarășe comandant?

— Toarnă! Un pahar nu strică! Să ciocnim tovarăși. Să dea Dumnezeu, cum se spune, să nu fie ultimul.

Rahimov goli paharul și se ridică.

— Permite-ți, tovarășe comandant de batalion, să echipez expediția dumneavoastră.

— Expediție? Ia uite ce cuvînt pompos ai găsit?

— Păi cum să nu? Doar n-o să vă duceți cu mîinile goale la statul major al diviziei. Am și dat ordin să se pregătească totul, tovarășe comandant de batalion.

— Bine, fie. Echipez-o.

„Expediția“ mea arăta astfel: doi călăreți — eu și cu Sincenko — și două motociclete cu ataș, cu motor puternic, luate de la nemți, ce duduiau ritmic. Una fusese încredințată năstrușnicului locotenent Șakoev, comandantul plutonului de vînători de tancuri, frecvent participant la curse înainte de război. Locotenentul, de fel de prin părțile Caucazului, păstra cu sfințenie tradiția ceremonialului obișnuit acolo, cînd pleca în ospetie. Mare cunoscător în materie de plocoane și daruri, umpluse atașul cu capturile cele mai alese. Virise acolo și geamantane cu documente, și cele mai bune arme, și aparate de fotografiat și, firește, cele mai rare vinuri.

Se găsisse un conductor și pentru cealaltă motocicletă : cel care capturase aceste mașini, ordonatul și asprul Kurbatov. În ataș fu instalat căpitanul luat prizonier. În amurgul luminat de reflexele zăpezii, soldații îl priveau cu luare-aminte. Un pansament alb ca zăpada, pus probabil chiar adineauri la plutonul sanitar, îi acoperea un ochi. Iar cu celălalt ochi nu învrednicea pe nimeni cu vreo privire ; se uita drept înainte. Pe fața proaspăt rasă a prizonierului, împietrită parcă, se zăreau cîteva zgîrieturi întunecate, unse bine cu iod. O fișie de plasture îi brăzda bărbia colțuroasă. Mantaua cu epoletii de căpitan nu era complet încheiată : îi lipseau doi sau trei nasturi. Cineva îi înapoiase și chipiul, pe care îl pierduse în fugă. Calota lui înaltă, țuguată, cozorocul lat, lucios voiau parcă să sublinieze că prizonierul nu îngenunchiase, că-și păstrase trufia, neînduplecarea. Avea fără îndoială dureri și era uluit, totuși se ținea așa de parcă ar fi vrut să spună : „Am fost prins, sînt dezarmat, dar superioritatea morală — superioritatea nației mele de învingători, a rasei de domni — nu veți reuși să mi-o smulgeți“. În spate, se instalase Strojkin, care nu-și părăsise o clipă prizonierul. Căciula trasă pe o ureche îi lăsa descoperit părul bălai ; mîna, subțire la încheietură, ținea strîns pușca ; la centură purta pistolul luat de la nemți.

Ici, colo, se vedeau în zare licăririle trandafirii, semicirculare, ale incendiilor. Bubuiturile se mai opriseră. Totuși, pe alocuri, duelul de artilerie continua, înverșunîndu-se în răstimpuri ; nu se sfîrșise încă ziua de luptă. Pe șosea veneau dinspre front soldați, unii în grupuri mici, fără comandă, iar alții unul cîte unul ; patrulele noastre îi opreau.

Am tras ușor de dîrlogi. Lîsanka a luat-o din loc în trap întins. Am cotit de pe șosea pe drumul lateral ce duce spre Șișkino. Sincenko, pe calul lui murg, voinic, și cele două motociclete, ce duduiau ritmic, mă urmau. În stînga, înspre locul de unde se aude un zgomot de tablă bătută de vînt, se înalță, ca un zid negru, pădurea. La liziera ei s-au ivit oameni cu puști, cînd cîte unul, cînd cîte trei-patru și au luat-o razna

peste cîmpul acoperit de zăpadă. Ai noștri îi opresc și îi grupează. Deodată am auzit :

— Stai ! Permisul !

Am oprit-o în loc pe Lîsanka. S-a apropiat un călăreț. Peste piept îi trec cruciș diagonală centurii și cureaua porthartului. Într-o mîină ține dîrlogii. L-am recunoscut pe Golușko, șeful secției politice a diviziei. Mi-am dat seama cît de încordați îi sînt nervii.

— Momîș-Ulî ? Aștia sînt cu tine ? Unde te duci ?

— La statul major al diviziei. Am fost chemat la general.

— Nu știu dacă ai să-l mai găsești. Cînd am plecat, pistolarii nemți erau la doi pași de Șișkino. Se poate că statul major să se fi mutat de acolo. Toți ofițerii din statul major și lucrătorii politici au fost trimiși să adune oamenii. Vezi și tu ce lucruri se petrec aici.

Șeful secției politice își întoarce calul și se îndreaptă în galop spre un convoi de oameni care veneau abătuți dinspre pădure. Am auzit din nou glasul lui tunător, cu un ușor accent ucrainean :

— Stai ! Opriți-vă ! Incotro ? Din ce regiment sînteți ?

M-am apropiat și am ciulit urechile.

— Din ce companie sînteți ? De ce ați plecat ?

— Nu mai știm nici pe ce lume sîntem, tovarășe comandant. Ne-am rătăcit. Poate că nici nu mai există compania.

— Dar acolo cine luptă ? Golușko arată cu mîna înainte, spre direcția de unde bubuiau tunurile. Auziți ?

— Trage.

— Și ce crezi că trage în gol ? Adunarea ! Din dreapta cîte doi — numărați !

Golușko se întoarce către mine.

— Du-te, Momîș-Ulî, du-te, nu mai zăbovi. Poate că de la Șișkino au să te trimită în altă parte. Să fii cu băgare de seamă, să nu cumva să tragă ai noștri în tine. Ar putea să creadă că sînt motocicletele hitleriste.

— Chiar hitleriste sînt. Le-am capturat astăzi.

— Oho! Strașnic! Auziți, băieți? Au luat moto-ciclete de la friți. Alinierea! Drepti! După mine — marș!

M-am înapoiat la ai mei și am pornit mai departe. Între timp din stînga, dinspre front — cine știe pe unde mai trecea frontul acum? — se scurgeau, se scurgeau într-una, fără nici o rînduială, grupuri de soldați — fărîmăturile, resturile regimentelor fărîmî-tate de ciocanul luptei.

Înainte de a intra în Șișkino am fost opriți de si-guranța de luptă. Acolo se îngropase, gata de luptă, compania de comenduire a statului major al diviziei. Cîteva case din marginea satului se făcuseră scrum și pe locul lor se lăteau doar niște urme de cărbune, mari și negre; ici, colo, se înălțau limbi albăstrui de foc. Mă așteptam să mi se spună: „generalul nu este aici“. Îmi și făceam socoteala că va trebui, probabil, să merg mai departe undeva, în spatele diviziei. To-tuși, comandantul de companie a luat legătura la telefon cu cineva și mi-a dat apoi o călăuză.

După cîteva clipe, m-am apropiat de o căsuță mică de birne, cu acoperiș de tablă: sediul lui Panfilov. Ferestrele erau mascate, parte din geamuri erau cră-pate, iar parte aveau ochiuri lipsă. În apropiere, lîngă o casă mare, unde se instalaseră unele secții ale sta-tului major, cîțiva soldați urcau într-un camion o casă grea de bani. Statul major al diviziei era, pro-babil, gata de plecare.

Am dat ordin însoțitorilor mei să mă aștepte și, sărind din șa, m-am apropiat de santinelă. Aproape în aceeași clipă, la fel ca și în zilele trecute de răgaz, a ieșit în pridvor, îmbrăcat într-o pufoaică, locote-nentul Ușko, adjutantul lui Panfilov.

— Intrați, intrați, tovarășe locotenent major. Ge-neralul știe că sînteți aici.

Iată și odaia cunoscută. Un bec mic, alimentat de un acumulator, răspîndea o lumină strălucitoare. Pe pervaz, stătea, ca și mai înainte, cutia telefonului de campanie în tocul ei de piele. Deși ferestrele erau acoperite cu foi de cort, o adiere de vînt pătrundea

prin geamurile sparte, fluturînd un ziar de pe masă. În rama de lemn a oglinzii, dată cu lac negru, se vedea o gaură de schijă. La marginea oglinzii, lîngă ramă, schijă ciobise și o bucată de sticlă. După cît se vede în odaia aceasta rece fuseseră destule împrejurări în care te trec toate nădușelile. Patul de campanie al generalului era strîns. Lîngă pat se afla un pachet voluminos înfășurat într-o foaie de cort. Pesemne că generalul nu avea de gînd să rămînă peste noapte acolo. Din camera vecină apărură Panfilov, fără să închidă ușa (în fund îl zăream pe căpitanul Dorfman stînd în fața hărții întinse pe masă și avînd lîngă el un alt telefon). Scurta lui de blană cu poalele atîrnînd pînă peste genunchi era descheiată; capetele mîneșilor lungi erau întoarse cu blana în afară; generalul le sumesese, ca să nu-l stînjenească în timpul lucrului. Generalul Pănilov avea în ziua aceea în înfățișarea lui „ceva“ ce părea că nu se potrivește de loc cu situația. Răspîndea un miros de apă de colonie, părul încărunțit era tuns cu grijă, iar ceafa brăzdată de cute, pe care nu demult o văzusem plină de păr, lucea a prospețime — se vede treaba că astăzi briciul o răsese în voie. Foarfecele frizerului se atinseseră și de mustățile care se conturau precis, pe buza proaspăt rasă, ca două mici pătrățele negre. Cizmele generalului, lustruite cu grijă — probabil nu numai cu peria, ci și cu o bucată de catifea — reflectau lumina becului electric. Într-un cuvînt, mi s-a părut că în seara aceea generalul nostru arăta cam spîlcuit.

— Tovarășe general, din ordinul generalului-locomotent Zveaghin am predat comanda batalionului și...

M-am oprit o clipă. Cum trebuia să spun: am venit, sau m-am prezentat? Apoi am continuat:

— M-am prezentat.

Panfilov își strînsese ușor pleoapele.

— Așa, așa... de ce te-ai oprit, de ce nu spui pînă la sfîrșit?

Nu înțelegeam ce vrea să spună.

— De ce nu te prezinți?

— Am greșit... (și în gând mi-am zis : ciudat, doar generalul nostru nu fusese, parcă, niciodată un formalist). Sînt locotenentul major Momîș-Ulî.

— Din ce regiment ?

Am spus numărul regimentului.

— Din ce divizie ?

— Poftim ?

— Te întreb din ce divizie ?

— Divizia 316 infanterie.

Panfilov se întoarse și strigă prin ușa deschisă :

— Auzi, tovarășe Dorfman ? Nu știe, nu știe nimic.

Apoi se întoarse din nou către mine. Buza de sus, pe jumătate ascunsă de mustăți, se încrêțise ușor, vrînd parcă să stăpînească un zîmbet.

— Te înșeli, tovarășe Momîș-Ulî. Acum divizia noastră se numește altfel.

Generalul luă ziarul de pe masă și mi-l întinse. Era ultima corectură la numărul de ziar pentru a doua zi. Printre rînduri se mai vedeau încă și locuri goale. Pe pagină se profila încercuit cu un creion roșu, comunicatul prin care se anunța că de aci înainte divizia noastră se numește : Divizia 8 infanterie de gardă.

— Cu care prilej vă și felicit, tovarășe Momîș-Ulî.

Dînd la o parte poala scurtei de blană de oaie, generalul scoase din buzunarul pantalonilor o insignă a trupelor de gardă sovietice — era prima dată cînd o vedeam — un drapel purpuriu, desfășurat, lucrat în email.

— Privește-o, tovarășe Momîș-Ulî. Mi s-a adus astăzi, împreună cu ziarul. Deocamdată nu am decît un model. Am și încercat cum îmi vine, apoi am scos-o.

Mai răsuci de cîteva ori în mînă insigna, admirînd reflexele emailului, apoi o puse din nou în buzunar. Mi-am adus aminte cum, cu cîteva zile în urmă, vi-sînd cu glas tare, îi spusese frizerului : „Uite, să căpătăm titlul de divizie de gardă și atunci te las să mă întineresti. Mă dau pe mîinile dumitale. Îți promit...” Panfilov și-a amintit și el clipa aceea.

— Trebuie să mă țin de promisiune, adăugă el. După cum vezi, m-am și bărbierit și m-am și tuns. Din fericire am avut timp destul astăzi.

M-a uimit iar. Cum vine asta? Nemții au dat năvală peste noi cu gruparea lor de izbire, lovesc cu putere, ne nimicesc apărarea noastră, ziua de astăzi va fi, poate, hotărîtoare pentru deznodămîntul acestei noi ofensive hitleriste, al acestui nou salt spre Moscova, iar comandantul diviziei care a înfrunțat această lovitură dispune și acum de timp suficient? Panfilov mă lămuri:

— Aproape de la prînz nu mai am legătură nici cu Malîh, nici cu Iurasov. Nu știu măcar nici dacă ai noștri se mai mențin la Iadrovo. Dar uite că stau aici la mine, la Șișkino, stau, cum se zice, cu bagajele făcute, și deocamdată nu se întîmplă nimic. Inamicul n-a binevoit să mă viziteze. Eh, și ce-ar mai vrea, tare ar mai vrea să ajungă aici.

Generalul aruncă o privire spre patul lui de campanie strîns, și vorbe mai departe:

— Secțiile statului major s-au mutat, dar eu cu tovarășul Dorfman poate că mai rămînem și peste noapte aici.

Panfilov își sumese puțin mînecele scurtei deschiate, lăsînd să se vadă blana neagră dinăuntru — peșemne generalul era nerăbdător să mai lucreze — apoi se întoarse spre oglindă, care în pofida loviturii de schijă nu avea crăpături, se îndreptă de spate și-și atinse mustățile cu degetele. Nu-mi spusese încă nimic despre mine, despre faptul că fusesem chemat la stăutul major. Așteptam tăcut să aud ce-mi va spune.

În odaie intră din nou Ușko.

— Tovarășe general, a venit locotenentul Șakœv cu niște daruri. Poate să intre?

— Tovarășe general, am adăugat eu, am adus, printre altele, cu noi în motocicletă și un căpitan prizonier.

— Cum, ați și pus în funcțiune o motocicletă?

— Da. Am cu mine două, iar alte două au rămas la batalion.

— Hm. Să ieșim să le vedem,

Panfilov începu să-și încheie scurta de blană. Ne-răbdarea, setea de acțiune și o curiozitate vie și de nepotolit îl atrăgeau afară.

Șakoev dădu buzna cu darurile. Puse cu îndrăzneală pe masă povara lui voluminoasă — o legătură dintr-o foaie de cort nemțească cu desene cenușii și verzi de mascare. Apoi, daghestanezul cu mustăți negre luă semet poziția de drepti.

— Tovarășe general, soldații și comandantii... Șakoev raporta răspicat, cu însuflețire, de-ți era mai mare dragul să-l auzi... Batalionului I din Regimentul *Talgar*...

— Mulțumesc, îl întrerupse generalul. Vă mulțumesc tuturor.

Și imediat se întoarse la problemele care-l preocupau.

— Tovarășe Șakoev, du prizonierul și toate documentele capturate la secția cercetare în satul Guse-novo. Și asta cât mai repede. Ai înțeles?

Am ieșit în curte cu Panfilov. În fața noastră și mai ales spre stînga continuau să scînteieze în văzduh ca și pînă atunci pălălaiele trandafirii ale incendiilor ca niște pete șterse. Și totuși nu, parcă nu erau ca mai înainte. Unele se micșoraseră, păliseră. Intensitatea tragerii scăzuse și ea simțitor. Tunurile trăgeau rareori. Deodată răsună înăbușit țacănitul unei mitraliere. Se auzi apoi slab o altă rafală de mitralieră. Panfilov trase în piept, adînc, aerul rece.

— Am rezistat, zise el, unde, ce și cum — nu știu aproape de loc, dar am rezistat, am biruit tovarășe Momîș-Ulî.

La porțiță, pe drumul acoperit de zăpadă se profilau negre siluetele cailor și ale motocicletelor noastre. Kurbatov și Strojkin stăteau tot acolo cu arma la picior. Prizonierul, cu chipiul lui cu calota țuguiată, aștepta ca și înainte în ataș, cu o mutră îmbufnată, înfuriat parcă, și cu gulerul mantalei ridicat.

— Drepti! îi comandă tăios în germană Șakoev. În fața dumatăle se află un general.

Căpitanul hitlerist se ridică, se clătină — pesemne că îi amortiseră picioarele — dar își mențină echi-

librul, ieși din ataș, înălță capul și luă poziția de drepti.

— Tii, ce l-ai mai împodobit, făcu Panfilov, privind-i atent fața. Ei, mi se pare că l-ai lăsat să înghețe bocnă.

— Să simtă puțin gerul rusesc, tovarășe general, îi răspunse Șakoev.

— Nu se face să chinuim un prizonier. Tovarășe Ușko, aduceți-i ceva, măcar o pufoaică.

Ușko se îndreptă spre casă.

— Tovarășe general, răsună un glas, permiteți să mă adresez. Sînt sergentul Kurbatov.

— Da, tovarășe Kurbatov, poftim, spune.

— Avem aici geamantanul lui. Putem să-i scoatem ceva de acolo.

Voinic și îndemînat, sergentul luă cu o mișcare iute un geamantan mare de piele, cu colțuri metalice, și-l puse pe tabla atașului.

— Ne-am uitat înăuntru, tovarășe general, dar nu ne-am atins de nimic.

Kurbatov deschise capacul geamantanului și aprinse lanterna. Deasupra era împăturit cu grijă un șal alb, de Orenburg, lucrat dintr-o lînă foarte fină. Dedesubtul șalului, se vedea rufărie de damă de mătase, bluze femeiești colorate, pantofi.

— Hm... Nu stau de vorbă cu el. Puneți-le înapoi. Dumeata ai pus mîna pe el, tovarășe Kurbatov?

— Nu eu, soldatul Strojkin. Dînsul, tovarășe general.

— Cum ai zis, Strojkin? Din Alma-Ata?

— Nu, sînt din Moscova! îi răspunse cu glas răsunător Strojkin.

Panfilov nu-și ascunse bucuria.

— Dintre soldații veniți cu completările? Așa cadou, mai zic și eu! O clipă generalul rămase pe gînduri. Pentru noi, tovarăși, astăzi este o zi după care vor dispărea deosebirile dintre boboci și soldații vechi. Azi pentru noi...

Nu apucă să-și termine vorba. Dinspre pridvor venea în fugă Ușko cu o pufoaică în mînă.

— Tovarășe general, sînteți chemat la telefon. Vă caută comisarul Regimentului 73.

— A, va să zică, s-au găsit... Așa, tovarășe Șakoev, pleacă. Aruncă pufoaica acestui domn din armata de jaf... La revedere, ostași de gardă ! Hai cu mine, tovarășe Momîș-Ulî.

N-am pășit bine în cameră că am și auzit păcănitul din membrană. Căpitanul Dorfman stătea la telefon cu receptorul puțin depărtat de ureche. Purta o manta potrivită cu grijă, fără cute, bine strînsă cu centura. Lîngă telefon (bocceaua cu capturi pe care o așezase acolo Șakoev fusese dată la o parte) se afla însoțitoarea nedespărțită a lui Dorfman : o mapă neagră, deschisă, în care păstra harta cu situația operativă.

— O clipă, spuse el, să dau receptorul generalului. Panfilov trase un scaun lîngă telefon, se așeză, nu uită să ne spună : „Sedeți, tovarăși, sedeți !” și luă receptorul.

— Tovarășul Lavrinenko ? Am așteptat cam mult vești de la voi... Ascult, ascult. Nu te grăbi.

În membrană răsună din nou un glas puternic. Din cînd în cînd Panfilov puneă întrebări.

— Dar statul major al regimentului ? La ce oră s-a întîmplat asta ? Cine v-a acoperit manevra ? Hm... De unde s-au mai găsit forțe de-ale noastre acolo ? Ia dă-mi harta, tovarășe Dorfman.

Panfilov puse harta pe genunchi și continuă să asculte explicațiile.

— Și Ugriumov ? Fața lui Panfilov îmbătrînise parcă deodată. Cutele din jurul gurii se adînciră. Și Gheorghiev ? La pod ? Văd. A mai rămas cineva în viață ? Stai puțin să notez.

Generalul se întoarse către Dorfman vrînd pesemne să-i spună ceva, dar se mulțumi doar să încercuiască un punct cu creionul pe hartă. Apoi ascultă mai departe glasul din receptor. Umbra mîhnirii îi dispăru de pe față. Obişnuința, pe care o dobîndește soldatul, obişnuința aspră, dar salvatoare, care îți dă posibilitatea să-ți potolești foamea, sau să pălăvrăgești chiar pe cîmpul de luptă alături de cei căzuți, își spusese

cuvîntul și de data asta : Panfilov zîmbea și glumea iar.

— Instalați-vă, tovarășe Lavrinenko, pentru noapte. Eu ? Sînt pe vechiul loc. Da, stau aici cît se poate de liniștit.

Stăpînindu-și un zîmbet ironic, buza de sus a lui Panfilov se încreți iarăși ușor. Ghiceai cu ușurință că-i făcea mare plăcere să rostească aceste cuvinte.

— În parte datorită vouă, tovarășe Lavrinenko, adăugă cu căldură Panfilov. Mîine o să mă înlocuiți aici. M-ai înțeles ? Îți las o oglindă, din păcate lovită de o schijă.

Panfilov vorbea pe un ton glumeț. Această rapidă schimbare a expresiei feței, a nuanțelor glasului, această, mă încumet să spun, dezvăluire a sufletului generalului, erau de-a dreptul uimitoare. Deodată își schimbă din nou tonul.

— Anunță oamenii că astăzi i s-a conferit diviziei noastre titlul de divizie de gardă. Da. Divizia 8 infanterie de gardă. Felicită-i pe toți în numele meu. Transmite-le că strîng mina fiecăruia și mulțumesc fiecăruia în parte !

Panfilov puse ușurel receptorul jos și îi înapoie căpitanului Dorfman harta.

— Il ții minte, tovarășe Momîș-Ulî, pe locotenentul Ugriumov ?

— Am răspuns scurt :

— Da.

Firește, cum era să nu-l țin minte pe locotenentul pistriuat și cîrn, pe care dăunăzi Vahitov îl ocolise și nu-i servise casa, pe acest tînăr cu înfățișare de flăcău de la țară, cu vorbă chibzuită și cu mîină puternică ? !

— A murit... Dar pe politrucul Gheorghiev l-ai cunoscut ? A murit și el. Aproape tot acest mic detașament a căzut la datorie, dar n-a lăsat tancurile să treacă. Zece mașini au fost avariate, iar celelalte au luat-o la goană. Vezi, tovarășe Dorfman, lucrurile încep să se lămurească. Mai sînt însă și multe semne de întrebare. Panfilov se scărpină după ceafa proaspăt rasă. E ca o carte cu file rupte. Să nu se piardă aceste file. Trebuie să le refacem, și să citim cartea.

Generalul întinse harta pe masă, mai discută un timp cu Dorfman, apoi se uită la mine.

— Du-te, tovarăşe Dorfman, şi vezi-ţi de treburi.

— Am înţeles. Iertaţi-mă, tovarăşe general, dar nu e oare timpul...

— Să ne mutăm? Mai avem vreme. Îţi mulţumesc că-mi porţi de grijă. Du-te.

Panfilov rămase cu mine între patru ochi.

— Mai sînt multe semne de întrebare, repetă el.

Şi îşi flutură degetele în aer într-un fel bine cunoscut mie. Acest gest întovărăşea adeseori reflecţiile pe care le făcea cu glas tare.

— Şi cînd te gîndeşti că era un băieţandru...

Mi-am dat imediat seama : se referea la Ugriumov.

— Un ştrengar... Eu ştiam, tovarăşe Momîş-Ulî, că are un suflet neobişnuit, dar nu-mi închipuiam că e în stare de atîta eroism.

Panfilov se apropie de mine, privindu-mă ţintă, scrutîndu-mă, vrînd categoric să-mi audă părerea. Dar ce puteam să-i spun eu? Se aşternu o tăcere de cîteva clipe.

— Ei, tovarăşe Momîş-Ulî, raportează ce ai... Panfilov privi pe sub pleoape : din colţul ochilor se brăzdau iar cute mici — ce boacăna ai făcut dumneata? Şi nu te grăbi. Eu nu sînt zorit.

Am început să-i raportez. I-am vorbit despre tactica nemţilor, care îşi puseseră în gînd să căsăpească de la distanţă cu foc de aruncătoare de mine pe apărătorii gării Matrionino, instalaţi în locaşurile lor de tragere de cîmp. I-am spus cît de apăsătoare erau veştile referitoare la pierderi. I-am mărturisit şovăielile mele, i-am vorbit despre întîlnirea cu ostaşul rănit care mi-a spus cu atîta înţelepciune : „A ne ţine așa, înseamnă a nu ne menține“.

Panfilov mă asculta, fără să mă întrerupă.

Cu toate acestea am fost nevoit să mă opresc. De afară se auzi duduital unui motor, apoi zgomotul portierei unui automobil. Panfilov se ridică în picioare. M-am ridicat şi eu. N-o fi oare Zveaghin? m-am întrebât în gînd.

În cameră intră locotenentul Uşko.

— Tovarășe general, au venit iar corespondenții. Stăruie tare mult să-i primiți.

Panfilov scoase ceasul și se uită să vadă ce oră este.

— Sînt aceiași ?

— Da. Se grăbesc să se ducă la Moscova. Le-am spus că astăzi n-o să puteți să stați de vorbă cu ei.

— Hm... Totuși le-am făgăduit. Le-am făgăduit dimineata, cînd mi-au adus asta. Generalul scoase din nou insigna trupelor de gardă și o răsuci de cîteva ori în mînă. Ar trebui să le spun vreo două cuvinte la plecare. Și totuși nu, acum n-am să mă pot rupe de la treburile. Spune-le să mă ierte. Transmite-le scuzele mele, tovarășe Ușko.

Ne așezarăm din nou și Panfilov abia apucă să-mi spună : „Mai departe, tovarășe Momîș-Ulî, mai departe“, cînd Ușko apărură iar :

— Tovarășe general, le-am spus tot ce mi-ați ordonat. Totuși vă roagă...

— Ce anume ?...

— Vă roagă să le permiteți să intre și să vă pună o singură întrebare.

— Una singură ? Panfilov izbucni în rîs. Șireți mai sînt. Nevoia îi învață. Fie, n-am încotro, va trebui să dau prețuirea cuvenită viclesugurilor militare. Ce zici, tovarășe Momîș-Ulî ?

Mă privi întrebător, de parcă ar fi avut nevoie de încuviințarea mea, apoi se duse spre ușă și o deschise.

— Pofțiți, tovarăși. Aș fi vrut să stau mai mult de vorbă cu dumneavoastră, dar... Să ne înțelegem deci : e vorba de o singură întrebare. Vă rog, pofțiți...

Primul trecu pragul căpitanul Nefedov, corespondentul revistei *Frontovaia Illiustrația*. Părul lui de culoarea inului era ascuns sub o căciulă. Scurta îmblănită nou-nouță, alb-gălbuie, păstrînd încă mirosul de argăseală, era pe alocuri mînjită de lut. Se vedea că Nefedov umblase prin tranșee, se tîrîse pe pămînt, însoțit de aparatul său de fotografiat. Vîrît într-un toc de piele, aparatul i se bălăbănea pe piept, atîrnat de o curelușă subțire. Zîmbetul lui voios și puțintel

sfios, care-i scotea în evidență gropițele din obraji îmbujorați, arăta că corespondentul era satisfăcut de ziua lui de muncă. Nefedov îl salută militărește pe general.

— Bună seara tovarășe... Panfilov își strînse ochii, ochi înguști de mongol în care licări rîsul... tovarășe Ținuta Capului.

În aceeași clipă, începu să vorbească încet însoțitorul lui Nefedov. Era îmbrăcat într-un cojocel frumos, mototolit rău, și mai scurt de genunchi, ca să nu-l stingherească la mers. Pe obrazul lui pîrlit de vînt se vedeau firele negre ale bărbii nerase de o zi.

— Poftim? Cum ați spus, tovarășe general?

Panfilov zîmbi ironic.

— Asta-i întrebarea dumitale?

Colegul dumitale, mîzgălitorul de hîrtie, o să-i zicem Grinevici, nu s-a pierdut cu firea:

— Tovarășe general, se poate?... Deocîndată e numai o întrebare la afirmația dumneavoastră.

— Hm... Din păcate, acum nu avem timp să filozofăm despre ținuta capului. Cu toate că o dată ce a venit vorba... Tovarășul Nefedov a găsit într-un rînd că între noi, și generalul făcu un semn către mine, există o asemănare. Nu că am semăna unul cu altul, dar ținem capul în același fel... Da, tovarășe Grinevici, ți-l prezint pe tovarășul Momîș-Uli, comandantul rezervei mele. Și vă rog luați loc, tovarăși. Chiar dacă rămîneți doar cîteva clipe, ședeți totuși: n-are rost să stați în picioare.

Correspondenții se instalară pe scaune. Grinevici îl readuse pe general la ideea lui:

— Așadar, cuvintele acestea înțelepte...

— Da, am să vorbesc pe scurt despre asta. Nu seamănă cu tații lor fiii care luptă astăzi. Dar ținuta capului este aceeași. Înțelegeți ce vreau să spun?

Generalul se aplecă în felul său specific spre interlocutor, ca și cum ar fi vrut să vadă mai bine dacă această expresie, pe care el o îndrăgise, fusese înțeleasă, dacă interlocutorul îi prinsese sensul.

— Ei, acum s-auzim întrebarea voastră.

Cel cu cojocul se ridică brusc. Pînă atunci mersul, mișcările, vorba lui, fuseseră domoale, acum, deodată devenise iute.

— Tovarășe general, ne-ați și răspuns. Nu vă mai reținem.

— V-am și răspuns ?

— Da. Voiam să vă pun următoarea întrebare : cum se poate exprima în cîteva cuvinte sensul, bilanțul luptelor de astăzi ? Ați rostit aceste cuvinte ! Vă mulțumesc. Acum mi-e clar ce trebuie să scriu. Tovarășe general, permiteți să plecăm.

Panfilov se ridică. Sub gulerul scurtei descheiate i se zărea gîtul nu prea puternic, brăzdat de cute. Se ținea puțin înclinat. Conturul buzelor părea posomorît. Ce să fie cu el ? E obosit ? Ori nemulțumit ? Și de ce anume ?

— Pentru dumneata, tovarășe Grinevici, e clar deci ?

— Acum văd limpede articolul, tovarășe general. Mă duc să-l scriu.

Tăcere. Ei drăcie, de ce nu-i lasă Panfilov pe corespondenți să plece ?

— Pentru mine înșă nu e clar, făcu el.

Ușor adus de spate, ținînd mai departe capul înclinat cu încăpăținare, Panfilov făcu vreo cîțiva pași prin încăpere.

— În două trei cuvinte, zici ? Nu, tovarășe Grinevici. Noi doi nu am rezolvat această problemă. Ținuta capului ? Hm... Lucrul acesta se poate spune despre întregul război, despre întreaga noastră viață, dar ziua de astăzi...

Degetul lui Panfilov atinse ziarul, pe care o adiere nevăzută din cameră continua să-l salte pe masă, și arată data.

— Ziua de astăzi, ziua de șaptesprezece noiembrie, mai ascunde ceva...

Generalul se scărpină după ceafă, mai făcu vreo cîțiva pași, se opri în fața corespondentului cu obrazul smead, îl privi drept în ochi, citi în ei atenție încordată, zîmbi și continuă :

— Mi se pare că Voltaire spune într-o scrisoare : „Scuză-mă că-ți scriu atît de mult, dar nu am timp să fiu scurt.“ Nu pot decît să repet această maximă.

Se scurseră din nou cîteva clipe de tăcere. Corespondenții se purtau inteligent : tăceau. Panfilov își sumese ușor mînele.

— Tovarășe Grinevici, ai harta la dumneata ?

Ziaristul scoase harta și cît ai clipi o întinse pe masă. Panfilov se întoarse către mine.

— Tovarășe Momîș-Ulî, apropie-te și dumneata.

Generalul rămase cîteva clipe nemișcat, cu creionul deasupra hărții.

— Da, tovarăși, pentru mine nu e clar... nu e clar de unde au apărut aceste rezerve ale mele.

Generalul se uită din nou la mine.

— Astăzi, tovarășe Momîș-Ulî, te-ai mirat, desigur, și te-ai întrebat de ce nu ți-am dat ordin să trimiți compania din Goriunî la Matrionino. Recunoști ? Află că la ora aceea mă așteptam să năvălească peste dumneata, peste pozițiile duminale de la Goriunî, inamicul, gruparea de tancuri care pătrunsese prin frontul nostru.

Panfilov arată pe hartă raionul de concentrare al diviziei de tancuri nemțești și trase o săgeată neagră care străpuse — generalul făcu doar o schemă — limita dinainte a apărării diviziei.

— Aici, urmă el, tancurile își croîseră drum prin pozițiile slabe ale artileriei noastre. Firește au plătit pentru asta. Dar au trecut.

În continuare, ne spuse că în felul acesta tancurile își deschiseseră cale liberă spre șoseaua Volokolamskului. Infanteria nemților desfășura ofensiva de o parte și de cealaltă a șoselei, pentru ca să asigure înaintarea tancurilor pe această arteră de comunicație importantă.

— Mă gîndeam, tovarăși, că din clipă în clipă vor începe să tragă tunurile noastre antitanc din Goriunî, va intra în acțiune nodul de apărare de pe șosea. Dar tancurile nu au ajuns pînă acolo. S-a ivit nu știu de unde o mică rezervă necunoscută, care a înfruntat lovitura lor. Și le-a barat drumul. Cine a

făcut asta? Deocamdată, nu mi-e clar. Legătura cu statul major al regimentului e întreruptă. Acolo divizia n-a avut artilerie. Să fi fost o mână de infanteriști? Până mai ieri, tovarăși, teoria militară... Panfilov îmi aruncă o privire a ochilor ușor îngustați, în care flutura un zîmbet, teoria militară nu admitea, mi se pare, astfel de situații. Nu-i așa?

Panfilov se întinsese la vorbă. Fără îndoială, nu era numai dorința de a răspunde conștiincios corespondenților, ci și dorința de a satisface propriul lui impuls lăuntric, dorința de a-și expune pe larg gândurile. Își îndreptase grumazul, iar spatele era parcă mai puțin încovoiat. Sub scurta descheiată, se vedeau pe vestonul proaspăt călcat ordinele de luptă. Îi dispăruse obișnuitul „hm“, care-i întrerupea vorbele. Era mai mlădios, pășea ușor în cizmele lui lustruite ca oglinda, părea întinerit, fericit, fercheș — așa mi-a rămas întipărit în minte la această întâlnire a noastră.

Făcea iarăși semne pe hartă cu creionul. Uite aici cineva — deocamdată tot nu e clar cine anume — a acoperit reorganizarea dispozitivului unui batalion care fusese atacat din spate. De unde s-au ivit aceste forțe, această nouă rezervă, neprevăzută și necunoscută? Dar tunurile ușoare, care, împresurate vreme de atâtea ceasuri din toate părțile de inamic, au continuat totuși să trăiască și să lupte?! Dar detașamentul de vînători de tancuri de sub comanda locotenentului Ugriumov și a politrucului Gheorghiev?! Generalul nu se putu stăpîni să nu vorbească despre Ugriumov:

— Un băiețandru, un flăcăiaș! Totuși a oprit cu soldații lui douăzeci de tancuri. A căzut. A căzut plin de spirit de sacrificiu, pătruns de conștiința datoriei.

Mi-am dat seama că Panfilov revenise la aceleași gânduri pe care începuse să le expună discutînd cu mine între patru ochi. Acum urmă, punîndu-și parcă lui însuși o întrebare:

— De unde a luat acest băiețandru astfel de rezerve spirituale?

— Ținuta Capului? șopti Grinevici.

— Nu numai asta, da, nu numai asta... Eu ştiam foarte bine tovarăşe dragă, şi ieri despre ţinuta capului. Astăzi însă... Cum să caracterizez această zi? Panfilov ridică braţele şi îşi pocni degetele: căuta cuvinte potrivite. Eu, tovarăşi, mă pregătisem pentru aceste lupte, aveam o concepţie tactică, un plan, îi instruisem pe soldaţi. Căci fără ostaşi orice plan nu face nici două parale. Dar totul — tot la ce m-am gândit, tot ce m-am zbatut să duc la bun sfârşit — totul a fost depăşit.

Generalul rămase o clipă cu mâna ridicată în sus. Degetele lui arse de soare şi vînt se împreunară din nou ca şi cum ar fi vrut să apuce ceva. Are să le pocnească din nou? Nu.

— Iată, tovarăşi, exclamă generalul, acesta este cuvîntul! A depăşi! Panfilov repetă pe şilabe: a de-pă-şi! Soldaţii şi comandanţii au depăşit toate aşteptările mele. S-au depăşit pe ei înşişi. Aceasta a şi fost, cred, rezerva mea nebănuită. Aţi înţeles ce vreau să spun?

După o clipă de gîndire, adăugă:

— Fireşte, deocamdată nu dispun decît de date preliminare. Legătura cu două dintre regimente este de mult întreruptă. Nu ştiu unde sînt comandanţii lor. Nici nu ştiu măcar dacă mai trăiesc. Multe nu ştiu. Chiar şi cuvîntul „a depăşi“ este şi el preliminar. Mai tîrziu vom găsi unul mai cuprinzător, mai precis. Şi poate mai modest. Ne mai aşteaptă încă zile grele. Să nu uităm de asta! Şi totuşi... Totuşi acum nu-mi vine pe limbă nici un alt cuvînt. Numai acest „a depăşi“! Ei, acum, tovarăşi, vă pot spune cu conştiinţa curată: la revedere.

Intinse mîna spre hartă, vru s-o împăturească, dar rămase cu privirea aţintită asupra ei.

— Pe întuneric vom replea trupele pe aliniamentul următor... ne vom retrage, fără să permitem duşmanului să rupă undeva frontul diviziei.

Panfilov înmîină harta corespondentului.

— Aşadar, tovarăşi, la revedere. Drum bun!

Cu un zîmbet care îi reliefa din nou gropițele din obraji, Nefedov își scoase, grăbit, curelușa aparatului de fotografiat petrecută pe după gît.

— Tovarășe general, îngăduiți-mi să vă fotografiez aici. Așa cum stați acum! În scurta îmblănită! Alături de această urmă de schijă! Arată oglinda. Tovarășe general, am să vă afum puțin cu magneziu, dar aici se aerisește repede.

— Eh, în timpul zilei a vrut neamțul să ne scoată de aici cu fum, și acum, poftim, te apuci dumneata de treaba asta? Scutește-mă, tovarășe Nefedov. N-are rost.

— Tovarășe general, e un subiect minunat.

— Nu-i nimic. Sînt altele și mai minunate! Trece pe la Gusenovo. Acolo la secția de cercetări vei găsi un căpitan hitlerist prizonier. E un exemplar de elită. Poate că-l vei găsi și pe soldatul Strojkin din Moscova, care l-a prins. Panfilov se uită la ceas. Îi vei găsi cu siguranță! Am să telefonez îndată acolo. Fotografiază-i împreună. Un ostaș — un adolescent escortează ditamai bandit făcut inofensiv, comandant de batalion. Moscova se va bucura de asta. În ce mă privește, tovarășe Nefedov, pe mine vei mai avea prilejul să mă fotografiezi. Trece mîine pe aici. Am să ies afară, în ger, am să iau cu mine și cîțiva tovarăși, și atunci poftim de țacănește cu aparatul. Hai să batem palma!

Correspondentul în cojocel își strînse harta.

— Nefedov, nu te mai ține scai. Tovarășe general, vă mulțumesc pentru convorbire!

Correspondenții salutară amîndoi. Un duduie de motor și mașina se îndepărta.

Panfilov îmi spuse „așteaptă-mă” și se duse în camera vecină, de unde în timpul convorbirii cu corespondenții se auzea uneori, înăbușit, glasul căpitanului Dorfman, vorbind la telefon.

Generalul zăbovi de partea cealaltă a ușii închise vreme de vreo zece minute. Din cînd în cînd se auzea deslușit glasul lui puțin hîrîit. Firește, eu nu trăgeam cu urechea. În sfîrșit, generalul se întoarse înapoi.

— Sezi, nu te mai ridica.

Panfilov făcu câțiva pași și spuse îngrijorat :

— N-am încă știri nici despre Malîh, nici despre Iurasov.

Panfilov se așează lângă mine, scoase o cutie de țigări *Kazbek* și o deschise.

— Hai să fumăm câte o țigară, tovarășe Momîș-Ulî.

Generalul aprinse chibritul și-mi oferî foc. Atitudinea lui — fără ton oficial, de șef, mă făcu să-mi iau îngăduința de a-l întreba :

— Tovarășe general, dar unde vă este bricheta ?

— A, bricheta ? Generalul clipi șiret nu știu de ce. Am dăruit-o astăzi unui om. I-am spus că e un dar cu un anumit tîlc. Intr-un rînd am vrut să ți-o dau duminică. Tot cu un anumit tîlc. Înțelegi ce vreau să spun ?

Firește, înțelegeam. Chiar și acum, înainte de a reveni la discuția noastră întreruptă, cu două-trei fraze, clipind prietenește, Panfilov mă încălzise parcă din nou, făcuse să-mi revină buna dispoziție.

— Ei, continuă, tovarășe Momîș-Ulî, continuă.

I-am mărturisit deschis că luasem hotărîrea să risc ceea ce îmi era cel mai de preț în viață : onoarea mea de comandant. I-am descris cum am dat ordinul, cum m-a ajutat Tolstunov, și cum a izbutit contraatacul nostru. I-am vorbit și despre telefonul lui Zveaghin, și nu i-am ascuns că îi raportasem generalului-locotenent : „Am cedat satul !“, înainte de a-l fi cedat.

— Nu mai puteam să dau înapoi, mă înfierbîntasem. Conform ordinului generalului-locotenent Zveaghin am fost înlăturat de la comandă, totuși pînă seara am continuat să-mi comand batalionul.

— Hm... Va să zică ai luptat pe două fronturi ? Și cu inamicul și cu șeful, cu superiorul ?

De cum a spus aceste cuvînte, mi-am amintit de un moment pe care îl omiseseam în spovedania mea.

— Tovarășe general, iertați-mă, am omis... Am văzut mîna dumneavoastră și atunci am luat hotărîrea.

— Ce mîna ?

Am scos din buzunarul lateral al pufoaicei cărțuția roșie a regulamentului de luptă și am căutat pagina

în care era subliniat de Panfilov cu trei linii pe paragraful referitor la inițiativă.

— Uitați-vă... Am văzut aceste trei linii, făcute de dumneavoastră, și în clipa aceea am luat hotărîrea.

Panfilov izbucni deodată în râs :

— Va să zică, vrei să dai vina pe mine ?

— Nu vreau de loc, tovarășe general. Vă rog să mă credeți. Așa s-a întâmplat în realitate.

— Prin urmare, eram și eu alături de dumneata acolo ?

— Da, am răspuns eu apăsător. Dumneavoastră, tovarășe general, ați fost cu mine. Dumneavoastră mă conduceați.

— Ei, vezi că sari peste cal. Să păstrăm măsura.

— Tovarășe general, am continuat eu, nu vă spun decît adevărul curat. Dumneavoastră mi-ați dat misiunea să mențin poziția pînă pe data de douăzeci ! De n-ar fi fost această misiune, atunci astăzi, în ziua de șaptesprezece, aș fi avut dreptul să pierd într-o luptă onorabilă o companie, aș fi avut dreptul să mor și eu cu cinste. În minte îmi stăruia însă mereu : pînă pe data de douăzeci ! Și atunci mi-am concentrat toate puterile. Și hotărîrea mi-a venit de la sine.

Panfilov mîngîie cu degetul mare cărțulia deschisă a regulamentului.

— „Nu i se va reproșa acelui comandant...” Ce să fac, tovarășe Momîș-Ulî, nu mă dau în lături. Sînt de acord, iau asupra mea jumătate din vină. Dar și jumătate din succes. Împărțim pe din două și durerea și bucuria. De acord ?

— Vă mulțumesc, tovarășe general.

— Dar cum să interpretăm, cum să apreciem această luptă ? O aventură care a izbutit întîmplător ? Nu. O lege obiectivă ? Da. Acest succes se datorește unei legi obiective. Dumneata, tovarășe Momîș-Ulî, ai știut să profiți de slăbiciunile inamicului.

Ai fi zis că Panfilov discută cu cineva în contradicțoriu și caută argumente.

— Totuși, tovarășe Momîș-Ulî, ordinul este ordin. La noapte voi fi la comandantul armatei. Am să-l

văd, probabil, și pe tovarășul Zveaghin. Am să raporteze totul comandantului armatei. Nu pot să revoc ordinul, dar mă încumet să suspend temporar executarea lui. Du-te la batalion. La noapte am să-ți telefoniez. Cărțulia asta las-o aici. Generalul luă din nou regulamentul și-l răsuci de câteva ori în mână. Să-și arunce ochii comandantul armatei prin el.

— Pot să plec ?

— Nu te grăbi. Te mai rețin puțin.

Panfilov se îndreptă din nou către ușa ce ducea în camera vecină, de unde răzbătea din cînd în cînd nedeslușit vocea lui Dorfman. Puse mîna pe clanță și deodată se întoarse brusc, cu o mișcare tinerească.

— Va să zică, eu am fost astăzi la dumneata ?

Cu aceste cuvinte, izbucni în ris. Și fără să mai aștepte răspunsul, împinse ușa, dispărînd în dosul ei.

Să profităm de cele câteva minute cît lipsește generalul ca să-ți împărtășesc cum îl văd eu pe Panfilov. De această viziune sînt indisolubil legate și gîndurile care mă frămîntau în seara aceea de no-
iembrie, și cugetările mele de mai tîrziu.

Am petrecut atunci cu el o jumătate de oră. De două sau de trei ori am surprins la el un gest nou, pe care nu-l observasem mai înainte : generalul își sumeca mînele, simțindu-se stînjedit de inactivitate. Toată ziua aceea în care se hotăra, poate, deznodă-
mîntul saltului întreprins încă o dată de nemți spre capitala noastră, în care se hotăra soarta turului doi al luptei pentru Moscova, toată această zi a eroismu-
lui de masă — sub această denumire a intrat ea în istoria războiului — Panfilov a petrecut-o în satul Șiskino, lipsit aproape cu totul de posibilitatea de a conduce trupele. Cablurile telefonice, care îl legaseră pe general de statele-majore din subordine, peste care se abătuse vijelia luptei, erau rupte, tăiate. Loviturile inamicului sfîrtecaseră frontul diviziei. Ici, colo grupuri de soldați cramponate de pozițiile lor, baterii, companii, plutoane de-ale noastre fărîmițate luptau parcă fără nici un fel de conducere.

Și totuși conducerea trupelor, conducerea luptei a existat.

Eroismul de masă nu este o stihie. Fusesem temeinic pregătiți pentru această zi, pentru această luptă; de asta se îngrijise generalul nostru cu vorba domoală și atât de puțin arătos; el prevăzuse, sezisase dinainte caracterul luptei, se străduise neîntrerupt, cu răbdare, să ne facă să înțelegem, să ne însușim misiunea, „să ne bage în cap” concepția, planul lui. Amintesc încă o dată că în vechiul nostru regulament nu existau astfel de expresii ca „nod de rezistență” sau „punct de sprijin”. Ele ne-au fost dictate de război și urechea lui Panfilov le-a prins. El a fost unul dintre cei dinții din Armata Roșie care a pătruns criptografia neasemuită a acestui război neasemuit.

Un mic grup de ostași, complet izolat de restul trupelor, este în luptă și el un punct de sprijin. Panfilov se folosea de orice prilej, de orice clipă în care lua contact cu comandanții, cu soldații, pentru a le explica, pentru a le tălmăci în fel și chip, pentru a le insufla acest adevăr. El se bucura de foarte multă popularitate în rândurile diviziei. Pe cât diferite, uneori inexplicabile, cuvintele lui — adevărate maxime — glumele lui, spuse parcă la întâmplare — ajungeau la un mare număr de oameni, fiind transmise din om în om prin telefonul fără fir al ostașilor. Iar când soldații pătrund, își însușesc concepția, planul comandantului, aceasta echivalează cu o conducere bine pusă la punct.

Nu am avea dreptul să spunem că Panfilov a comandat, de pildă, un pluton sau o companie. Un autor a mers chiar pînă acolo încît i-a pus o grenadă în mînă. Nici vorbă de așa ceva! Și cu toate acestea, Panfilov a comandat! El își educase divizia, ne făcuse pe toți să pătrundem, să ne însușim concepția, planul lui, felul în care înțelegea factura deosebită a luptei moderne de apărare, misiunea zilei de mîine.

Și această zi a venit. Mina, glasul comandantului de divizie nu mai ajungeau la focarele răzlețe ale luptei. Dar lupta era condusă de concepția, de ideea lui, însușite clar atât de comandanți, cît și de soldați. În sensul acesta, faptele de arme ale soldaților di-

viziei sînt opera lui Panfilov. Prezentînd astfel lucrurile vom fi fideli adevărului istoric.

După informații fragmentare, adeseori numai după sunete, după specificul caracteristic al canonadei, după tot felul de alte indicii, Panfilov urmărea cum se adevărește ceea ce gîndise și prevăzuse el. Toate, absolut toate, s-au adevărit și s-au dovedit îndreptățite — riscul noului dispozitiv adoptat în apărare, munca neconținută de educare a trupelor, căreia i se dăruise în întregime.

În seara despre care îți vorbesc, generalul știa toate acestea, totuși modestia nu-i îngăduia să vorbească despre sine. Am adus însă eu vorba, exprimînd ceea ce era pentru el fiorul inimii, sensul vieții. Și asta i-a făcut plăcere.

Aceasta este cred cheia spre lumea tainică, spre frămîntările lui Panfilov. În haosul aparent al luptei, nu numai că se realiza planul lui, ci ieșea în același timp la iveală în chip uimitor, îți sărea de-a dreptul în ochi ceva căruia el îi găsisese denumirea : a depăși ! Da, întreaga lui viață de ostaș, de comunist, totul, absolut totul și-a găsit împlinirea.

Un tropot de copite, întrerupt lîngă pridvor, m-a făcut să tresar. Mi-a trecut fulgerător prin gînd : n-o fi Zveaghin ?

Un glas cam răgușit întrebă de afară :

— Generalul e înăuntru ?

Glasul era al colonelului de artilerie Arseniev, un lungan cît toate zilele. Colonelul descălecă și intră în casă, schiopătînd ușor de un picior, țeapăn din genunchi. Căciula și mantaua lui lungă erau acoperite de chiciură. În aceeași clipă apărură și Panfilov.

— Nikolai Vikentievici, poștește.

— Ptii, ce ger ! exclamă Arseniev.

Colonelul își scoase mînușile de lînă cu un deget și își frecă cu putere mîinile înroșite de frig !

— Nu te dezbrăca. Nici aici nu te sufoci de căldură.

— A, Momîș-Ulî ? făcu colonelul, zărindu-mă. Te-am vorbit de rău.

— De rău ? întrebă Panfilov.

— Intocmai... Incepuserăm retragerea, iar eroii lui... Arseniev arată cu degetul spre mine. Eroii lui nu ne lăsau. Dintr-o familie de viță veche, militar din tată în fiu, lui Arseniev îi plăcea să folosească uneori un limbaj de om simplu. Indîrjiți mai sînt oamenii tăi, Momîș-Ulî. „Stai pe loc, ocupă poziție, îngroapă-te la pămînt !” Pînă ce n-am venit eu, n-au lăsat să treacă nici un atelaj.

Ai fi zis că mă dojenește, dar glasul lui răgușit suna calm și aprobator.

— Am vrut să le trag o săpuneală, și uite cu ce m-au mituit.

Degetele lungi și noduroase ale colonelului scoaseră din buzunarul mantalei o sticlă cu etichetă străină.

— Martel ! anunță el. Veritabil și vechi ! A trebuit să le spui : vă mulțumesc băieți !

Limbuția colonelului trăda tensiunea nervoasă în care se afla. Părea însă că această surescitare începuse să-l părăsească, o dată cu un suspin de ușurare.

— Și pe mine m-au umplut de daruri, spuse cu căldură în glas Panfilov. Nikolai Vikentievici, du-te la Dorfman. Cu acest prilej poți să admiri capturile. Și te rog să-ți alegi ce-o să-ți placă. Va fi o amintire pentru ziua... Termin îndată cu tovarășul Momîș-Ulî...

Colonelul puse pe masă sticla pe care o adusese, plescăi cu un anume înțeles și, de astă dată fără să mai schioapete, călcînd apăsător, se îndreptă agale spre camera cealaltă.

Panfilov îl petrecu pe nedespărțitul său tovarăș de luptă, comandantul tunurilor, cu o privire prietenească.

— Dă-mi harta dumitale, tovarășe Momîș-Ulî.

Mi-am întins harta pe masă.

— Ce trebuie să faci dumneata acum ? În primul rînd, la noapte vei lăsa să treacă prin dispozitivul de luptă al batalionului trupele noastre aflate în retragere. Ai prevăzut această eventualitate ?

— Da, tovarășe general.

Panfilov îmi arată pe hârtă aliniamentul următor al apărării diviziiei. Acest aliniament trecea prin spatele satului Goriunî.

— Însă toată fișia aceasta, continuă generalul, pe care noi o menținem astăzi, inamicul n-o va lua cu una cu două, fără luptă. Îl vom sili să plătească cu vîrf și îndesat fiecare pădurice, fiecare sătuleț. N-o să plătească — n-o să înainteze. O să-l sleim de puteri, o să-i răpim capacitatea de a continua ofensiva.

Nu era prima dată cînd Panfilov îmi explica tactica adoptată de armata noastră în bătălia de la Moscova. Cu toate acestea, socotea necesar să-mi repete încă o dată și încă o dată acest lucru. Stătea în picioare, lîngă mine, în scurta lui de blană, deschisă, și, ușor aplecat spre mine, mă cerceta atent cu privirea ca să vadă dacă-l urmăresc, dacă-l înțeleg.

— Mîine, tovarășe Momîș-Ulî, nu te vei simți încă în singurătate. S-ar putea ca mîine să răsufli mai ușor de cum am prevăzut noi amîndoi alaltăieri. Dar s-ar putea întîmpla și altfel. Ia să vedem, va arunca oare dușmanul mîine rezervele în acțiune? Panfilov chibzuia iar cu glas tare. Compania lui Zaev e pe vechea ei poziție?

— Da, pe colină.

— Să ai grijă ca în orice clipă să fie gata să treacă la Goriunî. Nu ar fi exclus ca mîine să trebuiască să vă luați măsuri de siguranță pentru eventualitatea unui atac dinspre Șișkino. Deocîndată însă mai așteptăm. Ai înțeles?

Creionul generalului atingea din nou semnele topografice de pe harta mea. Fericit că divizia rezistase, că făcuse față loviturilor puternice ale dușmanului, Panfilov nu se îngîmfa, nu se lăuda, ci căuta să pătrundă prevăzător, cu luciditate evenimentele zilei de mîine. Îmi vorbi despre artileria care va lupta împreună cu batalionul meu în Goriunî. Dar în ultimul moment, înainte ca drumul de retragere pe șosea să fie barat, artileria va pleca.

— Misiunea dumitale însă, tovarășe Momîș-Ulî, va rămîne aceeași : să te menții pînă în douăzeci. În noaptea spre douăzeci, părăsiți poziția, plecați. Astăzi sînt convins că ne vom revedea. Ei...

Generalul îmi întinse mîna. Ochiul lui înguști, de mongol, mă priviră pentru ultima dată. În el scînteia încrederea. **INCREDEREA !** Să scrii din nou cu litere mari acest cuvînt ! La fel ca și cu două zile în urmă Panfilov mi-a spus :

— Du-te, kazahule !

NOAPTEA DE ȘAPTESPREZECE SPRE OPTSPREZECE NOIEMBRIE

Baurdjan tăcu.

Ședeam din nou pe micuța coamă de deal, scăldată în lumina soarelui, în apropierea bordeiului-adăpost ascuns în pădure, unde îi fusese dat fiului stepelor Kazahstanului, eroul acestei cărți, să sălășluiască. În adierea vîntului, focul de cetină împrăstia un fum cu miresme de rășină, gonind țîntarii.

Deodată, așa cum se mai întîmplase și altădată, Momîș-Ulî începă să cînte. Am deslușit cuvintele unui cîntec pe care îl mai auzisem din gura lui. „Ivan, Ivan, la focul tău m-am încins...”

Acum înțelegeam mai bine sensul acestor cuvinte. Baurdjan îmbrățișase cu mîinile-i sculpturale, tuciurii, mînerul sabiei înfipte în pămînt, și-și ațintise ochii în gol. Deodată l-am auzit spunînd :

— Mă înapoiam la batalion venind de la general...

Și o frîntură de cîntec însoți din nou tablourile ce-i reînviau în minte.

Apoi își depănă mai departe povestirea.

Drumul de țară, plin de hîrtoape, dădu în cele din urmă în șoseaua Volokolamskului. În punctul acela șoseaua cobora la poalele tăpșanului pe care se zărea ca o pată întunecată, ștearsă, satul Goriunî, și se îndrepta către răsărit, spre spatele diviziei noastre. Am oprit calul la răscruce și am cercetat cîteva clipe împrejurimile cu privirea.

Ce-o fi asta ? O armată zdrobită ? Trec în dezordine grupuri mici de oameni în mantale ostășești,

obosiți, cu căpetele plecate. Puștile de la umăr îi gîrbovesc parcă, îi înconvoaie. Unii se așază pe marginea drumului, se lungesc, se culcă pe zăpadă. Dar nu zăbovesc mult. Se ridică, pornesc anevoie mai departe, adunîndu-și ultimele puteri ca să se îndepărteze de ceva înspăimîntător. Se ridică tăcuți, sau cu un „eh” aducînd a geamăt, și merg, merg într-una în direcția Moscovei.

Trece un mic detașament în formație — n-am putut să-mi dau seama dacă era o companie sau un pluton — cu comandantul în frunte. Și din nou încep să se înșire în neorînduială oameni rătăciți de unitățile lor, istoviți, sleiți de puteri.

Unul a întîlnit un tovarăș de regiment și l-a recunoscut.

— Nikolai, tu ești ? ! Dar ai noștri unde sînt ?

Cel întebat dă din mîină : s-au prăpădit !

Rămăsesem cu ochii la el. Știam că la cîtiva kilometri în spate, în satul Pokrovskoe era un punct de adunare — asta mi-o spusese Panfilov — unde ostașii rătăciți erau opriți, încolonați și puși în ordine, știam că se întîmplă ca trupele să treacă uneori prin astfel de momente cumplite și, cu toate acestea, siluetele triste, șirurile de oameni rătăciți mă deprimau.

Mi-am pus din nou întrebarea : ce-o fi asta ? O armată zdrobită, incapabilă să opună rezistență, o armată care se rostogolește înapoi spre Moscova ? Dar eu veneam de la Panfilov, pe care-l auzisem rostind cuvîntul „a depăși” și înțelesesem că divizia rezistase loviturii inamicului și-l făcuse să se împotmolească.

Cine a făcut asta ? Păi cine alții decît ei, ostașii aceștia osteniți, care trec acum în dezordine, mistuindu-se în beznă. Ei au luptat, ei au tras, ei și-au pierdut în luptă tovarășii, comandanții. Invingători, rătăceau, încă neștiind că învinseseră.

M-am îndreptat cu calul la pas spre oamenii ce se retrăgeau. Iată și șirurile de case ale satului Goriunî, rînduite de-a lungul șoselei.

— Baurdjan !

Am deslușit în semiîntuneric o siluetă și, după mersul legănat, caracteristic, după felul ferm, deosebit

În care-și ținea capul, l-am recunoscut pe Tolstunov. Am sărit din șa și i-am azvîrlit dîrlogii lui Sincenko.

— Incotro, ai luat-o Feodor ?

— Un mic control pe la posturi. Și-apoi nu mai aveam răbdare, tot așteptîndu-te. Mergeam cît mergeam și iar cercetam zarea cu ochii. În sfîrșit, iată-te !

Fără să-și manifeste îngrijorarea pentru soarta mea, Tolstunov aruncă frazele cu dezinvoltura lui înnăscută.

— Să mergem, i-am spus eu.

Tolstunov îmi cuprinse cu degetele înmănușate mîneca scurtei mele vătuite și, pentru prima dată din ziua cînd ne-am cunoscut, am pornit la braț. Nu mă întreba nimic, aștepta să-i vorbesc eu. I-am relatat pe scurt :

— Pe Zveaghin nu l-am văzut. Generalul nostru mi-a spus : nu pot să revoc ordinul, dar suspend temporar executarea lui, și m-a trimis înapoi.

— E limpede. Cu asta s-a terminat !

— Nu știu. Lucrurile se mai pot întoarce și așa și așa. Vezi bine, eu totuși...

— Nu-ți mai face griji. Sau poate să dau eu o fugă la secția politică, ce zici ?

— Nu trebuie ! N-are rost.

— Atunci nu-ți mai bate capul cu prostii ! Trebuie să ai mîntea limpede. Crede ce-ți spune un vechi lucrător politic : cu asta s-a terminat !

— Deci, cum se zice, s-aprindem, prieteni, cîte o țigară și să uităm de toate ?

Tolstunov mă privi cercetător și desluși pe fața mea un zîmbet.

— Gata ! Și, Baurdjan, nu mai sufli o vorbă despre asta !

— Bine, i-am răspuns eu.

Am intrat împreună cu Tolstunov la statul major al batalionului. În odaia, care cred că îmi va rămîne veșnic în mînte, se făcuse ordine. Erau de față numai cei care trebuiau să fie acolo : Rahimov și Bozjanov, și un transmisionist de serviciu la telefon. O foaie de cort acoperea cu grijă mică stivă de capturi, rînduită într-un colț. Rahimov își învelise frumos masa cu o coală mare de hîrtie albă, prinsă cu niște pio-

neze, găsite probabil tot printre capturi. Până și fișia de tapet dezlipită, care atârna spre podea și de care mai înainte nu se îngrijise nimeni s-o ridice, era acum prinsă la loc cu câteva pioneze. Se simțea de la prima privire că atmosfera apăsătoare din cursul zilei se risipise, dispăruse fără urmă.

Ochii înguști ai lui Bozjanov mă priviră cu îngrijorare — în inima lui mai stăruia probabil, o presimțire chinătoare — apoi privirea îi alunecă la fel de neliniștită pe chipul lui Tolstunov.

Rahimov luă degajat poziția de drepti și începu să-mi dea raportul. În lipsa mea, nu se petrecuseră în batalion evenimente neobișnuite. Subunitățile ocupau pozițiile anterioare; la ora aceasta lăsau să treacă prin poziții unitățile aflate în retragere. Raportul se terminase.

Tolstunov mă întreabă:

— Ai cinat la general, tovarășe comandant?

— Nu.

— Și noi am postit aici. Sîntem lihniți de foame. Hai să îmbucăm ceva.

— Să îmbucăm, m-am învoit eu.

— Politruc Bozjanov, acționează! comandă Tolstunov.

În sfîrșit, Bozjanov zîmbi copilărește, încredințat că nu mi se întîmplase nimic rău. Într-o clipită, obrații lui rotofei începură să strălucească de bucurie. Fără să-mi mai ceară voie, aruncîndu-mi o privire fericită, ieși în fugă și se îndreptă spre bucătărie.

Ne așezarăm la masă. Cîteva sticle de vin negru de Burgundia așteptau gata desfăcute: vinul gros ca untdelemnul curgea încet în pahare. Udarăm cu el sardelele spaniole și obișnuita cașă de orez, gătită cu slănină.

În tindă se auzi un zgomot. Fiind cel mai mic în grad, Bozjanov se repezi imediat afară. După cîteva clipe, ușa se deschise din nou. În lumina palidă a lămpii de gaz, ce atârna deasupra mesei, l-am văzut intrînd pe Islamkulov. În urma lui păsea, tăcut, Bozjanov.

M-am ridicat în întîmpinarea oaspetelui. Ce se întîmplase cu el? Era cu desăvîrșire schimbat la față.

Unde erau trăsăturile lui armonioase. Ținuta lui frumoasă, plăcută ? Colțurile buzelor îi tresăreau nervos.

— De unde vii, Muhametkul ?

Ne privi pe toți și văzînd fețe cunoscute, prietenoase, răspunse :

— Nenorocire. O adevărată rușine.

— Ce s-a întîmplat cu tine ?

— O adevărată rușine. Am fugit toți. Ne-au hăituit fasciștii. Tu, Baurdjan, n-ai cunoscut o astfel de umilință. Și repetă : Ne-au hăituit fasciștii !

— Dezbracă-te, i-am spus eu. Ai nimerit tocmai bine la cină. Bea și tu un păhărel și mănîncă ceva.

— Mulțumesc, nu pot. Mai bine hrănește-mi oamenii, Baurdjan.

— Cîți oameni ai ?

— Douăzeci. Se află acolo și locotenentul Gureev, de la statul major al regimentului. S-a rătăcit de ceilalți, și a rămas tot timpul cu noi... a încercat și el aceeași umilință.

Islamkulov, acest kazah mîndru, stăpînit, credincios preceptelor urmate de intelectualitatea noastră de stepă, păstrătoare fidelă a legendelor și tradițiilor, a străvechii glorii a poporului, pe care le transmitea fiilor ei, se prăbuși pe un scaun, vădit copleșit de suferință.

Am dat ordin să se dea de mîncare grupului lui Islamkulov și l-am poftit la noi la masă și pe locotenentul Gureev — șeful aprovizionării de luptă a regimentului — un om trecut de vîrsta tinereții, avînd peste treizeci de ani și o chelie destul de mare în creștetul capului.

Tolstunov dădea dispoziții la masă ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic deosebit.

— Dați mantalele înapoi. Islamkulov, ce stai ! Trebuie să se îngrijească cineva special de tine ? Ia o țigară ! Rahimov, în cinstea musafirilor, nu te zgîrci, scotocește bine prin rezerve !

Fumul de tutun se înălță spre lampă. Islamkulov sorbi dintr-o dată tot paharul, iar Gureev nu-și dezlipi nici el buzele groase de pahar, pînă nu dădu de fund.

Islamkulov trase cîteva clipe cu nesat din țigară, apoi ca și cum li s-ar fi deschis zăgazarile sufletului, oaspeții noștri prinseră amîndoi să povestească.

O filă ruptă... Una dintre cele despre care generalul spusese: „Trebuie să le refacem“. Și iată acum, reconstituită, această bucată de hîrtie, această filă din cartea deocamdată incompletă, intitulată „Șapte-sprezece noiembrie“.

Către amiază, Islamkulov, a cărui companie era dispusă pe limita dinainte a apărării, în apropiere de satul Iadrovo, a fost chemat la statul major al batalionului. Luă cu el un agent și o pușcă semiautomată, și porni pe o potecă ocolită prin pădure. Cărăruia îl scoase la un luminiș unde erau instalate bucătăriile de campanie. În bubuitul tunurilor și al exploziilor, bucătarii cu șorțuri și bonete unsuroase, își vedeau de treburile lor, iar un grup de soldați, trimiși să le dea o mîină de ajutor, spărgeau lemne și curățau cartofi. După ce Islamkulov trecuse de bucătării, apărură deodată în marginea poienii un grup de infanteriști fasciști, venind dinspre spatele frontului nostru. A fost o clipă îngrozitoare. Pe dată începură să țacăne automatele și să țiuie gloanțe. Cineva scoase un strigăt de spaimă.

Uluit, dar păstrîndu-și stăpînirea de sine, frumosul meu compatriot, credincios poruncii „cinstea este mai puternică decît moartea“, strigă cu putere:

— La mine, fuga marș! Ascultă comanda la mine!

Așa cum era, în picioare, începu să tragă primul. Locotenentul Gureev din statul major al regimentului, nimerindu-se și el acolo din întîmplare, se puse imediat la dispoziția comandantului de companie, care acționa cu toată calmul. Grupul de soldați de la bucătărie, agentul, bucătarii, se strînseseră în jurul lui Islamkulov și deschiseseră focul la comandă, trăgînd mereu în salve, asupra fasciștilor. Islamkulov se instalează la unul din flancuri, iar Gureev la celălalt. Micul grup de ostași nu îngădui dușmanului să se apropie, ci îl opri, silindu-l să se culce la pămînt.

Ce au realizat cei douăzeci de oameni care se grupaseră întîmplător laolaltă? Eu judec lucrurile din

punctul de vedere al unui comandant. Au dat un ajutor efectiv batalionului lor. Subunitățile batalionului, îngropate la pământ pe pozițiile lor, erau orientate cu spatele către inamic care pătrunsese acolo. În această situație era aproape cu neputință să-și întoarcă frontul. Salvele ritmice ale celor douăzeci de puști i-au determinat pe fiecare din ostașii aflați în tranșee să fie cu ochii în patru: în spatele lor lucrurile nu merg tocmai bine.

Ce s-a întâmplat însă după aceea cu batalionul? Nici Islamkulov, nici cei douăzeci de ostași, care trăgeau împreună cu el, n-au mai aflat ce-a urmat. Eu însă, care trecusem pe la general, știam ce cuprinde pagina următoare.

Legătura cu statul major al regimentului fusese întreruptă. Comisarul regimentului, aflat în momentul acela la batalion, hotărâse să scoată batalionul din punga de foc și să remanieze dispozitivul. Această manevră dificilă îi izbuti. Companiile se repliară și ocupară noi poziții, amenințând flancurile dușmanului. „Cine ți-a acoperit manevra?” „De unde s-au găsit forțe de-ale noastre acolo?” îl întrebăse la telefon Panfilov pe comisar. Răspunsul nu venise. Acum însă aveam în fața mea dezlegarea enigmei: iată cine erau eroii!

Așezați la masă, cei doi continuau să depene firul povestirii. Gureev încercase să răzbească spre statul major al regimentului, însă drumul era interceptat de inamic. Ajunse pînă la punctul de comandă al batalionului, dar nu găsi decît adăpostul gol. Între timp, nemiții începuseră să învăluie grupulețul lui Islamkulov. Atunci le ordonă oamenilor să se retragă spre șosea. Acolo dădură peste alți fasciști. Aceștia îi observară și începură să-i urmărească, să-i hăituiască prin pădure. În cele din urmă, tot alergînd de colo-colo, reușiră să se pitească într-o viroagă ascunsă, unde așteptară să se lase amurgul.

Ca unul care-și însușise din fragedă copilărie poruncile demnității și onoarei, Islamkulov relata aceste pătanii, profund îndurerat.

— Află că ești un viteaz, Islamkulov ! i-am spus eu.

— Eu ? !

— Nu numai tu. Astăzi au fost mulți viteji. Pînă la sfîrșitul zilelor mele mă voi mîndri cu faptele de arme ale ostașilor mei. O sută de eroi de sub comanda lui Filimonov au zdrobit un batalion german. Compania lui Zaev a capturat cîteva tancuri. Și tu, pe locul unde te-ai aflat, ai fost un viteaz.

— Ce tot spui, Baurdjan ?

— Noi eram pregătiți sufletește să sărim asupra dușmanului. Pe cînd tu ai biruit un element care lovește năprasnic : surprinderea. Ți-ai păstrat calmul și rațiunea. Ai învins surprinderea... Acum Panfilov ar înțelege...

— Ce anume ?

— Generalul se întreba astăzi : de unde s-au luat, de unde au apărut rezerve ? Ei bine, iată aceste rezerve !

— Rezerve care au luat-o la fugă.

— Și în această privință ai procedat just.

— Am fugit ca niște iepuri. E atît de rușinos !

— Iepurele înfruntă privirea păsării răpitoare. Îți amintești ?

Islamkulov se liniștise, nu mai era atît de deznădăjduit.

— Și să vezi coincidență, Baurdjan ! Ți-amintești de bucătarul pe care îl luase la rost generalul și refuzase să ia masa la el ? Îți amintești de pușca necurățată ? Ei bine, totul s-a petrecut exact acolo, în pădurea cu pricina, aproape în același loc.

— Și a fost și bucătarul cu pricina ?

— A fost.

— A tras și el ?

— A tras.

— Dar pușca lui era curată ?

— Asta n-o mai știu. O avea însă la îndemînă și a tras.

Am turnat vin în pahare. De obicei, firește, nu rosteam toasturi. De astă dată însă am spus :

— Să bem pentru tații noștri !

Și nu m-am avîntat în explicații. Dacă vrei să știi, i-am avut în vedere și pe strămoșii noștri — neamurile noastre — care ne transmisese războiul, demnitatea, mîndria și onoarea, și pe cei (Baurdjan se opri, urmărindu-mi cu o privire crîncenă mîna) „la al căror foc ne-am încins“.

L-am chemat la telefon pe Filimonov să aflu ce face, apoi pe Zaev :

— Semion, ce se mai aude pe la tine ?

Zaev s-a bucurat auzindu-mi glasul.

— Slavă domnului că v-ați adus aminte de mine, tovarășe comandant, că mă și apucasem să cînt un cîntec.

— Ce cîntec anume ?

— Ce cîntec ? Cu vocea lui dogită de bas, Zaev reproduce tînguierile melancolice ale copilului vagabond : Am fost părăsit, uitat de-o lume-ntreagă, din frageda-mi pruncie...

— Lasă aiurelile ! Vorbește serios !

— Mă cam plictisesc aici, tovarășe comandant de batalion. Liniște deplină. Și gerulețul ne cam pișcă. Zaev glumi din nou : Uite, dumneavoastră mai m-ați frecat puținel și acum m-am mai încălzit oleacă.

— Mai chinuiește-te la noapte, i-am spus eu, iar dimineața o să vedem ce-i de făcut. Ai priceput ?

— E clar, tovarășe comandant de batalion.

Ceasurile două noaptea. Dau un ocol prin satul încremenit, mă înapoiez la statul major și moțai pe dușumea.

— Permiteți să intru.

În ușă, un locotenent necunoscut.

— Tovarășe comandant de batalion ! Sînteți chemat la telefon de la statul major al armatei.

Știam că, la doi pași de mine, în Goriunî se instalase un pod de transmisiuni intermediar al armatei, de unde se întinseseră firele spre flancul stîng al armatei.

M-am ridicat. În același timp s-a sculat și Bozjanov. În ultimele ore, din clipa în care m-am înapoiat

de la Panfilov, Bozjanov nu se mai despărțea de mine. Fără să-l chem, se ținea după mine.

Șoseaua era pustie. Părea că la ora aceasta țîrzie din noapte totul a încremenit. Doar din cînd în cînd răsuna în depărtări cîte o bubuitură de tun, ca un avertisment.

Locotenentul m-a condus într-o casă. Acolo, lumina electrică, vie, m-a orbit pentru o clipă. Am închis ochii. Lîngă un perete era instalată centrala. Telefonistii stăteau cu căștile la urechi. Mi s-a întins un receptor mai mare, mai masiv ca de obicei.

— Vorbiți.

Am auzit din membrană :

— Tovarășul Momîș-Ulî ?

Am recunoscut glasul puținel sugrumat al lui Panfilov. Deodată a vorbit puternic, răsunător. Trebuia să îndepărtez puțin receptorul de ureche.

— Da, vă ascult.

— Cum mai merg treburile, tovarășe Momîș-Ulî ?

— Deocamdată, slavă domnului, e liniște. Oamenii sînt pe locurile lor.

— Vorbesc de la șeful cel mare. Este aici și tovarășul Zveaghin și șeful lui. Înțelegi ce vreau să spun ?

— Înțeleg.

— Raportează amănunțit ce se întîmplă la dumneata.

L-am informat că a venit locotenentul Islamkulov cu douăzeci de soldați, care deși erau de la bucătărie, i-au înfruntat pe nemți cu salve de pușcă.

— Cum adică de la bucătărie ? Explică.

I-am raportat amănunțit despre grupulețul lui Islamkulov. Panfilov mi-a cerut noi amănunte. Ciudat : se află la comandantul armatei, care are în subordine cîteva divizii, și se interesează atît de amănunțit despre acțiunile unui grup de douăzeci de oameni.

— Transmiteți tovarășilor mulțumirile diviziei de gardă... Iadrov o e în mîna inamicului ?

— Se pare că da.

— Așa... Nu există indicii că inamicul va începe la noapte ?

— Deocamdată nu observ astfel de indicii.
— Fii și mai atent, tovarășe Momîș-Ulî. E posibilă o lovitură de noapte. Înțelegi ce vreau să spun?
— Da. Voi controla ca oamenii să fie gata de luptă.

— Așa, așa... Acum mai așteaptă o clipă.

Curentul a produs în membrană un vuiet surd. Probabil că Panfilov îmi va vorbi despre ordinul dat de Zveaghin. Judecînd după toate cîte s-au întîmplat, s-a îndeplinit prorocirea lui Tolsunov, a acestui vechi lucrător politic, cum și-a zis el singur: cu asta s-a terminat.

Ferindu-se să stingherească pe cineva, Bozjanov încremenise lîngă uscior. În ochii lui înguști se citea așteptarea. Amplificat de membrana receptorului fiecare cuvînt al lui Panfilov ajungea firește pînă la el. Bozjanov voia, ca și mine, să știe ce va urma.

În receptor răsună din nou puternic, vocea răgușită a lui Panfilov:

— Mă ascuți?

— Da.

— Tovarășe Momîș-Ulî, preia comanda întregii grupări de trupe aflate la Goriunî.

Nu am înțeles dintr-o dată sensul acestor cuvinte. Să mă fi înșelat auzul?

— Cum? Ce-ați spus?

Am lipit fără să vreau și mai mult receptorul de ureche. Aveam impresia că niște ciocănașe îmi băteau în timpan, reproducînd deslușit cuvintele:

— Îți transmit ordinul comandantului armatei: ți se încredințează comanda întregii grupări concentrate la Goriunî. Și te rog să treci cît mai curînd la executare, dat fiind că există posibilitatea ca inamicul să întreprindă acțiuni de noapte.

Mi-am mutat punctul de comandă în cantonul de cale ferată din spatele satului. În cămăruța din față începu să pîlpîie focul în sobă, se aprinse o feștilă, iar în odaia mai mare instalarăm lampa, telefonul, hîrțiile lui Rahimov.

Noaptea trecu pe nesimțite. Vorbind în limbajul rapoartelor de luptă, inamicul nu desfășurase nici un fel de activitate. Mi-amintesc că am dat la o parte un colț din foaia de cort cu care era mascată fereastra și m-am uitat afară : mi s-a părut că bezna începuse să se destrame. Exact în clipa aceea telefonă Panfilov.

— Bună dimineța, tovarășe Momîș-Ulî.

Mi-am luat îndrăzneala să remarc :

— Deocamdată-i încă tot noptică !

— Ehe ! Noptica s-a dus. Putem s-o trecem în contul nostru la profit. Am cîștigat-o, i-am smuls-o inamicului. N-a vrut să ne-o dea, dar noi l-am făcut ieri să alerge de colo-colo și l-am obligat să-și reorganizeze dispozitivul. Crezi că numai nouă ne-a fost dat așa ceva ? Te înșeli tovarășe Momîș-Ulî...

— Dar n-am spus nimic.

— Te văd după ochi.

Panfilov izbucni în rîs, îl înveselea gluma pe care o făcuse. Ne despărteau întinderi înzăpezite, dar nu încăpea îndoială că întîmpinase această primă mijire a zorilor într-o dispoziție excelentă.

— Eu beau ceaiul, iau micul dejun, urmă el. Sărbătoresc, ca să zic așa, inaugurarea locuinței noi. Înțelegi ce vreau să spun ?

— Și eu sînt în locuință nouă. M-am mutat în cantonul de cale ferată. De aici conduc trupele mele reunite.

— Contează, tovarășe Momîș-Ulî, numai pe dumneata. Numai pe batalionul dumitale. Și nu te lăsa amețit de succesul de ieri. Noi doi trebuie s-o știm : cîștigul și pierderea merg mîna-n mîna... Fii cu ochii în patru. Ia măsuri de siguranță împotriva unui atac dinspre dreapta și din spate. Scoate compania lui Zaev de pe poziția pe care o ocupă.

Nu mai departe decît în seara din ajun Panfilov îmi spusese : „să mai așteptăm“ cu mutarea companiei lui Zaev, iar acum, încă înaintea de a se crăpa de ziuă, îmi ordona „scoate-o de pe poziție“. El pregătea rezistența pe aliniamentul următor, lăsînd în punctul cheie de pe șosea, în fața tuturor trupelor, batalionul

meu, și îmi vorbea, ca și mai înainte, fără ocol, nu-mi făgăduia nimic și nu-mi ascundea realitatea sub vălul unor consolări îndoielnice, nesigure.

— Ei, ia să mă uit încă o dată în ochii dumitale, glumi el din nou. Hm... Nu, nu-ți spun... Nu-ți spun, că ai putea să-ți pierzi modestia. Să nu-ți pierzi nici odată modestia, tovarășe Momîș-Ulî. Înțelegi ce vreau să spun?

— Am înțeles! N-am să uit niciodată!

— Astăzi sper să mai mențin legătura cu dumneata. Raportează-mi tot ce se întâmplă. Toate cele bune, tovarășe Momîș-Ulî!

Am mai stat cîtva timp lîngă telefon, cu brațele încrucișate, retrăind convorbirea avută cu generalul. „Să nu-ți pierzi niciodată modestia!” Panfilov avea, desigur, în vedere nu numai ziua care începea acum. Ce-mi spusese era un sfat pentru mai tîrziu, un sfat pentru vremurile ce vor veni. Înseamnă că mă vedea și pe viitor în viață. „Fie ca speranța să-ți încălzească inima”, așa sunase urarea pe care mi-o făcuse nu demult la plecare. Și acum spusese același lucru, doar puțin altfel. Altfel și cu mai multă încredere!

ÎNCA TREI ZILE

— Povestirea noastră se apropie de sfârșit, continuă Baurdjan Momîș-Ulî. Urmează paginile ei dureroase. O voce lăuntrică mă îndeamnă să fiu cît mai laconic.

...Zori cețoase. Ger. Un vînt cu suflare de gheață. Pe șosea a reînceput retragerea. Ostași ce și-au pierdut unitățile rătăcesc; se scurg într-una. Plutoanele de acoperire, care au fost de serviciu noaptea pe poziție, trec în front. Subunitățile de pionieri pășesc rînduri-rînduri: au lăsat în urma lor cîmpuri de mine.

...Tunurile au început iar să bubuie. Piese de cele mai variate calibre bat cu foc năprasnic satul Goriunî, pantele micii noastre coline, liziera pădurii din apropiere. Divizioanele noastre de artilerie, ascunse în pădure, trag salve. Răsună detunături. Pămîntul du-duie atît de tare, încît se zgîlție, la mine, în cantonul de cale ferată.

...În canton, lîngă mine stă un căpitan cu barba neagră, comandantul unui divizion de *Katiușe* — puternice aruncătoare de mine cu reacție. Această armă cumplită a fost trimisă la Goriunî de Panfilov. Avînd tracțiune auto *Katiușele*, după ce trag o salvă de rachete, schimbă imediat poziția, evitînd astfel focul inamicului. Pentru fiecare salvă se execută un nou calcul. Obiectivele sînt indicate de Panfilov: „Pregătește o salvă pentru cutare punct. Pe urmă îți fac eu semn cu bagheta.”

Urmăresc „katiușele”. Lovitura a plecat. Un duuit gros, de bas, acoperă toate celelalte zgomote ale

luptei. Au fost lovite pozițiile de la satul Gorki. Obiectivul următor este la Rojdestveno, unde generalul a luat nu de mult prânzul cu noi. O altă salvă a noastră este trimisă tot acolo. Urmează o nouă comandă :

— Pregătiți o salvă pentru Șișkino !

Va să zică Șișkino a fost cedat... Ziua se scurgea încet, divizia părăsea sat după sat, salvele „katiușelor“ trasau un arc de cerc în jurul colinei noastre.

Ei, drăcie. Și Zaev tot n-a venit ! Iar noi nu avem nici o acoperire dinspre Șișkino !

...În cele din urmă a apărut și Zaev, lunganul. La centură îi atârna un sac cu grenade și pistolul în toc. De sub reverul mantalei se vedea, ca și altădată, mînerul unui parabellum.

— Pe unde ai umblat ?

— Tovarășe comandant de batalion, am lăsat oamenii prin case, să se încălzească vreun ceas. Au înghețat bocnă.

— Cine ți-a permis ? O să ne încălzim cu tîrnăcopul, cu lopata ! Pornește imediat și interceptează drumul spre Șișkino. Acolo a intrat inamicul.

— Unde-i, că-l mănînc fript ! s-a repezit Zaev al nostru, folosind expresia lui de pe vremuri.

În cele două zile, pe care le petrecuse în hățișul pădurii, fața i se acoperise cu o barbă roșcată și deasă ca peria.

Ochii adînciți în orbite nu se încruntau sub streășina sprîncenelor, ci mă priveau cu îndrăzneală. După ce a scăpat această glumă, Zaev deveni serios.

— Vă ascult, tovarășe comandant de batalion !

— Ocupă o poziție la marginea pădurii ! Cu tine va merge Rahimov. Ai grijă de oameni. Spune-le să se îngroape la pămînt. Reglează-ți focul asupra drumului. Dacă te vor ataca cu tancuri, caută să izolezi infanteria prin foc !

...,„Katiușele“ traseră o salvă asupra satului Șișkino. Căpitanul cu barba neagră aștepta o nouă co-

mandă. Un transmisionist îl chemă la telefon. Intorcându-se de la telefon comandantul „katiuşelor“ îmi întinse mîna :

— Am tras pe cînte. Am primit ordin să nu pierdem nici o clipă şi să nu plecăm din Goriunî. Ştii şi dumneata că dacă, doamne fereşte, tehnica mea ar cădea în mîna inamicului...

...L-am chemat la mine pe locotenentul Şakoev. I-am ieşit înainte. Vîntul sufla năprasnic, spulberînd, involburînd pulberea înţepătoare de nea. Comandantul plutonului de vînători de tancuri, un bărbat frumos, cu nas acvilin, se apropie în fugă de mine cu paşi atît de uşori, încît părea că pămîntul i se arcuieşte sub picioare. În urma lui alerga greoi, zorit să nu rămînă în urmă, Kuzminici.

— Ce cauţi aici, politrucule ?

— Eu ? mă întrebă uluit Kuzminici. Eu sînt cu vînătorii de tancuri.

Am aruncat un scurt :

— Bine.

Apoi m-am adresat lui Şakoev şi i-am precizat misiunea în teren :

— E posibil să fim atacaţi dinspre Şişkino de tancuri. S-ar putea să treacă prin poziţia lui Zaev. Qarîenii lui vor izola infanteria. Pregăteşte-te să iei în primire tancurile. Adu-ţi plutonul aici. Să nu te depărtezi de răscrucea drumurilor. Mai aruncă din cînd în cînd cîte o privire înapoi. Să-mi fii la îndemînă !

— Am înţeles !

...Tunurile regimentului de artilerie părăsesc poziţiile de tragere împrăştiate prin pădurea de lîngă Goriunî. Prin faţa ferestrei trec piesele cu ţevi lungi, trase de tractoare.

Şi plutonul de transmisiuni de la armată s-a îmbarcat şi a plecat. Acum sîntem într-adevăr singuri.

Astăzi inamicul nu se atinge de gara Matrionino. Aşa e obiceiul armatei hitleriste : nu se mai bagă acolo unde s-a ars o dată, ocoleşte locul cu pricina.

Oare de unde, din ce parte va veni lovitura ?

...În canton a dat buzna un locotenent într-o ținută neobișnuită : o manta lungă ponosită, cu glugă roșie, iar de sub kubanka așezată pe-o ureche ieșea un ciuf bogat de păr blond. Salută cu o mișcare grăbită și se prezintă. Era ofițer de legătură de la un regiment oarecare de cavalerie.

Rostise cuvintele răspicat, cu desfătare parcă. Ce-o fi căutînd la mine ? „Katiușele“ își trimiseseră salvele către dreapta, iar regimentul de cavalerie de care pomenise locotenentul apăra un sector în stînga. Noul-venit mi-a descris situația : poziția s-a dus dracului, ne retragem, mai bine zis, am luat-o la „sănătoasa“.

— Treaba voastră. Mulțumesc că m-ai informat.

— Dar dumneata ce-ai să faci ?

— Rămîn aici.

— Ia te uite ce erou ! Ei, să-ți fie țărîna ușoară !

Și de data asta vorbise mulțumit de sine. Luă de la Rahimov un pachet de țigări, captură într-un ambalaj viu colorat, salută și plecă. Nu-l frămînta cîtuși de puțin amărăciunea retragerii. Un ușuratec și un nesimțit !

...Tancuri ! Nu apăruseră nici din față, nici din stînga, nici din dreapta, ci din spatele nostru, adică din direcția în care șoseaua, împestrițată de insulițe negre de asfalt de pe care vîntul spulberase zăpada adunînd-o în mici troiene, alerga spre Moscova. Inamicul nu luase gara Matrionino, ci o ocolise și, dibuind undeva un punct slab, înfrînsese acolo rezistența și dăduse năvală cu o coloană de tancuri pe magistrala principală. Dar nodulețul nostru de la Goriunî îi stătea în gît, barînd comunicarea directă pe șosea.

Îmi apar vii în minte clipele acelea... Ședeam în canton cînd am auzit deodată duduie de motoare. Aproape în aceeași clipă, un proiectil perforant a străbătut cu

un pîrîit sec peretele, a făcut praf aparatul de telefon, și, găurind încă un perete, a trecut mai departe. Mi-am vîrît pistolul după reverul scurtei vătuite și am dat fuga afară. Bucătarul Vahitov, care încă nu bănuia absolut nimic, trebăluia cu un aer solemn pe lîngă plita încinsă.

Din prag am zărit prin învolburările de zăpadă tancurile. Se apropiau, înaintînd tot mai mult — zece-douăsprezece cutii blindate, întunecate, mugind înfiorător. Intrecuseră orice măsură : mergeau la distanțe mari și fără infanterie. O mașină uriașă, probabil una de comandament, ajunsese chiar alături de cantonul meu. Turela era înfășurată cu o pînză roșie. Deasupra se înălța vergeaua antenei. Un tanchist ieșise pe jumătate pe gura de acces deschisă și cerceta terenul din jur. Pe mine nu mă văzuse.

Să trag ? Nu apucasem să pricep încă bine ce se petrece — mă descumpănise și pînza roșie ce-și filfia marginile deasupra crucii albe a dușmanului, zugrăvită pe blindajul tancului — că din spatele cantonului se apropie fără zgîmot Kuzminici, palid la față. Ținea strîns în mîină coada unei grenade antitanc. Mi se părea că înaintează nespus de încet : pînă și îneamțul apucase să-l simtă și se aplecase repede.

În clipa aceea am tras. Iar Kuzminici, cu o mișcare domoală, calculată, precisă, a aruncat grenada drept în tanc. Trăgătorul, adăpostit în mașină, a apucat să apese pe trăgaciul mitralierei. Focul meu de pistol, răpăitul mitralierei, limbile de foc ce țîșneau din gura subțire a țevii, duduital înăbușit, trepidațiile cutiei de oțel — toate acestea se contopiră într-un singur tot.

Țăcănitul mitralierei încetă.

— Mai aruncă una, Kuzminici ! am strigat eu.

Cu o mișcare la fel de domoală, el aruncă încă o grenadă și căzu. M-am repezit la el și l-am ridicat. Din gură îi curgea sînge, iar în colțul buzelor se înspumau bășicuțe roșii.

Exploziile celor două grenade aruncate de Kuzminici fură parcă semnalul pentru dezlănțuirea riposteii. Imediat răsunară loviturile celor două tunuri care ne făceau siguranța spatelui și începură să explodeze grenadele antitanc pe care le aruncau soldații.

Între timp se apropie în fugă Sincenko.

— Ajută-mă, i-am ordonat eu, să-l duc pe politruc în canton, apoi încalecă și fugi după Kireev.

Bluza lui Kuzminici era năclăită de sânge. Printre horcăituri, l-am auzit spunând cu greu :

— Nu, n-am să mai ajung... N-am să ajung militar.

Vălul morții îi acoperi ochii.

...Trei tancuri erau învăluite de un fum gros, prin care răzbăteau limbi de foc. Un al patrulea se învălurea pe loc, cu o șenilă distrusă.

Mașinile care scăpaseră se retrăseseră trăgând din mers, arătându-și colții ca niște fiare hăituite.

...Nemții ne ciocnesc din nou cu obuze explozive, cu șrapnele, cu mine. Tancurile ascunse în pădure trag și ele de zor cu tunurile asupra satului, fără să se zgîrcească la muniție. Au primit o lecție bună pentru neobrazarea de care au dat dovadă. Se pare că am reușit să silim tancurile să înainteze încet, fără să se depărteze de infanteria care le însoțește.

Prin salturi am ajuns la Brudnii și i-am explicat misiunea : să izoleze, să separe infanteria de tancuri. Și când infanteria se va culca sub focul nostru, rămânând în cîmp fără protecția blindajului, s-o contraatace, s-o pună pe fugă, s-o căsăpească !

Agerul, istețul locotenent a dat din cap în semn că a înțeles.

...Un nou atac.

Tancurile se îndreaptă din nou spre noi, în formație largă, cu intervale mari ; vin cu viteză mică, ținându-se în apropierea pistolarilor, care înaintează în pas alergător. Dar focul nostru de pușcă îi lovește fără milă, iar mitraliera lui Bloha îi răpune. Bozjanov a plecat de lângă mine și s-a dus la mitralieră.

Oamenii în mantale verzi nu rezistă focului și se culcă la pământ. Tancurile încetinesc mersul, parcă s-ar tot uita înapoi la pistolarii opriți locului. Tunulețele noastre intră în acțiune. La câteva proiectile, unul nimereste direct ținta: câte o matahală neagră, greoaie. Urmează o clipă de șovăială. Tancurile răspund cu foc, trăgând asupra tunurilor noastre. Apoi, se întorc. Împreună cu ele, se retrage și infanteria. Al doilea asalt a fost respins.

...Iar un foc năprasnic. Stăm la pământ pe fundul locașelor de tragere. Punctul medical e plin de răniți.

În sfârșit s-a lăsat întinericul. O nouă noapte învăluie în beznă întinderile înzăpezite din preajma Moscovei. Am rezistat, nu am cedat satul Goriunî.

S-au ivit zorile zilei următoare, ziua de nouăsprezece noiembrie. Ultima zi a apărării satului Goriunî.

...Se trage asupra noastră din trei părți. Singura direcție din care nu trage nimeni este gara Matrionino. Acolo am trimis în cursul nopții, la Filimonov, răniții, ca să golim punctul medical.

Plutoanele lui Brudnîi, plutonul de gospodărie și plutonul de transmisiuni apără satul. Din diverse direcții înaintează spre sat tancuri și infanterie. Ducem lupta prin foc. Proiectilele inamice scot din funcțiune tunurile noastre, unul după altul. Conducătorului Garkușa i-a venit o idee: să pună mitraliera pe o sanie, să înhame un cal la sanie și să tragă, deplasînd acest punct de foc dintr-un capăt în celălalt al satului.

...Forțele noastre scad, se topesc.

Pe zăpada rece stă întins cu fața în sus voinicul Galliulin. Mantaua e găurită în dreptul inimii. În clipa morții a dus mîna la piept, întocmai ca odinioară în clipa cînd rostise scurt, în somn: „Iertați-mă“.

Cocîrjat într-o poziție ciudată, Murin a încremenit pe veci. Ochelarii i-au căzut de pe nasul ascuțit, galben ca ceara, și rama înfășurată cu ață stă înfiptă în zăpadă. Fostul aspirant al conservatorului, devenit mitralior, nu se va mai apropia niciodată de mine, ca

să-și deschidă sufletul sensibil. De câte ori l-am învățat pe Murin cum să stea „drepti“, iar acum stau eu însumi „drepti“ la căpățîiul lui.

— Tovarășe comandant, ți-ai ieșit din minți? Vrei cu tot dinadinsul să te lovească un glonț?

Tolstunov mă apleacă cu putere spre pămîntul acoperit de zăpadă afînată, amestecată cu țărînă, și mă trage de braț spre adăpost.

...Comandantul de grupă, Bloha, tovarășul de luptă al mitraliorilor căzuți, este rănit. O schijă l-a lovit la gît. Totuși Bloha nu și-a părăsit sania, nu și-a părăsit cuibul de mitralieră zburător.

Iată sania cu mitraliera trecînd în goană. Alături de Bloha, care stă cu capul răsucit într-un chip ciudat, lîngă mitralieră se află Bozjanov, înfierbîntat, absorbit cu totul de focul luptei. Hățurile le ține neastîmpăratul Garkușa; nici el nu s-a lăsat pradă desperării și îndeamnă mereu calul cu biciul și cu sudalme.

Către amiază, această mitralieră era singura de care mai dispuneam.

...Un nou atac al nemților din direcția cantonului de cale ferată, pe care între timp l-am cedat. Tancurile urcă la deal, și la adăpostul blindajului lor urmează infanteria. Se apropie de primele case, de grajdurile de la marginea satului. Focul nostru năprasnic, deschis de la distanță mică, îi silește, în cele din urmă pe pistolari să se culce la pămînt. Dar tancurile năvălesc în sat.

Dintr-o parte, de pe creasta colinei se năpustesc la vale, ca un șuvoi, soldații noștri. Răcnind din răspuțeri „ura-a-a“, se avîntă în iureș, cu baionetele puse, asupra lanțului de trăgători dușmani. În fruntea tuturor aleargă Brudnîi. Nemții nu rezistă loviturii.

Între timp, în Goriunî, pe ulița largă, răbufnesc surd, printre case, grenadele antitanc. Plutonul de vînători de tancuri s-a încăierat cu mașinile negre ale morții. Ici și colo, matahalele blindate încremeneau

fumegînd, distruse sau incendiate de noi. Cele care au scăpat, trec huruînd de-a lungul satului și, în plină viteză, o întind coborînd pe partea cealaltă a povîrnișului.

Sîntem stăpîni în Goriunî. Și din nou, pe zăpada răscolită de șenile și proiectile, zac cei căzuți la dacie.

În luptă cu un tanc pe care l-a distrus, frumosul Șakoev și-a plecat pentru vecie capul semeț. În aceeași încăierare a căzut și cel căruia i se spunea în companie „bătrînul“, soldatul Berezanski, cu mustățile de culoarea spicului de grîu, afumate de tutun. Din tot plutonul, numai patru inși au scăpat neatinși de gloanțe, sau de șenile.

Micul și firavul Djilbaev pansează un rănit așezat pe zăpadă.

— Tovarășe comandant de batalion, și eu...

Djilbaev îmi arată cu mîna că și el a aruncat o grenadă sub un tanc. Infrigurarea luptei nu l-a părăsit.

Cercetează cu privirea ulița devenită cîmp de luptă, vede tancurile fumegînde, o casă cuprinsă de flăcări, trupuri nemișcate îmbrăcate în mantale și scurta văfuită a comandantului său, locotenentul din Daghestan, lungit pe marginea drumului, cu mîna întinsă înainte.

— Tovarășe comandant de batalion, ce-o să fie? Ce-o să facem acum?

— Vom lupta, Djilbaev, mai departe.

...S-au înapoiat soldații care au pus pe fugă pistolarii. S-au înapoiat și au adus pe o manta trupul comandantului de companie. În acest contraatac înverșunat și-a dat viața Brudnii; ochii lui căprui nu se vor mai deschide niciodată.

Micul agent Muratov, cel iute de picior, care și-a pierdut de atîtea ori în luptă comandanții de companie — și pe zveltul Paniukov, și pe sfiosul Dordia cu ochii negri, bulbucați, de gruzin — privește acum

deznădăjduit, ca un orfan, fața galbenă de pe care a dispărut culoarea vieții.

Adio, viteazule Brudnii! Adio, tovarășul meu! Zăbovesc din nou câteva clipe, în poziție de „drepti” lângă cel căzut.

Nu mai am cui să-i încredințez comanda companiei. Doar nu pot să-l iau pe Bozjanov de la ultima mitralieră pe care o mai am. Tolstunov se ivește iar lângă mine.

— Fedea, ia comanda companiei.

Politrucul uită parcă în clipa aceea că este mai mare în grad decât mine și răspunde răspicat:

— Am înțeles, tovarășe comandant!

...Renunțând la încercările de a cucerii satul din mișcare, inamicul ne învâluie cu încăpăținare. Au și străbătut cei opt sute de metri care despart satul Goriunî de limba de pădure ce se înalță dincolo de cantonul de cale ferată. Ne-au și smuls câteva din grajdurile de la marginea satului.

...Legătura cu Zaev este de mult timp întreruptă. Firul telefonic care ne leagă a fost tăiat în câteva locuri de schije. Dinspre locul unde s-au îngropat la pământ soldații lui Zaev, de care ne desparte o fișie de pădure, se aud din când în când focuri dese de pușcă.

Mai mențin legătură doar cu Filimonov. Și legătura telefonică (deranjamentele de pe linie sînt repede înlăturate de eroii transmisioniști) și legătura de foc.

Poiana prin care trece drumul spre gară este ținută sub foc și de pe colina noastră, și de siguranța de luptă a companiei lui Filimonov, instalată într-un crîng de unde se vede satul Goriunî. Nici un pistolar nu se bagă în acest cîmp împrejmuit de un foc încrucișat.

...Luptăm mai departe. Inamicul ocupă casă după casă, noi ne retragem încet de la o clădire la alta, ne cramponăm de fiecare gard, împrăștiăm dușmanul cu gloanțe.

Ei, dacă am fi ținut așa și Volokolamskul !

...S-a înserat. Sîntem stăpîni pe o jumătate de sat, iar cealaltă e în mîinile inamicului. Vîlvătaile incendiilor ne sînt hotar.

Pe întuneric, lupta se domolește. Pe cer se conturează pălălăile roșietice ale incendiilor. Sub ocrotirea nopții înmormîntăm morții într-o groapă comună. Îi îngropăm fără salve de salut, fără discursuri funebre.

Sanitarii — și ei au rămas puțini la număr — evacuează fără zgomot răniții la Matrionino. Mai rămîne numai felcerul Kireev, ca să plece cu ultimul grup.

...Ceasul arată în sfîrșit miezul nopții. Ziua de nouăsprezece noiembrie a trecut. În suflet își face loc și durerea și o bucurie nestăvilită. Misiunea pe care ne-a dat-o Panfilov a fost îndeplinită. Ne-am făcut datoria de ostași ! Putem să părăsim satul Goriunî.

Pe neașteptate se încinge în beznă un schimb de focuri. O patrulă de cercetare inamică a încercat să pătrundă ca să vadă dacă nu cumva „russ“ a și plecat. I-am ars cu foc de pușcă.

Nemții s-au încredințat că „russ“ continuă să se apere și încep să tragă la întîmplare asupra noastră cu mine. Așteptăm pînă încetează tragerea. Din nou liniște.

... Am ieșit pe uliță. La lumina pălălăilor de foc l-am zărit pe Timoșin mergînd cu pas regulat și strîngînd cablul.

L-am chemat la mine. Am intrat într-o casă rece, cu acoperișul ciuruit. I-am dat ordin să ia doi soldați și să răzbească pînă la Zaev. Să comunice : compania lui Zaev să părăsească poziția și să plece. Am fixat punctul de întîlnire : o cotă în pădurea din apropierea satului Gusenovo. Am notat această cotă pe harta lui Timoșin. Mănunchiul de lumină al lanternei se răsfrînge pe hartă și cade pe fața de adolescent slăbită, ce se făcuse într-o singură zi mai aspră, mai bărbătească.

... Am trimis oameni și în partea cealaltă, în pădurea din apropiere, unde sînt adăpostite bucătăriile și căruțele batalionului. Agenții au trimis ordinul meu: să înhame imediat caii și să se îndrepte spre gară.

... Am scos oamenii de pe poziție. Toți s-au adunat la mine. Rahimov face numărătoarea ultimilor apărători ai satului. Nu mai sîntem decît douăzeci și patru de oameni. Avem cu noi două tunuri și o mitralieră.

Părăsim Goriunî în cea mai deplină tăcere. În frunte merge Rahimov. În urma tuturor pășește Tolstunov.

Am izbutit să părăsesc și gara Matrionino încă înainte de a se lumina.

Zorii plumburii ne găsesc în marș. Înaintăm prin pădure: compania lui Filimonov, resturile companiei lui Brudnîi — în timpul marșului au fost trecute sub comanda lui Bozjanov — mai bine de zece sănii în care stau înghesuiți răniții, un cărucior sanitar, sania cu mitraliera, căruțele de transport cu două roți și cele două tunuri.

Înaintăm pe potecile pădurii, ținînd drumul spre cota unde trebuie să vină și Zaev. Mergem în formație. Încălțămîntea grea a soldaților strivește stratul subțire de zăpadă, dezgolind pămîntul negru. Ramurile brazilor se apleacă grele de zăpadă. Stejarii și-au lepădat frunzele. Pe cărare se așterne un covor de frunze.

Ca să croim drum pentru atelajele tunurilor, trebuie să tăiem lăstărișul cu topoare și cu lopeți mici.

Am străbătut destui kilometri. Pe harta lui Rahimov drumul nostru este notat sub forma unui arc, zimțat pe alocuri, acolo unde am ocolit porțiunile de teren descoperite. Ieșim prin desișul pădurii la șoseaua Volokolamskului, fără să ne fi ieșit inamicul în cale. Trebuie să trecem șoseaua și să străbatem apoi o fișie fără copaci. Ne oprim puțin în pădure și cercetăm împrejurimile.

Camioane lungi, din armata hitleristă trec într-una în direcția Moscovei. Se apropie o nouă coloană auto. Mașinile sînt ticsite cu lăzi de muniție, legate cu frîngii groase. În cîteva din ele sînt soldați. Stau zgribuliți, cu mîinile vîrîte în mînele mantalelor verzi, cu bonetele trase peste urechi, cu gulerile ridicate.

Coloana a trecut, stîrnind cu roțile vehiculelor pulberea de zăpadă. Să pornim oare? Se apropie iar, trece în goană o coloană de mașini cu infanterie motorizată hitleristă. Se pare că inamicul introduce în luptă rezervele, căutînd să sprijine, să înviorzeze ofensiva sa cu sînge proaspăt. Lasă că vedem noi pentru cît timp vă mai ajunge sîngele!

Stăm și așteptăm. Pe șosea circulația cînd se potolește, cînd reîncepe din nou. La naiba, nu putem aștepta la nesfîrșit! Am dat ordin să se deschidă foc asupra mașinilor. Să se tragă asupra infanteriei, asupra cabinelor, pentru ca șoferii, cuprinși de spaimă, să mărească viteza.

Se apropie o altă coloană. Foc! Pac, pac... Camioanele se depărtează val vîrtej. Trece un autoturism de stat major. Conducătorul, uluit de focul deschis prin surprindere, frînează. Un ofițer sare jos din mașină și în aceeași clipă se prăbușește secerat de gloanțe. Șoferul cade și el împușcat.

Comand :

— Înainte!

Toți s-au năpustit pe șosea. Atelajele au luat-o la trap înaintea soldaților. M-am repezit spre autoturism. Înăuntru am descoperit un aparat de radio și o servietă cu documente. Le-am luat pe amîndouă cu noi.

După ce am trecut șoseaua, am intrat din nou în pădure. Am pornit în formație.

Mergeam, ca și pînă atunci, după busolă, după azimut. În frunte pășea Rahimov, el ne conducea spre punctul de întîlnire cu compania lui Zaev.

Am ajuns la calea ferată. Trebuia să trecem linia, care era construită în punctul acela în debleu adînc. Taluzul de dincolo era un adevărat pripor. Peretele, aproape vertical, era ici, colo acoperit cu zăpadă.

Pe acolo nu puteam trece tunurile cu caii.

Am luat-o de-a lungul fișiei de pădure, căutînd un loc mai potrivit pentru trecere. Deodată am deslușit cuvinte nemțești. Cantonul paznicului de cale era ocupat de inamic.

M-am îndreptat spre partea cealaltă. Și cantonul vecin era ocupat de inamic.

M-am înapoiat. Ce era de făcut? Să părăsim tunurile? M-am apropiat gînditor de panta abruptă. În spatele meu, înapoia copacilor, stăteau soldații. Deodată am simțit — în povestirea noastră s-a mai întîmplat într-un rînd același lucru — am simțit o sută cincizeci de ace împungîndu-mă în spate. M-am întors. Toți ochii erau ațintiți asupra mea. Citeam în priviri: ne duci la pieire sau ne scoți la liman? Ca și rîndul trecut, privirile erau mai tăioase, mai grăitoare decît orice cuvinte.

Am luat fulgerător o hotărîre. M-am îndreptat de spate.

— Ascultă ordinul meu! Deshămați caii! Treceți tunurile pe brațe! Înainte!

Exact din locul în care ne-a barat calea debleul în formă de defileu, ne-am repezit de-a dreptul peste el. Soldații dovedeau atîta avînt, atîta hotărîre de a învinge, de a birui obstacolul, atîta sete de viață, încît tunurile abia atingeau pămîntul cu roțile. Apoi am trecut ușurel dincolo săniile și la urmă caii deshămați.

Războiul îmi dădea o dată în plus aceeași lecție: să ai încredere în soldat! E de ajuns un cuvînt ca oamenii să învingă greutăți, să facă lucruri ce ți se par de neînchipuit. Imposibilul se săvîrșea din mers. A depăși! A te depăși pe tine însuși! Aceste cuvinte-

cheie, spuse de generalul nostru, îmi trecură prin minte, fără să vreau.

Rahimov, topograf bine pregătit, instructor de alpinism, care străbătuse nu o dată locuri necercetate, ba se întâmplase chiar să umble prin păduri sălbatice, conducea coloana cu siguranță. Ți-era mai mare dragul să te uiți înapoi : lăsam în urma noastră o linie perfect dreaptă. Dar mergeam fără patrule. Conform regulilor, pe timpul marșului trebuie trimise patrule de cap, de spate, de flanc. Dar nu puteam să trimit pe nimeni în patrulă. În pădure nu e de loc ușor să te orientezi. Tinerii locotenenți, ieșiți înainte de vreme din școli militare, nu prea cunoșteau topografia și își imaginau foarte vag ce este azimutul. Puteai să trimiți o patrulă de cap sau de flanc și să te pomenesci că se duce dracu știe unde, încât să fii nevoit să cauți călare patrulele rătăcite.

Încă înainte de amiază am ajuns la punctul de adunare, un mic luminiș defrișat în masivul păduros. Compania lui Zaev ne aștepta acolo.

— Ridicați-vă ! Drepti ! strigă Zaev cu glasul său răgușit de bas.

Apoi se apropie în fugă de mine. La cele două pistolete pe care mă obișnuisem să le văd la el — unul la șold în toc, celălalt sub reverul mantalei — Zaev mai adăugase un automat de captură, brunat, ce-i atârna la piept. Buzunarele de la manta îi atârnavă greu, zornăind în timpul mersului. Prin postavul gros se vedea că le ticsise cu încărcătoare, pline cu cartușe. Degetele lui scurte, puternice erau mînjite de urme negre proaspete de unsoare de armă. Se vede treaba că de cînd se oprise acolo se apucase, împreună cu soldații, să demonteze armamentul, să-l ungă și să-l monteze la loc. Ochii verzui ai locotenentului, afundați în orbitele adînci mă priveau acum țintă, strălucind de bucurie. Gura mare se întredeschise într-un zîmbet, dezgolind dinții gălbui, afumați de tutun. Îi citeam pînă în adîncul sufletului : nu-mi purta nici

urmă de pică, dăduse uitării supărarea, se bucura din inimă că-și întâlnise comandantul de batalion.

Fără să-și îngăduie vreo năzbîtie sau vreun gest mai liber, Zaev raporta : compania și-a îndeplinit misiunea de luptă, a menținut drumul Goriunî-Șiskino pînă cînd a primit ordinul de retragere.

Cît timp raportă Zaev toți stăteau „drepti“. Apoi am strigat :

— Pe loc repaus !

I-am dat ordin lui Rahimov să instaleze batalionul pentru haltă, să dea oamenilor masa de prînz pregătită în timpul marșului la bucătăriile batalionului.

Batalion ! Din nou rosteam acest cuvînt cu o mîndrie tăinuită, plin de fericire.

Așadar ne odihneam în pădure. Soldații se cuibăriseră în luminiș și în spatele copacilor, se așezaseră rezemați de butuci, mîncară supă cu fărîme de carne înăuntru și fumau cu desfătare — aveam destul tutun, căci stocul de țigări capturate nu se epuizase. De jur împrejur, în apropiere — departe nu le puteam trimite ca să nu se rătăcească — ne păzeau un șir de posturi. Lui Rahimov îi dădusem ordin să se ducă călare pînă la marginea pădurii și să cerceteze de acolo cu atenție împrejurimile.

Ședeam, fumam, așteptîndu-l pe Rahimov. Ici, colo se auzea cîte o vorbă de haz. Caii deshămați mestecau liniștiți ovăzul. Cineva străbătu luminișul cu un braț mare de fîn. De după mănunchiul de fîn se ițea fața șmecherului Garkușa, îmbujorată de ger. I-am strigat :

— De unde ai făcut rost, Garkușa ?

— Am dat peste un stoguleț și m-am gîndit să-l luăm că doar n-o să-l dăruim frișilor.

Și deodată, în această clipă de adîncă liniște și tihnă, cîțiva soldați dădură năvală în poieniță, răcnind :

— Fasciștii ! Fasciștii !

Părea că prin luminiș trecuse un uragan — uraganul panicii. Toți ostașii așezați pe jos, ori moțâind rezemați de buturugi, se repeziră care încotro în pădure. Într-o clipă poiana rămase pustie. Luat prin surprindere, batalionul începuse să fugă literalmente într-o clipită. Ostașii mei căliți, care cunoscuseră bucuria victoriei și gloria faptei de eroism, care zdrobiseră și goniseră dușmanul, care se retrăseseră de la o casă la alta în Goriunî, în fața elementului „surpriză” se zăpăciseră, cuprinși de groază.

În poiană nu mai rămăsese picior de om! Caii ronțăiau liniștiți, strivind ovăzul între dinți. Cele două tunuri mici pe care le mai aveam stăteau părăsite, lângă ele — nimeni. Dar eu? Am sărit în picioare și am încremenit. M-am uitat la tunuri. Ne-am chinuit atîta ca să le aducem cu noi, nu ne-am despărțit de ele, le-am cărat pe brațe, păzind ca pe lumina ochilor acest ultim mijloc antitanc pe care îl mai aveam la dispoziție! Ele au scăpat laolaltă cu noi din toate încercuirile, de la satul Novleanskoe și pînă în această poiană, în mijlocul căreia stă acum aruncat brațul de fîn. Privirea mi-a alunecat asupra păduricii. În luminișurile dintre copaci — inamicul! Vreo treizeci de oameni, în costume de mascare albe, cu căști albe în cap, merg în lanț. Prima oară îi văd gătiți așa. Am stat nemișcat. Nemții înaintează, nu se grăbesc, sînt foarte prudenți. Au început să iasă în poiană.

Deodată am auzit șoapta răgușită a lui Zaev:

— Tovarășe comandant de batalion, de ce stai în picioare? În clipa aceea mi se adresase din nou cu „tu”. Culcă-te! Acușica îi croim amîndoi!

Mă uit cu coada ochiului. După o buturugă s-a întins Zaev. S-a pregătit pentru tragere, stînd culcat: și-a desfăcut puțin picioarele lungi, și-a proptit coatele în zăpadă, arma și-a lipit-o de umăr, degetul atinge înălțătorul. A și scos din buzunar un disc de rezervă ce se profilează ca o pată întunecată lângă

mîna lui. Alături — o grenadă de mînă. Și pe mine tot nu mă părăsea starea aceea de înțepenire în care căzusem. Întîlnesc privirea lui Zaev. Deodată ochii lui sub sprîncenele-i stufoase au înțeles, au pătruns totul. Îi văd zîmbetul amar — amar de tot și un pic ironic. De ce a zîmbit așa?

Privirea lui era îndreptată asupra nemților. Din moment în moment va apăsa pe trăgaci. Și exact în clipa aceea, în spate tună glasul poruncitor al lui Tolstunov:

— Comandantul de batalion a rămas! Unde fugiți? După mine!

Bineînțeles, Tolstunov aminti și ceva de mamă — unde nu a fost ea pomenită în zilele războiului?!

Întreg batalionul s-a năpustit înapoi în poiană. Automatul lui Zaev țacănea. Cu un „ura“ năvalnic, soldații alergară spre dușman, trăgînd din mers. În fruntea tuturor — Tolstunov și Filimonov. Alții căutau să-i întreacă. Am deslușit chipul lui Garkușa. Era aproape de nerecunoscut. Aerul șiret dispăruse de pe fața lui palidă, desfigurată de furie, de avîntul pătimaș al luptei. I-am zărit și pe Polzunov, Djilbaev, Kurbatov. Acum erau feroși.

Ce oameni înflăcărați! Cînd vei scrie despre ei, despre ostașii mei, să folosești undeva, neapărat, această expresie.

Nemții dădură înapoi. Ai noștri se avîntară pe urmele lor. Focurile de pușcă răsunau prin pădure. Am strigat o dată:

— Zaev! La mine!

Zaev se apropie, se opri, așteptînd grav, atent, cu o înfățișare aspră, ordinul meu. Brațele lui lungi erau întinse de-a lungul trupului. Cu o mînă strîngea automatul. Am întîlnit iarăși privirea lui cinstită, sinceră.

Și deodată mi-am amintit de zîmbetul lui amar și ironic de mai adineauri, i-am înțeles sensul. Da, acea stare de înțepenire, de paralizare, ce m-a cuprins în clipa de zguduire sufletească, în clipa năprasnică, a

încercat-o cîndva și Zaev plecînd cu căruciorul mitralierei. Și pentru asta l-am judecat atunci... Dar nu era momentul pentru efuziuni!

— Semion, aleargă! Întoarce oamenii înapoi! Altfel n-o scoatem la capăt.

— Am înțeles!

M-am apucat să-mi adun batalionul. În pădure răsună mereu „u-hu-hu-hu-hu“. Se strigau între ei soldații mei ajunși prea departe.

În cele din urmă se adunară cu toții în luminiș și trecură fiecare la locurile lor în plutoane, în grupe. Batalionul era adunat, gata de marș.

Rahimov nu se întorsese încă, dar nu-l mai puteam aștepta.

Ne-am îndreptat cu toată coloana spre marginea pădurii; de acolo pînă la Gusenovo nu mai era decît o zvîrlitură de băț. În satul acesta, după cum îmi spusese Panfilov, se mutase statul major al diviziei.

Acolo, la statul major al lui Panfilov ar trebui să mergem noi, rezerva lui; acesta era punctul final al marșului nostru.

Măsurăm iar pădurea cu pasul. Plutonul din cap se abătea mereu într-o parte de la linia dreaptă trasă pe hartă. L-am trimis înainte pe Filimonov, dar coloana ocolea din nou, descriind zigzaguri. L-am dat lui Zaev sarcina să ne conducă, și iar ne-a purtat de colo-colo. M-am îndreptat personal spre plutonul din cap — mica rămășiță a companiei care luptase la Goriuni — și am pășit în fruntea lui.

Iată și marginea pădurii. Acolo, în cîmp deschis, bubuiturile de tun ce ne însoțeau de dimineață răsunau mai puternic. Vîntul se întetise. Gerul te pătrundea aici pînă la oase. Pe un povîrniș lîn se zăreau căsuțele din Gusenovo. Vîntul involbura nouri de fum. Satul ardea. Ne despărțea de el vreun kilometru și jumătate de cîmp descoperit.

Cine o fi ocupînd acum satul; ai noștri, sau nemții?

I-am chemat pe Djilbaev, pe Muratov și încă trei soldați. I-am trimis în cercetare. Le-am explicat: s-ar putea ca satul să fie în mâinile trupelor noastre. În acest caz, tot batalionul va porni într-acolo. Dar dacă a fost ocupat de dușman, să-l facem să se descopere. În acest caz, misiunea voastră este să-i provocați pe nemți să deschidă focul. Mergeți cu puștile gata de tragere, nu vă ascundeți, nu vă culcați pînă cînd neamțul nu va începe să tragă. Pe urmă vă retrageți tîrîș. Noi, de aici, vă vom sprijini, nu vom lăsa dușmanul să se apropie.

I-am scrutat cu privirea. Mă ascultau atenți. Erau tulburați. Muratov se muta de pe un picior pe altul, parcă stătea pe jărat. Ochii înguști ai lui Djilbaev se lărgiseră puțin. Am vorbit mai departe:

— Să nu părăsiți rîniții! Ii luați cu voi! Djilbaev, te numesc comandant. Aceasta este grupa ta!

Cercetarea părăsi păduricea. Cei cinci soldați pășeau cu teamă pe zăpada neprihănită. Cizmele grele soldățești se înfundau pînă la glezne; a nins și a viscolit mult zilele acestea. Cercetașii mei se opriră și se uitară înapoi. Le-am strigat:

— Nu fiți lași! Măriți pasul!

Umblam de colo-colo pe marginea pădurii. Toată coloana s-a strîns acolo. Timp de cîteva clipe m-am preocupat de alte probleme. Apoi am privit din nou pîvnîșul. Ce se întîmplase? Unde era cercetarea? Cîmpul alb era pustiu. Unde dispăruseră soldații?

Din Gusenovo se auzea un vuiet înăbușit. Am recunoscut uruitul gros al unor motoare de tancuri. Ale cui să fie tancurile? Am cercetat iarăși terenul din ochi. Nimeni! Mi-am încordat văzul. În mijlocul cîmpului se înălța singuratic un brad voinic, ale cărui crengi îngreuiate de zăpadă se plecau la pămînt. Sub bradul acela, ghemuiți ca puii sub aripa cloștii, se îngrămădiseră, lungiți la pămînt, soldații mei.

Inima începu să-mi clocotească pe dată. Un val fierbinte îmi năvăli în cap. Ah, suflete ticăloase!

V-ați hotărît să-l înșelați pe comandantul de batalion! V-am încredințat soarta batalionului, iar voi v-ați ascuns, lașilor! Am strigat din toate puterile: — Ridicați-vă! Executați ordinul! Înainte!

Dar ei nu mă auzeau. Sub brad nu se mișcă nimeni. Am smuls pușca din mîna unui soldat din preajmă și am tras de cîteva ori în sus ca să-i fac atenți pe cercetași.

La auzul împușcăturilor cercetașii întoarseră capul. Am mai tras cîteva gloanțe. Am ridicat amenințător pumnul. Djilbaev ieși în fugă de sub brad, și făcu semn cu mîna, chemîndu-i după el și pe ceilalți. Imi venea să-i strig: Bravo! Inima mea neîndurătoare se umplu de o dragoste tot atît de aprinsă, ca și mînia de adineauri. Desfășurîndu-se în lanț, cei cinci soldați pășiră spre sat. Muratov, nerăbdător, o luă înaintea celorlalți: picioarele lui obișnuite să meargă repede înotau cu îndemînare prin zăpadă.

Satul, în flăcări, răspunse cu țacănitul automatelor nemțești. Era limpede: acolo se afla inamicul. Soldații se trînteau la pămînt, se tîrau înapoi, se retrăgeau în salturi. Nemții nu încercau să pună mîna pe ei, disprețuind acest mic grup. Curînd focul încetă.

La marginea pădurii, Djilbaev, privindu-mă cu un aer vinovat, îmi raportă, poticnindu-se, rezultatul cercetării.

— Bine! i-am spus. Vei comanda și pe viitor grupa.

Ne-am adunat din nou și ne-am adîncit în pădure, îndreptîndu-ne spre răsărit. Acolo, divizia împinsă de dușman spre Moscova, se apăra, lupta undeva pe un nou aliniament.

Pădurea atenua din nou, aidoma unui amortizor, bubuitul canonadei, care nu mai tîlbură parcă liniștea pădurii. Deasupra copacilor cerul se lumina — pînă seara mai era încă destul — dar aici sub brazi, începuse să se așterne o piclă ușoară.

Mergeam din nou în fruntea tuturor. Ne croiam drum în linie dreaptă. Am ieșit la o potecă părăsită, acoperită de zăpadă, pe care nu se vedea nici o urmă. Am pornit cu coloana pe această cărăruie. Și deodată...

Dinapoia unui copac apărură o fată înaltă, în uniformă militară. De sub căciula cu stea de ostaș roșu i se zărea părul castaniu închis, pieptănat lins. La șold purta o trusă de felcer. Varia Zaovrajina! Întîlnirea a fost, probabil, la fel de neașteptată pentru amîndoi. Surprizele îți joacă feste nu numai în luptă. Varia se repezi la mine, cît ai clipi, îmi cuprinse cu putere gîtul, ascunzîndu-și fața în postavul aspru al mantalei mele. În clipa următoare însă, își veni în fire, se trase înapoi și, roșie ca focul, ridică mîna la căciulă, salutînd, fără să poată scoate o vorbă. Tăceam, uluit la rîndul meu de această întîlnire.

În urma Variei se apropie de mine încă un militar — tot cu o trusă din pînză de prelată cu cruce roșie pe ea. Pe nasul lung, în formă de pară, erau fixate lentilele *pince-nez*-ului. Belenkov! Fostul medic al batalionului, degradat pentru lașitate. La umăr purta o pușcă de sanitar de rînd. Belenkov mă salută și el. I-am răspuns cu același salut militar. Dar limba nu mi se mișca, nu puteam rosti nici un cuvînt. În inimă se revărsase bucuria. Ai noștri! Primii oameni sovietici întîlniți în cursul marșului de astăzi! Tolstunov se apropie de noi, cu mersul lui legănat.

— A, Varia?! De unde ai răsărit?

Apoi îi dădu binețe și lui Belenkov.

— Ei, Varia, hai raportează, nu mai roși, destul, urmă Tolstunov.

Al naibii, observa tot omul ăsta. Varia se îmbujoră din nou și nu putu rosti nici un cuvînt.

— Ne-au trimis după dumneavoastră, spuse Belenkov. Ne-au trimis să vă căutăm. S-a zvonit că din batalion n-au mai rămas decît cîțiva soldați, iar comandantul zace în pădure grav rănit.

Am izbucnit în rîs. Intr-adevăr, războiul, luptele, dădeau naștere la multe zvonuri, legende care se răs-pîndeau din gură în gură cu iuțeala fulgerului, îmbogățite de fiecare cu noi și noi amănunte.

— Tovarășul Zveaghin ne-a dat ordin, raportă în continuare Belenkov. Ne-a dat ordin să vă găsim cu orice preț. Să pătrundem în dispozitivul german.

— În dispozitivul german? M-am uitat la Zaovra-jina. V-a trimis? Sau te-ai oferit?

Varia nu răspunse imediat:

— Să zicem că... ne-am oferit. Amîndoi... El, to-varășe comandant de batalion... Se uită la Belenkov. El s-a cerut singur. Voluntar!

— Îți mulțumesc, doctore.

Da, acum el cîștigase dreptul de a i se spune așa, căpătase cu adevărat studii medicale superioare.

— Rămîi, tovarășe Belenkov, la mine. Vei fi din nou medicul batalionului. Am să-i raporteze genera-lului Panfilov.

O tăcere de neînțeles. Am simțit că ceva nu e cum trebuie. În cele din urmă Varia spuse:

— Generalul Panfilov a căzut în luptă.

EL VA TRĂI

— Mai târziu am avut prilejul, urmă Baurdjan Momîş-Ulî, să aflu de la martori oculari cum a căzut Panfilov. Asta s-a întîmplat în satul Gusenovo, pe care l-am văzut după aceea de la marginea pădurii, învăluit în fum şi flăcări.

În ziua aceea, Panfilov indicase din nou obiectivele comandantului „katiuşelor“, „îi făcuse semn cu bagheta“, cum se exprimase el.

Divizia părăsea sat după sat, retrăgîndu-se pe aliniamentele următoare şi silind inamicul să plătească înaintarea cu sînge. Panfilov se afla cu statul său major în Gusenovo, telefona din cînd în cînd comandanţilor — legătura pierdută în ajun fusese restabilită din nou spre ziuă — urmărea după rapoarte, ca şi după diferite indicii, semne, felul în care noi, trupele lui, îi smulgeam inamicului, într-o crîncenă bătaie de apărare, o nouă zi pe care acesta o pierdea.

Infanteria nemţilor, strecurată printr-o breşă a apărării, începuse să tragă asupra satului Gusenovo cu aruncătoare de mine.

Neobositul nostru general îşi pusese scurta îmblănită — aceeaşi scurtă cu poalele lungi, care mi-a rămas întipărită în minte, cu mînele suflecate, lăsînd să se vadă blana dinăuntru, îşi trecuse pe după gîtul înnegrit de soare şi vînt cureluşa binoclului şi ieşise să vadă de unde trag aruncătoarele. Uliţa albă era înţesată de urmele negre ale exploziilor. Colonelul Arseniev, care ieşise în urma generalului, îl văzuse făcînd cîţiva paşi — ultimii lui paşi. Se auzi

vuietul tot mai puternic al unei mine. Flăcările și bubuiturile izbucniseră aproape la picioarele generalului. Panfilov căzu. Arseniev, nevătămat, se repezi la el. O bucățică mică de schijă, cît un bob de mazăre, găurise blana de oaie în partea stîngă a pieptului, acolo unde, pe vestonul lui Panfilov, era prins, modest, ordinul Drapelul Roșu, cu emailul ros, primit încă în războiul civil.

Și acum mi se pare că am fost de față, că am stat în clipa aceea lîngă Panfilov. În minte văd și acum paloarea cadaverică a feței lui, văd mustățile negre tunse îngrijit, ca niște periute, și sprîncenele frînte parcă a mirare.

Cu degetele tremurînde, Arseniev desfăcu scurta generalului, rupînd copcile. Ochii împăienjeniți ai generalului văzură cît de tulburat, cît de zguduit era bătrînul oștean-colonel. Panfilov apucă să șoptească :

— Nu-i nimic, nu-i nimic... Voi trăi.

Au fost ultimele lui cuvinte.

Repet: abia mai tîrziu am aflat cum a murit Panfilov.

Cînd am auzit însă pentru prima dată pe poteca din pădure, cuvîntul scurt „ucis” asociat cu numele lui am refuzat să cred, am respins, nu am îngăduit să-mi pătrundă în inimă această veste, am atribuit-o unor zvonuri neîntemeiate care se răspîndesc din adăpost în adăpost. Firește, soldaților nu le-am spus nimic.

Batalionul își continuă marșul. Coloana noastră avea acum o nouă călăuză : Varia Zaovrajina. Această fată curajoasă, voinică, născută și crescută prin părțile acestea acoperite de păduri, își întipărise în minte într-un fel al ei toate potecile pe care umblase să ne caute și reținuse tot felul de semne care îi călăuzeau acum pașii.

Încă un ceas, două de marș și iată-ne la marginea pădurii. În apropiere trecea un drum de sanie bătătorit. Am văzut doi cai trăgînd o sanie plină cu lăzi de cartușe, un pluton în coloană, cu căciuli cenușii

cu clape și cu mantale de ostași roșii. Am țîșnit cu toții în drum. Ai noștri, ai noștri! Batalionul ieșise la ai noștri.

După ce am dat ordin oamenilor să se oprească pentru un mic popas, am stat de vorbă cu tînărul locotenent, comandantul plutonului pe care îl întîlnisem în calea noastră. L-am întrebat de Panfilov. Și am auzit din nou :

— A căzut în luptă.

Totuși nu-mi venea să cred. Locotenentul își dădu seama de îndoiala mea, scoase din porthart o gazetă a frontului și o despătură.

Un dreptunghi negru, de doliu, încadra trăsăturile dragi ale chipului atît de cunoscut mie. „Fotografia a fost făcută în ziua morții generalului” scria dedesubt. Credincios întotdeauna cuvîntului dat, Panfilov își ținuse făgăduiala făcută foto-reporterului, căpitanul Ținuta Capului : se fotografiase la Gusenovo în aer liber. Portretul era extrem de viu. Mîna ținea binoclul ridicat. Ochii de mongol, puțin îngustați, străpungeau zarea. Acest fel concentrat de a privi, cuta de la rădăcina nasului, cele două brazde adînci din preajma gurii, colțurile ascuțite și perfect drepte ale buzelor energice, ferme, tinerești — totul, absolut totul vădea o gîndire profundă. Da, gîndire, putere de pătrundere, talent !

În necrologul semnat de șeful Marelui stat major, de comandamentul frontului, de comandamentul armatei, de membrii Consiliilor militare, precum și de cei mai apropiați tovarăși de luptă și prieteni ai celui căzut, Panfilov era caracterizat ca un general inovator, creator al noii arte militare, al noii tactici a luptei moderne de apărare.

Mă uitam cu inima grea la gazetă. Nu-mi puteam lua ochii de la ea. Am făcut cîțiva pași, adîncit în gînduri. Apoi am dat ordin lui Bozjanov să adune batalionul.

Pe un ger de douăzeci de grade, soldații mei se adunară lîngă drumul de sanie în cîmpul înzăpezit.

Doi — Varia Zaovrajina și Belenkov — stăteau ceva mai la o parte. Am rostit cu glas tare :

— Tovarășe doctor, vă rog să vă ocupați locul în front.

Am adăugat într-adins acest „vă rog”, care nu face parte din limbajul unui comandant. Să audă tot batalionul ! Obrajii palizi ai lui Belenkov se acoperiră de pete trandafirii — era bucurie, tulburare. Doctorul trecu în rîndurile plutonului sanitar. Mi-am aruncat ochii spre Varia, așteptîndu-mă să-i întîlnesc privirea. Dar nu, nici măcar din ochi nu mă ruga nimic : se uita drept înainte.

— Zaovrajina, treci în front !

Dacă cineva mi-ar fi prezis mai înainte că voi spune cîndva unei femei să treacă în frontul batalionului, n-aș fi făcut altceva decît să zîmbesc. Și acum, iată cum s-au întors lucrurile ! Se vede treaba că Islamkulov a avut dreptate ! „Războiul pentru Apărarea Patriei schimbă multe noțiuni, face posibil ceea ce mai înainte era considerat de neconceput.”

Un zîmbet aproape inezisabil — poate că numai eu l-am observat — flutură pe buzele pline ale Variei. Salută, se îndreptă cu pași mari spre front și trecu alături de căruntul și bunul felcer Kireev, tatăl ei adoptiv.

Soldații mei stăteau pe două rînduri cu arma la picior, nebărbieriți, înghețați, istoviți de marșul greu. Pînă la statul major al diviziei mai aveam de străbătut o distanță de mai bine de zece kilometri. Trebuia să-mi încălzesc soldații, să-i îmbărbătez cu un cuvînt pornit din inimă.

M-am apropiat de front călare pe Lîsanka și am rostit o cuvîntare. Mai întîi i-am felicitat pe ostași cu prilejul primirii titlului de ostași de gardă și le-am vorbit despre faptele noastre de arme. Fiecare companie se încununase de glorie. O sută douăzeci de luptători neînfricați — soldații companiei lui Filimov — încercuiseră și zdrobiseră un batalion inamic.

Soldatul Strojkin, pînă mai ieri școlar la Moscova, îl luase prizonier pe comandantul batalionului.

— Strojkin ! Trei pași înainte, marș ! Intoarce-te cu fața la tovarășii tăi. Să te vadă bine toți. Dar nu te înfumura ! Că dau poruncă să se culeagă urzici !...

Această glumă a mea era de mult cunoscută în batalion și totuși fețele obosite se luminau și, din gîtlejurile răgușite din pricina răcelii, izbucni un rîs hîriit. Am continuat :

— Cei optzeci de ostași ai locotenentului Zaev au îmbogățit și ei gloria soldatului sovietic : au atacat cu atîta înverșunare, încît au reușit să pună mîna pe trei tancuri inamice, ticsite cu lucruri jefuite, i-au bătut, i-au pus pe fugă pe tîlharii care au cotropit pămîntul nostru.

În continuare am vorbit despre compania eroică a lui Brudnîi, care pierise aproape în întregime, împreună cu comandantul și cu politrucul ei.

— Acești tovarăși ai noștri, am spus eu, nu și-au jertfit viața în zadar. Timp de două zile, această companie, încercuită de dușmani, a menținut punctul de sprijin de pe șoseaua Volokolamskului, împiedicînd coloanele hitleriste motorizate să treacă pe șosea. Cinste și glorie fraților noștri căzuți ! Patria nu-i va uita în veci !

Vorbînd despre eroii luptei de la Goriunî, am chemat din front pe mitraliorul Bloha și i-am spus să se întoarcă cu fața la batalion. Gîtul acestui soldat cu sprîncenele bălaie era pansat. El a rămas la post și a continuat să lupte, cu toate că era rănit. Nu a părăsit mitraliera nici în timpul marșului nostru în retrăgere.

A venit rîndul să vorbesc și despre Panfilov. Le-am spus că generalul nostru a căzut în luptă. Am amintit rîndurile închinatelor memoriei lui, în care este denumit general-inovator. Așa va intra în istorie.

— Ivan Vasilievici Panfilov, am urmat eu, a fost un om foarte omenos, foarte atent cu oamenii. El res-

pecta soldatul și ne amintea stăruitor nouă, comandanților, că deznodământul luptei îl hotărăște soldatul. Ne amintea că în luptă arma cea mai de temut este sufletul soldatului. Pe aceasta și-a întemeiat Panfilov inovația lui în tactica bătăliei de apărare. El ne-a părăsit, după ce a gustat din fericirea supremă a creatorului. Noua lui tactică a fost supusă la încercare de loviturile puternice date de dușman și a rezistat acestor lovituri. El a îndeplinit misiunea vieții sale. Și viața lui nu s-a irosit în zadar, el nu a murit fără rost. Aflându-se în permanență în locul unde se dădeau cele mai grele lupte, el atingea nevăzut cu mîna umărul comandanților, reținînd trupele să nu se retragă prea devreme. Și dacă acum, în a cincea zi a ofensivei dușmanului, acest drum, acest cîmp, acest aliniament se află în mîinile noastre, în stăpînirea diviziei noastre și divizia este ca și mai înainte o forță de temut, aceasta i-o datorăm lui, lui Ivan Vasilievici Panfilov. A fost un general al rațiunii, al calculului, al singelui-rece, al fermității, un general al realității.

Am respirat adînc, un nauraș de abur alb mi-a țîșnit din gură, și am stat o clipă să mă gîndesc. M-am gîndit cu încordare, nefiind încă mulțumit de cuvîntarea mea. Apoi am continuat :

— După origine, după educație, după firea sa, a fost un rus. A cunoscut și a îndrăgit trecutul și prezentul poporului rus, s-a mîndrit cu fiii lui glorioși, cu creațiile și faptele lui. Totodată a respectat și toate celelalte popoare.

Mintea se străduia să prindă, să exprime ceea ce era mai important la Panfilov. Cercetînd cu privirea rîndurile m-am oprit asupra lui Zaev. Încruntîndu-și sprîncenele roșcate, stufoase, mă urmărea atent.

— Locotenent Zaev !

— Ordonăți !

— Voi îl cunoașteți cu toții, tovarăși, pe comandantul companiei a doua, locotenentul Zaev. În bă-

țările recente, a luptat în așa fel încît nu-i păcat să spunem că e un erou între eroi ! Intr-un rînd, a spus despre generalul nostru : e un vizionar ! Atunci nu am înțeles ce vrea să spună. Acum însă, tovarășe Zaev, repet această expresie a ta. Da, generalul Panfilov a fost un vizionar, însuflețit de idei mărețe, înălțătoare. În fiecare cuvînt pe care l-am auzit de la el trăia această idee, măreața idee a revoluției celor ce muncesc și sînt asupriți, înflăcărarea leninistă. A fost un general-comunist, fiu al partidului care ne-a educat pe noi, ostașii Țării sovietelor, atît pe cei care păstrează la piept carnetul de membru de partid, cît și pe cei fără de partid.

Simțind un fluid invizibil, care mă lega de batalion, mi-am dat seama că am găsit în sfîrșit cuvintele potrivite !

— Tovarăși, adineauri am spus despre Panfilov că a fost un general al realității. Nu, e puțin zis ! A fost un general al adevărului.

Simțeam dorința de a le spune ostașilor cum îmi declarase el deschis fără ocol : „Are să vă fie greu. Foarte greu.“ Aș fi vrut să reproduc, să reînviu tonul lui, aspru și duios totodată. Mă uitam însă la soldații mei și nu scoteam nici un cuvînt. Iată, noi ne-am întors, dar el nu mai e... Am spus doar atît :

— Amintirea lui Ivan Vasilievici Panfilov va trăi veșnic, tovarăși, în faptele noastre, în acțiunile eroice ale diviziei lui !

În drum spre satul unde se afla statul major al diviziei, a apărut Rahimov. Am aflat cum, dînd de inamic, nu a putut să ni se alătore, a colindat pădurea și a ieșit de acolo de unul singur pentru a veni înaintea noastră. După aceea a fost reținut de posturile unui grup de acoperire. Comandantul grupului, un bărbat mai în vîrstă, aspru, fost marinăr, cu o cicatrice adîncă de-a curmezișul frunții, s-a arătat cam neîncrezător față de șeful meu de stat major, care-și pierduse batalionul, și l-a expediat într-o magazie

rece, cum s-ar spune: „pînă ce lucrurile se vor lămuri“.

Bineînțeles „lucrurile s-au lămurit“ îndată ce am stat de vorbă cu marinarul. Pe Rahimov eliberat, l-am primit cam rece:

— Ați întârziat, tovarășe Rahimov. Era de datoria dumneavoastră să dați de noi în pădure. V-ați grăbit să ieșiți la lizieră. Erați nerăbdător să ajungeți în spatele frontului.

— Am presupus, tovarășe comandant...

— Nu vreau să aud nimic. V-am găsit în spatele frontului.

Rahimov tăcea. Desigur, știa perfect să execute orice misiune, dar rămas fără comandant, de unul singur, se simțise dezorientat. Am continuat pe un ton ceva mai moale:

— Bine. Ați stat un ceas-două la răcoare și gata. Punct! Acum ajungeți din urmă batalionul și ocupați-vă locul în front.

— Am înțeles.

...Soarele era gata să apună cînd, traversînd un drum de țară, am pășit din nou pe șoseaua Volokolamskului, ne-am apropiat de satul întins ce-și înălța sus, spre cer cupolele în formă de bulbi ale bisericii. Zăpada de pe șosea era bine presată de roțile camioanelor. Gerul se înăsprea. Baionetele armelor păreau cărunte sub stratul de promoroacă ce se lăsase peste ele. Caii, albi și ei, plasați între subunitățile de pușcași trăgeau cele două tunulețe ale noastre, sania și cărucioarele de mitraliere, săniile plutonului de gospodărie unde erau instalați răniții, căruța sanitară pusă pe tălpi de sanie, plină și ea cu răniți.

Pășeam în fruntea coloanei, alături de Tolstunov și Rahimov.

Statul major era instalat în sat, într-o clădire de piatră, orientată cu fața spre un loc viran — odinioară acolo fusese probabil piața. Ajuns aici, la sfîrșitul marșului, am comandat batalionului:

— Stai!

În pridvor ieșiseră câțiva lucrători din statul major ca să ne întâmpine. În centru se zărea un om într-o manta neagră de piele, cu guler brumăriu și cu căciulă de același fel, așa cum purtau generalii. Am recunoscut silueta îndesată a lui Zveaghin. Am strigat tare :

— Drepti ! La dreapta v-aliniați !

Și trăgînd sabia din teacă, sau, cum spunem noi militarii, dînd sălutul cu sabia, am străbătut toată piața în pas de front pînă în fața locțiitorului comandantului armatei. Soarele roșu, uriaș, scăpăta în zarea fără de nori. Reflexe roșietice scînteiau jucăușe pe lama lucioasă pe care o țineam în fața mea, călcînd apăsat.

Pășeam cu inima plină de felurite simțăminte : și mîndrie și — de ce aș ascunde-o ! — o oarecare satisfacție tainică : iată ce poate partizantul cu sabie !

Zveaghin nu mă lăsă să mă apropii. Coborî ușurel din pridvor, îmi dădu sabia la o parte și spuse :

— Lasă, Momîș-Ulî, figurile tale !

M-a cuprins pe după umeri și m-a sărutat pe buze, așa cum se sărută rușii.

Mă uitam cu un simțămînt de duioșie, care izbucnise fără veste în mine, la acest general cu mîna grea, care cu trei zile în urmă îmi dăduse ordin să preda comanda, iar acum, fără vorbe de prisos, cu o singură îmbrățișare, cu o singură sărutare, anulează ordinul său.

Încercînd din nou să salut, am rostit :

— Tovarășe general-locotenent ! Batalionul din rezerva comandantului de divizie...

— Lasă, Momîș-Ulî ! exclamă din nou Zveaghin. Și nu obosi oamenii de pomană.

Cu glasul său puternic, de bas, ce avea rezonanța unui clopot de aramă, comandă :

— Pe loc repaus ! Se poate fuma.

Scoțînd din buzunar o cutie cu țigări de calitate superioară, o deschise în fața mea :

— Fumează.

Am luat o țigară. Zveaghin vîrî din nou mîna în buzunar și... Și între degetele lui ferme, cu unghii lucioase, tăiate scurt, tari pe cît se părea, am văzut bricheta lui Panfilov. Iată deci cui i-a dăruit-o Panfilov! Cum spusese atunci? „Am dăruit-o cu un anumit tîlc unui om“... Iată cine era acest „om“! Zveaghin ținu cîteva clipe bricheta în palmele calde. Știa el oare cu ce tîlc îi dăruise Panfilov acest obiect? În ochii luminoși ai lui Zveaghin, sub care, ca și în trecut, se vedeau două pungulițe mici, licări o scînteie inteligentă și ironică. Al naibii, poate că știa că Panfilov voise să mi-o dăruiască și mie. Și tot cu un anumit tîlc. Fără a rosti vreun cuvînt despre asta, schimbarăm doar priviri.

Țac — și țîșni o flăcăruie. Aprinserăm țigările.

— Pune un punct mare, mare de tot spuse Baurdjan Momîș-Ulî. Cu această încheiem letopisețul nostru, închinat batalionului panfiloviștilor. În ziua de douăzeci și trei noiembrie 1941, am încetat să mai fiu comandant de batalion. Am fost chemat la statul major al armatei și numit comandant de regiment. Batalionul meu l-am predat lui Islamkulov.

Aplicînd procedeele arcului-spirală al lui Panfilov, arzîndu-i pe hitleriști cu palme de foc, regimentul meu s-a retras — s-a retras pînă la satul și gara Kriukovo. Acolo, pe șoseaua Leningradului, am dus o luptă înverșunată timp de șase zile și, împreună cu alte unități ale Armatei Roșii, întorcînd istoria, am pus pe fugă dușmanul de lîngă Moscova. Despre aceasta s-ar mai putea scrie o altă carte cu titlul *Șoseaua Leningradului*. S-ar putea scrie și una cu titlul *La Staraia Russa*. Dar cartea s-a terminat! Și pe viitor pot să-ți făgăduiesc doar un singur lucru...

Punîndu-și mîna sculpturală pe garda săbiei, Momîș-Ulî trase pe neașteptate sabia din teacă. În semiîntinericul din adăpost scînteia oțelul săbiei, aceeași care a scînteiat și la început și adineauri, în ultimul capitol al acestei cărți.

— Un singur lucru, repetă Momîș-Ulî. Dacă ai să minți, pune mîna dreaptă pe masă. Harșt! Mîna dreaptă s-a dus! Incuviințezi acest consimțămînt pe care l-ai dat?

Mi-am ascuns un zîmbet. Aprigul meu Baurdjan, ți-ai rămas credincios ție, caracterului tău, pe care l-a făurit pana, pe care l-au făurit observația și imaginația. De altfel, grămăticul se cade să fie modest.

— Incuviințez, am răspuns eu.

CUPRINSUL

Partea I

Sincenko, adu calul !	5
La statul-major al diviziei	19
Batalionul în întuneric	33
Noaptea	46
Negura de dimineață	60
Volokolamskul a căzut	67
Retragerea. Ultimul pachet de Belomor	79
După punctul cel mare	88
Popas de noapte lângă pod	98
Douăzeci și opt octombrie	108
Studii medicale superioare	122
Sătulețul Gorki	132
Comandantul diviziei la lucru	145

Partea a II-a

Oricum ai fi fost...	159
De ce, de ce o fi venit ?	171
Cincisprezece picături	182
Femeia să iasă din front !	190
Panfilov a venit să prinzească cu noi	209
Secretul rasului	226
Fiți gata de acțiune pe itinerarul cinci !	240
Ajunul. Gara Matrimonino	249
Ajunul, Gorjuni ,	259

A ne ține înseamnă a nu ne menține . . .	266
Așa se prind păsările răpitoare	286
Ultima întâlnire	311
Noaptea de șaptesprezece spre optsprezece noiembrie .	340
Încă trei zile	353
El va trăi	376

Redactor responsabil : MANU LINICA
Tehnoredactor : BUCUR AUREL

*Dat la cules 09.04.1962. Bun de tipar 24.05.1962. Apărut 1962.
Tiraj 30.130 ex. broșate. Hirtie semivelină satinată de 65 g/m².
Format 540×840/16. Coli ed. 21,21, Coli tipar 24,5. A. nr.
0198. C.Z. pentru bibliotecile mari 8S. C.Z. pentru biblio-
tecile mici 8S—31=R.*

Tiparul executat sub comanda nr. 20.384 la Combinatul
Poligrafic „Casa Scînteii”, Piața Scînteii, București — R.P.R.

Lei 8.75

Велиж
Деми

Витебск

EDITURA PENTRU
LITERATURĂ
UNIVERSALĂ